

ISSN 2412-2149 (Print)
ISSN 2710-3269 (Online)

АБЫЛҒАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ
ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР
ЖӘНЕ ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ

ХАБАРШЫСЫ

“ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫ” СЕРИЯСЫ

ИЗВЕСТИЯ

КАЗАХСКОГО УНИВЕРСИТЕТА
МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ И
МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ ИМЕНИ АБЫЛҒАЙ ХАНА

СЕРИЯ “ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ”

BULLETIN

OF KAZAKH ABLAI KHAN UNIVERSITY OF
INTERNATIONAL RELATIONS AND
WORLD LANGUAGES

SERIES “PEDAGOGICAL SCIENCES”

ISSN 2412-2149 (Print)
ISSN 2710-3269 (Online)

2 (65) 2022

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ
ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ

КАЗАХСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ И
МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ ИМЕНИ АБЫЛАЙ ХАНА

KAZAKH ABLAI KHAN UNIVERSITY OF INTERNATIONAL RELATIONS AND
WORLD LANGUAGES

2 (65) 2022

ISSN 2412-2149 (Print)

ISSN 2710-3269 (Online)

Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ

ХАБАРШЫСЫ

“ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫ”

сериясы

ИЗВЕСТИЯ

КазУМОиМЯ имени Абылай хана
серия “ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ”

BULLETIN

of Ablai Khan KazUIRandWL
Series “PEDAGOGICAL SCIENCES”

Алматы

«Полилингва» баспасы

2022

© “Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті” Акционерлік қоғамының “Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ Хабаршысы-Известия” ғылыми журналының “Педагогика ғылымдары” таралымы, Қазақстан Республикасының Инвестициялар мен даму жөніндегі министрліктің Байланыс, ақпараттандыру және ақпарат комитетінде тіркелген. Алғашқы есепке қою кезіндегі нөмірі мен мерзімі № 674, 18.05.1999 ж. Тіркелу куәлігі 10.04.2015 жылғы № 15195-Ж

Бас редактор
Құнанбаева С.С.,

филология ғылымдарының докторы, профессор,
ҚР ҰҒА-ның академигі, Алматы, Қазақстан

Жауапты редактор

Ұзақбаева С.А., п.ғ.д., профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘнеӘТУ,
Алматы, Қазақстан

Редакция алқасы мүшелері

Мехмет Ташипинар, доктор PhD, Гази университеті, Анкара, Түркия

Пильтен Пусат, доктор PhD, Сельчук университеті, Конья, Түркия

Тряпицина А.П., п.ғ.д., профессор, А.И.Герцен атындағы Ресей
Мемлекеттік Педагогикалық Университеті, Санкт-Петербург, Ресей

Гриншкун В.В., п.ғ.д., профессор, Мәскеу қалалық педагогикалық
университеті, Мәскеу, Ресей

Чекалева Н.В., п.ғ.д., профессор, Омск Мемлекеттік педагогикалық
университетінің проректоры, Омск, Ресей

Тажиев М.Т., п.ғ.д., профессор, Өзбекстан Республикасы ЖОАКБМ
жанындағы жоғары және арнайы орта кәсіби білім беруді дамыту
орталығының бөлім басшысы, Ташкент, Өзбекстан

Калдыбаева А.Т., п.ғ.д., профессор, И.Арабаев атындағы Қырғыз
мемлекеттік университеті, Бішкек, Қырғызстан

Нұрғалиева Г.К., п.ғ.д., профессор, “Ұлттық ақпараттандыру
орталығы” АҚ директорлар Кеңесінің төрайымы, Алматы, Қазақстан

Күльгильдинова Т.А., п.ғ.д., профессор, Абылай хан атындағы
ҚазХҚжӘнеӘТУ, Алматы, Қазақстан

Жолдасбекова С.А., п.ғ.д., профессор, М.Әуезов атындағы университетінің
кәсіптік оқыту кафедрасының меңгерушісі, Шымкент, Қазақстан

Беркімбаев К.М., п.ғ.д., профессор, Қожа Ахмет Ясауи атындағы
Халықаралық Қазақ-Түрік университетінің ғылыми-зерттеу істер жөніндегі
Вице президенті, Түркістан, Қазақстан

Шығарушы редактор

Сарқанбаева Г.К., аға оқытушы, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘнеӘТУ,
Алматы, Қазақстан

e-mail: pedagogika.bulletin@ablaikhan.kz

© Научный журнал “Известия КазУМОиМЯ имени Абылай хана”, серия “Педагогические науки” Акционерного общества “КазУМОиМЯ имени Абылай хана” зарегистрирован в Комитете связи, информатизации и информации Министерства по инвестициям и развитию Республики Казахстан. Номер и дата первичной постановки на учет № 674, 18.05.1999 г. Регистрационное свидетельство № 15195-Ж от 10.04.2015 г.

Главный редактор

Кунанбаева С.С.

доктор филологических наук, профессор,
академик НАН РК, Алматы, Казахстан

Ответственный редактор

Узакбаева С.А., д.п.н., профессор, КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан

Члены редакционной коллегии

Мехмет Таипинар, доктор PhD., университет Гази, Анкара, Турция

Пильтен Пусат, доктор PhD, университет Сельчук, Конья, Турция

Тряпичина А.П., д.п.н., профессор, Российский Государственный Педагогический Университет им. А.И. Герцена, Санкт-Петербург, Россия

Гриншкун В.В., д.п.н., профессор Московский городской педагогический университет, Москва, Россия

Чекалева Н.В., д.п.н., профессор, проректор Омского Государственного педагогического университета, Омск, Россия

Тажиев М.Т., д.п.н., профессор, начальник отдела Центра развития высшего и среднего специального, профессионального образования при МВССО Республики Узбекистан, Ташкент

Калдыбаева А.Т., д.п.н., профессор, Кыргызский государственный университет им. И.Арабаева, Бишкек, Кыргызстан

Нургалиева Г.К., д.п.н., профессор, Председатель Совета директоров АО “Национальный центр информатизации», Алматы, Казахстан

Кульгильдинова Т.А., д.п.н., профессор, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

Жолдасбекова С.А., д.п.н., профессор, заведующий кафедрой профессионального обучения Южно-Казахстанского университета М.Ауэзова, Шымкент, Казахстан

Беркимбаев К.М., д.п.н., профессор, Вице-президент по научно-исследовательской работе Международного Казахско-турецкого университета им. Ходжи Ахмета Ясави, Туркестан, Казахстан

Выпускающий редактор

Сарканбаева Г.К., старший преподаватель КазУМОиМЯ
им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

e-mail: pedagogika.bulletin@ablaikhan.kz

© Bulletin “Ablai khan University of International Relations and World Languages”. Series “Pedagogical sciences” of JSC “Ablai khan Kazakh University of International Relations and World Languages” is registered in Communication, Informatization and Information Committee of Ministry for Investment and Development, Republic of Kazakhstan. Number and date of first registration №674, from 18.05.1999. Certificate N 15195 – G, 10.04.2015.

Chief Editor

Kunanbayeva S.S.,

*Doctor of Philology, Professor,
Academician of NAS of the RK, Almaty, Kazakhstan*

Executive Editor

Uzakhbayeva S.A., *d.p.s., professor, Kazakh Ablai khan UIRandWL, Almaty, Kazakhstan*

Editorial team members

Mekhmet Taspinar, *Doctor of PhD., Gazi University, Ankara, Turkey*

Pilten Pusat, *Doctor of PhD., Selçuk Üniversitesi, Konya, Turkey*

Tryapitsina A.P., *d.p.s., professor of Herzen State Pedagogical University of Russia, St.Petersburg, Russia*

Grinshkun V.V., *d.p.s., professor, Moscow City Pedagogical University, Moscow, Russia*

Chekaleva N.V., *d.p.s., professor, Prorector of Omsk State Pedagogical University, Omsk, Russia*

Tazhiyev M.T., *D.of Ped. Sc., Professor, Head of the Center for the Development of Higher and Secondary Specialized, Professional Education at MHSSE, Republic of Uzbekistan, Tashkent*

Kaldybayeva A.T., *d.p.s., professor, I. Arabayev Kyrgyz State University, Bishkek, Kyrgyzstan*

Nurgaliyeva G.K., *d.p.s., professor, Chairman of the Board of Directors in National Informatization Center, JSC*

Kulgildinova T.A. *d.p.s., professor, Kazakh Ablai khan UIRandWL, Almaty, Kazakhstan*

Zholdasbekova S.A., *d.p.s., professor, Head of the Department of Vocational Training of the South Kazakhstan University of M. Auezov, Shymkent, Kazakhstan*

Berkimbayev K.M., *d.p.s., professor, Vice President of Research Work in the International Kazakh-Turkish Khoja Ahmet Yasavi University, Turkestan, Kazakhstan*

Commissioning Editor

Sarkanbayeva G.K., *senior lecturer, Kazakh Ablai khan UIRandWL, Almaty, Kazakhstan*

e-mail: pedagogika.bulletin@ablaikhan.kz

1 Бөлім

ЖОҒАРЫ МЕКТЕПТЕ МАМАНДАРДЫ КӘСІБИ ДАЯРЛАУ
ТЕОРИЯСЫ МЕН ПРАКТИКАСЫ

Раздел 1

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ
СПЕЦИАЛИСТОВ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ

Part 1

A THEORY AND PRACTICE OF PROFESSIONAL PREPARATION
OF SPECIALISTS IS AT HIGHER SCHOOL

Жетписбаева Б.А., Дьяков Д.В., Изотова А.С. Теоретические представления зарубежных исследователей о смешанном обучении (blended learning)	12-24
Жетписбаева Б.А., Дьяков Д.В., Изотова А.С. Шетелдік зерттеушілердің аралас оқыту туралы теориялық түсініктері (blended learning)	12-24
Zhetpisbayeva B.A., Dyakov D.V., Izotova A.S. Theoretical concepts of the foreign researchers on blended learning	12-24
Duisekova K.K., Mikhailova T.V. Technologies for the formation of intercultural professional communicative competence (on the example of science students of pedagogical specialties)	25-39
Дуйсекова К.К., Михайлова Т.В. Мәдениаралық кәсіби және коммуникативтік құзіреттілікті қалыптастыру технологиялары (жаратылыстану бағытындағы педагогикалық мамандықтар бітірушілері үлгісі негізінде).....	25-39
Дуйсекова К.К., Михайлова Т.В. Технологии формирования межкультурной профессионально- коммуникативной компетенции (на примере выпускников естественно-научных педагогических специальностей).....	25-39
Berkimbayev K. M., Niyazova G.Zh., Burayeva Zh.B. Digital transformation of education: educational and methodological problems and ways to solve them	40-51
Беркимбаев К. М., Ниязова Г.Ж., Бураева Ж.Б. Білім берудің цифрлық трансформациясы: оқу-әдістемелік проблемалар мен оларды шешудің жолдары	40-51
Беркимбаев К.М., Ниязова Г.Ж., Бураева Ж.Б. Цифровая трансформация образования: учебно-методические проблемы и пути их решения	40-51

Сыздықбаева А.Д., Абдигапбарова У.М. Генезис постдипломного педагогического образования: опыт Казахстана	51-73
Сыздықбаева А.Д., Әбдігапбарова У.М. Жоғары оқу орнынан кейінгі педагогикалық білімнің генезісі: Қазақстан тәжірибесі	51-73
Syzdykbayeva A., Abdigapbarova U. The genesis of postgraduate pedagogical education: the experience of Kazakhstan	51-73
Gerfanova E.F., Shayakhmetova D.B., Nemtchinova Ye.M., FI textbook analysis: cognitive and linguocultural approaches	74-84
Герфанова Э.Ф., Шаяхметова Д.Б., Немчинова Е.М. Шет тіліндегі оқулықтарды талдау: когнитивтік және лингвомәдени аспектілері	74-84
Герфанова Э.Ф., Шаяхметова Д.Б., Немчинова Е.М. Анализ учебников по иностранному языку: когнитивный и лингвокультурологический аспекты	74-84
Конырова А.А., Сламбекова Т.С. Әлеуметтік жауапкершіліктің мәні мен мазмұны - педагогтің кәсіби тұлғалық сапасы	85-94
Конырова А.А., Сламбекова Т.С. Сущность и содержание социальной ответственности как профессионально-личностное качество педагога	85-94
Konyrova A.A., Slambekova T.S. The essence and content of social responsibility as a professional and personal quality of a teacher	85-94
Рахметова Н.Б., Бибатыр А.Е., Манабаева А.Ш., Абдурахманова Г.А. Ұлттық құндылықтар негізінде болашақ мамандардың шығармашылық қабілеттерін арттыру	94-114
Рахметова Н.Б., Бибатыр А.Е., Манабаева А.Ш., Абдурахманова Г.А. Совершенствование творческих способностей будущих специалистов на основе национальных ценностей	94-114
Rakhmetova N.B., Vibatyr A.E., Manabayeva A.S., Abdurakhmanova G.A. Improving the creative abilities of future specialists on the basis of national values	94-114

Bayalina A.M., Ivaylo S., Turtkarayeva G.B. The content of the research competence of the future teacher of mathematics	114-128
Баялина А.М., Ивайло С., Турткараева Г.Б. Математика ұғалімінің зерттеу күзиреттілігінің мазмұны	114-128
Баялина А.М., Ивайло С., Турткараева Г.Б. Содержание исследовательской компетентности учителя математики.....	114-128
Akhetova K.A., Tileubayeva M.S. The principles of the developing education humanitarianization based on a person-oriented approach	128-136
Ахетова К.М., Тилеубаева М.С. Тұлғаға-бағдарланған тәсілдер негізінде білім берудегі гуманитарландыруды дамыту принциптер	128-136
Ахетова К.М., Тилеубаева М.С. Принципы развивающей гуманитаризации образования на основе личносно ориентированного подхода	128-136
Сахипов А.А., Ермаганбетова М.А. Применение дистанционных образовательных технологий с элементами blockchain в системе непрерывного образования	136-153
Сахипов А.А., Ермаганбетова М.А. Үздіксіз білім беру жүйесінде блокчейн элементтері бар қашықтық білім беру технологияларын қолдану	136-153
Sakhipov A.A., Yermaganbetova M.A. Application of distance educational technologies with blockchain elements in the lifelong education system	136-153
Baishymyrova A.U., Sadykova A.K., Aimagambetova M.M., Alimbayeva A.T. Peculiarities of the formation of professionally-based competence as a part of the professional training of future translators	154-171
Байшымырова А.У., Садыкова А.К., Аймагамбетова М.М., Алимбаева А.Т. Болашақ аудармашылар кәсіби даярлау бөлігі ретінде кәсіби негізделген құзыреттілікті қалыптастырудың ерекшеліктері	154-171
Байшымырова А.У., Садыкова А.К., Аймагамбетова М.М., Алимбаева А.Т. Особенности формирования профессионально-базируемой компетенции как часть профессиональной подготовки будущих переводчиков.....	154-171

Makhadiyeva A.K., Abibulayeva A.B. The role of self-attitude in the formation of students' professional self-image.....	171-181
Махадиева А.К., Абибулаева А.Б. Студенттердің кәсіби «Мен» бейнесінің қалыптасуында өз-өзіне деген қатынасының алатын рөлі	171-181
Махадиева А.К., Абибулаева А.Б. Роль самоотношения студентов в формировании профессионального «Я-образа».....	171-181
Halel A. Linguodidactic features of formation intercultural communicative discourse in foreign diplomatic	182-195
Халел А. Шеттілдік дипломатиялық мәдениетаралық коммуникативті дискурсын қалыптастырудың лингводидактикалық ерекшеліктері	182-195
Халел А. Лингводидактические особенности формирования иноязычного дипломатического межкультурного коммуникативного дискурса	182-195
Akhmetov Zh. Formation and development of probabilistic and statistical thinking style of mathematics students	196-205
Ахметов Ж.У. Математикалық студенттердің ықтималды-статистикалық ойлау стилін қалыптастыру және дамыту.....	196-205
Ахметов Ж.У. Формирование и развитие вероятностно-статистического стиля мышления студентов-математиков.....	196-205
Babakhanov F.B., Sultanbekov Sh.S., Makhanbetiyar A.B., Satybaldiyeva K. Didactic aspects of improving the quality of education	205-213
Бабаханов Ф.Б., Султанбеков Ш.С., Маханбетияр А.Б., Сатыбалдиева К. Білім беру сапасын арттырудың дидактикалық аспектілері	205-213
Бабаханов Ф.Б., Султанбеков Ш.С., Маханбетияр А.Б., Сатыбалдиева К. Дидактические аспекты повышения качества образования	205-213

2 Бөлім
ОҚЫТУДАҒЫ ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ
Раздел 2
СОВРЕМЕННЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ
ОБУЧЕНИЯ
Part 2
MODERN EDUCATIONAL TECHNOLOGIES OF TEACHING

Корнилов В.С. Развитие у студентов предметных научных знаний при обучении обратным задачам для дифференциальных уравнений	214-224
Корнилов В. С. Дифференциалдық теңдеулерге арналған кері есептерді оқытуда студенттердің пәндік ғылыми білімдерін дамыту	214-224
Kornilov V.S. Development of students' subject scientific knowledge when teaching inverse problems for differential equations	214-224
Smagulov Y.Zh., Temerbekova A.A., Karassyova L.N. The use of information and communication technologies in mathematics lessons as one of the methods for developing the algorithmic competence of students	224-236
Смагулов Е.Ж., Темербекова А.А., Карасёва Л.Н. Оқушылардың алгоритмдік құзыреттілігін дамыту әдістерінің бірі ретінде математика сабағында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану	224-236
Смагулов Е.Ж., Темербекова А.А., Карасёва Л.Н. Применение информационно-коммуникационных технологий на уроках математики, как один из методов развития алгоритмической компетенции учащихся	224-236
Головчун А.А. Использование clil подхода в формировании иноязычной профессионально-ориентированной компетенции учащихся уровня общего среднего образования.....	236-245
Головчун А.А. Жалпы білім беру мектеп оқушыларының жоғары кезең оқушыларының шет тілінің кәсіби-бағдарлық құзыреттілігін қалыптастыруда clil әдісін пайдалану	236-245
Golovchun A.A. Using clil approach in developing foreign language professionally oriented competence of senior stage students in secondary school	236-245

Zhumabekova G.B., Zhusupova R.F. The foreign literature in the formation of intercultural competence of pre-service english students	246-266
Жумабекова Г.Б., Жусупова Р.Ф. Болашақ ағылшын тілі мұғалімдерінің мәдениетаралық құзыреттілігін қалыптастыру	246-266
Жумабекова Г.Б., Жусупова Р.Ф. Формирование межкультурной компетенции у будущих учителей английского языка	246-266
Sadykova R.K. Effective methods of teaching persian language based on new technologies	266-282
Садықова Р.К. Парсы тілін жаңа технологиялар негізінде оқытудың тиімді жолдары	266-282
Садықова Р.К. Эффективные способы обучения персидскому языку на основе новых технологий	266-282
Akhmetova M.K., Zakirova G.D. Minor program in foreign language education - the possibility of broadening one's horizons or acquiring additional specialization	283-295
Ахметова М.К., Закирова Г.Д. Шеттілдік білім беру бойынша майнор бағдарламасы – адамның ой-өрісін кеңейту немесе қосымша мамандық алу мүмкіндігі	283-295
Ахметова М.К., Закирова Г.Д. Программа майнор в иноязычном образовании - возможность расширения кругозора или приобретения дополнительной специализации	283-295
Канаева А.Ж., Нурланбекова Е.К., Бесирова Н.С. Кәсіби бағытталған шетел тілі сабағында коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру	296-309
Канаева А.Ж., Нурланбекова Е.К., Бесирова Н.С. Формирование коммуникативной компетентности на уроках профессионально-ориентированного иностранного языка.....	296-309
Kanaeva A.Zh., Nurlanbekova E.K., Besirova N.S. Formation of communicative competence in vocationally-oriented foreign language classes	296-309
Кублашева Ж. С., Ермекова А. Б., Даулетова А. Б. Анализ билингвального обучения в соответствии с концепцией Web 2.0	310-320
Кублашева Ж. С., Ермекова А. Б., Даулетова А. Б. Web 2.0 тұжырымдамасына сәйкес билингвалды оқытуды талдау	310-320
Kublasheva Zh.S., Ermekova A.B., Dauletova A.B. Analysis of bilingual learning in line with the web 2.0 concept.....	310-320

- Хоргасбай Е.Т., Карбаева Ш.Ш.** Тұлғаға-бағдарланған білім беру тәсілдері арқылы географияны оқыту үлгісі (ауыл шаруашылығының экономикалық даму үрдістері мысалында)321-335
- Хоргасбай Е.Т., Карбаева Ш.Ш.** Модель обучения географии через личностно-ориентированные образовательные подходы (на примере процесса экономического развития сельского хозяйства)321-335
- Khorgasbay Y.T., Karbayeva Sh. Sh.** Model of teaching geography through personality-oriented approaches to education (on the example of trends in economic development of agriculture)321-335

3 Бөлім.

ЭТНОПЕДАГОГИКА. МЕКТЕП ЖӘНЕ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ПЕДАГОГИКА

Раздел 3.

ЭТНОПЕДАГОГИКА. ШКОЛЬНАЯ И ДОШКОЛЬНАЯ ПЕДАГОГИКА

Part 3.

ETHNOPEDAGOGY. SCHOOL AND PRESCHOOL PEDAGOGY

- Алтыбаев С.Ө., Абдыкадырова Т.Р.** Қазақ халқының ұлттық ойындары мен спорттық лексиканы оқыту жолдары.....336-349
- Алтыбаев С.О., Абдыкадырова Т.Р.** Способы обучения национальным играм и спортивной лексике казахского народа336-349
- Altybaev S.O., Abdykadyrova T.R.** Ways of teaching national games and sports vocabulary of the kazakh people336-349

1 Бөлім
ЖОҒАРЫ МЕКТЕПТЕ МАМАНДАРДЫ КӘСІБИ ДАЯРЛАУ
ТЕОРИЯСЫ МЕН ПРАКТИКАСЫ
Раздел 1
ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ
СПЕЦИАЛИСТОВ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ
Part 1
A THEORY AND PRACTICE OF PROFESSIONAL PREPARATION
OF SPECIALISTS IS AT HIGHER SCHOOL

УДК 811.111:004(1-87)
МРНТИ 14.01.85
DOI 10.48371/PEDS.2022.65.2.001

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПРЕДСТАВЛЕНИЯ ЗАРУБЕЖНЫХ
ИССЛЕДОВАТЕЛЕЙ О СМЕШАННОМ ОБУЧЕНИИ
(BLENDED LEARNING)

*Жетписбаева Б.А.¹, Дьяков Д.В.², Изотова А.С.³

¹д.п.н., профессор, Карагандинский университет им. Е.А.Букетова,
Караганда, Казахстан, e-mail: zhetpisbajeva@mail.ru

²к.фил.н., ассоциированный профессор, Карагандинский университет
им. Е.А.Букетова, Караганда, Казахстан, e-mail: diakovd@mail.ru

³докторант, Карагандинский университет им. Е.А. Букетова,
Караганда, Казахстан, e-mail: aikerimizat@mail.ru

Аннотация. В настоящей статье проанализирован экспертный опыт теоретического осмысления метода смешанного обучения (Blended Learning), применяемого в системе американского и европейского образования в течение 20 последних лет. Имеющиеся публикации содержат анализ природы смешанного обучения, дискуссии о его перспективах и возможностях. Казахстан тоже стремится перенимать передовой опыт реализации смешанного обучения и предлагать своё видение возможностей этого метода в условиях отечественного образования.

Цель настоящей статьи – выявить теоретические представления зарубежных экспертов о природе, специфике и перспективах смешанного обучения в целом.

Изучение теоретических представлений о смешанном обучении осуществляется на материале научных и методических трудов зарубежных исследователей 2000-2010-х годов. Основной состав источников принадлежит американским исследователям, представляющим

сообщество инициаторов смешанного обучения, и российским экспертам как реализаторам этой инициативы в условиях модернизации образовательной системы. Для достижения указанной цели использовался комплекс исследовательских методов, в числе которых сравнительный анализ, синтез, индуктивное обобщение.

Эксперты признают системообразующий характер смешанного обучения, одним из основных признаков которого является студентоцентрированность. По представлениям экспертов, развитие смешанного обучения в системе образования влечет качественную трансформацию академической роли преподавателя, политики в области методического обеспечения и организации учебного процесса в целом.

Эксперты совпадают во мнении о том, что успешное развитие смешанного обучения зависит во многом от ресурсных условий учебного заведения, которое должно быть обеспечено соответствующей цифровой инфраструктурой, контентом, IT-персоналом, преподавателями и студентами, владеющими цифровыми компетенциями.

Полученные результаты свидетельствуют о том, что существует потребность в практическом осмыслении теоретических основ смешанного обучения применительно к конкретным образовательным программам высшей школы. На данном этапе теоретического осмысления возможным является разработка методических инструментов для подготовки специалистов конкретного профиля.

Ключевые слова: смешанное обучение, эксперты, теоретическое осмысление, метод, модели, роль преподавателя, цифровизация, ресурсы, гибридная природа.

Основные положения

В современном экспертном сообществе растет интерес к смешанному обучению. Существуют многочисленные попытки теоретического осмысления этого метода, применяемого в системе американского и европейского образования в течение 20 последних лет. Имеющиеся публикации содержат анализ природы смешанного обучения, дискуссии о его перспективах и возможностях. Теоретические основы, заложенные экспертами 2000-ых годов, позволяют разработать различные методические модели подготовки специалистов в условиях высшей школы, которая столкнулась с новыми вызовами глобализирующегося мира.

Введение

В современных условиях заметно возрастает роль электронного обучения, которое на протяжении последних десятилетий реализуется посредством технологий online обучения и дистанционного образования. Интенсивность развития этих технологий определялась преимущественно стратегическими задачами глобализации мира, который в 2019 году перешел в режим тотальной самоизоляции.

Оказавшись в непростой ситуации, вузы были вынуждены усиливать взаимодействие традиционного и электронного форматов обучения. Наличие многолетнего опыта информатизации образования, реализации принципов дистанционного обучения позволил вузам организовать учебный процесс, совместив режим реального времени, современные коммуникационные технологии, собственные электронные ресурсы. По сути, это стало серьезным вызовом для всей системы образования, которая в течение двух лет пандемии испытывала жизнеспособность технологии смешанного обучения, известного в мировой практике как «Blended Learning».

История смешанного обучения началась в начале 2000-х годов в американских деловых кругах, которые использовали этот метод в целях обучения персонала. Первыми попытками осмыслить эффективность этого метода были работы американских исследователей Бонка, Грэхэма [1], Гэррисона и Вогана [2], благодаря которым смешанное обучение стало применяться в системе народного образования. За годы наблюдений сложилось научное мнение о том, что данный метод позволяет компенсировать недостатки традиционного и электронного обучения при использовании их в чистом виде. Об этом свидетельствует растущая в течение 16 последних лет популярность смешанного обучения, которое успешно применяется сегодня в учебных заведениях США, Европы, Юго-Восточной Азии.

Образовательное сообщество этих стран имеет достаточный опыт использования этого метода, который, начиная с 2006 года, стал предметом научных исследований. Из стран постсоветского пространства активное изучение смешанного обучения осуществляют российские эксперты, которые предлагают свой опыт реализации существующих моделей Blended Learning [3].

Казахстан тоже стремится перенимать передовой опыт реализации смешанного обучения и предлагать своё видение возможностей этого метода в условиях отечественного образования. Этот процесс находится пока на начальной стадии осмысления, результаты которого представлены фрагментарно в трудах о развитии казахстанской системы образования. В этой связи сложилось объективное представление о современной парадигме отечественного образования, которое на протяжении тридцати лет интегрировалось в международную практику и освоило в той или иной степени существующие тренды. В их числе развитие студентоориентированной модели обучения, создание электронной экосистемы в вузах, формирование LMS-контента, развитие IT-компетенций у студентов и преподавателей, внедрение дистанционных технологий и т.п. На наш взгляд, это базовые условия для целенаправленного развития смешанного обучения в Казахстане.

Актуальность проблемы смешанного обучения в Казахстане связана, прежде всего, с необходимостью определить эффективные модели в контексте ресурсных условий и перспектив развития отечественной системы образования. В связи с этим цель настоящей статьи – выявить теоретические представления зарубежных экспертов о природе, специфике и перспективах смешанного обучения в целом.

Описание материалов и методов

Изучение теоретических представлений о смешанном обучении осуществляется на материале научных и методических трудов зарубежных исследователей 2000-2010-х годов [4]. Основной состав источников принадлежит американским исследователям, представляющим сообщество инициаторов смешанного обучения, и российским экспертам как реализаторам этой инициативы в условиях модернизации образовательной системы. Объектом изучения в исследуемых трудах является природа смешанного обучения, как правило, даётся экспертная оценка преимуществ, ограничений и перспектив этого метода, определяются условия для его успешного развития. Для достижения указанной выше цели мы использовали комплекс исследовательских методов, в числе которых сравнительный анализ, синтез, индуктивное обобщение.

Результаты

Наблюдается общность представлений экспертов в понимании сути смешанного обучения, которое имеет гибридную природу, совмещает традиционный и электронный форматы.

Используя различные понятийные маркеры от метода до технологии, эксперты признают системообразующий характер смешанного обучения. В качестве определяющего признака отмечается студентоцентрированность.

Целевая установка метода смешанного обучения связана с формированием у студента навыков самообучаемости, самоорганизации, культуры поиска информации.

По представлениям экспертов, развитие смешанного обучения в системе образования повлечет качественную трансформацию академической роли преподавателя, политики в области методического обеспечения и организации учебного процесса в целом.

Эксперты совпадают во мнении о том, что успешное развитие смешанного обучения во многом зависит от ресурсных условий в учебном заведении, которое должно быть обеспечено соответствующей цифровой инфраструктурой, контентом, IT-персоналом. В числе новых компетенций персонала должны быть навыки моделирования процесса смешанного обучения, которое в научной литературе представлено как минимум в шести вариантах.

Сравнительный анализ публикаций свидетельствует о позитивном отношении экспертного сообщества к смешанному обучению, которое определяется как перспективное и своевременное в контексте социальных трендов и запросов цифрового общества.

Очевидна потребность в практичном осмыслении теоретических основ смешанного обучения в контексте конкретных образовательных программ высшей школы.

Обсуждение

Как известно, идея смешанного обучения не имеет конкретного авторства, поэтому её развитие носило достаточно хаотичный характер, обусловленный стремлением изменить устоявшиеся методы обучения. Это обстоятельство осложнило теоретическое осмысление специфики смешанного обучения и его чёткого определения в научной литературе. Проведенный в этой связи анализ показывает, что зарубежные эксперты рассматривают смешанное обучение как академическое сочетание двух форматов: очного и электронного. Так, по определению экспертов Э.Розетта и Р.Фрази, смешанное обучение объединяет формальное и неформальное обучение, т.е. общение «лицом к лицу» и общение «онлайн» [5]. Другие эксперты, разделяя подобное толкование, уточняют его за счёт понятия «информационные технологии» [6], которые активно применяются в учебных целях.

Совпадая в представлении о гибридной природе смешанного обучения, эксперты по-разному квалифицируют его методологический статус. По нашим наблюдениям, используется как минимум 6 традиционных для педагогической науки терминов: метод, образовательный подход, технология, образовательная программа, форма организации образовательного процесса, система обучения. Некоторые эксперты используют альтернативные понятия, такие как «комбинированное обучение» (combined instruction), «гибридное обучение» (hybrid learning), «веб-расширенное обучение» (web-enhanced instruction), интегрированное обучение (integrated learning)». Возможно, в этом выражается стремление экспертов по-разному масштабировать процесс смешанного обучения, который набирает популярность в образовательной среде и постоянно осмысливается экспертным сообществом. Например, эксперт П. Валитан называет смешанное обучение сочетанием методов доставки образовательного контента и методик управления знаниями [7].

Несмотря на разницу терминологических предпочтений, большинство экспертов совпадает в определении цели смешанного обучения, которое направлено на усиление студентоцентрированного вектора образовательной деятельности. Так, по мнению американских экспертов Б.Гринберга и Р. Шварца, идея смешанного обучения заключается в том, чтобы обучать с учётом индивидуальных особенностей каждого студента [8]. Российские эксперты Е.Г.Пьяных,

Ю.П.Немчанинова считают, что технология смешанного обучения направлена на формирование у студентов навыка планирования и организации своей учебной деятельности с ориентацией на конечный результат [9]. Во многих публикациях подчеркивается мысль о том, что студенты в ходе смешанного обучения учатся делать осознанный выбор, брать на себя ответственность за результат. Другими словами, речь идет о возрастающей роли самообучения.

Данное понимание цели обуславливает рассуждения экспертов о преимуществах смешанного обучения. Здесь, как в случае с толкованием, выделяются различные возможности этого метода. Одни сводят их к самостоятельному управлению студентом своим «образовательным маршрутом» [10], другие рассматривают как «синергетическую технологию, которая позволяет более эффективно использовать преимущества очного и электронного обучения, нивелировать или взаимно компенсировать недостатки каждого из них» [11].

Американские и европейские эксперты большое внимание уделяют возможностям самонаблюдения, самооценивания и саморегуляции обучения, благодаря чему студент ведет мониторинг собственных действий, оценивает собственный успех и реагирует на собственные результаты обучения. При этом студент может управлять процессом обучения, применяя известные ему стратегии, например, мета-познание, тайминг, критическое мышление, распределение сил. По мнению эксперта J. Reay, этот перечень будет пополняться по мере изучения смешанного метода обучения [12].

Ряд экспертов выделяет целый комплекс преимуществ, в числе которых сокращение аудиторной нагрузки студента, усиление индивидуального подхода в обучении, развитие у студентов когнитивных способностей и эмоционального интеллекта, регулирование темпа освоения материала, свобода выбора времени обучения, единая платформа управления процессом. Некоторые эксперты, такие как Х. Синх и К. Рид считают, что смешанное обучение позволяет оптимизировать результаты обучения и расходы на обучение [13].

Мнение экспертов совпадает в том, что развитие смешанного обучения требует соблюдения определенных условий. Прежде всего, это информационно-коммуникационная инфраструктура, цифровая экосистема, электронный учебный контент. Студенты и преподаватели должны иметь развитые ИТ-компетенции, позволяющие эффективно использовать эти ресурсы. Административные службы должны пересмотреть принципы планирования учебного процесса с акцентом на его индивидуализацию и гибридность.

Дополнительные усилия потребуются для освоения таких методов обучения, как case-метод, игровой, демонстрационный, инверсии (представления от противного), групповой, поисковый, погружения в

поставленную задачу, проблемный, проектный, программированный (гарантированное получение результата), свободных ассоциаций, эвристической беседы по Сократу, эмпатии (личной аналогии).

Кроме того, преподаватель должен будет сменить роль руководителя процесса обучения и стать помощником, который хорошо понимает индивидуальные потребности студента. Теперь основными задачами преподавателя становятся формировать у студента навыки самообучения, коллаборации, виртуального общения в учебных целях.

Сравнительный анализ специальной литературы позволяет отметить единство экспертов во мнении о трансформации привычной учебной и методической деятельности преподавателя в условиях смешанного обучения:

Неизбежным станет отказ от учебных групп со стабильным составом студентов. Они будут варьироваться в зависимости от уровня подготовленности, когнитивных способностей.

Необходимо будет отойти от традиционного принципа передачи учебной информации в формате монолога и готовых решений. Новая методическая стратегия должна опираться на тактику интервенций, которая потребует от студента приложить больше усилий для изучения проблемных вопросов.

Произойдет сужение педагогических задач преподавателя, который сможет сконцентрироваться на разработке образовательных методик, интерпретировании результатов обучения студентов, внедрением метода группового обучения, исследовательской работой.

Появятся новые дидактические функции: например, более разнообразными станут формы представления информации (текстовая, звуковая, графическая, мультимедийная), появится возможность нелинейного изучения содержания курса, будут применяться системы моделирования иллюстраций, повысится степень наглядности материала. Это позволит студенту выбирать приемлемые формы учебной деятельности.

Потребуется создание новых инструментов для управления цифровыми ресурсами: например, инструменты для создания и публикации учебного контента; для коммуникации и обратной связи (Mirapolis, Vebinar.ru, Скайп, Google-чат и др.); для сотрудничества (Google Docs, Word Online и др.); для планирования учебной деятельности (электронный журнал, органайзер и д.т.п.); для управления обучением (LMS).

Большое внимание экспертов занимает переформатирование учебного процесса при смешанном обучении. Гибридность и компенсаторность этого метода потребует чередовать во времени

форматы традиционного и электронного обучения. По версии российских экспертов, это может выглядеть следующим образом:

1	2	3	4	5
Традиционный формат	Традиционный формат	Электронный формат	Электронный формат	Традиционный формат
Инструктирующий период	Ориентирующий период	Демонстрационный период	Закрепляющий период	Итоговый период
Организационные вопросы	Вводные лекции, постановка задач, заданий	Анализ наглядного материала и конкретных ситуаций	Выполнение заданий, отработка навыков	Обсуждение результатов, контроль, подведение итогов
С участием преподавателя		Самостоятельная работа студента		С участием преподавателя

Наличие ресурсов, методически подготовленных преподавателей позволит разработать нормативную базу и определить модель смешанного обучения. В экспертной литературе встречаются разные представления об организационно-методических границах смешанного обучения. Проведенный анализ показывает, что в большинстве случаев выделяются весьма схожие модели, несмотря на разницу в их названиях. Изучив различную типологию, предложенную экспертами, мы реконструировали следующий модельный ряд:

№	Модель	Описание
1	Лицом к лицу	Основная часть учебной программы осваивается в традиционном формате с применением электронным ресурсам в качестве вспомогательных.
2	Ротационная модель	Происходит чередование форматов обучения в соотношении 50%/50%. Студент самостоятельно выбирает режим работы.
3	Гибкая модель	Основная часть учебной программы осваивается в формате электронного обучения, самостоятельно.
4	Ротация лабораторий	Базовая часть занятий проходит в обычной учебной аудитории, на отдельные занятия все студенты перемещаются в специальные IT кабинеты, где индивидуально работают по полученному заданию в онлайн-среде.
5	Перевернутый класс	Новый материал осваивается студентами самостоятельно с привлечением рекомендованных Интернет-источников и других электронных ресурсов. Обсуждение изученного, беседа со студентами, групповая работа происходят в традиционном формате с участием преподавателя. Рекомендуемое соотношение аудиторных и электронных занятий 50%/50%.

6	Тренинг с продолжением	Начинается контактное обучение в малых группах с участием преподавателя, продолжается самостоятельно с использованием электронных ресурсов, IT, платформы.
---	------------------------	--

Многие эксперты, ссылаясь на практику, рекомендуют комбинировать данные модели даже в пределах одного учебного курса. Признаётся, что факторами, определяющими выбор модели или их комбинацию, являются характер студенческой аудитории, содержание ожидаемых результатов обучения, уровень сложности изучаемой темы.

Содержание современных публикаций свидетельствуют об академическом оптимизме экспертов в отношении перспектив смешанного обучения. Основанием этого являются, как правило, социальные тренды, связанные с развитием цифрового общества, востребованностью принципа «обучение в течение всей жизни», популярностью онлайн обучения.

Заключение

Смешанное обучение является предметом специального изучения. В результате этого сложилось научное представление о природе смешанного обучения, условиях и перспективах его развития. На данном этапе теоретического осмысления возможным является разработка методических инструментов для подготовки специалистов конкретного профиля. Это позволит продолжить историю эмпирических наблюдений над смешанным обучением и дать оценку его эффективности в условиях высшей школы, развивающейся в глобальном и цифровизирующемся мире.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Curtis J. Bonk, Charles R. Graham. The Handbook of Blended Learning: Global Perspectives, Local Designs. Published by John Wiley and Sons. Academy of Management Learning & Education. - San Francisco, CA: USA, 2006. – Pp. 132–133.

[2] D. Randy Garrison, Norman D. Vaughan. Blended Learning in Higher Education-Framework, Principles, and Guidelines. Published by the Jossey-Bass Company, A Wiley Imprint. - San Francisco, CA: USA, 2006. – Pp. 12–13.

[3] Фандей, В. А. Теоретико-прагматические основы использования формы смешанного обучения иностранному (английскому) языку в языковом вузе: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.02 / Виктория Александровна Фандей. - М., 2012. - 23 с.

[4] Watson J., Murin A. A History of K-12 Online and Blended Instruction in the United States. Handbook of Research on K-12 Online and Blended Learning. N.P. Published by ETC Press Publ. – 2014. – Pp. 1-2.

[5] Friesen N. Report: Defining Blended Learning. – 2012. – Pp. 1-4. - Access mode: URL: https://www.normfriesen.info/papers/Defining_Blended

Learning_NF.pdf. [Date of access: 20.01.2022]

[6] Rosett A., Vaughan F. Blended learning. Published by CEO Epic Group plc, 52 Old Stein. - Brighton, 2003. — Pp. 22-24.

[7] Valiathan P. Blended Learning Models. Published by American Society for Training & Development. – 2002. – Pp. 2-4. - Access mode: URL: http://old.aste.org/LC/2002/0802_valiathan.htm. [Date of access: 19.01.2022]

[8] Greenberg B. Blended Learning: Personalizing Education for Students: online course / B. Greenberg, R. Schwartz, M. Horn. – 2020. - Access mode: URL: <https://goo.gl/7ZneuO> [Date of access: 29.11.2021]

[9] Пьяных Е. Г., Немчанинова Ю. П. Смешанное обучение как эффективная форма работы с магистрами в области естественно-научного образования //Вестник Томского государственного педагогического университета. — 2012. — № 7. — С.257–260.

[10] Карпачева, К. В. Использование смешанного обучения в процессе обучения профессиональному иностранному языку студентов инженерного профиля /К. В. Карпачева, Н. В. Демьяненко. — Текст: непосредственный //Молодой ученый. — 2015. — № 13 (93). — С. 644-646. — URL: <https://moluch.ru/archive/93/20787/>. [Дата обращения: 27.10.2021].

[11] Полат Е. С., Бухаркина М. Ю., Моисеева М. В. Теория и практика дистанционного обучения: Учебное пособие для студентов высших педагогических учебных заведений/ под ред. Е.С. Полат. — М.: Издательский центр Академия. - 2004. — 416 с.

[12] Reay J. Blended learning — a fusion for the future //Knowledge Management Review. - 2001. - Pp. 32-34.

[13] Singh H., Reed Ch. A. White Paper: Achieving Success with Blended Learning //American Society for Training & Development. - 2001. - Pp. 13-14.

REFERENCES

[1] Curtis J. Bonk, Charles R. Graham. The Handbook of Blended Learning: Global Perspectives, Local Designs. Published by John Wiley and Sons. Academy of Management Learning & Education. - San Francisco, CA: USA, 2006. – Pp. 132–133.

[2] D. Randy Garrison, Norman D. Vaughan. Blended Learning in Higher Education-Framework, Principles, and Guidelines. Published by the Jossey-Bass Company, A Wiley Imprint. - San Francisco, CA: USA, 2006. – Pp. 12–13.

[3] Fandej, V. A. Teoretiko-pragmaticheskie osnovy ispol'zovaniya formy smeshannogo obucheniya inostrannomu (anglijskomu) yazyku v yazykovom vuze (Theoretical and pragmatic foundations of using the form of blended teaching of a foreign (English) language in a language university): avtoref. dis. kand. ped. nauk : 13.00.02 /Viktoriya Aleksandrovna Fandej. - M., 2012. - 23 s. [in Rus.]

[4] Watson J., Murin A. A History of K-12 Online and Blended Instruction in the United States. Handbook of Research on K-12 Online and Blended Learning. N.P. Published by ETC Press Publ. – 2014. – Pp. 1-2.

[5] Friesen N. Report: Defining Blended Learning. – 2012. – Pp. 1-4. Access mode: URL: https://www.normfriesen.info/papers/Defining_Blended_Learning_NF.pdf. [Date of access: 20.01.2022]

[6] Rosett A., Vaughan F. Blended learning. Published by CEO Epic Group plc, 52 Old Steine. - Brighton, 2003. — Pp. 22-24.

[7] Valiathan P. Blended Learning Models. Published by American Society for Training & Development. – 2002. – Pp. 2-4. - Access mode: URL: http://old.astd.org/LC/2002/0802_valiathan.htm. [Date of access: 19.01.2022]

[8] Greenberg B. Blended Learning: Personalizing Education for Students: online course / B. Greenberg, R. Schwartz, M. Horn. – 2020. - Access mode: URL: <https://goo.gl/7ZneuO> [Date of access: 29.11.2021]

[9] P'yanyh E. G., Nemchaninova YU. P. Smeshannoe obuchenie kak effektivnaya forma raboty s magistrami v oblasti estestvenno-nauchnogo obrazovaniya (Blended Learning as an Effective Form of Working with Masters in Science Education) //Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta. — 2012. — № 7. — S.257–260. [in Rus.]

[10] Karpacheva, K. V. Ispol'zovanie smeshannogo obucheniya v processe obucheniya professional'nomu inostrannomu yazyku studentov inzhenernogo profilya (The use of blended learning in the process of teaching a professional foreign language to engineering students) / K. V. Karpacheva, N. V. Dem'yanenko. — Tekst: neposredstvennyj //Molodoj uchenyj. — 2015. — № 13 (93). — S. 644-646. — URL: <https://moluch.ru/archive/93/20787/> [Data obrashcheniya: 27.10.2021]. [in Rus.]

[11] Polat E. S., Buharkina M. YU., Moiseeva M. V. Teoriya i praktika distancionnogo obucheniya: Uchebnoe posobie dlya studentov vysshih pedagogicheskikh uchebnyh zavedenij (Theory and Practice of Distance Learning: Textbook for Students of Higher Pedagogical Educational Institutions)/ pod red. E. S. Polat. — M.: Izdatel'skij centr Akademiya, 2004. — 416 s. [in Rus.]

[12] Reay J. Blended learning — a fusion for the future //Knowledge Management Review, 2001. - Pp. 32-34.

[13] Singh H., Reed Ch. A. White Paper: Achieving Success with Blended Learning //American Society for Training & Development. - 2001. - Pp. 13-14.

ШЕТЕЛДІК ЗЕРТТЕУШІЛЕРДІҢ АРАЛАС ОҚЫТУ ТУРАЛЫ ТЕОРИЯЛЫҚ ТҮСІНІКТЕРІ (BLENDED LEARNING)

*Жетписбаева Б.А.¹, Дьяков Д.В.², Изотова А.С.³

¹п.ғ.д., профессор, Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті,
Қарағанды, Қазақстан, e-mail: zhetpisbajeva@mail.ru

²ф.ғ.к., доцент, Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті,
Қарағанды, Қазақстан, e-mail: diakovd@mail.ru

³докторант, Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті,
Қарағанды, Қазақстан, e-mail: aikerimizat@mail.ru

Андатпа. Бұл мақалада соңғы 20 жыл ішінде американдық және еуропалық білім беру жүйесінде қолданылған аралас оқыту әдісін теориялық түсінудің сарапшылық тәжірибесі талданды. Қолжетімді жарияланымдар аралас оқытудың негізін талдауды, оның болашағы мен мүмкіндіктері туралы талқылауды қамтиды. Қазақстанда аралас оқытуды енгізудің озық тәжірибесін енгізуге ұмтылады және отандық білім беру контекстінде бұл әдістің мүмкіндіктері туралы өзіндік көзқарасын ұсынады. Бұл мақаланың мақсаты ретінде жалпы аралас оқытудың табиғаты, ерекшеліктері мен болашағы туралы шетелдік сарапшылардың теориялық идеяларын ашу болып табылады. Аралас оқытудың теориялық концепцияларын зерттеу 2000-2010 жылдардағы шетелдік зерттеушілердің ғылыми-әдістемелік жұмыстарының материалдары бойынша жүзеге асырылады. Дереккөздердің басым бөлігі аралас оқытудың бастамашылары қауымдастығын білдіретін американдық зерттеушілерге және білім беру жүйесін жаңғырту жағдайында осы бастаманы жүзеге асырушылар ретінде ресейлік сарапшыларға тиесілі. Бұл мақсатқа жету үшін салыстырмалы талдау, синтез және индуктивті жалпылауды қамтитын зерттеу әдістерінің кешені пайдаланылды. Сарапшылар аралас оқытудың жүйе құраушы сипатын мойындайды, оның басты ерекшеліктерінің бірі студентке бағдарлану. Сарапшылардың пікірінше, білім беру жүйесінде аралас оқытуды дамыту оқытушының академиялық рөлін, жалпы білім беру үдерісін әдістемелік қамтамасыз ету және ұйымдастыру саласындағы саясатты сапалы түрлендіруді талап етеді. Сарапшылар аралас оқытудың табысты дамуы негізінен білім беру мекемесінің ресурстық жағдайына байланысты екендігімен келіседі, ол тиісті сандық инфрақұрылыммен, мазмұнмен, ІТ қызметкерлерімен, сандық құзыреттіліктері бар оқытушылармен және студенттермен қамтамасыз етілуі керек. Алынған нәтижелер жоғары оқу орындарының нақты білім беру бағдарламаларына қатысты аралас оқытудың теориялық негіздерін практикалық тұрғыдан түсіну қажеттілігін көрсетеді. Теориялық түсінудің осы кезеңінде нақты профильдегі мамандарды дайындаудың әдістемелік құралдарын әзірлеуге болады.

Тірек сөздер: аралас оқыту, сарапшылар, теориялық түсінік, әдіс, модельдер, оқытушының рөлі, цифрландыру, ресурстар, гибридтік негіз.

THEORETICAL CONCEPTS OF THE FOREIGN RESEARCHERS ON BLENDED LEARNING

*Zhetpisbayeva B.A.¹, Dyakov D.V.², Izotova A.S.³

¹d.p.s., Professor, Buketov University, Karaganda, Kazakhstan,
e-mail: zhetpisbayeva@mail.ru

²c.phil.s., Associate Professor, Buketov University, Karaganda, Kazakhstan
e-mail: diakovd@mail.ru

³PhD student, Buketov University, Karaganda, Kazakhstan,
e-mail: aikerimizat@mail.ru

Abstract. This article analyzes the expert experience of theoretical understanding of the blended learning method used in the system of American and European education over the past 20 years. Available publications contain the analysis of the nature of blended learning, discussions about its prospects and possibilities. Kazakhstan also seeks to adopt best practices in the implementation of the blended learning and offer its own vision of the possibilities of this method in the context of domestic education.

The purpose of this article is to reveal the theoretical ideas of foreign experts about the nature, specifics and prospects of the blended learning in general.

The study of the blended learning theoretical concepts is carried out on the material of scientific and methodological works of foreign researchers in the 2000-2010s. The main sources belong to American researchers representing the community of initiators of blended learning, and Russian experts as the implementers of this initiative in the context of the modernization of the educational system. To achieve this goal, a complex of the research methods was used, including comparative analysis, synthesis, and inductive generalization.

Experts recognize the system-forming nature of blended learning, one of the main features of which is student-centeredness. According to experts, the development of the blended learning in the education system entails a qualitative transformation of the academic role of the teacher, policy in the field of methodological support and organization of the educational process as a whole.

Experts agree that the successful development of blended learning depends largely on the resource conditions of an educational institution, which must be provided with appropriate digital infrastructure, content, IT staff, teachers and students who have digital competencies.

The results indicate that there is a need for practical understanding of the theoretical foundations of the blended learning in relation to specific educational programs of higher education. At this stage of theoretical understanding, it is possible to develop methodological tools for training specialists of the specific profile.

Key words: blended learning, experts, theoretical understanding, method, models, teacher's role, digitalization, resources, hybrid nature.

Статья поступила 14.05.2022

УДК 37.032

МРПТИ 14.35.09

DOI 10.48371/PEDS.2022.65.2.002

**TECHNOLOGIES FOR THE FORMATION OF INTERCULTURAL
PROFESSIONAL COMMUNICATIVE COMPETENCE
(ON THE EXAMPLE OF SCIENCE STUDENTS OF
PEDAGOGICAL SPECIALTIES)**

Dusekova K.K.¹, *Mikhailova T.V.²

¹Doctor of philology, professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University,
Nur-Sultan, Kazakhstan, e-mail:kuliash@yahoo.fr

²PhD Candidate, lecturer at Sh. Ualikhanov University, Kokshetau,
Kazakhstan, e-mail:tanyamikh25@mail.ru

Abstract. The training of highly-qualified, competent and competitive specialists is dictated by the actual needs of modern society. One of the priorities of the current educational paradigm is the development of innovative educational technologies that would promote the development of the key professional competencies of graduates in the educational process at a university.

The higher school is the main place for the implementation of the goals of foreign language professional education and thus it must fully implement its innovative development. The training of specialists focused on a knowledge-based approach to teaching foreign languages does not meet such requirements. The future natural science pedagogical specialists should be ready not only to teach science disciplines (biology, chemistry, physics, mathematics, etc.) in English, but they should also be competent in making contacts in situations of intercultural professionally oriented communication.

The article dwells on modern pedagogical technologies which aim at fostering the formation of intercultural professional communicative competence of undergraduate students enrolled in natural science programs (Biology, Chemistry, Physics, Mathematics, etc.) at a pedagogical university in Kazakhstan.

In the current research the authors of the paper turned to modeling a new content and innovative pedagogical technologies that contribute to the development of intercultural professional communicative competence of graduates, which within the framework of the current research they interpret as readiness and willingness of young specialists to successfully integrate and develop professionally in the intercultural and professionally oriented environment. The developed technologies have been applied and tested during the training of natural science pedagogical students at Sh. Ualikhanov University.

Keywords: foreign language professional education, intercultural professional communicative competence, innovative pedagogical technologies, intercultural professionally oriented communication.

Introduction

In the context of the modern polylingual and polycultural world, the knowledge of foreign languages is believed to be a socially significant factor that can ensure the practical and professional life of any person. According to the “Concept for the development of foreign language education of the Republic of Kazakhstan”, the strategic course for the development of education in Kazakhstan is defined as the qualitative renewal of foreign language education and the training of qualified professionals who could meet the global standards [1].

The entry of Kazakhstan into the European educational space, the focus of ongoing state reforms on the integrated learning, competence-based modeling of professional foreign language education require revision and rethinking of the strategy for the development of higher foreign language professional education, as well as the improvement of technologies for the formation of intercultural professional communicative competence of graduates.

In the context of professional foreign language education in the Republic of Kazakhstan, the formed intercultural professional communicative competence of graduates implies the ability to solve problems arising both in their professional pedagogical areas and in various situations related to intercultural professional communication.

Main provisions

Today we can admit and observe the existing demands for professional foreign language in every industry and in every area of our life. However, the technologies fostering formation of professionally oriented foreign language competencies have not been developed for all areas so far. Thus, in the works by G.T. Smagulova [2], Zh.G. Shaikhyzada [3], A.B. Tynyshtykbayeva [4] there have been studied various aspects of foreign language training of college and university students enrolled in technical programs. M.A. Serebryanikova [5] in her work addresses the problems of readiness of non-language students to communicate professionally in English. In her dissertation research N.K. Stamgalieva [6] developed a methodology for context-centered teaching of English at a technical university. The basics of modeling the system of professional foreign language training of specialists in agro-economic and agro-engineering programs are given in the works of Zh.T. Zhylytyrova [7], R.F. Zhussupova [8]. An individually differentiated approach to teaching English to non-language students is considered in the thesis of M.Zh. Tusupbekovan [9]. O.A. Frolova [10] studied the formation of intercultural competence of students of economic specialties. M.K. Akhmetova [11] studied the scientific and methodological basics of a foreign language natural science educational process in specialized schools. Modeling of competence-based education in the formation of intercultural-communicative competence of a regional specialist is presented in the dissertation of P.K. Elubayeva [12].

However, the above-mentioned research works do not contribute to solving the problem of the formation of intercultural professional communicative

competence of students enrolled in the natural science pedagogical programs, as these dissertations are focused on other educational conditions, for example, a language university, a technical university, a secondary or specialized school.

These drawbacks cause contradictions between the increasing requirements for the training of specialists who should be competent to teach a number of natural science disciplines in English and the lack of conditions for the development of intercultural professional communicative competence of graduates of natural science departments of pedagogical universities.

The relevance of this article, therefore, is determined by the urgent need to develop technologies for the formation of a high level of intercultural professional communicative competence of graduates enrolled in pedagogical science specialties ("Biology", "Chemistry", "Physics", etc.) in universities of Kazakhstan.

Research methodology

Based on a critical analysis of modern innovation-transforming systems and modernizing models of higher professional education as the basis for our current research and further studies we have chosen the "cognitive-linguocultural methodology" of the theory of foreign language education, developed by academician S.S. Kunanbayeva. This methodology assumes the formation of intercultural-communicative and other key professional competencies of the individual through the co-study of language and culture, teaching the language through the so-called "sieve" of the two cultures: native and foreign, which, in its turn, is reflected in the used methodological principles: cognitive, conceptual, linguoculturological, communicative, sociocultural, personality-centered and developmental-reflexive.

Thus "cognitive-linguocultural methodology" of the theory of foreign language education serves, firstly, as an independent educational paradigm, and as a model of modern paradigm of foreign language education as a system of intercultural-communicative education [13, p. 77].

Having decided on the scientific and methodological basics for the development of intercultural professional communicative competence of students enrolled in pedagogical science specialties, we have developed technologies that have been applied and tested during the experimental training of natural science pedagogical students at Sh. Ualikhanov University.

Thus, technologies presented in the current article for the formation of intercultural professional communicative competence of students act as an effective and efficient way to achieve the ultimate goal of higher foreign language professional education – achievement of a high level of intercultural professional communicative competence by graduates.

Discussion

Under the concept of modern foreign language professional education, following S.S. Kunanbayeva, we understand innovative models of professional education based on functional content modeling and structuring of intercultural

professional and communicative activities. As we can see, professional education is a multi-leveled and integrated concept. Such an understanding of the essence and content of foreign language professional education, its organizational structure involves the use of innovative technologies, as innovative technologies provide training of a qualitatively new generation of qualified professionals who are receptive to innovations in accordance with the profile of their future specialty.

It is usual practice to understand innovative technologies as application of various, mainly active forms of work (games, problem-based tasks, initiation of independent work, research tasks, etc.), the widespread use of collective and group forms of classwork.

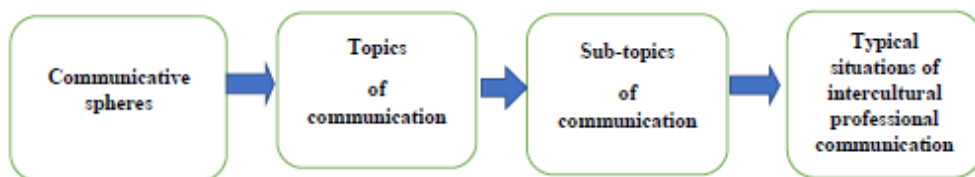
Such training, of course, contributes to the development of independence, creativity, productive and critical thinking, but the competence-based approach based on the methodology of foreign language professional education, which we adhere to, is aimed at the formation of intercultural professional communicative competence.

In the process of formation of intercultural professional communicative competence of students of natural science pedagogical specialties, modeling of intercultural professional communicative activity should be arranged in such a way that in the learning process the independence of future specialists could develop. The simulated situations should provide a real opportunity to future professionals to act on their own initiative, to master various strategies and tactics of intercultural professionally-oriented communication.

Some researchers understand technology as a specially selected set of teaching techniques to achieve the goals set in foreign language education [14, pp. 23-30].

In the development of the technology for the formation of intercultural professional communicative competence of graduates of the natural science pedagogical programs, we define a technology as the content which includes the chosen methodology of foreign language education, the developed intercultural professional linguo-cognitive modules (IPLCM), a set of teaching techniques and methods, as well as the sequence of stages of joint collaboration of the teacher and students.

The subject content, as it was said before, includes intercultural professional linguo-cognitive modules, or IPLCM (picture 1), which are presented in the form of spheres of communication: social, intercultural, socio-cultural, quasi-educational-professional, quasi-professional-industrial.

Picture 1 - IPLCM as a substantive content component of intercultural professional communicative activity of a specialist

Analysis of the content of intercultural professional communicative activities of specialists of the natural science pedagogical programs and their professional functions, carried out within the framework of the study, allowed the authors of the article to identify the main communicative areas (social, intercultural, socio-cultural, quasi-educational professional, quasi-professional industrial), as well as potential types of oral (verbal) and written communication, which include:

- explanation of materials (on various topics) on the core subject,
- advising students, colleagues, employees, etc.,
- informing (reporting information regarding their subject area of natural science knowledge, requesting information),
- explanation during interviews, negotiations,
- suggestions, recommendations in the course of conflict resolution, as well as in the process of oral and written business communication, etc.

The definition and use of typical situations of intercultural professional communication in the educational process pursues the task to educate students and instill respect for the culture of communication in the context of intercultural professionally directed communication.

Results

In the process of foreign language training of students of natural science pedagogical specialties for intercultural professionally directed communication, good results, interest and motivation in learning a foreign language are provided if creative tasks are integrated in class.

Within the framework of the defined communicative spheres, typical situations of intercultural professional communication are proposed which are aimed at the analysis of specific quasi-professional situations by future specialists, for example (see Table 1):

Table 1. The content of intercultural professional linguo-cognitive modules

Communicative spheres	Topics of communication	Sub-topics of communication	Typical situations of intercultural professional communication
Quasi-educational-professional sphere	1. Choosing a future profession in the Republic of Kazakhstan and in English-speaking countries.	1.1 Discussions about the profession of a biology teacher / a teacher of chemistry, etc.	<p>1.1.1 Your foreign acquaintance would like to be educated at your university. Post some information about your faculty on your Instagram (Facebook) page. Try to convince your friend that getting an education in the natural sciences (Biology, Chemistry) at your university is prestigious. (Dialogue-conversation).</p> <p>1.1.2 Which regime of studies seems to be more rational for students? (Dialogue, discussion).</p> <p>1.1.3 The family council discusses the correctness of your choice of future profession. Give arguments in favor of this choice (Discussion).</p> <p>1.1.4 Meeting with representatives of the chosen profession. Questions are discussed: «How to become a real professional?» (Interview).</p> <p>1.1.5 You are taking part in the round table: «Demand for the profession of a biology teacher / a teacher of chemistry in the labor market». Express your point of view on the demand for this profession and specialty in general.</p>
	2. The unity of the nature of various biological systems at all levels of organization of living systems.	<p>2.1 Levels of life organization (molecular-genetic, cellular, biocenotic, biogeocenotic, etc.).</p> <p>2.2 The main stages of human biological evolution.</p>	<p>2.1.1 Present a report at the round table on the topic: “Levels of life organization”.</p> <p>2.2.1 Preparation of the report and presentation on the topic «Biological evolution of man».</p>

Quasi-professional-industrial sphere	1. Professional training	1.1 The study of regulations governing the environmental situation in the world.	<p>1.1.1 Present a report on the following topics:</p> <p>a) Biological basis of nature conservation.</p> <p>b) Main directions of biodiversity conservation.</p> <p>c) Biological monitoring of biodiversity.</p> <p>Oral communication: dialogue-conversation, interviews, conducting lessons on a specialized subject in English; meeting and seeing off international partners (foreign guests), providing information about the activities of schools, research institutes, laboratories and other organizations.</p> <p>Written communication: preparation of a lesson plan for a specialized subject in English; business e-mails, invitation letters, a resume, a CV, personal profile, cover letter, information booklet, report, abstract report, conference (round table) program, etc.</p> <p>Verbal (official, non-official) communication with school colleagues, invited foreign experts, employees of laboratories in the Republic of Kazakhstan and in English-speaking countries.</p>
	2. Competences of a specialist in the natural sciences.	<p>2.1. Educating and training subject teachers (biologists, chemists) in the Republic of Kazakhstan and in English-speaking countries.</p> <p>2.2 Professional competencies of natural science students enrolled in pedagogical programs.</p>	<p>2.2.1 You are a member in the project group, implement your competences when presenting the results of your project.</p> <p>2.2.2 Select essential and useful online resources and offer your students to use them. Justify the key benefits of these online tools.</p>

		<p>2.3 Work in different fields of science and research institutions, laboratories in the Republic of Kazakhstan.</p>	<p>2.2.3 Prepare and present a review on the research paper in your science area.</p> <p>2.2.4 Find some information on the topic of your research area using modern information and communication resources and tools. Present this information in a simplified form for your student to understand.</p>
--	--	---	---

The above-mentioned typical situations of intercultural professional communication can be implemented through the organization of students' project assignments, game teaching methods; method of portfolio; new information and communication technologies (ICT) and digital educational resources (DER); through technologies for the development of critical thinking skills; research technologies.

According to A.N. Shchukin the project task to be completed by students directly connects the process of language acquisition with the acquisition of certain subject knowledge and the ability to actually use this knowledge in practice. Thus, the orientation towards the creation of a project as a personal educational product makes the process of mastering subject knowledge personally significant for the student, makes students personally motivated [15, p. 263, 265].

Today information technologies (IT) are considered not only as an effective way to organize the educational process at a university, but also as one of the main requirements for the professional activity of teachers — and their information competence. Moreover, the use of IT in project activities contributes to the development of new ways of working with alternative sources of information (Internet, multimedia encyclopedia, etc.), creating the basics of information culture.

It should be noted that a special place is given to the research technology, which allows students to reach a higher level of knowledge and independence in research activities, to develop a new problem vision. Variants of the research model are game modeling, discussions, interviewing, problem solving tasks, etc.

Some examples of problem-based tasks aimed at the development of intercultural professional communicative competence of students in different types of speech activities are given below:

INTERCULTURAL AND PROFESSIONALLY ORIENTED ASSIGNMENTS

Assignments for speaking

◆ Compose short dialogues for the following imaginary situations:

1. You are discussing hobbies and professional interests with your new English (English-speaking) friends who are specialists in biology (biologists). Tell your friends about your hobby groups, clubs and circles at your institution (school, laboratory, etc.).

2. You have noticed that your English (English-speaking) colleague has a special liking for research work in the sphere of biology. Persuade him/her to go work at a research institute after graduation.

3. Next year you graduate. Tell your English (English-speaking) friend/colleague (a biologist by profession) what you would like to do in the next year. Recollect how interesting it was to study at the University. Say you will do everything depending on you to make your work as interesting.

4. You are one of the international students studying for a Master's Degree in a big university abroad. Students of various faculties meet at a tourist camp. Everybody speaks about the importance of the science he/she studies. Prove that biology is the most vital of all the sciences.

5. You are to write a report about the work of prominent biologists of the 21st century. You have written a little. Ring your friends up, tell them what you have already written and ask them what can be added.

Assignments for writing

◆ Write about a typical day of a science teacher (a biology teacher, a chemistry teacher, a physics teacher, a computer science teacher) at a university. Interview your university teachers if necessary.

◆ Write on the theme: My career goals in the field of science (biology, chemistry, physics, computer science).

Conclusion

In view of the above-mentioned, it is important to stress that the most important competencies of a modern specialist in the natural science pedagogical area should include intercultural professional communicative competence, the formation of which should be carried out in the process of foreign language training of graduates at universities.

Taking the cognitive linguo-cultural methodology as the conceptual basis of the modern theory of foreign language education in Kazakhstan, the authors of this article turned to modeling a new subject content, to the development and introduction of innovative pedagogical technologies into the foreign language educational process that contribute to the development of intercultural professional communicative competence of graduates of natural science pedagogical programs.

Thus, within the framework of this article, modern technologies used in higher foreign language professional education for the formation of intercultural professional communicative competence of graduates were considered.

Achieving a high level of intercultural professional communicative competence will be possible only if teachers apply in their classes technologies

based on the following principles: problem solving, interactivity, intercultural and communicative orientation, autonomy, modeling of intercultural and professionally contextual situations related to the future professional and practical activities of students, problem method and project work.

As necessary conditions for the formation of intercultural professional communicative competence of students of the natural science pedagogical programs, the authors of the article indicated the following:

- the formation of intercultural professional communicative competence will be successful provided that the principles of interdisciplinary interaction and interdisciplinary coordination are observed, which are implemented through:

- the subject content of specialized subjects in English classes;
- the use of interdisciplinary topics and projects in the learning process;
- the development of integrated (interdisciplinary) methodological textbooks in English and in science subjects, professional dictionaries, audiovisual content, assessment tools and other materials.

In conclusion, it should be noted that the use of a single teaching technology, no matter how perfect it may be, will not create the most effective conditions for the formation of intercultural professional communicative competence of a graduate. Only with the integration of modern educational technologies based on the methodology of foreign language education, it is possible to create the most productive conditions for improving the process of foreign language professional training.

REFERENCES

[1] Кунанбаева С.С. Концепция развития иноязычного образования Республики Казахстан. – Алматы, 2006.

[2] Смагулова Г.Т. Дидактические условия иноязычной подготовки студентов технических специальностей колледжа: дис. ... док. (PhD): 6D011900. – Караганда: КарГУ им. Е.А. Букетова, 2019. – 133 с.

[3] Шайхызада Ж.Г. Иноязычная подготовка студентов технических специальностей вузов в условиях модернизации высшего образования: дис. ... док. PhD: 6D011900. – Караганда, 2018. – 215 с.

[4] Тыныштыкбаева А.Б. Методика формирования умений профессионального общения на иностранном языке у студентов технического вуза (английский язык): дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.02. – Алматы, 1999. – 146 с.

[5] Серебряникова М.А. Формирование готовности студентов неязыковых специальностей к профессиональному общению на английском языке: автореф. ... канд. пед. наук: 13.00.08. – Астана, 2010. – 23 с.

[6] Стамгалиева Н.К. Методика контекстно-центрированного обучения иностранному языку в неязыковом вузе (нефтяные

специальности технического вуза, английский язык): дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.02. – Алматы, 1999. – 123 с.

[7] Жылтырова Ж.Т. Теоретико-прикладные основы моделирования системы профессионально-иноязычной подготовки специалистов агроэкономического профиля: дис. ... док. PhD: 6D011900. – Алматы, 2019. – 175 с.

[8] Жусупова Р.Ф. Методика формирования коммуникативной компетенции у студентов агроинженерных специальностей (на материале английского языка): дисс. ... канд. пед. наук. – Караганда, 2003. – 145 с.

[9] Тусупбекова М.Ж. Индивидуально-дифференцированный подход обучения английскому языку студентов неязыковых специальностей: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. – Астана, 2009. – 139 с.

[10] Фролова О.А. Формирование межкультурной компетенции студентов высших учебных заведений экономического профиля в современных условиях: дисс. ... канд. пед. наук: – Москва, 2002. – 297 с.

[11] Ахметова М.К. Научно-методические основы иноязычного естественнонаучного образовательного процесса в профильных школах: дис. ... док. (PhD): 6D011900. – Алматы: КазУМОиМЯ им. Абылай хана, 2020. – 193 с.

[12] Елубаева П.К. Моделирование компетентностного образования в формировании межкультурно-коммуникативной компетенции регионоведа: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. – Алматы, 2010. – 127 с.

[13] Кунанбаева С.С. Концептологические основы когнитивной лингвистики в становлении полиязычной личности. Учебное пособие / С.С. Кунанбаева. – Алматы, 2017. – 264 с.

[14] Байменова Б.С., Демегенова А.Е. Кәсіби іс-әрекетті қалыптастырудағы инновациялық технологиялардың рөлі. Вестник ЕНУ им. Л.Н.Гумилева. Серия Педагогика. Психология. Социология. - № 4(137). - 2021. - С. 23-30.

[15] Щукин А.Н. Обучение иностранным языкам: Теория и практика: Учебное пособие для преподавателей и студентов. 2-е изд., испр. и доп. М.: Филоматис, 2006. – 480 с.

REFERENCES

[1] Kunanbayeva S.S. Kontseptsiya razvitiya inoyazychnogo obrazovaniya Respubliki Kazakhstan (The concept of the development of foreign language education in the Republic of Kazakhstan). –Almaty, 2006. [in Rus.]

[2] Smagulova G.T. Didakticheskie usloviya inoyazychnoi podgotovki studentov tekhnicheskikh spetsial'nostei kolledzha: (Didactic conditions of foreign language training of college students of technical specialties). dis. ... dok. (PhD): 6D011900. – Karaganda: KarGU im. E.A. Buketova, 2019. – 133 s. [in Rus.]

[3] Shaikhyzada Zh.G. Inoyazychnaya podgotovka studentov tekhnicheskikh spetsial'nostei vuzov v usloviyakh modernizatsii vysshego obrazovaniya: (Foreign language training of students of technical specialties of universities in the conditions of modernization of higher education). dis. ... dok. PhD: 6D011900. – Karaganda, 2018. – 215 s. [in Rus.]

[4] Tynyshtykbayeva A.B. Metodika formirovaniya umenii professional'nogo obshcheniya na inostrannom yazyke u studentov tekhnicheskogo vuza (angliiskii yazyk): (Methodology of formation of skills of professional communication in a foreign language in students of a technical university (English)). diss. ... kand. ped. nauk: 13.00.02. – Almaty, 1999. – 146 s. [in Rus.]

[5] Serebryanikova M.A. Formirovanie gotovnosti studentov neyazykovykh spetsial'nostei k professional'nomu obshcheniyu na angliiskom yazyke: (Formation of readiness of students of non-linguistic specialties for professional communication in English). avtoref. ... kand. ped. nauk: 13.00.08. – Astana, 2010. – 23 s. [in Rus.]

[6] Stamgalieva N.K. Metodika kontekstno-tsentrirovannogo obucheniya inostrannomu yazyku v neyazykovom vuze (neftyanye spetsial'nosti tekhnicheskogo vuza, angliiskii yazyk): (The methodology of context-centered teaching of a foreign language in a non-linguistic university (oil specialties of a technical university, English)). diss. ... kand. ped. nauk: 13.00.02. – Almaty, 1999. – 123 s. [in Rus.]

[7] Zhyltyrova Zh.T. Teoretiko-prikladnye osnovy modelirovaniya sistemy professional'no-inoyazychnoi podgotovki spetsialistov agroekonomicheskogo profilya: (Theoretical and applied basics of modeling the system of professional foreign language training of agro-economic specialists). dis. ... dok. PhD: 6D011900. – Almaty, 2019. – 175 s. [in Rus.]

[8] Zhussupova R.F. Metodika formirovaniya kommunikativnoi kompetentsii u studentov agroinzhenernykh spetsial'nostei (na materiale angliiskogo yazyka): (Methodology of formation of communicative competence in students of agro-engineering specialties (based on the material of the English language)). diss. ... kand. ped. nauk. – Karaganda, 2003. – 145 s. [in Rus.]

[9] Tusupbekova M.Zh. Individual'no-differentsirovannyi podkhod obucheniya angliiskomu yazyku studentov neyazykovykh spetsial'nostei: (An individual-differentiated approach to teaching English to students of non-linguistic specialties). dis. ... kand. ped. nauk: 13.00.08. – Astana, 2009. – 139 s. [in Rus.]

[10] Frolova O.A. Formirovanie mezkul'turnoi kompetentsii studentov vysshikh uchebnykh zavedenii ekonomicheskogo profilya v sovremennykh usloviyakh: (Formation of intercultural competence of students of higher economic institutions in modern conditions). diss. ... kand. ped. nauk: – Moskva, 2002. – 297 s. [in Rus.]

[11] Akhmetova M.K. Nauchno-metodicheskie osnovy inoyazychnogo estestvennonauchnogo obrazovatel'nogo protsessa v profil'nykh shkolakh: (Scientific and methodological basics of foreign language natural science educational process in specialized schools). dis. ... dok. (PhD): 6D011900. – Almaty: KazUMOiMYa im. Abylai khana, 2020. – 193 s. [in Rus.]

[12] Elubayeva P.K. Modelirovanie kompetentnostnogo obrazovaniya v formirovanii mezhekul'turno-kommunikativnoi kompetentsii regionoveda: (Modeling of competence-based education in the formation of intercultural communicative competence of a region specialist). dis. ... kand. ped. nauk: 13.00.02. – Almaty, 2010. – 127 s. [in Rus.]

[13] Kunanbayeva S.S. Kontseptologicheskie osnovy kognitivnoi lingvistiki v stanovlenii poliyazychnoi lichnosti (Conceptual basics of cognitive linguistics in the formation of a multilingual personality). Uchebnoe posobie / S.S. Kunanbaeva. – Almaty, 2017. – 264 s. [in Rus.]

[14] Baimenova B.S., Demegenova A.E. Kәsibi is-әreketti қалыптастырудағы innovatsiyalyқ tekhnologiyalardyң рәли. (The role of innovative technologies in the formation of professional activity). Vestnik ENU im. L.N.Gumileva. Seriya Pedagogika. Psikhologiya. Sotsiologiya. - № 4(137). - 2021. - S. 23-30. [in Kaz.]

[15] Shchukin A.N. Obuchenie inostrannym yazykam: Teoriya i praktika: (Teaching foreign languages: Theory and practice). Uchebnoe posobie dlya prepodavatelei i studentov. 2-e izd., ispr. i dop. M.: Filomatis, 2006. – 480 s. [in Rus.]

**МӘДЕНИАРАЛЫҚ КӘСІБИ ЖӘНЕ КОММУНИКАТИВТІК
ҚҰЗІРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ
(ЖАРАТЫЛЫСТАНУ БАҒЫТЫНДАҒЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
МАМАНДЫҚТАР БІТІРУШІЛЕРІ ҮЛГІСІ НЕГІЗІНДЕ)**

Дуйсекова К.К.¹, *Михайлова Т.В.²

¹ф.ғ.д., Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Нұр-Сұлтан, Қазақстан, e-mail: kuliash@yahoo.fr

²PhD кандидаты, лектор, Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау
мемлекеттік университеті, Көкшетау, Қазақстан,
e-mail: tanyamikh25@mail.ru

Аңдатпа. Сапалы жаңа деңгейдегі, кәсіби құзыретті, ұтқыр және бәсекеге қабілетті мамандарды даярлау қазіргі қоғамның қажеттіліктері мен талабынан туындап отыр. Замануи білім беру парадигмасының басым бағыттарының бірі – түлектердің жоғары оқу орындарында білім берудегі негізгі кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастыратын инновациялық білім беру технологияларын оқу үдерісіне әзірлеу және енгізу.

Заманауи жоғары оқу орындары шет тілде кәсіби білім беру мақсаттарын іске асырудың негізгі орны болып табылады, яғни ЖОО

өзінің инновациялық дамуын толықтай жүзеге асыруы тиіс. Шет тілдерін оқытуда білімгерлік деп аталатын әдіске бағытталған мамандарды даярлау мұндай талаптарға сай келмейді. Жаратылыстану бағытындағы педагогикалық мамандықтар бағытындағы болашақ мамандар өзінің педагогикалық қызметінде тек негізгі пәндерді (биология, химия, физика, математика және т.б..) ағылшын тілінде жүргізуге дайындығымен қатар, түрлі мәдениаралық кәсіби бағытталған түрлі жағдайларда байланыс орната алу мен жүргізуге де құзіретті болуы керек.

Бұл мақала Қазақстан Республикасы жоғары оқу орындары жаратылыстану бағытындағы педагогикалық мамандықтар (5B011300 «Биология», 5B011200 «Химия», 5B011000 «Физика», 5B010900 «Математика», 5B011100 «Информатика») түлектері мәдениаралық кәсіби-коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастырудың заманауи педагогикалық технологияларына арналған, оны біз жас маманның мәдениаралық кәсіби бағдарлы ортада өз қызметін сәтті жүзеге асыруға дайындығы деп түсіндіреміз.

Осы зерттеу аясында біз жас маманның мәдениетаралық кәсіби бағдарланған ортада сәтті жүзеге асуға дайындығы деп түсіндіретін, зерттеудің алға қойылған мақсаттары мен міндеттерін шешу үшін осы мақаланың авторлары жаңа пән мазмұнын модельдеуге, мәдениетаралық кәсіби және коммуникативтік құзыреттілікті дамытуға ықпал ететін шет тілін оқыту үдерісіне инновациялық педагогикалық технологияларды енгізуде. Дайындалған технологиялар Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университетінің жаратылыстану-педагогикалық бағытының студенттерін оқытуда сынақтан өтті.

Тірек сөздер: шет тіліндегі кәсіптік білім беру, мәдениаралық кәсіби-коммуникативтік құзыреттілік, инновациялық педагогикалық технологиялар.

ТЕХНОЛОГИИ ФОРМИРОВАНИЯ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ (НА ПРИМЕРЕ ВЫПУСКНИКОВ ЕСТЕСТВЕННО-НАУЧНЫХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ)

Дуйсекова К.К.¹, *Михайлова Т.В.²

¹д.ф.н., профессор, Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева, Нур-Султан, Казахстан, e-mail: kuliash@yahoo.fr

*²Кандидат в PhD, лектор, Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова, Кокшетау, Казахстан, e-mail: tanyamikh25@mail.ru

Аннотация. Подготовка специалистов качественно нового уровня, профессионально компетентных, мобильных и конкурентоспособных диктуется потребностью и ожиданиями современного общества. Одной

из приоритетных задач современной образовательной парадигмы выступает разработка и внедрение в учебный процесс инновационных образовательных технологий, формирующих у выпускников базовые профессиональные компетенции.

Современная высшая школа является основным местом для реализации целей иноязычного профессионального образования, и, соответственно, именно она должна в полной мере реализовать свое инновационное развитие. Подготовка специалистов, ориентированная на так называемый знаниевый подход в обучении иностранным языкам, не отвечает таким требованиям. Будущий специалист естественно-научного педагогического направления в своей практической деятельности должен быть готов не только к преподаванию профильных дисциплин (биология, химия, физика, математика и др.) на английском языке, но и быть компетентным в установлении и налаживании контактов в самых различных ситуациях межкультурной профессионально направленной коммуникации.

Настоящая статья посвящена современным педагогическим технологиям, направленным на формирование межкультурной профессионально-коммуникативной компетенции у выпускников вузов Республики Казахстан по педагогическому естественно-научному направлению (5В011300 «Биология», 5В011200 «Химия», 5В011000 «Физика», 5В010900 «Математика», 5В011100 «Информатика»).

Для решения поставленных целей и задач исследования авторы настоящей статьи обратились к моделированию нового предметного содержания, к внедрению в иноязычный образовательный процесс инновационных педагогических технологий, способствующих развитию межкультурной профессионально-коммуникативной компетенции, которую в рамках настоящего исследования трактуют как готовность молодого специалиста успешно реализовываться в межкультурной профессионально направленной среде. Разработанные технологии были апробированы в обучении студентов естественно-научного педагогического направления Кокшетауского университета им. Ш.Уалиханова.

Ключевые слова: иноязычное профессиональное образование, межкультурная профессионально-коммуникативная компетенция, инновационные педагогические технологии, межкультурная профессионально направленная коммуникация.

Статья поступила 14.05.2022

УДК 378
МРНТИ 14.07.07
DOI 10.48371/PEDS.2022.65.2.003

DIGITAL TRANSFORMATION OF EDUCATION: EDUCATIONAL AND METHODOLOGICAL PROBLEMS AND WAYS TO SOLVE THEM

Berkimbayev K. M.¹, *Niyazova G.Zh.², Burayeva Zh.B.³

¹d.p.s., Professor Khoja Akhmet Yassawi International
Kazakh-Turkish University, Turkestan, Kazakhstan,
e-mail: kamalbek.berkimbaev@ayu.edu.kz

*²Ph.D., associate Professor, Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-
Turkish University, Turkestan, Kazakhstan,
e-mail: gulzhan.niyazova@ayu.edu.kz

³Ph.D., Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University,
Turkestan, Kazakhstan, e-mail: zhanat.burayeva@ayu.edu.kz

Abstract. Starting with the history of computers and the process of mass computerization, the rapid development of the Internet and the possibilities of mobile communication form the basis of digitalization, which is the core of basic research and multilateral discussions as a scientific concept in Industry 4.0. New tools and digital technologies, such as educational collaboration platforms, help educational organizations automate internal processes, simplify everyday tasks, and improve communication between participants in the educational process. These changes change the behavior and daily activities of all subjects. It also allows teachers to focus only on the students and not on the preparation and maintenance of day-to-day paperwork. In particular, it implements effective learning technologies to ensure that knowledge is available anytime, anywhere. It cannot be said that learning technologies are fundamentally new, we can say that traditional learning technologies are being improved and updated due to the pedagogical potential of modern digital technologies. The article contains theoretical studies on the importance of digital education, legal documents adopted for the development and informatization of education in the Republic of Kazakhstan, the elimination of information inequality and digitalization. The digital transformation of education has led to the study and emergence of new areas of traditional scientific disciplines focused on digital technologies, and has contributed to the development and improvement of the components of the methodological system of education. The impact of digital technologies on learning was described using the SAMR model. Our experience in improving the independent work of students and the methodological possibilities of using the chatbot service in teaching were demonstrated. The work was supported financially by the Science Committee of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan (grant no. AP09259047).

Keywords: informatization, digitization, legal documents, education, training, digital technologies, digital technologies in education, student self-study, chat bot, SAMR model, learning outcomes.

Basic provisions

In solving the research problem, the principles of a systematic approach to science and the sequence of research in the identification and solution of educational and methodological problems in the context of the digital transformation of education were followed.

Introduction

Higher pedagogical education in Kazakhstan today undoubtedly fulfills a responsible mission as one of the national priorities, since pedagogical education is a sphere that forms the intellectual potential of the nation. This is evidenced by the comprehensive measures taken in this direction at the state level in the field of education development (Fig. 1).

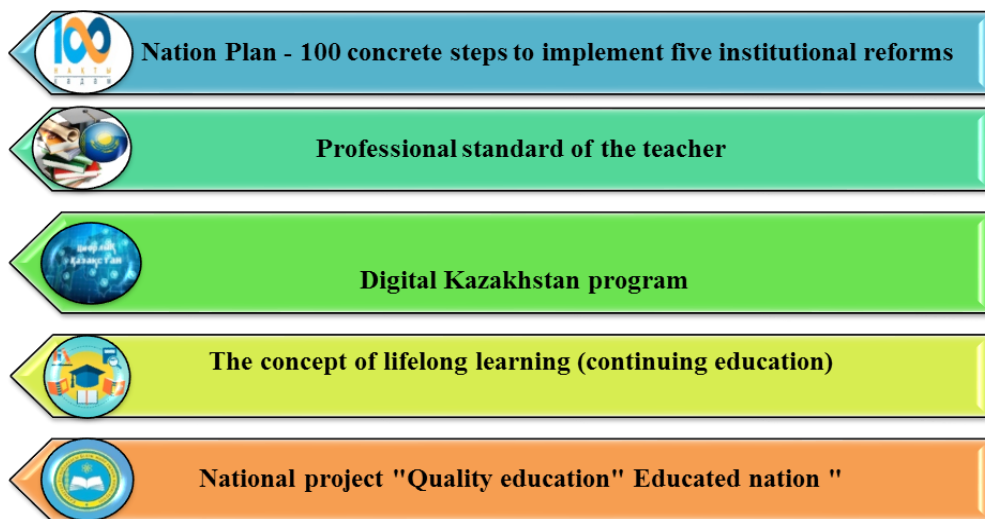

Figure 1- Documents for the development of education in the Republic of Kazakhstan

Materials and methods

It is known that since 1997 the country has adopted several regulations on informatization, reduction of information inequality, development of computer literacy, digitization, the formation of digital literacy. These documents were the direction of the country's aspiration to high-tech production (Table 1).

Table 1. Regulatory documents of the Republic of Kazakhstan on informatization, digitization (1997-2022)

<i>№</i>	<i>Name of regulatory document</i>	<i>Date of acceptance</i>	<i>Source</i>
1	<i>On the State Program of the President of the Republic of Kazakhstan on Informatization of the Secondary Education System of the Republic of Kazakhstan</i>	<i>Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated September 22, 1997 № 3645.</i>	<i>https://adilet.zan.kz/kaz/docs/N970003645_</i>
2	<i>On the Concept of informatization of the education system of the Republic of Kazakhstan for 2002-2004</i>	<i>Resolution by Government of the Republic of Kazakhstan August 6, 2001 31037</i>	<i>https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P010001037_</i>
3	<i>About informatization</i>	<i>Law of the Republic of Kazakhstan dated May 8, 2003 12412-II</i>	<i>https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z030000412_</i>
4	<i>About approval of the Program on reduction of information inequality in the Republic of Kazakhstan for 2007-2009</i>	<i>Resolution by Government of the Republic of Kazakhstan No. 1995 of October 13, 2006</i>	<i>https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P060000995_</i>
5	<i>About informatization</i>	<i>Law of the Republic of Kazakhstan dated January 11, 2007 №217.</i>	<i>https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000217_</i>
6	<i>About informatization</i>	<i>Law of the Republic of Kazakhstan dated January 11, 2007 №217.</i>	<i>https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000418</i>
7	<i>State program « I n f o r m a t i o n Kazakhstan - 2020»</i>	<i>Resolution by Government of the Republic of Kazakhstan No. 1534 of December 4, 2012</i>	<i>https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1200001534</i>
8	<i>About approval of the state program «Digital Kazakhstan»</i>	<i>Resolution by Government of the Republic of Kazakhstan No. 827 of December 12, 2017</i>	<i>https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1700000827</i>

Education will be effective only if it meets modern requirements, so today education around the world must be able to meet the requirements of modern

economy and society. In this regard, it is planned to improve the necessary abilities and competencies of individuals in connection with the acquisition of knowledge, their application and structuring.

In the modern world, the knowledge economy, which ensures the integration of science, industry, knowledge and ensuring the continuity of the acquisition and practical application of this knowledge, is relevant. These new trends in the development of civilization contribute to the strengthening of the demand for education.

The digital transformation of education has led to the study and emergence of new areas of traditional science focused on digital technologies (Table 2):

Table 2. New subject areas focused on the potential of digital technologies

№	Traditionally formed disciplines	A new subject area focused on the potential of digital technologies
1	Pedagogy	Digital pedagogy
2	Didactics	Digital didactics
3	Communication	Digital communication
4	Psychology	Internet psychology
5	Fundamentals of law	Fundamentals of digital law
6	Ecology	Digital ecology
7	Ethics	Digital ethics
8	Linguistics	Digital linguistics

One of the most important subject areas for the education system is teaching, education, information transfer through digital technologies. In this regard, it is necessary to enrich the methods of teaching subjects using the huge potential of digital technologies in education.

Preparing schoolchildren for the use of digital technologies used to cover the upper grades, but now it is taught from the primary school. This is one of the steps in the formation of digital literacy of the younger generation.

One of the reasons for this is the growing potential of digital technologies in education and the general availability of digital technology. A modern educator must have general and professional digital skills, as well as skills to use the new opportunities of the digital economy, be confident in the digital environment of the Internet, be «aware of everything», be able to search for new forms of knowledge and data, their interpretation and operation [1].

Extensive measures have been taken in the country to integrate the domestic education system with world best practices, to develop education, and the main strategic and regulatory documents defining the laws of the digital transformation of education have been approved. The main feature of modern education is the increase in the pedagogical potential of digital technologies, which has led to its digital transformation.

Research results

In this article, we share our experiences in improving teaching methods.

2. Improving the independent work of students: In the context of increasing the information base of the Internet, it can be said that the forms and means of education are in the process of special development.

This is due to the fact that there are electronic libraries, streaming learning platforms, mobile applications and platforms for the creation and distribution of methodical digital learning content, etc., which offer a variety of opportunities in education. led to the digital transformation of educational activities.

In this regard, various teaching methods and opportunities are being studied and put into practice by methodologists and practitioners. However, in the performance of independent work, the use of information resources of the Internet, students have problems with the development of information culture, copyright, information security skills. In particular, one of the most important methodological problems is to improve the performance of independent work and testing of students.

In this regard, we used the method of posting practical work and independent work assignments on the personal website of the student in teaching the subject «Digital Technologies in Education». The student defended and evaluated the results of his practical work and independent work in the classroom through a presentation.

As a result, we were able to fully support e-learning by using the student's personal website. In addition, the creation of a personal website of the student and the placement of his practical work reports and independent work on the site had a positive impact on the formation of their professional skills, the skills of presentation of their work. The free Google application was used to create the site (Figure 1 a, b).

Figure 1a - A personal website page where the student offers practical work (<https://sites.google.com/view/korkemm>)

Figure 1b - Student's personal website (<https://sites.google.com/view/namuna>)

2. Methodological possibilities of using chat-bot services:

The term «chat bot» was coined in 1994 by Michael Mauldina (creator of Verbot, Julia) to describe conversation programs. Chat bots or virtual chats are used in chat systems for a variety of practical purposes, including customer service or gathering information. Chat-bot (from English chat - chat, bot - robot) is a computer program that «communicates» with a person through text or voice in ordinary language, interacting with it through a simple, intuitive interface.

A chat bot is a computer program (usually via the Internet) that imitates a live interlocutor and communicates with a person. Thanks to advances in artificial intelligence, chat bots are becoming a popular and preferred interaction option. Powerful machine learning algorithms have been developed, with the help of which the computer (chat bot) can conduct a dialogue with the end user with minimal intervention of the operator [2].

There are two types of chat bots:

1. Answer user queries based on a predefined set of rules and algorithms written in the program. These chat bots are the simplest and have significant limitations in their use;
2. Based on the principles of machine learning [3].

Currently, there are two ways to classify them, namely: the business classification of chatbot applications and the classification based on the technical component of the program. The business classification distinguishes three types of chatbots: chatbots, assistants, and question and answer chatbots. Conversational chatbots do not have a special function, they are designed to mimic human interaction, acting as an interlocutor capable of conducting simple conversations.

The main task of the helper chatbots is to create reports, tickets, order forms, etc. Gathering some information about a customer to create a service

acts like a statement that fills in a certain set of fields. Question-answer chatbots are designed to answer simple user questions, replacing the process of finding answers to frequently asked questions with simple correspondence [4].

Chatbots have many advantages over using other resources and, in particular, software applications: bots are easier to install without using the memory of a device such as a smartphone, links to bots are easier to distribute, create and use, and much more [5].

According to the classification of Jonathan Grudin from the Microsoft Research Department, all bots can be divided into 3 large groups: simple bots for solving a problem, intelligent assistants and chat bots that can conduct a full-fledged dialogue (<https://www.unisender.com>).

The introduction of chat bots in online learning is the process of organizing two-way communication between a person and artificial intelligence in the “question-answer” format. A chatbot can become a full-fledged alternative to a dialogue with a real person, given the different options for the requests received.

This format of training is aimed at saving additional time for teachers, creating the necessary conditions for the quality and speed of preparing training materials. Such an interview, in which the student receives immediate answers to the questions asked, also has a positive effect on academic performance. An Intercom study found that in 2019, business leaders saved an average of \$300,000 thanks to chatbots. Another advantage is that chatbots can be adapted to any industry. In our case, it will be education and upbringing.

Functions of educational chat bots:

1. Administrative support for teachers
2. Involve students in the search
3. Training
4. Feedback
5. Application of knowledge [6].

Automated services on messengers and services for creating chat bots.

- *Senler* - a platform for sending messages on V Kontakte.

- *Bothelp (formerly Whatshelp)* - Designed to connect Telegram, Viber, Vk, Facebook, WhatsApp.

- *Salesbot (AmoCRM)* - for connecting Telegram, Viber, Vk, Facebook, WhatsApp.

- *Smartsender* - Designed to connect Telegram, Viber, Vk, Facebook, WhatsApp.

- *Salebot* - In addition to the main messengers Telegram, Viber, Vk, Facebook, WhatsApp, you can connect Instagram, Odnoklassniki, Avito.

- *Flow.ai* - a platform that allows a teacher to create a bot with a simple,

intuitive interface.

- *AndyRobot* - a popular English chat bot.
- *YTranslateBot* - chat bot translator working with Yandex technologies.
- *StepicBot* - a chat bot that helps you search for open online courses and training materials on the stepic website.
- *E-book-finder* - a chat bot for searching, downloading and selecting books.

In this regard, it was found that the implementation and further improvement of the chat-bot service to provide methodological assistance to teachers in the training course «Digital Pedagogy» for school teachers is effective in facilitating the work of teachers, referring to guidelines (Figure 3).

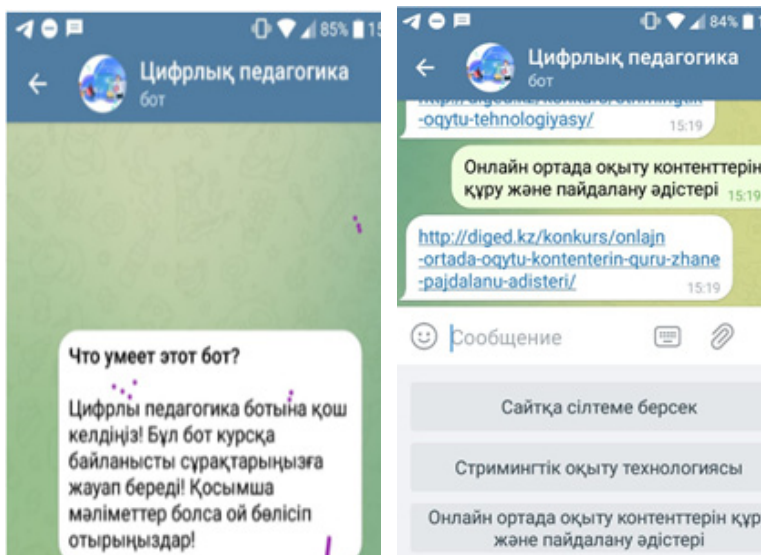

Figure 3 - “Digital pedagogy” methodical help chat-bot service

Discussions

The organization of students’ own work and the use of chat-bot services have shown that they are very useful in the implementation of feedback in learning. In particular, the effectiveness of the teaching methods we have implemented under the SAMR model developed by Ruben Puentedura was determined. This is because a positive result was identified in four stages, including the SAMR model: 1) Substitution: Digital technologies replace traditional technologies (for example, a set of texts in Word). 2) Augmentation: digital technologies become a means of optimization in solving learning problems (for example, current or diagnostic or final assessment using mobile applications such as Google-forms, Kahoot, Plikers, etc.; 3) Modification: knowledge Significant functional changes in the transmission process and the interaction of its participants (for example, the use of combined learning

technologies). 4) Transformation (Redefinition): setting and solving new pedagogical problems that could not be solved before.

Conclusion

In conclusion, the digital transformation of education requires high professional and methodological skills of teachers working at any level of education. Shows the importance of continuous discussion and improvement of teaching methods in the pedagogical professional environment. It also shows that the effective use of digital technologies in education is a powerful tool to ensure the integrated integration of components of teaching methods.

REFERENCES

[1] Колыхматов, В.И. Профессиональное развитие педагога в условиях цифровизации образования: учеб-метод. пособие. – СПб.: ГАОУ ДПО «ЛОИРО», 2020. – 135 с.

[2] Барбер М., Муршед М. Как добиться стабильного высокого качества обучения в школах. Уроки анализа лучших систем школьного образования мира // Вопросы образования. 2008. №3. –С. 7-60.

[3] Сухас У. Краткий обзор: Oracle Intelligent Bots-Чат-боты с искусственным интеллектом. - Корпорация Oracle, 2017. - 24 с.

[4] Катъкало В.С. Корпоративное обучение для цифрового мира: учебное пособие / В.С. Катъкало, Д.Л. Волкова. – 2-е изд., перераб. и доп., 2018. – 248 с.

[5] Горячкин Б.С., Галичий Д.А., Цапий В.С., Бурашников В.В., Крутов Т.Ю. Эффективность использования чат-ботов в образовательном процессе // E-Sciö. - 2021. - №4 (55). –С. 529-551.

[6] Кузнецов В.В. Перспективы развития и использования чат-ботов в образовании // Успехи современной науки. - 2016. – Т.8. – № 12. – С. 16–19.

REFERENCES

[1] Kolykhmatov, V.I. Professional'noye razvitiye pedagoga v usloviyakh tsifrovizatsii obrazovaniya (Professional development of a teacher in the context of digitalization of education): ucheb-metod. posobiye – SPb.: GAOU DPO «LOIRO», 2020. – 135 s. [in Rus.]

[2] Barber M., Murshed M. Kak dobit'sya stabil'nogo vysokogo kachestva obucheniya v shkolakh. Uroki analiza luchshikh sistem shkol'nogo obrazovaniya mira (How to achieve a stable high quality of education in schools. Lessons from analyzing the best school systems in the world). // Voprosy obrazovaniya. - 2008. - №3. –S. 7-60. [in Rus.]

[3] Sukhas U. Kratkiy obzor: Oracle Intelligent Bots Chat-boty s iskusstvennym intellektom (Brief Review: Oracle Intelligent Bots- Chatbots with artificial intelligence). - Korporatsiya Oracle, 2017. - 24 s. [in Rus.]

[4] Kat'kalo V.S. Korporativnoye obucheniye dlya tsifrovogo mira

(Corporate training for the digital world): *uchebnoye posobiye /V.S. Kat'kalo, D.L. Volkova. – 2-ye izd., pererab. i dop., 2018. – 248 s. [in Rus.]*

[5] Goryachkin B.S., Galichiy D.A., Tsapiy V.S., Burashnikov V.V., Krutov T.YU. *Effektivnost' ispol'zovaniya chat-botov v obrazovatel'nom protsesse (Efficiency of using chatbots in the educational process) //E-Scio. - 2021. - №4 (55). –S. 529-551. [in Rus.]*

[6] Kuznetsov V.V. *Perspektivy razvitiya i ispol'zovaniya chat-botov v obrazovanii (Prospects for the development and use of chatbots in education) //Uspekhi sovremennoy nauki. - 2016. – T.8. – № 12. – S. 16–19. [in Rus.]*

БІЛІМ БЕРУДІҢ ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ: ОҚУ-ӘДІСТЕМЕЛІК ПРОБЛЕМАЛАР МЕН ОЛАРДЫ ШЕШУДІҢ ЖОЛДАРЫ

Беркимбаев К.М.¹, *Ниязова Г.Ж.², Бұраева Ж.Б.³

¹п.ғ.д., профессор, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан, Қазақстан,
e-mail: kamalbek.berkimbaev@ayu.edu.kz

^{*2}Ph.D., доцент, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан, Қазақстан, e-mail: gulzhan.niyazova@ayu.edu.kz

³Ph.D., Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан, Қазақстан, e-mail: zhanat.buraeva@ayu.edu.kz

Аңдатпа. Компьютерлердің даму тарихы мен жаппай компьютерлендіру үдерісінен бастау алып, Индустрия 4.0 жағдайында ғылыми ұғым ретінде іргелі зерттеулер мен көпжақты талқылаулардың өзегі болған цифрландырудың негізін интернеттің жылдам дамуы мен мобильді коммуникация мүмкіндіктері құрайды. Білім берудегі өзара әрекеттесу платформалары сияқты жаңа құралдар мен цифрлық технологиялар білім беру ұйымдарына ішкі процестерді автоматтандыруға, күнделікті тапсырмаларды жеңілдетуге және білім беру үдерісіне қатысушылар арасындағы байланысты жақсартуға көмектеседі. Бұл өзгерістер барлық субъектілердің мінез-құлқы мен күнделікті қызметін өзгеріске ұшыратады. Сонымен қатар бұл оқытушыларға күнделікті құжаттарды дайындауға және басқаруға емес, тек білім алушыларға назар аударуға мүмкіндік береді. Атап айтқанда, білімнің кез-келген уақытта кез-келген жерде қолжетімділігін қамсыздандырудың тиімді оқыту технологияларын іске асырады. Бұл оқыту технологияларын түбегейлі жаңа деп айтуға болмайды, дәстүрлі оқыту технологияларының заманауи цифрлық технологиялардың педагогикалық әлеуеті арқылы жетілдірілуі әрі жаңара толығуы деп тұжырымдауға болады. Мақалада Қазақстан Республикасында білім беруді дамыту мен ақпараттандыру, ақпараттық теңсіздікті жою және цифрландыру бойынша қабылданған құқықтық-нормативтік құжаттар туралы, цифрлық білім берудің маңыздылығы

бағытында теориялық зерттеулер мазмұндалған. Білім берудің цифрлық трансформациясы дәстүрлі ғылыми пәндік саланың цифрлық технологияларға бағытталған жаңа салаларының зерттелуі мен пайда болуына әкелді әрі оқытудың әдістемелік жүйесі компоненттерінің дамуы мен жетілдірілуіне ықпал етті. SAMR моделін қолдана отырып, цифрлық технологияның оқытуға әсері сипатталды. Білім алушылардың өзіндік жұмыстарын жетілдіру мен оқытуда чат-бот қызметін пайдаланудың әдістемелік мүмкіндіктері туралы тәжірибелеріміз көрсетілді. Бұл зерттеуді Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігінің Ғылым комитеті қаржыландырды (грант № AP09259047).

Тірек сөздер: ақпараттандыру, цифрландыру, нормативтік-құқықтық құжаттар, білім беру, оқыту, цифрлық технологиялар, білім берудегі цифрлық технологиялар, білім алушының өзіндік жұмысы, чат-бот, SAMR моделі, оқыту нәтижелері.

ЦИФРОВАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ: УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

Беркимбаев К. М.¹, *Ниязова Г.Ж.², Бураева Ж.Б.³

¹д.п.н., профессор, Международный казахско-турецкий университет имени Ходжи АХмеда Ясави, Туркестан, Казахстан,
e-mail: kamalbek.berkimbaev@ayu.edu.kz

*²Ph.D., доцент, Международный казахско-турецкий университет имени Ходжи АХмеда Ясави, Туркестан, Казахстан,
e-mail: gulzhan.niyazova@ayu.edu.kz

³Ph.D., Международный казахско-турецкий университет имени Ходжи АХмеда Ясави, Туркестан, Казахстан, e-mail: zhanat.buraeva@ayu.edu.kz

Аннотация. Начиная с истории компьютеров и процесса массовой компьютеризации, быстрое развитие Интернета и возможности мобильной связи формируют основу цифровизации, которая является ядром фундаментальных исследований и многосторонних дискуссий как научной концепции в Индустрии 4.0. Новые инструменты и цифровые технологии, такие как платформы для сотрудничества в области образования, помогают образовательным организациям автоматизировать внутренние процессы, упростить повседневные задачи и улучшить коммуникацию между участниками образовательного процесса. Эти изменения меняют поведение и повседневную деятельность всех субъектов. Это также позволяет учителям сосредоточиться только на учениках, а не на подготовке и ведении повседневной бумажной работы. В частности, он внедряет эффективные технологии обучения для обеспечения доступности знаний в любое время и в любом месте. Нельзя сказать, что технологии обучения являются принципиально новыми,

можно сказать, что традиционные технологии обучения совершенствуются и обновляются благодаря педагогическому потенциалу современных цифровых технологий. Статья содержит теоретические исследования о важности цифрового образования, нормативно-правовые документы, принятые для развития и информатизации образования в Республике Казахстан, устранения информационного неравенства и цифровизации. Цифровая трансформация образования привела к изучению и появлению новых областей традиционных научных дисциплин, ориентированных на цифровые технологии, и способствовала развитию и совершенствованию компонентов методологической системы образования. Влияние цифровых технологий на обучение было описано с использованием модели SAMR. Был продемонстрирован наш опыт улучшения самостоятельной работы студентов и методические возможности использования сервиса чат-ботов в обучении. Работа выполнена при финансовой поддержке Комитета по науке Министерства образования и науки Республики Казахстан (грант № AP09259047).

Ключевые слова: информатизация, оцифровка, правовые документы, образование, обучение, цифровые технологии, цифровые технологии в образовании, самообучение учащихся, чат-бот, модель SAMR, результаты обучения.

Статья поступила 09.04.2022

УДК 378.22

МРНТИ 14.35.07

DOI 10.48371/PEDS.2022.65.2.004

ГЕНЕЗИС ПОСТДИПЛОМНОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ: ОПЫТ КАЗАХСТАНА

***Сыздыкбаева А.Д.¹, Абдигапбарова У.М.²**

***¹ доктор философии (PhD), ассоциированный профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан, e-mail: sizdikbaeva-aya@mail.ru**

² д.п.н., профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан, e-mail: abdigapbarova_um@mail.ru

Аннотация. В статье раскрывается генезис постдипломного педагогического образования Казахстана. Авторами проанализирована отечественная история становления научной педагогической системы с

1940 года по настоящее время. Выделены знаковые фигуры подготовки научно-педагогических кадров такие как: Т.Тажимаев, Р.Г. Лемберг, К.Б. Бержанов, Г.А. Уманов, Н.Д. Хмель, Р.Д. Иржанова, И.М. Кузьменко, Б.Р. Айтмамбетова, Б.И. Муканова, А.А. Бейсенбаева, Т.С. Сабиров, Г.К. Байдельдинова, Н.Д. Иванова, Э.И. Шныбекова и др. Представлены данные Национальной библиотеки Республики Казахстан по 460 защищенным кандидатским и докторским диссертациям до 2010 года по направлению «Образование». 4240 кандидатов и 1703 доктора наук представляют кадры с высшей научной квалификацией в Казахстане. Анализ работ показал фундаментальность, всесторонность исследований, раскрывающих методические особенности подготовки педагогов. Переломным моментом в кузнице научной подготовки педагогов оказали переход на трехступенчатую структуру высшего и послевузовского образования: бакалавриат, магистратура и докторантура и внедрение международной стипендиальной программы «Болашак». Авторы раскрывают этапы развития международной стипендии «Болашак» и критерии отбора стипендиата по данной программе. Представлены новшества при поступлении в докторантуру и усиление требований к научным консультантам в системе послевузовского образования. Согласно статистическим данным МНЭ РК за отчетный период проанализированы численность, выпуск и возраст PhD докторантов, всего 6 364 человека. Также осуществлен анализ научного потенциала, содержания профессиональной учебной программы послевузовского образования, программы постдокторантуры на примере педагогических направлений подготовки КазНПУ имени Абая. В настоящее время в КазНПУ имени Абая действует 17, из них 8 образовательных программ подготовки докторов PhD 8D01 Педагогические науки, включающие следующие направления подготовки: 8D011 Педагогика и психология, 8D012 Педагогика дошкольного воспитания и обучения, 8D013 Подготовка педагогов без предметной специализации, 8D018 Подготовка специалистов по социальной педагогике и самопознанию, 8D019 Специальная педагогика. Контент-анализ показал нехватку исследований в области педагогического измерения, дошкольного воспитания и обучения и дефектологии. В 2019 году открыта программа постдокторантуры по трем направлениям: социально-гуманитарное, психолого-педагогическое, филологическое.

Ключевые слова: педагогическая наука Казахстана, генезис постдипломного педагогического образования, подготовка научно-педагогических кадров, международная стипендия «Болашак», послевузовское образование, магистратура, докторантура, постдокторантура.

Основные положения

Генезис постдипломного педагогического образования Казахстана с 1940 года по настоящее время.

Анализ кандидатских и докторских диссертаций по направлению «Образование» до 2010 года.

Структура высшего и послевузовского образования.

Международная стипендия «Болашақ».

Анализ научного потенциала, содержания профессиональной учебной программы послевузовского образования, программы постдокторантуры в КазНПУ имени Абая.

Введение

Развитие современного общества характеризуется все возрастающей динамичностью, проникновением на новые уровни познания природы, изменением социального устройства и возникновением качественно новых видов деятельности в ранее неизвестных областях. Новый подход к осуществляемой деятельности и понимание важности человека как основного стратегического ресурса, определили образование и науку важнейшей частью национального достояния, основополагающим ресурсом для экономических и социальных преобразований страны.

Было ли так всегда, определим начало и генезис развития педагогической науки в Казахстане.

Знаковым моментом в развитии педагогической науки Казахстана было открытие академиком АН КазССР Т.Тажимаевым в 40-е годы очной аспирантуры по подготовке национальных научных кадров по педагогике, истории педагогики и психологии. Этому поспособствовало появление целой группы ученых из России, во главе с профессором Р.Г. Лемберг. В стенах КазПИ им. Абая на кафедре педагогики была сформирована первая научная школа. Учениками и последователями этой школы были К.Б. Бержанов, Г.А. Уманов, Н.Д. Хмель, Р.Д. Иржанова, И.М. Кузьменко, Б.Р. Айтмамбетова, Б.И. Муканова, А.А. Бейсенбаева, Т.С. Сабилов, Г.К. Байдельдинова, Н.Д. Иванова, Э.И. Шныбекова и др.

Первые исследования кафедры были посвящены истории школ и просвещения в дореволюционном Казахстане (Ш.К. Кокымбаев «Русско-киргизская (казахская) школа», Т.Т. Тажибаев «Развитие просвещения и педагогической мысли во второй половине XIX века», «Просвещение и школы Казахстана во второй половине XIX века», «Педагогическая мысль в Казахстане во второй половине XIX века»). Эти исследования положили начало дальнейшей разработке актуальных проблем теории и истории народного образования и педагогической мысли в Республике.

Исследования К.Б. Бержанова связаны с прогрессивным значением передовой русской культуры и общественной мысли для развития просвещения Казахстана. Под его руководством защищено 35 кандидатских диссертаций.

Широкое использование архивных материалов и статистических данных позволило профессору Сембаеву А.И. проследить этапы становления и развития школьной системы в Республике, выявить ее

особенности, показать динамику подготовки педагогических кадров в республике за годы Советской власти в монографии «История развития советской школы в Казахстане».

Важный вклад в развитие профессионального образования и подготовку научно-педагогических кадров для средних и высших учебных заведений республики внес доктор педагогических наук, профессор, талантливый педагог Г.А. Уманов. Особо следует отметить его работы «История создания и тенденции развития профессионально-технического образования в Казахстане», «Причины преступности несовершеннолетних в СССР», «Трудные дети». Ему принадлежит идея создания научно-учебно-методических комплексов (НУМК) на базе школы (1988). Под его руководством защищено свыше 90 кандидатских и 22 докторских диссертаций. Им опубликовано более 120 научных работ, которые были напечатаны в США, Германии, Франции, России, Израиле, Швейцарии, Японии.

В стенах КазПИ им. Абая сформировалась научно-педагогическая школа д.п.н., профессора Хмель Н.Д., теоретической предпосылкой создания которой стало установление целостного педагогического процесса как объекта педагогической деятельности, в пределах которого педагоги и учащиеся являются субъектами деятельности. Казахские исследователи (Т.С. Садыкова, А.П. Сейтешева, А.А. Бейсенбаевой, К.К. Жампеисовой, Г.К. Нурғалиевой, Н.Н. Хан, Г.Т. Хайруллина, А.Е. Абылкасымовой, Е.У. Медеуова, А.Н. Ильясовой, В.Г. Храпченкова, Б.А. Альмухамбетова, Р.К. Бекмагамбетовой, А.К. Сатовой, Л.Н. Нарикбаевой и многие другие) этого направления вошли в общесоюзную программу «Учитель» (1986-1996 гг.).

Важнейшей задачей в годы обретения независимости Казахстана стал постоянный поиск путей и средств профессиональной подготовки педагогических кадров Республики Казахстан в контексте мировых тенденций, в соответствии с национальными, экономическими и духовно-культурными потребностями развивающегося казахстанского общества.

Методы и материалы

Согласно справке Национальной библиотеки Республики Казахстан, за отчетный период по Образованию было защищено более 460 докторских и кандидатских диссертаций. Проанализируем основные направления докторских диссертаций:

- история педагогики, этнопедагогика, сравнительная педагогика (С.А. Узакбаева, 1993; А.Н. Ильясова, 1997; К.Ж. Кожакметова, 1998; А.А. Романов, 1998; К.С. Мусин, 1999; К.М. Арынгазин, 2001; Г.К. Ахметова, 2002; Қ.Қ. Шалғынбаева, 2006; У.М. Абдигапарова, 2008; К.Р. Калкеева, 2010 и др.).

- общие вопросы среднего образования (В.Г. Храпченков, 1997; Н.Н. Хан, 1998; М.Б. Есбосынов, 1999; К.Л. Кабдолова, 2007; С.Д. Муканова,

2008 и др.); обучение, воспитание младших школьников (С.А. Аманжолов, 2004 и др.); школьников (Г.Е. Алимухамбетова, 1995; О. Салимбаев, 1997; Ж.Ж. Наурызбай, 1997 и др.); старшеклассника (Л.К. Керимов, 1992; К.К. Жампеисова, 1993; Ш.А. Шарапов, 1996; А.А. Бейсенбаева, 1996; А.С. Имангалиев, 1999; А.Г. Казмагамбетов, 1999 и др.); одаренные дети (У.Б. Жексенбаева, 2005 и др.).

- профессиональное становление студента в условиях вуза (А.Е. Абылкасымова, 1995; К.К. Закирьянов, 1995; Л.Х. Мажитова, 1995; С. Смаилов, 1997; Г.К. Длимбетова, 2002; Б.А. Мукушев, 2006 и др.).

- подготовка учителя (А.А. Калюжный, 1994; Н.К. Ахметов, 1996; А.К. Ахметов, 1997; К.С. Успанов, 1999 и др.).

- вопросы совершенствования высшей школы (С.А. Абдыманапов, 1999; В.Л. Ким, 1999; Ж.Р. Баширова, 2004 и др.); научная деятельность (З.А. Исаева, 1997; А.К. Мынбаева, 2010 и др.).

- электронное обучение, информатизация, IT компетенции, подготовка учителя информатики (Д.М. Джусубалиева, 1997; Г.Д. Жангисина, 2004; Ж.К. Нурбекова, 2007; С.С. Усенов, 2008; А.И. Тажигулова, 2009; Г.Б. Камалова, 2010; К.С. Абдиев, 2010; Е.В. Артыкбаева, 2010; Б.Ж. Шарипов, 2010 и др.).

- обучение физике (А.К. Каймулдина, 2010 и др.); математике (Е.У. Медеуов, 1997; Е.Ж. Смагулов, 2009; Б.Н. Дроботун, 2008; С.Д. Тыныбекова, 2001; М.Е. Исин, 2010; Б.Н. Шанкибаев, 2010; Р.А. Садвакасова, 2010 и др.); химии (Х.М. Рахимбек, 1998; К. Бекишев, 2010 и др.).

- музыкальное образование, подготовка будущего учителя музыки (А.А. Калыбекова, 1993; Р.Р. Джердималиева, 1998; Б.М. Бекмухамедов, 1998, А.Б. Мукашева, 2010 и др.).

- основы обучения русскому языку, лингводидактика (Г.А. Кажигалиева, 2001; Б.С. Исмакова, 2010; Т.А. Кульгильдинова, 2010; А.А. Цой, 2010 и др.).

- физическая культура и валеологизация (М. Таникеев, 1988; М.Б. Сапарбаев, 1993; Г.С. Акиева, 1997; Т.А. Акпаев, 2003; А.В. Ахаев, 2005 и др.).

- педагогические основы профессионально-технического образования (Б. Абдыкаримов, 1996; К.А. Жусупова, 2006); инженер-педагога (В.В. Егоров, 1995); слушателей учебных заведений МВД (Н.А. Минжанов, 1998 и др.).

Основные темы исследований в рамках кандидатских диссертаций:

- история педагогики (Р.Н. Кошенова, 1995; К.К. Куламбаева, 1995; Е.М. Байзакова, 1995; Ш. Майгаранова, 1995; К.С. Мусаева, 1996; Н.О. Жетпеисова, 1997; Ж.Б. Меерманова, 1997; А.Б. Тұрсынова, 1997; С.А. Баймуратова, 1997; Т.А. Линчевская, 1998; М.К. Ахметова, 1999; А.С. Жумабаева, 2000; А.Б. Елькеева, 2001; А.А. Сайпова, 2003; И.Н. Шевченко,

2004; Р.Б. Мухитова, 2004; А.Б. Елькеева, 2005; Г.Н. Рамашова, 2007); сравнительная педагогика (А.К. Кусаинов, 1996; А.О. Исакова, 1998; Б.А. Жетписбаева, 2001; М.Н. Вансванова, 2002; А.Б. Калиева, 2004; К.С. Исаханова, 2004 и др.).

- воспитание дошкольника (О.В. Завалишина, 1994; Т.А. Левченко, 1996; Ж.М. Акпарова, 1997; О.А. Жумадиллаева, 1998; Н.Ж. Баримбеков, 1998; В.Я. Никитин, 1998; О.А. Михалькова, 2000; А.Т. Баймуратова, 2000; Н.Н. Ханина, 2000; А.Ж. Салиева, 2001; Л.Е. Румянцева, 2001; В.В. Николаева, 2004; Е.А. Северинова, 2004; Г.М. Метербаева, 2005 и др.).

- обучение и воспитание младшего школьника (С.Е. Кантарбаев, 1995; А.Х. Аренова, 1996; Ж.К. Рысбекова, 1997; Л.А. Лебедева, 2002; Ш.А. Кирабаева, 2002; С.В. Кузнецова, 2004; А.М. Текесбаева, 2004; М.П. Кушнир, 2005; Л.Е. Агеева, 2007; Е.А. Вьюшкова, 2007; М.Н. Низамова, 2007; И.А. Бевз, 2008; А.М. Жубандыкова, 2010; Ф.Б. Асилбаева, 2010 и др.).

- обучение и воспитание школьника (Ю.Р. Наумова, 1994; Н.Б. Ишмухамедова, 1994; Т.К. Болеев, 1994; Р.И. Кадырбаева, 1996; К.Т. Исакова, 1997; Е.А. Ушуров, 1997; С.А. Кульчанова, 1998; Г.А. Аужанова, 1998; З.У. Кенесарина, 2000; О.З. Имангожина, 2002; Г.Г. Филимонова, 2002; Г.А. Касен, 2003; Н.В. Ивлева, 2006 и др.); познавательная деятельность обучающегося (А.Р. Бектеньярова, 1993; Б.Т. Набиева, 1998; Н.А. Дарханов, 2000 и др.); одаренные дети (У.Б. Жексенбаева, 1999 и др.); обучение и воспитание подростка (Р.А. Дюсупова, 1992; К.Ш. Коккозева, 1994; А.К. Дуйсебаев, 1998 и др.); обучение и воспитание старшеклассника (Ж.С. Гумарова, 1994; Д.Ж. Сакенов, 1994; И.Ә. Әбеуова, 1996; О.Н. Франковская, 1996; С.В. Феллер, 1996; Б.К. Кудышева, 1996; Г.Т. Джайнакбаева, 1998; Р.Ш. Садыкова, 1998; Д.С. Құсайынова, 1999; Г.С. Чинибаева, 1999; Т.Г. Бортко, 2000; Н.Р. Халимуллина, 2000; С.С. Жубакова, 2002; Ж.И. Балтагулова, 2002; Б.А. Жетписбаева, 2003; З.У. Имжарова, 2003; Г.Б. Жукенова, 2004; А.А. Бейсембаева, 2004; Г.С. Саудабаева, 2005; А.Б. Изделеуова, 2007 и др.); обучение учащихся профтехучилища и колледжей (К.Х. Умирова, 1994; С.Б. Оспанова, 2006; А.В. Семкин, 2010; Г.Т. Кыдырбаева, 2010 и др.).

- вопросы организации общеобразовательной школы (М.Ж. Джакипбекова, 1999; Г.Б. Омарова, 1999; Ш.У. Тасбулатова, 2000; Г.К. Мендигалиева, 2000; М. Ералиева, 2001; М.А. Абсатова, 2002; Р.Т. Мендалиева, 2003; М.Б. Галямова, 2003; А.С. Боранбаев, 2004 и др.).

- обучение в колледже (Р.Ч. Бектурганова, 1997; Г.Т. Мусабекова, 1998; А.В. Ушакова, 1998; С.С. Жусупова, 1999; Б.Е. Каирова, 1999; Д.З. Жусупова, 2000; Б.И. Иманбекова, 2000; Г.Д. Такенова, 2003 и др.).

- обучение и воспитание студентов в условиях высшей школы (М.О. Абдикаримов, 1993; Г.Ш. Сейдалиева, 1993; Л.В. Завадская, 1994; С.Б. Бегалиева, 1998; Г.М. Сарсенбаева, 1998; Г.И. Калиева, 1999; А.А. Тленбаева, 1999; А.Х. Накпаева, 1999; Г.С. Кудебаева, 2000; А.К.

Мынбаева, 2001; Р.К. Касенова, 2001; Л.В. Колесникова, 2001; Л.Н. Солодовиченко, 2001; Г.Ш. Ахметова, 2001; Ш.М. Мухтарова, 2002; Р.Ф. Жусупова, 2003; Г.С. Оралова, 2004; Г.К. Тлеужанова, 2004; Г.О. Абдуллаева, 2005; А.М. Саламатина, 2005; Е.С. Салтанов, 2005; Ж.Е. Елюбаева, 2006; Г.Г. Шапрова, 2006; А.А. Головчун, 2007; Р.А. Набуова, 2008; Ж.Г. Муканова, 2008; М.В. Попова, 2008; А.А. Чугунова, 2010; М.К. Сураншиева, 2012 и др.).

- подготовка будущего учителя (О.Б. Мазбаев, 1993; Г.З. Адильгазинов, 1993; К.М. Мухамеджанов, 1994; К. Абдрахманов, 1994; А.С. Магауова, 1995; З.Р. Ахметова, 1995; А.А. Молдажанова, 1996; Л.В. Нефедова, 1997; Р.Ж. Аубакирова, 1998; М.Ш. Сагаутдинова, 1999; Г.С. Жарменова, 2003 и др.); будущего учителя информатики (К.М. Байгушева, 2007; С.К. Дамекова, 2008; Д.С. Майдисарова, 2009; С.А. Нугманова, 2009; А.Р. Турганбаева, 2009; А.Б. Закирова, 2010; Г.С. Джарасова, 2010; Е.А. Киселева, 2010 и др.); будущего учителя математики и физики (Г.А. Баймадиева, 2001; А.М. Опабекова, 2006); будущего воспитателя (Ж.С. Хасанова, 1995; М.А. Прокофьева, 1996; Р.Т. Бупебаева, 2000; Б.О. Арзанбаева, 2001; Н.В. Мирза, 2004 и др.); будущего учителя музыки (К. Кыдырбаева, 2006; М.С. Султанова, 2007; Д.О. Карамолдаева, 2007; К.А. Тулеужанова, 2009; А.К. Усенова, 2009; С.Т. Балагазова, 2010; Ж.А. Абеннова, 2010 и др.); будущего учителя иностранного языка (Г.М. Касымова, 1995; Ж.С. Нарымбетова, 2009; А. Абдрахманова, 2010; Г.Б. Жумабекова, 2010 и др.); будущего учителя изобразительного искусства (С.Р. Матаева, 2005 и др.); будущего учителя физической культуры (Е.Ю. Шуберт, 1994; Ж. Кобланов, 1997 и др.); подготовка педагога профессионального обучения (Г.Ш. Альназарова, 2001; А.Ж. Купербаева, 2001 и др.); подготовка инженера-педагога (Б.Ф. Зикринова, 1993; Н.Е. Жаксылыкова, 1993; Т.П. Смолькина, 1999; М.К. Танасейчук, 2000; С.М. Ударцева, 2001; Г.С. Шрайманова, 2001 и др.); будущего юриста (Н.С. Баймулдина, 2001 и др.).

- обучение информатике (Ж.Р. Орынбаева, 2004; А.Б. Ибашева, 2007; Н.Ж. Ибрагимова, 2007; С.А. Омарова, 2007; Г.Т. Джусупбекова, 2010; А.Х. Давлетова, 2010 и др.); обучение физике (Л.А. Кизиева, 2007; Л.Х. Фаизова, 2009; Ж.У. Можанов, 2010 и др.); обучение математике (Л.Т. Искакова, 1997; Д.А. Жунисбекова, 2006; А.Е. Касенова, 2007; Т.С. Жданова, 2007; И.У. Сагиндинов, 2010; Г.Т. Жаксылыкова, 2010; М.А. Керимбеков, 2010 и др.); обучение химии (С.Е. Абдугалина, 2007; Б.К. Шаихова, 2008; К.Б. Оралбаева, 2010; Г.А. Туребекова, 2010; Л.А. Дильдабекова, 2010 и др.); изучение казахской литературы (В.П. Карибжанова, 1995; Т.Д. Абжаков, 2001; У.Н. Абдирова, 2003; Т.М. Кунекова, 2006 и др.); обучение русскому языку (М.С. Джилкишиева, 1993; Н.К. Кажекенова, 1993; Р.Г. Баяманова, 1995; Р.А. Айкенова, 1997; Г.Б. Мадиева, 2002; Г. Айсабай, 2006; С.Д. Чаканова, 2006; М.М. Биназарова, 2006; Н.А. Озекбаева, 2007;

С.К. Мизанбеков, 2007; Р.Д. Даркембаева, 2007; А.Н. Шманова, 2008; Г.С. Квасных, 2008; А.М. Сапарбаева, 2009; Ж.Ж. Капенова, 2009; Л.К. Тогжанова, 2009; А.М. Токжанова, 2009; А.М. Мирманова, 2010; М.В. Васенкова, 2010; Б.Б. Уринбаева, 2010 и др.); лингводидактика (М.И. Кудрицкая, 2001; В.С. Хен, 2002; А.Б. Нурова, 2007; Г.К. Аскарова, 2008; В.А. Джаксыбаева, 2010 и др.).

- музыкальное образование (М.Г. Кац, 1993; И.В. Черкасова, 1994; Б.Т. Махметова, 1999; Н.М. Адамқұлов, 2003; Г.М. Аубакирова, 2003; А.Т. Имашева, 2003; Б.А. Бисембаева, 2006 и др.).

- повышение квалификации педагога (Л.Ю. Малай, 1992; С.С. Жумашева, 1994; Л.Н. Маркина, 1994; С.Н. Лактионова, 1995; С.Д. Муқанова, 1999; Б.К. Тульбасова, 2000; Г.Г. Бегаришева, 2001; А.Х. Казиева, 2002; Е.А. Абенова, 2004 и др.); управленческая деятельность (Д.Р. Принбекова, 1997; Т. Баймолдаев, 2003; А. Туксанбаев, 2004; С.М. Кудайкулов, 2005 и др.).

Анализ работ показал фундаментальность, всесторонность исследований, раскрывающих методические особенности подготовки будущих педагогов, однако, на наш взгляд, недостаточно исследований в области обеспечения качества образовательного процесса, использования новых подходов к пониманию места образования в современном обществе (на тот период – переход на компетентностную модель), механизмов его функционирования и развития. Вопросы глобализации и роли интеллектуального потенциала подрастающего поколения. Мало исследований, раскрывающих механизмы правового регулирования образования и обеспечение связи между уровнями образования. Многие работы носят описательный характер, в них отсутствует практическая направленность.

5 ноября 1993 года Постановлением Первого Президента Республики Казахстан была учреждена международная стипендия «Болашақ». Цель программы – подготовка кадров и специалистов для приоритетных секторов экономики страны. Программа включает в себя, как прохождение академического обучения (магистратура, докторантура), так и научно-производственных стажировок в ведущих компаниях и университетах мира.

Рассмотрим основные этапы развития программы (таблица 1):

Таблица 1- Развитие международной стипендии «Болашақ»

Годы	Элементы преобразования программы
1993	Учреждение международной стипендии «Болашақ»
2005	Создание АО «Центр международных программ». Увеличение количества стипендий до 3000.
2008-2010	Учреждение программ стажировок
2011	Отмена подготовки бакалавров

2014-2016	Внедрение формата языковой подготовки 6+6 Повышение требований к IELTS с 3.0 до 5.0 Обучение в топ-100 мировых вузов Запуск системы подготовки кадров Split PhD
2017-2018	Усилены требования к среднему баллу диплома с 3.0-3.3 Повышение требований к IELTS с 5.0 до 5.5 Оптимизирован список вузов до топ-70 Внедрение трудовой отработки по схеме «центр-регион» с сокращенным сроком отработки в регионе 3 года вместо 5-ти лет в городах Нур-султан и Алматы
2019-2020	Модернизация стипендии «Болашак» Отмена возрастных ограничений Наличие безусловного приглашения от вуза Упразднение квотных категорий претендентов Языковые курсы только для претендентов из сельской местности

Общие критерии отбора стипендиата: требования к среднему баллу диплома для всех претендентов составляют 3.3 (4.33) GPA; уровень знания английского языка по системе IELTS для всех квотных категорий претендентов составляет 5.5 балла, для категории «инженерно-технических работников» – 5.0 балла, для категории «общий конкурс» – 6.5 балла; общий стаж работы – не менее двух лет, включая последние 12 месяцев.

Конкурсный отбор состоит из шести туров.

В первом туре независимые эксперты проводят анонимный отбор претендентов, оценивая рекомендательные и мотивационные письма кандидатов. Чтобы пройти в следующий тур необходимо получить 5 баллов за мотивационное письмо и 3 балла за рекомендательное письмо.

Во втором туре определяется уровень знания претендентом иностранного языка.

В третьем туре определяется уровень знания претендентом государственного языка (проходной балл 75 баллов из 150, либо сертификат A2 и выше, выданный РГП «Национальный центр тестирования»).

В четвертом туре проводится комплексное тестирование претендентов (данный тур носит рекомендательный характер).

В пятом туре проводится персональное собеседование претендента с членами независимой экспертной комиссии.

В шестом туре Республиканская комиссия на основании результатов всех туров конкурса претендентов принимает окончательное решение о присуждении либо об отказе в присуждении стипендии «Болашак».

За 28 лет реализации программы «Болашак» присуждено 13975 стипендий, подготовлено 10096 специалистов: 2858 – по программе бакалавриата, 5098 – магистратуры, 136 – аспирантуры, интернатуры и клинической ординатуры, 129 – докторантуры, 1875 – стажировки. Из

общего числа выпускников 53% завершили обучение по гуманитарным специальностям, 37,8% – инженерно-технические, 7,4% – медицинские и 1,8% – творческие специальности. На данный момент на обучении находятся 1255 стипендиатов. В 2021 году выделено 555 стипендий.

С 2004 года образование Казахстана переходит на трехступенчатую структуру высшего и послевузовского образования: бакалавриат, магистратура, докторантура. С 2005 года в экспериментальном формате была начата подготовка докторов философии (PhD) по отдельным специальностям по кредитной технологии обучения на основе принципов междисциплинарности и компетентностного подхода.

Прием в магистратуру и докторантуру осуществляется в соответствии с Типовыми правилами приема в организации образования, реализующие профессиональные учебные программы послевузовского образования. Подготовка магистров, докторов философии (PhD) осуществляется в рамках государственного образовательного заказа и на основе договора платного обучения.

Разработку и реализацию профессиональных учебных программ по специальностям магистратуры и докторантуры осуществляет выпускающая кафедра, которая в первые годы столкнулась с такими трудностями как:

- наличие соглашений с зарубежными учеными по соответствующей специальности подготовки (первыми зарубежными консультантами были ученые из стран СНГ и Турции);

- наличие договоров на проведение научно-исследовательских работ с организациями;

- наличие договоров о научном обмене с аккредитованными зарубежными высшими учебными заведениями и (или) научными организациями, реализующими программы докторантуры;

- наличие договоров с организациями, определенными в качестве баз практики, в том числе на прохождение зарубежной научной стажировки (основные базы практик - МПГУ, РПГУ имени Герцена, Нигде университет).

Содержание профессиональной учебной программы послевузовского образования включает:

- курс теоретического обучения;

- программу научно-исследовательской/экспериментально-исследовательской работы, включая выполнение диссертации;

- практику (педагогическую, исследовательскую, производственную);

- промежуточную и итоговую аттестации.

Основным критерием завершенности образовательного процесса по подготовке магистров является освоение магистрантом:

- при научной и педагогической подготовке – не менее 120 кредитов,

из них не менее 84 кредитов теоретического обучения, не менее 24 кредитов научно-исследовательской практики;

- при профильной подготовке – не менее 90 кредитов, из них соответственно не менее 60 кредитов теоретического обучения, не менее 18 кредитов исследовательской практики.

Основным критерием завершенности образовательного процесса по подготовке докторов философии (PhD) или доктора по профилю является освоение докторантом не менее 180 кредитов, из них не менее 45 кредитов теоретического обучения, а также не менее 10 кредитов практики.

В 2021 году для поступления в докторантуру были предусмотрены ряд новшеств. Впервые вступительный экзамен будет проходить в электронном формате на базе центров тестирования. Данный формат уже был апробирован в прошлом году на уровне магистратуры. Будущие докторанты будут писать эссе по темам, которые утверждают сами вузы. Итоговая оценка вступительного экзамена представляет собой совокупность баллов, полученных путем суммирования результатов оценивания эссе, теста на готовность к обучению в докторантуре и профильных экзаменов.

В настоящее время научными руководителями магистрантов и докторантов могут быть консультанты имеющие не менее 2-х (двух) публикаций за последние 5 (пять) лет в изданиях, входящих в первые три квартиля по данным Journal Citation Reports (Журнал Цитэйшэн Репортс) компании Clarivate Analytics (Кларивэйт Аналитикс) или имеющих в базе данных Scopus (Скопус) показатель процентиля по CiteScore (СайтСкор) не менее 35-ти (тридцати пяти) хотя бы по одной из научных областей, соответствующих направлению подготовки.

Изменения коснулись и процедуры защиты, которая будет транслироваться через Интернет. Докторант может выйти на защиту даже на основе 1-2 статей, выбирая журналы с наивысшими библиометрическими показателями. Ранее требовалось 7 статей, а с 2020 года - 4 статьи. Министр образования и науки РК А. Аймагамбетов сообщил, что среди вводимых новшеств есть требование предоставления диссертации на государственном языке.

Результаты

По данным Комитета по статистике МНЭ РК, На начало 2019-2020 учебного года в докторантуре было зарегистрировано 6 364 человека. Прием составил 1775 человек, выпуск – 905, из них около 28% – с защитой диссертации. Как показывают данные, процесс подготовки кадров высшей научной квалификации идет по 173 расширенной траектории. Несмотря на снижение приема, численность учащихся в 2019 году достигла максимальных за пятилетие показателей. На это оказало значительное влияние, расширенный прием 2018 года – почти 3 тысячи человек (таблица 2,3).

Таблица 2 - Численность и выпуск докторантов

Показатели	2015	2016	2017	2018	2019
Численность докторантов (на конец года)	2288	2710	3603	5609	6364
в том числе:					
докторантов по профилю	122	93	113	264	149
докторантов (PhD)	2166	2617	3490	5345	6214
Прием докторантов – всего	794	1086	1671	2766	1775
в том числе:					
докторантов по профилю	32	25	51	96	42
докторантов (PhD)	762	1061	1620	2670	1733
Выпуск докторантов – всего	533	619	721	721	905
Из общего выпуска защитили диссертацию	175	117	249	185	249

Таблица 3 – Прием, выпуск по направлению «Образование»

Прием, выпуск	Численность докторантов	Принято докторантов в отчетном году	Выпущено докторантов отчетном году	Выпущено с защитой диссертации	Доля выпускников с защитой диссертации %
Всего	6363	1775	905	249	27,5
Образование	682		101	16	15,8

Возрастной состав исследователей считается одной из базовых характеристик эффективности научно-исследовательской деятельности. Статистика отражает утрату сферой исследований и разработок наиболее активных и уже сложившихся специалистов в возрасте от 45 до 54 лет, обладающих более высоким потенциалом творческой активности. При этом доля исследователей старше 55 лет нарастает. В настоящее время на эту возрастную категорию приходится около четверти работников, выполнявших научные исследования и разработки (таблица 4).

Таблица 4 - Распределение численности работников, выполнявших научные исследования и разработки по возрасту

	2017	2018	2019	Прирост/снижение (-)	Структура персонала, в %
Всего, человек	22 081	22 378	21 843	-535	100
до 25 лет	1 909	1 672	1 551	-121	7,1
25-34 года	5 824	6 076	5 869	-207	26,9
35-44 года	4 937	4 988	5 130	142	23,5

45-54 года	3 871	3 927	3 770	-157	17,3
55-64 года	3 469	3 580	3 437	-143	15,7
65 лет и старше	2 071	2 135	2 086	-49	9,5
Кроме того:				0	
молодых специалистов до 28 лет	4 213	3 871	3 625	-246	16,6
молодых ученых до 35 лет	8 816	8 502	8 196	-306	37,5
предпенсионный возраст 55-62 лет	2 192	2 301	2 280	-21	10,4

В последние годы приток молодежи в науку уменьшился с 11 до 7% общей численности персонала, занятого НИОКР. Такой динамики замещения недостаточно для воспроизводства кадрового научного потенциала и поэтому проблема «старения» кадров по-прежнему остается актуальной.

Кадры высшей научной квалификации в 2019 году представлены 4240 кандидатами и 1703 докторами наук, численность которых снижается на протяжении последних лет (таблица 5).

Таблица 5 - Распределение персонала по квалификации

	2017	2018	2019	Прирост / снижение (-)	Структура персонала, в %
Персонал, занятый исследованиями и работками	22 081	22 378	21 843	-535	100
из них специалисты-исследователи	17 205	17 454	17 124	-330	78,4
из них имеющих квалификацию:					
доктора наук	1 818	1 740	1 703	-37	7,8
кандидата наук	4 541	4 360	4 240	-120	19,4
доктора философии PhD	589	856	1 045	189	4,8
доктора по профилю	354	336	317	-19	1,5

В настоящее время в КазНПУ имени Абая действует 17, из них 8 образовательных программ подготовки докторов PhD 8D01 Педагогические науки. С января 2013 года по декабрь 2020 года защищено 121 PhD диссертации (таблица 6).

Таблица 6 – Контент-анализ PhD диссертаций в Казахстане

Направление подготовки	Кол-во PhD диссертаций	Содержание (фокус исследований) и авторы
8D012 Педагогика дошкольного воспитания и обучения	1	- познавательная активность детей раннего возраста средствами казахского народного творчества (М.К. Ибраева, 2017).
8D013 Подготовка педагогов без предметной специализации	22	- история (М.Ж. Султанбек, 2015) и сравнительная педагогика профессионально-педагогической подготовки учителей начальных классов (Г.Е. Утюпова, 2017) в том числе в рамках обновленного начального образования (Ж.М. Саурыкова, 2019); - воспитание (С.А. Касенова, 2014; Ж.Б. Абишев, 2020, лидерство (Б.М. Баймуханбетов, 2014), управление (А. Жунусбекова, 2015; К.Б. Аданов, 2017), социальная успешность (А.М. Усенова, 2016; А.Н. Умирбекова, 2018); инклюзия (А.К. Оралбекова, 2017; С.С. Жакипбекова, 2018) и рефлексия (М.Н. Оспанбекова, 2018) будущего учителя начальных классов; - формирование компетенций будущего учителя начальных классов (коммуникативной (К.Е. Мулдабекова, 2014), информационно-профессиональной (Э. Уайдуллакызы, 2014), исследовательской (А.Д. Сыздыкбаева, 2016); - младший школьник (одаренность (А.Е. Туралбаева, 2014), раннее обучение английскому языку (Т.Ю. Шелестова, 2017), мотивация (Н.Т. Сартаева, 2019), управленческие умения и лидерство (М.М. Книсарина, 2016; Г.Р. Аспанова, 2018), речевая деятельность (Жусупбекова, 2019).
8D011 Педагогика и психология	87	- психолого-педагогическая подготовка будущих учителей (А.Ж. Анесова, 2013); технологическая подготовка (Г.Т. Абдуллина, 2013); интеллектуальный потенциал и социальный интеллект (Т.Б. Кенжебаева, 2014; К.С. Кенжебаева, 2016); психоэмоциональная устойчивость (Б.Д. Байтукбаева, 2014); креативная личность и критическое мышление (А.Е. Ташбулатова, 2014; А.А. Ташетов, 2017); профессиональная личность на основе наследия тюркских мыслителей (Ж.А. Мендикулова, 2014); совершенствование

		<p>профессиональной подготовки и акме-креативные качества (А.Ж. Сапаргалиева, 2015; И.И. Сагдуллаев, 2015); профессиональные компетенции (А.Н. Жорабекова, 2015; К.О. Оразбаева, 2016; А.К. Аманова, 2017); информационно-телекоммуникационные технологии (Б.Т. Керимбаева, 2013; Д.К. Берди, 2015); лидерские качества и управленческая компетентность (А.А. Алимбекова, 2016; Д.К. Садирбекова, 2018); коммуникативный потенциал (И.У. Бекбулатова, 2016); педагогическое творчество (Ш. Ибрагимкызы, 2016); межкультурная коммуникативная и транскультурная компетентность (П.А. Кудабоева, 2017; Г.М. Ракишева, 2018); экологическая компетентность (А.Я. Алиева, 2016); поликультурная личность (Г.Б. Исабекова, 2016; Ш.М. Туребаева, 2019); функциональная компетентность и деонтологическая готовность (Г.С. Каратаев, 2017; С.Д. Аубакирова, 2017); духовно-нравственная культура (Д.К. Омаров, 2017; А.И. Ахметова, 2017); диагностическая компетентность (П.Т. Абдуллаева, 2018).</p> <p>- психолого-педагогические условия образования подростков: этнокультурное образование (М.М. Сейфуллина, 2013); профессиональное самоопределение (Б.К. Утемуратова, 2014); делинквентное поведение (М.К. Курбаналиева, 2016); лидерство (А.М. Байкулова, 2016); диалогическая форма общения (Л.И. Шалабаева, 2017).</p> <p>- психолого-педагогические условия образования студентов: креативное мышление (А.К. Мошкалов, 2013; Д.К. Сапабеков, 2013); толерантность (Ш.А. Убниязова, 2013); академическая мобильность (Э.Д. Баженова, 2013); исполнительское мастерство (Н.Ю. Пиговаева, 2013); управление самостоятельной работой (С.Р. Худиева, 2013, Н.Т. Уалиева, 2016; М.Е. Нургалиева, 2019); психологическое здоровье и здоровый образ жизни (Г.Б. Ниетбаева, 2014; Е.А. Абылкасимов, 2016); социальная компетентность и лидерский потенциал (Е.В. Бутова, 2015; М.А. Ушатов, 2017); личностно-профессиональные компетентности (М.К. Джандильдинов, 2015); применение информационных технологий (Г.Б. Саржанова, 2016); саморазвитие в условиях</p>
--	--	---

	<p>поликультурной среды (Д.Д. Тектибаева, 2017); интеллектуальное развитие и умственная деятельность (Т.К. Жанкул, 2017; Ж. Сапаркызы, 2019); профессиональные ценности (К.Р. Кажимова, 2018); инклюзивное образование (А.Р. Рымханова, 2019); семейно-нравственные ценности (С.З. Нишанбаева, 2019).</p> <p>- психолого-педагогические условия образования магистрантов: мотивация учебно-исследовательской деятельности (Е.Р. Нуртаев, 2013; А.С. Мизимбаева, 2015); акмеологическая готовность и профессионально-значимые качества (Б.Ж. Бекжанова, 2014; Ж.Е. Иманчиев, 2015); мировоззренческая культура (А.И. Булшекбаева, 2014); педагогическое общение (А.Ж. Аяпбергенова, 2014); информационно-коммуникационная технологическая компетентность (Д.Б. Абыкенова, 2017); предметно-языковое интегрированное обучение (А.С. Донцов, 2018).</p> <p>- вопросы воспитания (А.А. Исаханова, 2013; А.И. Алтынбеков, 2014).</p> <p>- готовность учителя: инклюзивное образование и психолого-педагогическое сопровождение (И.А. Оралканова, 2014; А.К. Махадиева, 2019); личностно-профессиональные свойства и личностное развитие (К.Т. Куанжанова, 2015; Г.Т. Аюпова, 2018).</p> <p>- сравнительная педагогика: академическая поддержка студентов в системе высшего образования США (Ж.Е. Абдыхалыкова, 2013); школьная политика Казахстана и Южной Кореи (З.У. Ельбаева, 2018); дуальное обучение в системе профессионального образования (опыт Германии и Казахстана) (А.А. Сманова, 2019). - качество высшего образования (А.С. Сатывалдыева, 2013); качество знаний (А.А. Куралбаева, 2014); проектирование содержания образования (Г.С. Джексембаева, 2016); интернационализация в мировом высшем образовании (Б.К. Маударбекова, 2018); качество дошкольного образования (Г.К. Ибрагимова, 2019); содержание современного школьного учебника (М.А. Уайханова, 2019).</p> <p>- содержание образования курсантов (Б.К. Сактаганов, 2013), экологов (Г.П. Мейрбекова, 2013; М.М. Акешова, 2014), офицеров (Ж.Н. Бисенбаева, 2013), врачей (Д.Ж. Ерназарова, 2014), тренеров-преподавателей</p>
--	---

		(Б.С. Омаров, 2015), специалистов в сфере туризма (Г.А. Ризаходжаева, 2017), юристов (А.Б. Ахмеджанов, 2019).
8D019 Специальная педагогика	2	- условия обучения студентов-инвалидов в вузе (Б.М. Мажинов, 2017); - подготовка педагогов-дефектологов в условиях модернизации образования (А.Б. Дузелбаева, 2018).
8D018 Подготовка специалистов по социальной педагогике и самопознанию	9	- формирование компетенций социального педагога (исследовательской (А.К. Жексембинова, 2017), проектной (Д.И. Мухатаева, 2018), деонтологической (А.Ш. Маманова, 2018); - обеспечения качества и содержания обучения будущих социальных педагогов (Г.К. Курманаева, 2017; Г.Е. Кожабергенова, 2020) в области профессионального идеала (Д. Ертаргынкызы, 2017), речевой культуры (Р.Л. Калимжанова, 2018), менеджмента (С. Аскаркызы, 2018) и толерантности (М.З. Сейдина, 2018).
6D012400 Педагогическое измерение (в настоящее время отсутствует в классификаторе)	0	

Контент-анализ показал явную нехватку исследований в области педагогического измерения, дошкольного воспитания и обучения, дефектологии. Причем представленные исследования по дефектологии не включают специфичные направления данной науки. Интересными на наш взгляд были бы исследования в области олигофрено, сурдо, тифлопедагогике и логопедии. Исследования в области подготовки социальных педагогов не имеют специфичных отличий от подготовки традиционного педагога. А ведь данная профессия совмещает в себе не только педагогическую деятельность с проблемными детьми, но и оказание психологической помощи. Достаточны и разносторонние исследования в области педагогики начального обучения, здесь отсутствуют исследования противоречащие специальности (объектом выступают младший школьник или учитель начальных классов). Больше всего исследований по педагогике и психологии, 87. В процентном соотношении 75 исследований по педагогике составляют 86,3%, это намного превышает исследования по психологии, которых всего 12, что составляет 13,7%. Наиболее распространенные темами исследования

являются формирование профессиональных компетенций. В данном направлении подготовки в будущем хочется изучать и анализировать работы по психолого-педагогическому сопровождению ребенка в условиях образовательного пространства, его психологическое развитие и социальную адаптацию.

Заключение

В настоящее время университет планомерно продвигается и укрепляет позиции в авторитетных мировых рейтингах и является флагманом педагогической науки Казахстана с современной научно-инновационной инфраструктурой (рисунок 1-3).

Рисунок 1 - Общая эффективность исследований в КазНПУ имени Абая с 2015-2020 год

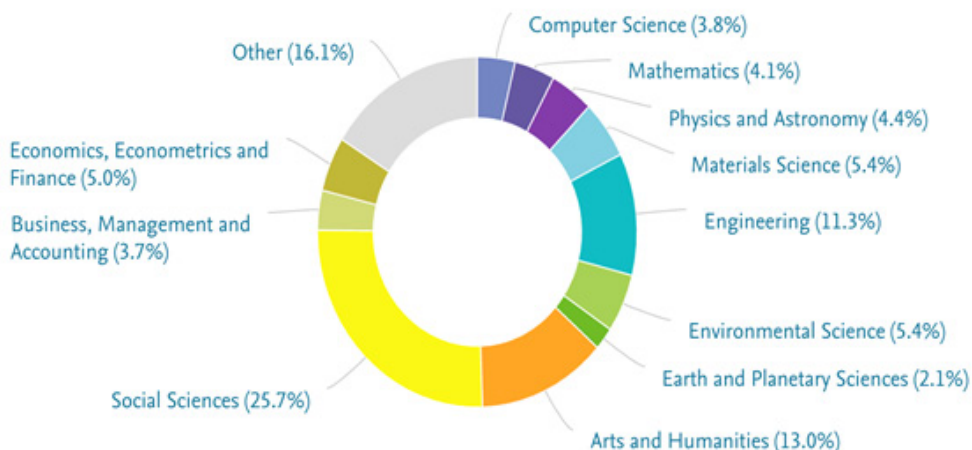

Рисунок 2 - Публикации по предметной области

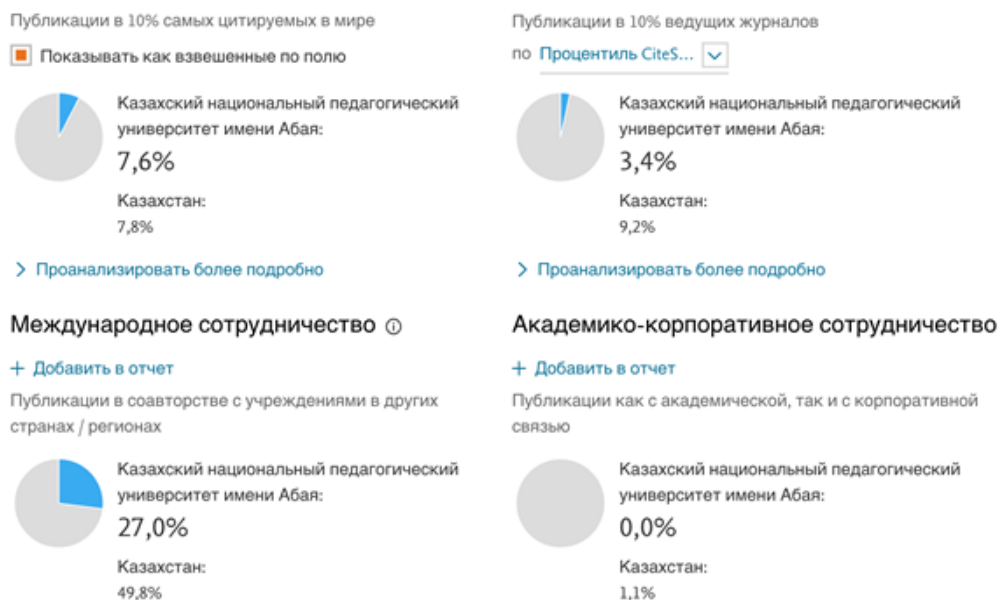

Рисунок 3 – Показатели эффективности

Претворяя в жизнь задачи, поставленные Главой государства и Государственной программой развития образования и науки Республики Казахстан на 2020-2025 годы в части (задача 9. Укрепить интеллектуальный потенциал науки, задача 11. Повысить результативность научных разработок и обеспечить интеграцию в мировое научное пространство) КазНПУ имени Абая в 2019 году открыл программу постдокторантуры. Этот важный шаг направлен на дальнейшую трансформацию университета в передовой педагогический исследовательский вуз мирового уровня и повышение конкурентоспособности казахстанской науки в глобальном научно-образовательном сообществе.

Пост-докторант КазНПУ имени Абая – штатный сотрудник, трудоустроенный как стипендиат пост-докторской программы. С ним заключается трудовой договор на 3 года. Заработная плата составляет 250 тысяч тенге.

Возможности программы для развития:

- участие в исследовательских проектах под руководством ведущих зарубежных ученых;
- участие во внутренних научных проектах КазНПУ имени Абая;
- реализация научного потенциала - публикация трудов;
- участие в программах академической мобильности и повышение квалификации;
- наличие оборудованного рабочего места в КазНПУ имени Абая (209 кабинет-лаборатории) на период работы; доступ к материальным и интеллектуальным ресурсам КазНПУ имени Абая: фондам библиотеки,

базам данных, платформам (Scopus, SciVal) с публикациями авторитетных изданий.

- развитие профессиональных компетенций ученого;
- широкие возможности научного нетворкинга - посещение публичных лекций, воркшопов, семинаров, которые проходят в КазНПУ имени Абая.

В настоящее время в вузе функционирует 3 направления пост-докторантуры:

- социально-гуманитарное;
- психолого-педагогическое;
- филологическое.

Однако, остаются вопросы по реализации пост-докторских программ. Понятие пост-докторантуры не закреплено в нормативно-правовых документах по образованию, к примеру, в Законе РК Об образовании, Государственном общеобязательном стандарте послевузовского образования. Каково должно быть содержание пост-докторских программ? Какие требования к окончанию пост-докторских программ? Какой документ будет выдаваться стипендиатам пост-докторских программ? Что дает программа пост-докторантуры пост-докторантом после завершения программы?

Также открытыми остаются такие проблемы, как низкий уровень оплаты труда пост-докторантов и отсутствие механизмов стимулирования научно-исследовательской деятельности; низкая результативность научно-исследовательских разработок и невостребованность научных результатов со стороны индустрии и бизнеса; низкая доля инновационной активности бизнеса; слабая инвестиционная привлекательность научной сферы и низкое финансирование и софинансирование научных исследований и другие.

Благодарность

Статья опубликована в рамках внутреннего гранта КазНПУ имени Абая «Обучение субъектов постдипломного образования методам проектирования и реализации исследовательской деятельности».

ЛИТЕРАТУРА

[1] Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2020-2025 годы. Постановление Правительства Республики Казахстан от 27 декабря 2019 года №988. – Режим доступа: <https://www.kaznpu.kz/ru/455/page/> [Дата обращения: 10.12.2021].

[2] Национальный доклад по науке. – Нур-Султан; Алматы, 2019. – 250 с.

[3] Кармазина Ю.А. Образование как инвестиции в человеческий капитал // Молодой ученый. - 2014. - №7 (66). - С. 349-351. – Режим доступа: URL: <https://moluch.ru/archive/66/11040/> [Дата обращения: 16.04.2021].

[4] Национальный научный портал Республики Казахстан. – Режим доступа: nauka.kz [Дата обращения: 16.02.2022].

[5] Справка «Образование» Национальная библиотека Республики Казахстан. – Режим доступа: nlrk.kz [Дата обращения: 22.08.2021].

[6] Государственный общеобязательный стандарт послевузовского образования. Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 31 октября 2018 года №604. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 1 ноября 2018 года №17669 [Дата обращения: 13.11.2021].

REFERENCES

[1] Gosudarstvennaia programa razvitiia obrazovaniia i nauki Respubliki Kazahstan na 2020-2025 gody (State Program for the Development of Education and Science of the Republic of Kazakhstan for 2020-2025). Postanovlenie Pravitelstva Respubliki Kazahstan ot 27 dekabrä 2019 goda №988. - Rezhim dostupa: <https://www.kaznpu.kz/ru/455/page/> [Data obraşeniia: 10.12.2021] [in Rus].

[2] Nasionälnyĭ doklad po nauke (National Science Report). – Nur-Sultan; Almaty, 2019. – 250 s. [in Rus].

[3] Karmazina İu.A. Obrazovanie kak investisii v chelovecheski kapital (Education as an investment in human capital) / İu.A. Karmazina //Molodoi uchenyi. - 2014. - №7 (66). - S. 349-351. - - Rezhim dostupa: URL: <https://moluch.ru/archive/66/11040/> [Data obraşeniia: 16.04.2021] [in Rus].

[4] Nasionälnyi nauchnyi portal Respubliki Kazahstan (National scientific portal of the Republic of Kazakhstan). - Rezhim dostupa: nauka.kz [Data obraşeniia: 16.02.2022] [in Rus].

[5] Sправка «Образование» Nasionälnaia biblioteka Respubliki Kazahstan (Reference “Education” National Library of the Republic of Kazakhstan). - Rezhim dostupa: nlrk.kz. [Data obraşeniia: 22.08.2021] [in Rus].

[6] Gosudarstvennyi obşebäzatelnyi standart poslevuzovskogo obrazovaniia (State obligatory standard of postgraduate education). Prikaz Ministra obrazovaniia i nauki Respubliki Kazahstan ot 31 oktäbrä 2018 goda №604. Zaregistririvan v Ministerstve iustisii Respubliki Kazahstan 1 noiabrä 2018 goda №17669 [Data obraşeniia: 13.11.2021] [in Rus].

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНАН КЕЙІНГІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМНІҢ ГЕНЕЗИСІ: ҚАЗАҚСТАН ТӘЖІРИБЕСІ

*Сыздықбаева А.Д.¹, Әбдіғапбарова У.М.²

*¹Философия ғылымдарының докторы (PhD), доцент, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан, e-mail: sizdikbaeva-aya@mail.ru
2п.ғ.д., профессор, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан
e-mail: abdigarbarova_um@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада Қазақстандағы жоғары оқу орнынан кейінгі педагогикалық білімнің Мақалада Қазақстандағы жоғары оқу орнынан кейінгі педагогикалық білімнің генезисі қарастырылды.

Авторлар 1940 жылдан қазіргі уақытқа дейінгі ғылыми педагогикалық жүйенің қалыптасуының отандық тарихына талдау жасады. Ғылыми-педагогикалық кадрларды даярлаудағы елеулі тұлғаларды атап өтсек, олар: Т.Тәжібаев, Р.Г. Лемберг, К.Б. Бержанов, Г.А. Уманов, Н.Д. Хмель, Р.Д. Иржанова, И.М. Кузьменко, Б.Р. Айтмамбетова, Б.И. Мұқанова, А.А. Бейсенбаева, Т.С. Сабиров, Г.К. Байдельдинова, Н.Д. Иванова, Е.И. Шныбекова және т.б. ҚР Ұлттық кітапханасының «Білім» бағыты бойынша 2010 жылға дейін қорғалған 460 кандидаттық және докторлық диссертациялар туралы мәліметтер келтірілген. Қазақстанда 4240 кандидат пен 1703 ғылым докторы жоғары ғылыми біліктілікке ие кадрларды құрайды. Жұмыстарды талдау педагог кадрларды даярлаудың әдістемелік ерекшеліктерін аша отырып, зерттеудің іргелі сипатын, жан-жақтылығын көрсетті. Педагогтардың ғылыми даярлығының тұғырындағы бетбұрыс жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудің үш сатылы құрылымына: бакалавриат, магистратура және докторантураға көшу және «Болашақ» халықаралық стипендиялық бағдарламасының енгізілуі болды. Авторлар «Болашақ» халықаралық стипендиясының даму кезеңдерін және осы бағдарлама бойынша стипендиатты таңдау критерийлерін ашып көрсетеді. Докторантураға қабылдаудағы жаңалықтар мен жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру жүйесінде ғылыми кеңесшілерге қойылатын талаптардың жоғарылауы ұсынылған. Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігінің есепті кезеңдегі статистикалық мәліметтері бойынша PhD докторанттарының саны, оқу бітіргені және жасы, барлығы 6364 адам талданған. Сондай-ақ, Абай атындағы ҚазҰПУ-дың педагогикалық кадрларды даярлау бағыттары мысалында жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудің кәсіптік оқу жоспарының, докторантураның ғылыми әлеуетіне, мазмұнына талдау жасалды. Қазіргі уақытта Абай атындағы ҚазҰПУ-да 17 білім беру бағдарламасы бар, оның ішінде 8-і 8D01 Педагогика ғылымдары PhD докторларын даярлауға арналған білім беру бағдарламасы, оның ішінде келесі оқыту бағыттары: 8D011 Педагогика және психология, 8D012 Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту педагогикасы, 8D013 Педагог кадрларды даярлаусыз пәндік мамандық, әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану, 8D019 Арнайы педагогика. Мазмұнды талдау педагогикалық өлшем, ерте жастағы балаларды тәрбиелеу мен оқыту, дефектология саласындағы зерттеулердің жеткіліксіздігін көрсетті. 2019 жылы үш бағыт бойынша постдокторантура ашылды: әлеуметтік-гуманитарлық, психологиялық-педагогикалық және филологиялық.

Тірек сөздер: Қазақстанның педагогика ғылымы, жоғары оқу орнынан кейінгі педагогикалық білімнің генезисі, ғылыми-педагогикалық кадрларды даярлау, халықаралық «Болашақ» стипендиясы, магистратура, докторантура, докторантура.

THE GENESIS OF POSTGRADUATE PEDAGOGICAL EDUCATION: THE EXPERIENCE OF KAZAKHSTAN

*Syzykbayeva A.¹, Abdigapbarova U.²

*¹doctor of Philosophy (PhD), associate professor, KazNPU named after Abai, Almaty, Kazakhstan, e-mail: sizdikbaeva-aya@mail.ru
²doctor of pedagogical science, professor, KazNPU named after Abai, Almaty, Kazakhstan, e-mail: abdigapbarova_um@mail.ru

Abstract. The article reveals the genesis of postgraduate pedagogical education in Kazakhstan. The authors analyzed the domestic history of the formation of the scientific pedagogical system from 1940 to the present. Significant figures in the training of scientific and pedagogical personnel are singled out, such as: T. Tazhibaev, R.G. Lemberg, K.B. Berzhanov, G.A. Umanov, N.D. Khmel, R.D. Irzhanova, I.M. Kuzmenko, B.R. Aitmambetova, B.I. Mukanova, A.A. Beisenbaeva, T.S. Sabirov, G.K. Baideldinova, N.D. Ivanova, E.I. Shnybekova and others. The data of the National Library of the Republic of Kazakhstan on 460 defended candidate and doctoral dissertations until 2010 in the direction of "Education" are presented. 4240 candidates and 1703 doctors of science represent personnel with the highest scientific qualifications in Kazakhstan. The analysis of the works showed the fundamental nature, comprehensiveness of the research, revealing the methodological features of the training of teachers. The turning point in the forge of scientific training of teachers was the transition to a three-stage structure of higher and postgraduate education: bachelor's, master's and doctoral studies and the introduction of the "Bolashak" international scholarship program. The authors reveal the stages of development of the "Bolashak" international scholarship and the criteria for selecting a scholarship holder for this program. Innovations in admission to doctoral studies and increased requirements for scientific consultants in the system of postgraduate education are presented. According to the statistics of the Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan for the reporting period, the number, graduation and age of PhD doctoral students were analyzed, in total 6,364 people. Also, an analysis of the scientific potential, the content of the professional curriculum of postgraduate education, the postdoctoral program was carried out on the example of the pedagogical areas of training of Abai KazNPU. Currently, Abai KazNPU has 17 educational programs, of which 8 are educational programs for the training of PhD doctors 8D01 Pedagogical sciences, including the following areas of training: 8D011 Pedagogy and psychology, 8D012 Pedagogy of preschool education and training, 8D013 Training of teachers without subject specialization, social pedagogy and self-knowledge, 8D019 Special Pedagogy. Content analysis showed a lack of research in the field of pedagogical dimension, early childhood education and training, and defectology. In 2019, a postdoctoral program was opened in three areas: social and humanitarian, psychological and pedagogical, and philological.

Key words: pedagogical science of Kazakhstan, the genesis of postgraduate pedagogical education, training of scientific and pedagogical personnel, international scholarship "Bolashak", magistracy, doctoral studies, postdoctoral studies.

Статья поступила 05.04.2022

УДК 14.01.33
МРНТИ 372.881.1
DOI 10.48371/PEDS.2022.65.2.005

**FL TEXTBOOK ANALYSIS:
COGNITIVE AND LINGUOCULTURAL APPROACHES**

*Gerfanova E.F.¹, Shayakhmetova D.B.², Nemtchinova Ye.M.³,

¹PhD, Assistant professor, Astana IT University, Nur-Sultan, Kazakhstan
e-mail: elmira.gerfanova@astanait.edu.kz

²с. п, s., associate professor, Abai KazNPU, Almaty, Kazakhstan
e-mail: dana.shayakhmet@mail.ru

³PhD, Professor, Seattle Pacific University, Seattle, USA
e-mail: katya@spu.edu

Abstract. Textbooks are fundamental didactic tools employed in the foreign language (FL) classroom, even in the era of information technologies. FL textbooks contain relevant information about the target language (TL) and the TL culture, enhance levels of students' language proficiency and cultural literacy and should aim at developing students' skills of intercultural communication which goes in line with the main goal of modern FL education worldwide – developing intercultural competence. Intercultural competence is seen as the ability to conduct communication with representatives of the TL community with regard to the sociocultural background of the communicative situation. Thus, modern FL textbooks should be interculturally oriented and develop FL students' knowledge not only of the target language, but also knowledge and a better understanding of the TL culture.

The aim of the paper is to present the structure of the FL textbook analysis from the perspectives of the cognitive and linguocultural approaches in the teaching of foreign languages. The two approaches play an essential role for fostering students' intercultural competence, the first one aiming at activating students' intellectual processes, developing their cognitive skills in mastering a foreign language and culture, and the latter – at expanding their linguocultural literacy, enhancing their ability to contrast, compare cultures, find similarities and differences across cultures, and respect these.

Keywords: textbook, textbook analysis, foreign language education, intercultural competence, intercultural communication, cognitive approach, linguocultural approach, structure

Introduction

The textbook, being the fundamental didactic tool, represents the core of FL education and has a great impact on the educational process, as Z.Sandorova puts it, “on what is taught and how is taught in the FL classroom” [1, p.178]. The choice of the textbook relevant to the learning objectives is

especially important because the quality of education depends on the content of the textbooks. In recent years, there can be traced an increasing interest in the elaboration of textbooks, particularly, for the field of foreign language education. According to the research findings, FL textbooks can contribute to the perceptions of the TL culture and attitudes towards it and influence the whole process of learning it.

Textbook analysis aims primarily at evaluating the quality of the analyzed textbook, at identifying its strengths and weaknesses, which can help the teacher select appropriate materials to fulfill the students' needs. The importance of textbook analysis has been highlighted by many researchers and educators. As defined by S. Antic, I. Ivic, and A. Pešikan, it is "a dynamic process that examines different aspects of the textbook to improve its quality" [2, p.200]. R. Kiely states that the textbook analysis provides for quality assurance and enhancement, thus allowing to improve learning opportunities [3]. According to B. Tomlinson, it measures learning materials and their effect on the learners [4].

Basic provisions

The textbook evaluation and analysis can be conducted both on theoretical and on empirical levels. Theoretical verification aims at evaluating the properties of a textbook, while empirical verification involves obtaining the results of the actual suitability of the textbook and testing its effectiveness in the educational process. The textbook evaluation is determined, primarily, by the objectives of the research, as well as by its subject, which can imply the content of a textbook, its structure, methodological approaches, its printing characteristics.

Currently, there stand out more than 300 schemes for the textbook analysis which all represent various approaches and recommendations for evaluating the textbook in general and its individual aspects in particular. The framework of the present research does not aim at considering the aspects of each of the schemes. From a variety of schemes for the FL textbook evaluation, there can be singled out several works that formed the basis for the FL textbook evaluation, namely the works of I.L. Bim, M.N. Vyatyutnev, A.R. Arutyunov, M.V. Yakushev, and N. Heffernan.

Methods

One of the first attempts to systemize the methodological requirements for FL textbook elaboration is made by I.L. Bim in the work "Methods of teaching foreign languages as a science and problems of the school textbook". The researcher builds the FL textbook evaluation on a set of the didactic and methodological features of the FL textbook and identifies the fundamental principles of its elaboration with the focus on the goals, content, and its methodological structure [5, p. 270].

The provisions put forward by I.L. Bim, found further development in the works of M.N. Vyatyutnev [6] and A.R. Arutyunov [7]. The researchers have developed a number of requirements for the FL textbook:

- 1) the goals are determined by the communicative minimum;
- 2) the number of texts and educational materials is sufficient to verbalize the communicative minimum;
- 3) the main unit of teaching is a speech action;
- 4) lessons are organized in cycles;
- 5) the content includes facts of the target language culture and students' native culture, as well as topical international issues;
- 6) the structure of the lesson is determined by the following model: the goal – presentation of the material – training exercises – communication practice – communicative activities;
- 7) the textbook is based on a student-centered approach;
- 8) all components of the textbook are interconnected [7, p. 65].

N. Heffernan puts the material-based approach in the center of his model of the FL textbook evaluation. This approach highlights the importance of the content component of the textbook, the selection and organization of the learning material, as well as the competences this material develops [8]. The author claims that each section of the textbook should be aimed at enhancing a set of competences that will help students in their further educational and professional fields.

To conduct the FL textbook evaluation M. Yakushev introduces the concept of pedagogical norm which reflects the most significant requirements for the FL textbook and determines its efficacy in the educational process. According to M. Yakushev, the pedagogical norm includes 15 requirements, which are grouped for the convenience of the textbook evaluation [9]. Thus, the researcher proposes to analyze the textbook following such aspects as:

1 Relevance to the learning context, that is, conformity of the FL textbook content with the curriculum.

2 Motivation for learning, that is, the formation of positive attitudes to language and culture learning.

3 Authenticity, that is, evaluating the authentic nature of the textual material included in the textbook.

4 Inclusion of the information about the TL country and its people, which helps to develop students' cultural literacy in regards to the TL country;

5 The system of exercises, that is, to what extent this system serves the formation of target skills and abilities in four types of speech activity.

6 The methodological concept of the authors which determines the content and structural organization of the textbook material. The analysis of the methodological concept presupposes the analysis of texts, grammar, the progression of educational material, exercises and the design of the textbook.

Furthermore, the textbook evaluation should include evaluation of its printing properties: the use of various fonts and colors, the quality and format of the paper, the location of the material.

Results and discussion

As the review of research literature has shown, none of the existing models for the FL textbook evaluation concentrates on cognitive and linguocultural approaches and the degree of their implementation in the textbook material. In this regard, below there will be proposed the model for the FL textbook evaluation from the perspectives of cognitive and linguocultural approaches, which, to our mind, should be included in the system of fundamental criteria for the FL textbook analysis. The following questions are in the center of our attention, which lay the basis for the proposed model of the FL textbook evaluation:

1. Do cultural activities contribute to the development of cognitive skills not only of the lower order (memorization, understanding, application), but also of the higher order (analysis, synthesis, evaluation)?

2. What types of visual-cognitive technologies of presenting cultural and linguocultural information are used in the FL textbook? Is their number sufficient for the development of students' cognitive skills?

3. Is the FL textbook effective in terms of developing students' reflection in relation to the native culture and the TL culture?

4. What levels of culture, surface or deep, are presented in the FL textbook to a greater extent?

5. What type of linguocultural elements prevail in the FL textbook (material-factual, axiological or speech-behavioral)?

6. Is the way of representing linguocultural elements adequate for students' understanding of the TL culture?

7. Does the FL textbook implement the principle of the dialogue of cultures? Is there a connection between the TL culture and students' native culture?

8. Is the 'linguocultural content' of textbooks, that is, inclusion of linguocultural units, sufficient to form a conceptual picture of the world of native speakers?

The theoretical framework of the proposed cognitive-linguocultural analysis of FL textbooks builds on the ideas put forward by B. Bloom, T. Buzan, G. Askarova, E. Hall, Z.K. Akhmetzhanova, L.F. Gomez Rodriguez, J. Xiao, K. Chapelle. Cognitive-linguocultural evaluation of the FL textbook consists of cognitive and linguocultural aspects which include several components.

Table 1 presents the scheme for cognitive-linguocultural analysis of the FL textbook.

Table 1 – Cognitive-linguocultural analysis of the FL textbook (scheme)

Aspect	Type of analysis
1	2
Cognitive aspect	Analysis of exercises by levels of cognitive skills (Bloom's taxonomy) Evaluation of the use of cognitive-visual technologies employed in the FL textbook Evaluation of exercises aimed at enhancing students' skills of reflection in regards to the target language and the TL culture
Linguocultural aspect	1. Analysis of the textual material by topics which reflect the 'surface' and 'deep' levels of culture 2. Analysis of linguocultural elements included in the textual material of the FL textbook 3. Analysis of linguocultural elements by ways of their representation

Cognitive aspect of the FL textbook analysis. The analysis of the FL textbook from the perspective of cognitive approach is based on the classification of educational objectives developed by B. Bloom. Bloom's taxonomy helps teachers to assess students' knowledge or cognitive skills by asking them to demonstrate these skills when completing a certain task. A widely used classification within the cognitive domain is a hierarchical structure consisting of six levels: knowledge, understanding, application, analysis, synthesis and evaluation.

Cognitive analysis of exercises helps to see what level of cognitive skills (knowledge, understanding, application, analysis, synthesis, evaluation) and, accordingly, what order (lower / higher) the FL textbooks aims at developing, as well as to determine the proportion of exercises enhancing 'lower-order' and 'higher-order' thinking.

The issue of using cognitive-visual technologies is a fairly new direction in teaching foreign languages. A number of researchers highlight the importance of integrating graphic blocks into the educational process (G.K. Askarova, N.I. Almazova, T.A. Syrina). Cognitive-visual technologies can be employed in various activities (reading, listening, brainstorming, etc.) and their use in the educational process enhances students' ability to quickly and efficiently process information and generate new ideas which is important nowadays for personal and professional development. Mind maps, fishbones, Venn diagrams, pyramids, tables, diagrams, graphs are examples of cognitive organizers. They all require a deeper understanding of information through its systematization and critical analysis. Undoubtedly, a modern FL textbook should integrate cognitive technologies of working with educational information. The effectiveness of such technologies in teaching has been proven by the results of many studies conducted in this area.

Reflection is an important phase in foreign language learning, and learning materials can also play an important role in providing students with the opportunity to self-assess acquisition of foreign language skills. Reflection is the ability to reflect about and self-assess the results of one's activity. Through reflection, the role of the learner changes from a passive consumer of information to an active person who is aware of the responsibility for the success of his/her own academic performance. Exercises and tasks of the FL textbook aimed at developing reflection contribute to the students' awareness of the material they have studied, as well as to self-assessment of the acquired skills and outcomes.

Linguocultural aspect of the FL textbook analysis. Linguocultural aspect of the FL textbook analysis is based on the ideas of such researchers as L.F. Gómez-Rodríguez [10], K. Sadeghi and Zh. Sepahi [11], M. Hollenback [12] who claim that teaching a foreign language should not be limited only to students' acquaintance with the 'surface' culture, which can bring to superficial understanding of the TL culture. Examples of surface culture elements include national costumes, music, literature, specific holidays. These surface forms only accumulate the general information which is fixed and static, and the knowledge of such is not sufficient for students to understand the new culture they are entering. To become really interculturally competent students should be aware of values, ideas, stereotypes, features of the communicative behavior of the native speakers which constitute the 'deep' level of culture. The deep forms of culture may be the most difficult for language learners to identify because they are and hidden and do not necessarily reflect the fixed social and cultural standards. The examples of deep culture relate to the concepts of food, friendship and love, lie and truth, the nature of family relations, etc. Thus, the FL textbook should concentrate on the topics of both 'surface' and 'deep' cultures which will help learners develop a better understanding of the TL culture.

The next important aspect of the FL textbook analysis is the analysis of linguocultural elements which is based on the classification of linguocultural elements proposed by Z.K. Akhmetzhanova [13]. The researcher divides linguocultural elements into: 1) material-factual; 2) axiological; 3) speech-behavioral. The first group includes elements which describe the material culture of a particular community. Such linguocultural elements are characterized by its relevance to the language, and their cultural component is explicit in nature, that is, it is easily isolated and clearly felt by the native speakers. Linguocultural elements of the "material" type belong to the "surface" culture and include household items, the names of national dishes, musical instruments, national types of clothing, numerical symbols, color symbols, etc. The second group of linguocultural elements is designated as axiological. It includes units which reflect value orientations of representatives of a particular sociolinguistic society. This type of linguocultural elements belong to the deep level of culture

and they are the most difficult for language learners to identify. The third group is made up of speech-behavioral linguocultural elements, which relate to specificities of the communicative culture of the TL community. This group includes forms of address, speech clichés which reflect the peculiarities of speech behavior of native speakers in everyday communication. Linguocultural elements of this type also belong to the ‘deep’ level of culture. When choosing a FL textbook, the teacher needs to analyze it in order to establish what type of linguocultural elements prevails. If the textbook material includes a large number of ‘material’ linguocultural elements, it is necessary to refer to the additional material that reveals the peculiarities of the spiritual culture of the TL community.

The analysis of linguocultural elements by means of their representation in the FL textbook is based on the classification proposed by C. Chapelle [14]. The researcher proposes to distribute cultural elements contained in the FL textbook material according to the following ways of representation: 1) a simple mention; 2) description (a depiction); 3) visual demonstration (a display). ‘A simple mention’ represents a word or phrase that is present in the text, but the meaning of which is not disclosed in this text. With a descriptive method, the meaning of a linguocultural element is revealed, either immediately in the sentence in which it is used, or further in the text. In other words, a linguocultural commentary is provided, either short or a longer one, which provides a clearer understanding of the concept expressed by a particular linguocultural element. The third way of representation - visual demonstration - involves the explanation of a linguocultural element through illustrations, photographs, maps, pictures.

Conclusion

The proposed structure of FL textbook analysis from the perspectives of cognitive and linguocultural approaches can help to conduct a more detailed and vigorous analysis of how culture is integrated in its content and whether the textbook material can help activate not only low-order thinking skills of students but their higher-order thinking skills as well. Analyzing the strengths and weaknesses of the FL textbook, the FL teacher may clearly see if any additional material is needed to supplement the gap and bring the TL culture closer to students, what technologies to use to facilitate language and culture acquisition in a more productive and efficient way.

The cognitive aspect of the proposed analysis structure can show whether textbook exercises and material presentation require either lower or higher cognitive demand levels, and what is the proportion between these. In case if the analysis results identify concentration on low-order cognitive skills, this should signal the necessity to integrate activities aimed at developing higher-order cognitive skills.

The linguocultural aspect of the FL textbook analysis can demonstrate what level of culture, ‘surface’ or ‘deep’, is presented to a greater extent in its

content. If the FL textbook concentrates mainly around the topics of surface level culture and contain mainly linguocultural elements pertaining to the material culture of the TL community, this can signal the necessity to include 'axiological' linguocultural elements as well as more complicated cultural topics that reveal attitudes and perceptions of native speakers to various concepts.

REFERENCES

- [1] Sandorova Z. The intercultural component in an EFL course-book package //Journal of Language and Cultural Education. – 2016. – № 4(3). – pp. 178-203
- [2] Antic S., Ivic I., Pešikan A. Textbook quality: A guide to textbook standards. – Göttingen: V & R Unipress, 2013.
- [3] Kiely R. Small answers to the big question: Learning from language program evaluation. //Language Teaching Research. – 2009. –№13. – pp.9-16.
- [4] Tomlinson B. (2012). Materials development for language learning and teaching. //Language Teaching. – 2012. - №45(2). – pp. 143-179.
- [5] Бим И.Л. Методология обучения иностранным языкам как наука и проблемы школьного учебника. - М.: Русский язык, 1977. - 288 с.
- [6] Вятутнев М.Н. Теория учебника русского языка как иностранного: методические основы. - М.: Русский язык, 1984. - 144 с.
- [7] Арутюнов А.Р. Теория и практика создания учебника русского языка для иностранцев. - М.: Русский язык, 1990. - 168 с.
- [8] Heffernan N. Materials development: creating a textbook //Proceed conf. JALT. – Tokyo, 2015. – pp. 93-100.
- [9] Якушев М.В. Обучение анализу учебника иностранного языка в процессе методической подготовки будущего учителя: на материале учебников немецкого языка.: дис. ... канд. наук: 13.00.02. - М., 2003. - 190 с.
- [10] Gómez Rodríguez L.F. Critical intercultural learning through topics of deep culture in an EFL classroom //Íkala, Revista de Lenguaje y Cultura. – 2015. – Vol. 20(1). – P. 43-59.
- [11] Sadeghi K., Sepahi Zh. Cultural content of three EFL textbooks: teacher's and learner's cultural preferences and cultural themes of textbooks // Pedagogies: An International Journal. – 2016. – Vol. 13(3). – P. 222-245.
- [12] Hollenback M.D. A critical look at culture in EFL textbooks in Japan //Transformation in language education: col. of works. – Tokyo, 2017. –P. 260-265.
- [13] Ахметжанова З.К. О результатах выполнения проекта «Казakhstan в глобальном межкультурном и языковом сообществе» (2003-2005 гг.). - Алматы, 2006. - С. 3-24.
- [14] Chappelle C.A. A hidden curriculum in language textbooks: Are beginning learners of French at U.S. universities taught about Canada? //The Modern Language Journal. – 2009. – Vol. 93(2). – P. 139-152.

REFERENCES

- [1] Sandorova Z. The intercultural component in an EFL course-book package. // *Journal of Language and Cultural Education*. – 2016. – № 4(3). – pp. 178-203
- [2] Antic S., Ivic I., Pešikan A. Textbook quality: A guide to textbook standards. – Göttingen: V & R Unipress, 2013
- [3] Kiely R. Small answers to the big question: Learning from language program evaluation. // *Language Teaching Research*. – 2009. – №13. – pp.9-16.
- [4] Tomlinson B. (2012). Materials development for language learning and teaching. // *Language Teaching*. – 2012. – №45(2). – pp. 143-179.
- [5] Bim I.L. Metodika obucheniya inostrannym yazykam kak nauka i problemy shkolnogo uchebnika. (Methods of teaching foreign languages as a science and problems of a school textbook). – M.: Russkiy yazyk, 1977. – 288 s. [in Rus.]
- [6] Vyatutnev M.N. Teoriya uchebnika russkogo yazyka kak inostrannogo: metodicheskiye osnovy. (The theory of the textbook of Russian as a foreign language: methodological foundations). – M.: Russian language, 1984. – 144 p. [in Rus.]
- [7] Arutyunov A.R. Teoriya i praktika sozdaniya uchebnika russkogo yazyka dlya inostrantsev. (Theory and practice of creating a Russian language textbook for foreigners). – M.: Russkiy yazyk, 1990. – 168 s. [in Rus.]
- [8] Heffernan N. Materials development: creating a textbook // *Proceed conf. JALT*. – Tokyo, 2015. – pp. 93-100.
- [9] Yakushev M.V. Obucheniye analizu uchebnika inostrannogo yazyka v protsesse metodicheskoy podgotovki budushchego uchitelya: na materiale uchebnikov nemetskogo yazyka.: dis. ... kand. ped. nauk: 13.00.02. (Teaching the analysis of a foreign language textbook in the process of methodological training of a future teacher: based on the material of German language textbooks). – M., 2003. – 190 s. [in Rus.]
- [10] Gómez Rodríguez L.F. Critical intercultural learning through topics of deep culture in an EFL classroom // *Íkala, Revista de Lenguaje y Cultura*. – 2015. – Vol. 20(1). – P. 43-59.
- [11] Sadeghi K., Sepahi Zh. Cultural content of three EFL textbooks: teacher's and learner's cultural preferences and cultural themes of textbooks // *Pedagogies: An International Journal*. – 2016. – Vol. 13(3). – P. 222-245.
- [12] Hollenback M.D. A critical look at culture in EFL textbooks in Japan // *Transformation in language education: col. of works*. – Tokyo, 2017. – P. 260-265.
- [13] Akhmetzhanova Z.K. O rezul'tatakh vypolneniya proyekta «Kazakhstan v global'nom mezhkul'turnom i yazykovom soobshchestve» (2003-2005). (On the results of the implementation of the project “Kazakhstan in the global intercultural and linguistic community”). – Almaty, 2006. – S. 3-24. [in Rus.]

[14] Chappelle C.A. A hidden curriculum in language textbooks: Are beginning learners of French at U.S. universities taught about Canada? //The Modern Language. – 2009. – Vol. 93(2). – P. 139-152

ШЕТ ТІЛІНДЕГІ ОҚУЛЫҚТАРДЫ ТАЛДАУ: КОГНИТИВТІК ЖӘНЕ ЛИНГВОМӘДЕНИ АСПЕКТІЛЕРІ

*Герфанова Э.Ф.¹, Шаяхметова Д.Б.², Немчинова Е.М.³

*¹PhD, профессор ассистенті, Astana IT University, Нұр-Сұлтан, Қазақстан, e-mail: elmira.gerfanova@astanait.edu.kz

²п.ғ.к., қауымдасқан профессор, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан, e-mail: dana.shayakhmet@mail.ru

³PhD, профессор, Сиэтл Тынықмұхит университеті, Сиэтл, АҚШ e-mail: katya@spu.edu

Аңдатпа. Оқулық оқу-тәрбие үдерісінің ажырамас бөлігі және негізгі дидактикалық құралы ретінде бүкіл оқу үдерісінің мазмұнын анықтайды. Білім сапасы оқулықтардың мазмұнына тікелей байланысты болғандықтан оқулықты дұрыс таңдау өте маңызды. Соңғы кездері ғалымдардың, мұғалімдердің, әдіскерлердің жалпы оқулықтарды, оның ішінде шет тілі оқулықтарын жасауға деген қызығушылықтары артып отыр. Бұл, ең алдымен, оқулықтың жаңа ұрпақ бойына сіңіретін оқу материалы деңгейіндегі әлеуметтік тәжірибенің сақтаушысы екендігімен байланысты. Шетел тілі бойынша заманауи оқулық студенттердің мәдениетаралық қарым-қатынас дағдыларын дамытуға бағытталуы керек, ал бұл болса қазіргі шет тілін оқытудың басты мақсаты – мәдениетаралық құзыреттілікті дамытуға сәйкес келеді. Мәдениетаралық құзыреттілік – басқа мәдениет өкілдерімен сәтті және адекватты өзара әрекеттесу үшін қажетті қабілеттердің жиынтығы.

Мақалада шет тілдерін оқытудағы когнитивтік және лингвомәдени тәсілдер қағидаларын жүзеге асыру тұрғысынан шет тілі оқулықтарын талдау құрылымы берілген. Когнитивтік және лингвомәдени тәсілдердің бірлігі студенттерге әртүрлі лингвистикалық мәдениет өкілдерінің сана бейнелеріндегі айырмашылықтар туралы түсінік береді, олардың ұлттық қауымдастығының тілі мен мәдениетінің ерекшеліктерін тануға ықпал етеді, бұл мәдениетаралық қарым-қатынас дағдылары дамуының тиімділігін қамтамасыз етеді.

Тірек сөздер: оқулық, оқулық талдауы, шет тілін оқыту, мәдениетаралық құзыреттілік, мәдениетаралық коммуникация, когнитивтік тәсіл, лингвомәдениет тәсіл, құрылым

АНАЛИЗ УЧЕБНИКОВ ПО ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ: КОГНИТИВНЫЙ И ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТЫ

*Герфанова Э.Ф.¹, Шаяхметова Д.Б.², Немчинова Е.М.³

*¹PhD, ассистент профессора, Astana IT University, Нур-Султан,
Казахстан, e-mail: elmira.gerfanova@astanait.edu.kz

²к.п.н., ассоциированный профессор, КазНПУ им.Абая, Алматы,
Казахстан, e-mail: dana.shayakhmet@mail.ru

³PhD, профессор, Тихоокеанский университет Сиэтла, Сиэтл, США
e-mail: katya@spu.edu

Аннотация. Учебник, являясь неотъемлемым компонентом и главным дидактическим средством, определяет содержание образовательного процесса. Выбор подходящего учебника играет особенно важную роль, поскольку от содержания учебников зависит качество образования. В последнее время наблюдается рост интереса ученых, педагогов, методистов к созданию учебников в целом и учебников по иностранному языку в частности. Это объясняется в первую очередь тем, что учебник является хранителем социального опыта на уровне учебного материала, подлежащего усвоению новым поколением. Современный учебник по иностранному языку должен быть нацелен на развитие у обучающихся навыков межкультурного общения, что соответствует главной цели современного иноязычного образования – развитие межкультурной компетенции. Межкультурная компетенция представляет собой совокупность способностей, необходимых для успешного и адекватного взаимодействия с представителями иной культуры.

В статье представлена структура анализа учебников по иностранному языку с точки зрения реализации в них принципов когнитивного и лингвокультурологического подходов в обучении ИЯ. Единство когнитивного и лингвокультурологического подходов дает обучающимся представление о расхождениях в образах сознания представителей разных лингвокультур, способствует осознанию особенностей языка и культуры своего национального сообщества, что обеспечивает эффективность развития навыков межкультурного общения.

Ключевые слова: учебник, анализ учебников, иноязычное образование, межкультурная компетенция, межкультурная коммуникация, когнитивный подход, лингвокультурологический подход, структура

Статья поступила 23.03.2022

УДК 37.013.42

МРНТИ 14.43.43

DOI 10.48371/PEDS.2022.65.2.006

ӘЛЕУМЕТТІК ЖАУАПКЕРШІЛІКТІҢ МӘНІ МЕН МАЗМҰНЫ - ПЕДАГОГТІҢ КӘСІБИ ТҰЛҒАЛЫҚ САПАСЫ

*Конырова А.А.¹, Сламбекова Т.С.²

*¹докторант, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Нұр-Сұлтан, Қазақстан, e-mail: konyrova_arai@mail.ru

²п.ғ.к., профессор м.а., Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық
университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан, e-mail: tolkun_1969@mail.ru

Аңдатпа. Мақала педагогтың кәсіби тұлғалық сапасы ретінде әлеуметтік жауапкершіліктің категориялық мәні мен мазмұнын ашуға бағытталған. Әлеуметтік жауапкершіліктің қазіргі уақыттағы көкейкестілігі мен бұл мәселенің пәнаралық сипаты оны әдістемелік тұрғыдан жан жақты қарастыруды қажет етеді. Бұл педагогтың өзінің кәсіби позициясы мен тұлғалық көзқарасын, өз құндылықтарын сақтай отырып уақыт өзгерістерін сезініп, жылдам бейімделе алуға және заманауи кәсіби талаптарға сәйкес қалыптасуға, өзін-өзі кәсіби жетілдіруге ықпал ететін әлеуметтік жауапкершілікті қалыптастыру мәселесін зерттеуге мүмкіндік береді.

Мақалада авторлар кәсіби тұлғалық сапа ретінде әлеуметтік жауапкершіліктің категориялық мәні мен мазмұнын ашу мақсатында зерттеудің пәнаралық тәсіліне сүйене отырып бұл категорияның әлеуметтік педагогикадан басқа ғылым салаларындағы мағынасына салыстырмалы талдау жасайды. Атап айтқанда, философия, әлеуметтік философия, заңтану, экономика, психология, деонтология салаларындағы анықтамаларға жүгінеді. Өйткені «жауапкершілік» ұғымын еркіндік ұғымымен байланысты өмір сүру позициясы ретінде қарастыру ежелгі философтардан басталатыны белгілі. Ал қазіргі күнде жауапкершілік мәселесі адамның өмір сүру сфераларының барлығын қамтиды. «Жауапкершілік» және «әлеуметтік жауапкершілік» ұғымдарының ара қатынасы мен айырмашылығына да тоқталу өте маңызды. Бұл ретте әлеуметтік жауапкершілік мәселесін зерттеген ғалымдардың еңбектерін зерделей отырып, зерттеу жұмысын жалғастыруға негіз болатын бірқатар ғалымдардың тұжырымдамаларын бөліп қарастырады.

Сонымен қатар, авторлар әлеуметтік жауапкершілік мәселесінің кәсіби тұлғалық сапа ретінде педагогика саласында қарастырылуының жеткілікті емес екендігіне екіпін жасайды.

Теориялық талдау жұмысының нәтижесінде кәсіби тұлғалық сапа ретінде әлеуметтік жауапкершілікті қалыптастыру мәселесін зерттеу жұмысын жалғастыруға, оның құрылымдық критерилері мен қалыптасу

деңгейлерін белгілеуге мүмкіндік беретін теориялық негіздер ұсынылады.

Тірек сөздер: жауапкершілік, әлеуметтік жауапкершілік, пәнаралық категория, кәсіби тұлғалық сапалар, іс-әрекет субъектісі, тұлға, қоғам, әлеуметтік белсенділік.

Кіріспе

Білім беру саласын модернизациялау, мұғалімнің әлеуметтік статусын көтеруге бағытталған 2011-2020 жылдарға арналған білім беруді дамыту бағдарламасының жүзеге асырылуы өз нәтижелерін беріп отырғанын отандық тәжірибені талдау барысында көре аламыз. Өз кезегінде бұл нәтижелер мұғалімдер тарапынан қоғам алдындағы өз жауапкершілігін шындау қажеттілігін нақтылайды.

Кәсіби тұлғалық сапаларды қалыптастырудың қайта қарастырылуы кейінгі уақытта кәсіби жоғары білім беру саласының маңызды міндеттерінің бірі. Қандай қоғамда болмасын, әлеуметтік құбылыстардың динамикалық, өзгермелі сипаты мұғалімнің кәсіби жеке дамуына ықпал ететіні сөзсіз. Қазіргі уақыттағы әлемдік коммуникацияның қарқынды дамуы, өмірдің барлық сфераларының интеграциялануы, бағдар бола алатын нақты ортақ құндылықтар мен әлеуметтік маңызды идеалдардың жеткіліксіздігі, әлеуметтік үдерістің күрт өзгерулері қазіргі әлеуметтік мәдени кеңістіктің шындығы. Бұндай шындықта адам қандай да бір шешім қабылдауда үнемі таңдау жасаудың алдында тұрады. Ал шешім қабылдауда тұлғаның өз таңдауын саналы түрде жасауы, сезіне білуі оның жеке жауапкершілігі мен әлеуметтік белсенділігін қажет етеді. Таңдаудың өзі шындығында «адамдардың ойын ғана емес, олардың сезімін де білдіреді» [1].

Өкінішке орай, қазіргі қоғамдағы сыртқы ықпалға оңай түсу немесе белгісіздік алдындағы үрей сияқты деструктивті әрекет қылықтар қоғамдық сипат алып отыр. Бұл құбылыстар соңғы жылдарда болып отырған әлемдік пандемияға байланысты жеке оқшаулану, жаппай ұжымдық иммунизациялау кампаниясы, түрлі саяси ағымдар мен қоғамдық қозғалыстардың жандануы кезінде айқын көрінуде. Сондықтан, жоғары кәсіби білім беру жүйесінде педагог маманды дайындау, оның табысты түрде жеке және кәсіби қалыптасуын қамтамасыз ететін өзіндік субъективтілік, әлеуметтік белсенділік, жеке жауапкершілік, әлеуметтік психологиялық тұрақтылық сияқты кәсіби тұлғалық сапаларға бағытталуы қажет. Өйткені қоғамдық сананың дамуында мұғалімнің әлеуметтік ағартушылық ролі ең бастапқыдан жоғары екені белгілі.

Негізгі ережелер

«Жауапкершілік» ұғымын ғылыми айналымға алғаш енгізгендердің бірі Альфред Бэн оны «жазалау» ұғымымен байланыстырса [2], алғаш рет қоғамдық келісім шарт пен мемлекеттік суверенитет теориясы негізін қалаушылардың бірі, ағылшын философы - Томас Гобс оны

«бостандықпен» байланыстырады [3].

Өз алдына әлеуметтік жауапкершілік бірқатар пән салаларында, атап айтқанда философия, этика, құқықтану, экономикада, психологияда, әлеуметтануда қарастырылатын күрделі пәнаралық категория.

Материалдар мен әдістер

Кәсіби тұлғалық сапа ретінде әлеуметтік жауапкершіліктің мағынасын анықтайтын, оның құрылымын ашатын әлеуметтік педагогикада ортақ тұжырымдама жоқ.

Әлеуметтік жауапкершілік әр түрлі ғылым салаларында қарастырылатын күрделі құқықтық, философиялық, этикалық, философиялық категория болғандықтан бұл мәселені теориялық тұрғыдан қарастыруда зерттеудің пәнаралық тәсіліне сүйенеміз. Бұл тәсіл зерттеу мәселесін бір ғана пәннің аясында шектелмей мәселе аймағындағы білімді кеңейтуге және оны терең қарастыруға мүмкіндік береді.

Түрлі пән салаларында «жауапкершілік», «әлеуметтік жауапкершілік» ұғымдарына берілетін мағыналық анықтамаларға талдау жасай отырып (1- кесте), жауапкершілік тұлға мен қоғамның өзара әрекеттесуі негізінде туындайтын категориалды ұғым екенін көре аламыз.

1 - кесте. Түрлі пән салаларында «жауапкершілік», «әлеуметтік жауапкершілік» ұғымдарына берілетін мағыналық анықтамалар

Философия	Жауапкершілік - тұлғаның адамгершілік парызы мен құқықтық нормаларды орындаумен сипатталатын оның қоғамға (жалпы адамзатқа) ерекше әлеуметтік және моральді құқықтық қатынасын көрсететін құқықтық және этика категориясы. Сонымен қатар, жауапкершілік адамның өз әрекетінің субъектісі (авторы) ретінде әрекет ету мүмкіндіктері мен бірқатар қабілеттерінің (алдына қойылған талаптар мен міндеттерді саналы түрде орындау, дұрыс моральдік таңдау жасау, нақты нәтижелерге қол жеткізу және т.б.) сәйкес келу мәселелерін қамтитын философиялық және әлеуметтік категория [4]. Философияда жауапкершілік бостандық мәселесімен бірге қарастырылады.
Әлеуметтік философия	Жауапкершілік, бостандық, қажеттілік, тәуелділік (тәуелсіздік) ұғымдары өзара тығыз байланыста. Олардың өзара анықталуы және адам әрекет қылығында қиысып келуі дәуірден дәуірге қарай өзгеріп, ерекше мәдени жүйелер үшін ерекшеленіп отырады [5].
Экономика	Әлеуметтік жауапкершілік - ұйымның заң талабынсыз, қоғам игілігі үшін өз еркімен жасайтын іс-әрекеті. Жауапкершілік - жеке адамға, ұжымға қойылатын өзара талаптар тұрғысынан олардың арасындағы қарым-қатынастың объективті тарихи нақты сипатын көрсететін ұғым [6].

Заңтану	Заңды жауапкершілік әлеуметтік жауапкершіліктің бір түрі. Заңды жауапкершілік - құқық нормасының санкциясында көзделген құқық бұзушылық үшін адамға белгіленген іс жүргізу тәртібімен қолданылатын мемлекеттік мәжбүрлеу шараларының жиынтығы [7].
Психология	Жауапкершілік адамның міндетті істі атқаруымен бірге, оның мінезіндегі ерік жігерін, қайраттылығы мен табандылығын көрсететін ерік сапалары болып табылады [8].
Педагогика	Өмірге, іс әрекетке ар ұятпен, аса ұқыптылықпен қараудың белгісі; қабылданған нормалар мен ережелерді орындауы тұрғысынан субъектінің іс-әрекетіне әртүрлі нысанда жүзеге асырылатын бақылауы. Тұлғаның қоғам алдындағы жауапкершілігі қоғамдық қажеттіліктерді білдіретін моральдік принциптер мен құқықтық нормаларды саналы түрде сақтаумен сипатталады. Өз әрекеті нәтижесінің алдына қойылған мақсаттарына, қоғам немесе ұжым қабылдаған нормаларға сәйкестігін тұлғаның өзінің түсіне білу қабілеті [9].
Педагогикалық деонтология	Педагогикалық деонтологияның қағидасын ашуда жауапкершілікті педагогтің шешім қабылдауымен байланысты мөлшер ретінде қарастырады [10].

Бұл мәселеге байланысты жүргізілген теориялық сараптаулардың негізінде зерттеушілердің әлеуметтік жауапкершілікті әртүрлі позициядан қарастыратынын көреміз. Атап айтқанда, әлеуметтік жауапкершілік құбылысын әлеуметтік жетілу көрсеткіші және өз іс-әрекетінің жалпы қабылданған мақсаттар мен құндылықтарға тәуелді екенін түсінудің негізіндегі адамның әрекет қылығының интегративті сипаттамасы ретінде (А.Ф.Плахотный); адамның тіршілік етуінің экзистенциалдарының бірі ретінде (В.Франкл); моральдік талдаудың нәтижесі (Л.Кольберг); персоналды басқару процесі ретінде (Р.Дж. Спейди), тәртіптің көрнісі ретінде (С.И.Гессен, А.Фром); жауапкершілікті сезінуді интеллект призмасынан (Э.И.Рудковский) және әлеуметтік интеллектінің құрамдас бөлігі (Р.Селман) ретінде; әлеуметтік құзіреттілік құрамында (Р.Мертон), таңдау еріктілігінде жүзеге асыруда көрінетін тұлға мен қоғамның арасындағы тығыз байланыстылықта (В.Франкл, Р.Мэй, А.Г.Спиркин); ішкі бақылау мен реттеу қызметін атқаратын тұлғаның әлеуметтік сапасы ретінде (Муздыбаев К.); қарым-қатынас мәнмәтінінде (Л.И.Дементий); ұлттық адамгершілік тәрбие жетістігі ретінде (С.Ұзақбаева, Т. Сламбекова) қарастырады.

Бұл тарапта Б.С.Алишевтің, «жауапкершілік» ұғымының өзара байланысты үш түрлі түсініктемесін бөліп қарастыруға болады [11]:

жауапкершілікті адамға сырттан жүктелген немесе оның өзіне өз еркімен алаған міндеттерінің орындалуы, яғни, жауапкершілік бұл

мағынада міндеттілікке, тіпті орындаушылыққа жақын және уақыт мөлшерімен алғанда болашаққа бағытталады;

жауапкершілік әлбетте орындалған, жүзеге асырылған әрекеттің «авторы» ретінде қарастырылады. Оның соңында марапаттау немесе жазалау тұрады және ол өз кезегінде «сәттілік» және «кіна» ұғымдарымен тікелей байланыста бола отырып, өткен шаққа қатысты болады;

жауапкершілікті қандай да бір қиын мәселелердің шешімін өз еркімен өзіне қабылдау қабілеттілігі. Бұл түсініктемеде уақыт аспектісі қарастырылмайды және «жауапкершілік» ұғымы «бостандық, еріктілік» ұғымдарымен тікелей байланыста қарастырылады.

Тұлғаның өзіне бағытталған жауапкершілігі мен оның қоғам алдындағы жауапкершілігін ғалымдардың «екі текті»: ішкі ғылыми, кәсіби жауапкершілік пен ғылымнан тыс әлеуметтік этикалық жауапкершіліктің өзара байланысы мен ерекшеліктерін [12] ескеру зерттеушілерге де болашақ мамандарға да бірдей қатысты деп есептейміз.

Күнделікті өмірде жиі қолданысқа ие «жауапкершілік» ұғымы лексикалық тұрғыдан «жауап» сөзінен шығады және ол бір мезгілде қоғамдық қатынас, еркіндік, саналылық, сезіну, ықпал, парыз, жеке дамумен шектесе отырып, адамның қандайда бір әсерлерге кері байланыс білдіруде байқалатын әрекеті. Қайталанатын әсерлерге кері байланыс бере отырып, адамның сол әрекеті оның тұрақты сапасына айналады.

Қоғам мен тұлғаның өзара әрекеттесу ерекшелігін ескере отырып, әлеуметтік жауапкершіліктің атқаратын қызметін шартты түрде келесідей жіктеуге болады:

Нормативті реттеуші қызмет қандайда бір қоғамдық моралдік талаптар мен субъектінің сол қоғамдық ортадағы әрекет қылығын реттеу тәсілдерінен тұрады (құқықтық, міндеттіліктің негізінде);

Құндылықтық бағыттаушы қызмет сол қоғамның қабылдаған дәстүрлері, құндылықтары мен шектеулерінен тұрады (белгілі бір қоғамдық ортаға, отбасына, ұлтқа тиістілік және олардың мүддесін өз мүддесі ретінде қабылдау);

Анықтаушы (қайта жаңғыртушы) қызмет адамның бар білім, тәжірибесінің негізінде өзінің әлем туралы, өзі туралы, өзінің қоғамдағы орыны туралы көзқарас жүйесін, қатынасын қалыптастыруы.

Нәтижелер мен талқылаулар

Әлеуметтік жауапкершіліктің категориялық мағынасын ашу мақсатында жүргізілген теориялық талдаудың нәтижесі әлеуметтік жауапкершілікті кәсіби тұлғалық сапа ретінде қалыптастыру мәселелерін бұдан әрі зерттеуге мүмкіндік береді. Олар:

Адам әлеуметтік тіршілік иесі, ол қоғамдық қатынастар жүйесінен тыс өмір сүре алмайды. Оның іс-әрекеті қоғамдық даму заңдылықтарына тәуелді. Ал қоғамдық қатынастар оның дамуының нақты тарихи кезеңінде қалыптасқан ережелер, нормалар, міндеттер арқылы реттеледі. Ендеше,

элеуметтік нормалардың негізіндегі элеуметтік жауапкершілік *қоғамдық қатынастарды реттеуші* роль атқарады.

Элеуметтік жауапкершілік тікелей іс-әрекет субъектісінің (педгогтің) қоғаммен өзара әрекеттесуінің негізінде жүзеге асырылатын болғандықтан, оның *көрінісі түрлі деңгейлерде* көрінеді: тұлғалық (*микро*) деңгейде, элеуметтік (*мезо*) деңгейде, қандай да бір қоғамдық (*макро*) деңгейде, тұтас адамзаттық (*мега*) деңгейде.

Іс әрекет субъектісі ретінде тұлғаның элеуметтік жауапкершілігі оның іс-әрекетін, оның қоғам мен қарым-қатынасын *анықтаушы, бағыттаушы, реттеуші* қызметтерін атқарады.

Көптеген зерттеулер көрсетіп отырғандай, элеуметтік жауапкершілік қандай да бір іс-әрекетте көрініп қана қоймайтын, сонымен қатар адамның іс-әрекеті мен өмірін ұйымдастырудың ішкі шарттарының, маңызды адамгершілік құндылықтарын реттейтін тұлғаның *элеуметтік маңызды қасиет* сапаларының бірі.

Элеуметтік жауапкершілік кез келген пәндік және коммуникативті іс-әрекеттің табыстылығын анықтайтын *көп құрылымды кәсіби сапа* болып табылады.

Қорытынды

Элеуметтік жауапкершілік іс-әрекет субъектісінің кәсіби қалыптасуының бағыттаушысы, реттеуші, элеуметтік белсенділігінің көрсеткіші бола отырып, нақты топтардың, ұйымдардың (біздің зерттеуімізде – кәсіптік жоғары білім беру орындарының) элеуметтік тәжірибесі болып табылады.

Қоғамның, өскелең ұрпақтың саналы өмір сүру әрекетіне ықпал ету элеуметтік жауапкершіліктің стратегиялық міндеті және ерекшелігі. Білім беру саласында тұлғаның элеуметтік жауапкершілігі құбылысының категориялық мәні мен мазмұнын ашу – білім беру жүйесінде тұлғаның элеуметтік жауапкершілігі құбылысын жеке қарастыру міндетін шешуге, оның құрылымын ашуға және қалыптасу деңгейін белгілеуге мүмкіндік береді.

ӘДЕБИЕТ

[1] Харари Ю.Н. 21 урок для XXIвека /Юваль Ной Харари; пер.с англ. Ю. Гольдберга. – М.: Синдбад, 2021. – 416 с.

[2] Йонас.Г. Принцип ответственности. Опыт этики для технологической цивилизации /Перевод с нем., предисловие. Примечания И.И.Маханькова. – М.: Айрис-пресс, 2004. – 480 с.

[3] Гоббс Т. Левиафан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского. – Москва, 2001. – 478 с.

[4] Философский словарь/Под ред. И.Т.Фролова. – 7-изд., перераб. и доп. – М.: Республика, 2001. – 719 с.

[5] Социальная философия: Словарь /Сост.и ред. В.Е.Кемеров, Т.Х.Керимов. – М.: Академический Проект, 2003. – 560 с.

- [6] Экономика: Энциклопедиялық анықтамалық. – Алматы: «Таймас» баспа үйі, 2010. – 800 б.
- [7] Конт-Спонвиль, А. Философский словарь /А.Конт-Спонвиль; пер. с фр. Е. В. Головиной. – Москва: Этерна, 2012. – 751 с. – Режим доступа: – URL: <https://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=277836> [Дата обращения: 02.03.2022].
- [8] Психология: Энциклопедиялық сөздік /Бас ред. Б.Ө.Жақып. - Алматы: «Қазақ энциклопедиясы», 2011. – 624 б.
- [9] Қазақ әдеби тілінің сөздігі. Он бес томдық. 6-том /Құраст.: Ж.Қоңыратбаева, Ғ.Қалиев, Қ.Есенова және т.б. – Алматы, 2011.
- [10] Кертаева Ғ.М. Педагогикалық деонтология негіздері: оқу құралы. – Павлодар, Кереку баспасы, 2011. – 224 б.
- [11] Алишев Б.С. Фундаментальные социальные установки и их соотношение //Ученые записки Казанского государственного университета. Сер.Гуманитарные науки. - 2007. - Т.149. - С.46-60
- [12] Нұрманбетова Ж.Н. Ғылым тарихы мен философиясы /Ауд. Б.М.Сатершинов. – Астана: ЖШС «Мастер ПО», 2012. – 430 б.

REFERENCES

- [1] Harari Ju.N. 21 urok dlja NHIveka (21 Lessons for the 21st Century) /Yuval Noah Harari; per.s angl. Ju. Gol'dberga. – М.: Sindbad, 2021. – 416 s. [in Rus.]
- [2] Jonas.G. Princip otvetstvennosti. Opyt jetiki dlja tehnologicheskoy civilizaciii (The Concept of Responsibility. Experience of ethics for technological civilization) /Perevod s nem., predislovie. Primechanija I.I.Mahan'kova. – М.: Ajris-press, 2004. – 480 s. [in Rus.]
- [3] Gobbs T. Leviafan, ili Materija, forma i vlast' gosudarstva cerkovnogo i grazhdanskogo (Leviathan or The Matter, Forme and Power of a Commonwealth Ecclesiasticall and Civil.). -Moskva, 2001. – 478 s. [in Rus.]
- [4] Filosofskij slovar' (Philosophical Dictionary) /Pod red. I.T.Frolova. – 7-izd., pererab. i dop. – М.: Respublika, 2001. – 719 s. [in Rus.]
- [5] Social'naja filosofija: Slovar' (Social Philosophy: A Dictionary)/ Sost.i red. V.E.Kemerov, T.H.Kerimov. – М.: Akademicheskij Proekt, 2003. – 560 s. [in Rus.]
- [6] Ekonomika: Ensiklopedialyq anyqtamalyq (Economics: Encyclopedic Handbook). – Алматы: «Таймас» баспа үйі, 2010. – 800 б. [in Kaz.]
- [7] Kont-Sponvil', A. Filosofskij slovar' (Economics: an encyclopedic reference book.) /A. Kont-Sponvil' ; per. s fr. E. V. Golovinoj. – Moskva: Jeterna, 2012. – 751 s. – Rezhim dostupa: <https://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=277836> [Data obrashcheniya: 02.03.2022]. [in Rus.]
- [8] Psihologia: Ensiklopedialyq sözdik (Psychology: encyclopedic dictionary) /Bas red. B.Ö.Jaqyp. - Алматы: «Qazaq ensiklopediasy», 2011. – 624 б. [in Kaz.]

[9] Qazaq ädebi tılınıñ sözdıgı (Dictionary of the Kazakh literary language). On bes tomdyq. 6-tom/Qūrast.: J.Qoñyratbaeva, Ğ.Qaliev, Q.Esenova jäne t.b. – Almaty, 2011. [in Kaz.]

[10] Kertaeva Ğ.M. Pedagogikalıq deontologia negızderı (Fundamentals of pedagogical deontology: a textbook): oqu qūraly. – Pavlodar, Kereku baspasy, 2011. – 224 b. [in Kaz.]

[11] Alishev B.S. Fundamental'nye social'nye ustanovki i ih sootnoshenie (Fundamental social attitudes and their correlation) //Uchenye zapiski Kazanskogo gosudarstvennogo universiteta. Ser.Gumanitarnye nauki. - 2007. - T.149. - S.46-60. [in Rus.]

[12] Nūrmanbetova J.N. Ğylym tarihy men filosofıasy (History and philosophy of science)/ Aud. V.M.Saterşinov. – Astana: JŞS «Master PO», 2012. – 430 b. [in Kaz.]

СУЩНОСТЬ И СОДЕРЖАНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ КАК ПРОФЕССИОНАЛЬНО- ЛИЧНОСТНОЕ КАЧЕСТВО ПЕДАГОГА

*Коньрова А.А.¹, Сламбекова Т.С.²

*¹докторант, Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева,
Нур-Султан, Казахстан, e-mail: konyrova_arai@mail.ru

²к.п.н., и.о. профессора, Евразийский национальный университет им.
Л.Н.Гумилева, Нур-Султан, Казахстан, e-mail: tolkyn_1969@mail.ru

Аннотация. Статья раскрывает содержание и категориальное значение социальной ответственности, как профессионально-личностного качества педагога. Актуальность и междисциплинарное значение социальной ответственности в настоящее время требует рассмотрения данного феномена с разных граней, в том числе с методических точек зрения. Это дает возможность исследования проблемы влияния социальной ответственности на формирование профессиональной позиции педагога, его личной субъектности, на сохранение ценностных ориентаций в изменяющихся условиях окружающей действительности, росте требований к успешной адаптации и соответствию современным профессиональным компетенциям.

В статье, в целях раскрытия содержания и категориального значения социальной ответственности, авторы опираются на междисциплинарные методы исследования. Руководствуясь данным методом исследования, авторы осуществили сравнительный анализ содержания данной категории в рамках социальной педагогики и других научных дисциплин. В частности, это касается определений в областях философии, социальной философии, юриспруденции, экономики, психологии, деонтологии. Известно, что античные философы стали рассматривать понятие «ответственность» как жизненную позицию, связанную с понятием

свободы. И сегодня вопрос ответственности охватывает все сферы жизни человека. Также были рассмотрены различия и взаимосвязь понятий «ответственность» и «социальная ответственность». В то же время, обзор работ ученых, изучавших проблему социальной ответственности, позволяет выделить ряд концепции ученых, которые могут быть основой для дальнейших исследований.

Вместе с тем, авторы делают акцент на том, что проблема социальной ответственности, как профессионально-личностного качества педагога в области педагогики недостаточно изучена.

В результате теоретического анализа предоставляется теоретическая база, позволяющая продолжить изучение формирования социальной ответственности, как профессионально личностное качество педагога и определить ее структурные критерии и уровни сформированности.

Ключевые слова: ответственность, социальная ответственность, междисциплинарная категория, профессионально-личностные качества, субъект деятельности, личность, общество, социальная активность.

THE ESSENCE AND CONTENT OF SOCIAL RESPONSIBILITY AS A PROFESSIONAL AND PERSONAL QUALITY OF A TEACHER

*Konyrova A.A.¹, Slambekova T.S.²

*¹doctoral student, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan, e-mail: konyrova_arai@mail.ru

*²c.p.s., acting Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Republic of Kazakhstan, e-mail: tolkyn_1969@mail.ru

Abstract. The article reveals the content and categorical meaning of social responsibility as a professional and personal quality of a teacher. The relevance and interdisciplinary significance of social responsibility currently require consideration of this phenomenon from different facets, including from methodological points of view. This makes it possible to study the problem of the influence of social responsibility on the formation of the professional position of the teacher, his personal subjectivity, on the preservation of value orientations in the changing conditions of the surrounding reality, the growth of requirements for successful adaptation and compliance with modern professional competencies.

In the article, in order to reveal the content and categorical meaning of social responsibility, the authors rely on interdisciplinary research methods. Guided by this research method, the authors carried out a comparative analysis of the content of this category within the framework of social pedagogy and other scientific disciplines. In particular, this concerns definitions in the fields of philosophy, social philosophy, jurisprudence, economics, psychology, and deontology. It is known that ancient philosophers began to consider the concept of "responsibility" as a life position associated with the concept of freedom.

And today the issue of responsibility covers all spheres of human's life. The differences and the relationship between the concepts of "responsibility" and "social responsibility" were also considered. At the same time, a review of the works of scientists who have studied the problem of social responsibility allows us to identify a number of scientists' concepts that can be the basis for further research.

However, the authors emphasize that the problem of social responsibility as a professional and personal quality of a teacher in the field of pedagogy has not been sufficiently studied.

As a result of the theoretical analysis, a theoretical basis is provided that allows us to continue studying the formation of social responsibility as a professional and personal quality of a teacher and to determine its structural criteria and levels of formation.

Key words: responsibility, social responsibility, interdisciplinary studies, professional and personal qualities, subject of activity, personality, society, social activity.

Статья поступила 01.04.2022

УДК 371
МРНТИ 14.35.09
DOI 10.48371/PEDS.2022.65.2.007

ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР НЕГІЗІНДЕ БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН АРТТЫРУ

*Рахметова Н.Б.¹, Бибатыр А.Е.², Манабаева А.Ш.³, Абдурахманова Г.А.⁴

¹п.ғ.к., профессор м.а. Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: nurziya-r@mail.ru

²магистрант, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: prinsessa-alma@mail.ru

³п. ғ. к., профессор ассисент. Е.А Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті, Қарағанды, Қазақстан, e-mail: manabaeva.a.sh@inbox.ru

⁴аға оқытушы, ғылым магистрі, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: galiya. abdurahmanova@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада болашақ мамандардың шығармашылық қабілетін жетілдіру өзін-өзі дамыту құралы ретінде, адамның әлеуметтік болмысының негізгі мазмұны мен оның логикалық ойлау қабілеттеріне деген көзқарасы қарастырылады. Болашақ мамандардың шығармашылық

қабілетін жетілдіру барысында қазіргі уақытта болып жатқан жоғары білім беру реформасы оқыту парадигмасына көшумен байланысы көрсетілді.

Сондай-ақ білім алу барысында кәсіби шығармашылықпен қатар ғылымда шығармашылық мәселелері де берілді. Онда шығармашылық қабілетті жетілдіру барысында олардың құрылымы, игерілетін білімнің психологиялық түрі, оны дамытуда ішкі іс-қимыл жоспарынан алынған қызмет түрімен анықтау жолдары ұсынылды. Мұнда ғылыми мәселелерді дамытуда дискурсивті және интуитивті шешімдерді рәсімдеуге мүмкіндік берілді.

Кәсіби білім беру салаларында болашақ мамандардың шығармашылық өздерінің идеясына сипат беруге мүмкіндігі мен адамның қазіргі қоғамда өнімді еңбек әрекеті арқылы өзін-өзі жүзеге асыруына ықпал ету көзделді. Шығармашылық әлеуетінің деңгейін арттыру мақсатында, ұлттық құндылықтарын табысты іске асырудың маңызды факторын енгізді.

Шығармашылық еңбектің мәні мен сипатының өзгеруін тек экономикамен ғана байланыстырмай, бүкіл қоғамның жаңа парадигмасының негізі анықталды. Онда болашақ маманның сәндік-қолданбалы өнер әрекеті негізінде шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыру үдерісінің моделі жасалды. Ұсынылған модельдің нәтижесі болашақ мамандарды сәндік-қолданбалы өнер іс-әрекетте өзін-өзі жүзеге асырудың жоғары деңгейге көшуі жолдарын көрсетті. Мұнда жеке тұлғаның дамуына ықпал ететін мотивтер өзгеруі, жұмыс әдістері жақсаруы, оған жауапты көзқарас қалыптатыны, қажетті шығармашылық жұмыс қабілетінің пайда болу позициясы қалыптасатыны қарастырылды.

Сәндік қолданбалы өнердегі шығармашылық жұмыстардың негізгі бағыттары ұсынылып, кәсіби білім беруде бірін – бірі қайталамайтын өзіндік бояуы, колориті, бағыты, стилі, орындалу техникасының ерекше маңыздылығы назарға алынды.

Зерттеу барысында болашақ мамандардың ұлттық құндылықтар негізінде жеке шығармашылық компоненттерін дамытудың тиімді жолдарын оқу процесінде пайдалану мүмкіндіктері анықталады. Отандық және шетелдік ғалымдардың болашақ мамандардың шығармашылық қабілетін жетілдіру жайлы зерттеулерін қарастырып, талдау жасай отырып, кәсіптік оқыту мамандығының білім беру бағдарламасының мазмұнын жаңғыртуға, шығармашылық идеяны дамытуда практикаға бағыттау тұжырымдамасын қайта қарау, ұлттық құндылықтарға оның ішінде сәндік қолөнер туындыларын орындауға баса назар аудару жайлы қорытындыға келді.

Тірек сөздер: болашақ маман, шығармашылық, кәсіптік оқыту, шығармашылық өзін-өзі дамыту, ұлттық құндылық, сәндік-қолөнер, дидактикалық компоненттер, кәсіби қызмет.

Негізгі ережелер

Қазіргі білім беру саласында көптеген жаңалықтар енгізілуді, соның бірі болашақ мамандардың шығармашылық қабілетін жетілдіруде ұлттық құндылықтардың алатын орны. Олай дейтініміз кәсіби білімді жоғарғы оқу орындарына дейін жалпы білім беретін мектептерде, арнайы дарынды кәсіби мектепте, кәсіби колледжілерде де шығармашылық бағытта білім алып келеді. Сонымен қатар білім алу барысында бірнеше шығармашылық көрмелер мен сайыстарға қатысады. Жалпы білім алу барысында қазақтың дәстүрлі және заманауи бағыттағы шығармашылық жұмыстарды орындайды. Демек, шығармашылықта әрбір халық өздерінің салт-дәстүрін, ұлттық нақышын, ұлттық құндылықтарын дәріптеуді негізге алады.

Негізгі ұлттық құндылықтар ұрпақтан-ұрпаққа берілетін және сол ұлттың мәдениетін, отбасылық, әлеуметтік-тарихи, діни дәстүрлерінде бар және олардың табысты дамуын қамтамасыз ететін негізгі адамгершілік құндылықтар, басым моральдық көзқарастар ретінде анықталады. Қазіргі жағдайда қоғамның адамгершілік-патриоттық тұтастығында тәрбие басты рөл атқарады.

Бүгінгі таңда өскелең ұрпақтың рухани-адамгершілік жаңғыру мәселесі бұрынғыдан да өзекті болып отыр. Бұл мәселенің қойылуы жастарды қазіргі кезеңде саяси, экономикалық және әлеуметтік салаларда болып жатқан деструктивті құбылыстардан туындаған «рухани дағдарысты» бастан кешіруде.

Қоғамда жалпы адамгершілік бағдарлар жүйесі болғанда ғана ауқымды ұлттық құндылық міндеттерің қоюға және шешуге қабілетті. Сондай-ақ олардың ана тіліне, төл мәдениеті мен ұлттық құндылықтарына, ата-баба естелігіне, ұлттық тарихымыздың әрбір парағына құрметпен қарайтын қағидалары бар. Себебі, болашақ мамандардың осы тақырыптарда орындаған шығармашылық жұмыстары ұлттық құндылықтардың шешімі болмақ. Еліміздегі мерекелерге байланысты оның мазмұнын ашу барысында көптеген патриоттық тақырыптарды жарнамалауды негізге алады. Мұндай патриоттық шығармашылық жұмыстар ұлттық құндылықтарды анықтайды. Атап айтқанда ғылым-білімнің құндылығы, ақиқатқа ұмтылу, әлемнің ғылыми көрінісін білдіреді. Ал еңбек және шығармашылық-еңбекке деген құрмет, шығармашылық және жасампаздық, мақсаткерлік пен табандылықты талап етеді, демек шығармашылық жұмыста кездесетін қарама-қайшылық шыдамдылық пен қажырлықпен шешіледі. Көркем өнерде таңдалған шығармашылық жұмыстардың безендірілуі, үйлесімділігі, жұмыстың рухани әлемілігі, тақырыпты таңдауы, оның мәні, эстетикалық - этикалық дамуы ұлттық құндылықты жүзеге асыру болып табылады.

Кіріспе

Жоғары білім берудің негізгі міндеттерінің бірі – өзін-өзі дамытуға, өзін-өзі тәрбиелеуге, инновациялық қызметке қабілетті маманның шығармашылық қабілетін қалыптастыру болып табылады. Осы міндеттерді шешу барысында болашақ мамандардың білімін

пассивті тұтынушыдан белсенді тұтынушыға ауыстыру қажет. Болашақ мамандардың шығармашылық қабілетін жетілдіру мәселесін тұжырымдай алатын, оны шешу жолдарын талдайтын, оңтайлы нәтиже таба алатын және оның дұрыстығын дәлелдейтін олардың жаратушысы. Қазіргі уақытта болып жатқан жоғары білім беру реформасы оқыту парадигмасынан білім беру парадигмасына көшумен байланысты.

Ғылымда шығармашылық үшін білімнің көптігі емес, олардың құрылымы, игерілген білімнің психологиялық түрі, олар дамыған ішкі іс-қимыл жоспарынсыз алынған қызмет түрімен анықталатындығын мойындау керек. Ол адамның әлеуметтік санасымен барабар байланыс мүмкіндігін жасайды, ғылыми мәселелерді дамытуда және олардың дискурсивті өңделуінде шешуші рөл атқарады және интуитивті шешімдерді рәсімдеуге мүмкіндік береді [1.23-б.].

Кәсіби білім беру салаларында болашақ мамандардың ұлттық құндылықтарын табысты іске асырудың маңызды факторы осы процестің шығармашылық әлеуетінің деңгейін арттыру болып табылады.

Шығармашылық жаңарудың еніп келе жатқан сипаты адамның өмірдің өзгеретін шындықтарына сәтті бейімделуіне, жұмысқа, білімге, бос уақытқа өзінің идеясын сипаттай алуға мүмкіндік береді және адамның қазіргі қоғамда өнімді еңбек әрекеті арқылы өзін-өзі жүзеге асыруына ықпал етеді. Шығармашылық феномені еңбекке, адамның әлеуметтік болмысының негізгі мазмұнына, оның логикалық ойлау қабілеттеріне, әлемге деген шығармашылық көзқарасына тікелей байланысты.

Шығармашылық еңбектің мәні мен сипатының өзгеруі тек экономиканың ғана емес, бүкіл қоғамның жаңа парадигмасының негізінде жатыр. Адамзаттың жаңа сапалы дамуына байланысты индустриалды типтегі негізгі еңбектегі өзгерістер моделін жою және ауыстыру арқылы анықталады. Мұндай трансформация адамның өмір сүру және қызмет ету жағдайларына ғана емес, сонымен бірге оның мүдделерін, мақсаттарын, құндылықтарын, ұмтылыстарын өзгертетін ішкі мәніне де әсер етеді.

Материалдар мен әдістерді сипаттау

Болашақ мамандардың еңбек нарығы жастарға деген еңбек талаптары мен оларды қанағаттандыру мүмкіндіктері арасындағы алшақтықтың артуымен сипатталады. Жастардың практикалық жұмыс тәжірибесі болмағандықтан немесе ол жеткіліксіз, азаматтардың бұл санаты еңбек нарығында аз сұранысқа ие болады.

Аталған мәселе бойынша кәсіптік білім беру, оның ішінде Қазақтың сәндік – қолданбалы өнердегі мәселелер жөнінде болашақ мамандардың шығармашылығын шыңдайтын отандық ғалымдардың ғылыми еңбектеріне талдау жасай отырып Д.И.Үркенбаева [2.27-б.], Г.К.Шырынбаева [3.27-б.], А.Ш.Манабаева [4.-21б.], А.Д.Райымкулова [5.159-б.] еңбектерінде анықтауға мүмкіндік бергенін байқауға болады. Сонымен қатар осы көрсетілген ғылыми еңбектерге талдау жасау барысында болашақ сәндік – қолданбалы өнер мамандардың ұлттық құндылықтар негізінде шығармашылық қабілетін жетілдіру мәселелері зерттелгенін анықтауға болады.

Болашақ технология (көркем еңбек) мамандарын даярлаудың теориялық және әдіснамалық негіздерін С.А.Жолдасбекованың еңбегінде жан – жақты қарастырылған[6.- 41б.].

А.С. Мағауованың еңбегінде халық педагогикасының дәстүрлері, этнопедагогиканың тұжырымдамалық аппараты берілген. Болашақ мұғалімдерді даярлау моделі ерекше қызығушылық тудырады және тұтас оқу орнының педагогикалық үрдісінде, сондай-ақ болашақ мұғалімдердің кәсіби қызметін көрсеткен [7.- 145б.].

Ш.Таубаева шығармашылықты жеке тұлғаны қалыптастыру құралы ретінде, ал С.Т.Шатский., Л.И.Божович шығармашылықты іс-әрекет ретінде қарастырған. Мұнда шығармашылық пен еркіндіктің диалектикалық ұғымының қалыптасу деңгейін ұсына отырып, шығармашылық үдерістің әлеуметтік қатынастармен байланысын көрсетеді және оны адамның рухани мәдениетінің дамуының шарты ретінде қабылдайды.

Шығармашылық процесті жан-жақты талдай келе, педагогикалық шығармашылықты арттыру үшін ең алдымен мұғалімнің ойында мотивация мен интуицияның пайда болу керектігін, содан кейін шабыттандыру мен жаңа идеяны ойлап табу арқылы ізденпаздық танытып, соның негізінде жоспар құрып, оны іске асыру қажет деп көрсеткен [8. 381б.].

Р.І. Кадирбаева өзінің болашақ мұғалімдерді оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытуға кәсіби даярлаудың ғылыми – педагогикалық негіздері – атты еңбегінде шығармашылық өте күрделі үдеріс, онымен айналысатын адам мақсатты сезінеді, міндет қоя біледі және оның шешу жолын іздестіреді. Сонымен қатар шығармашылық үдерісте ішкі түйсіктің, ойлаудың, елестетудің, қиялдай білудің де орны ерекше деп көрсеткен [9. 36 б.].

З.Ш.Айдарованың еңбегінен бейнелеу өнеріндегі өзекті мәселе халық шығармашылығының қалыптасуының негізгі факторлары мәдениеті мен өнерге деген тұжырым жасаған. Онда бейнелеу өнерін меңгеруде көркемдік біліктілік, шығармашылық дағдыларды қалыптастыру мақсатында қойылатын талаптарын атап өткен, бейнелеу өнерін меңгеруде белсенді, шынайы шығармашылыққа үйрену, деп сипаттаған [10.170 б].

Ал шетелдік ғалымдарымыз М.Ю.Комарова өзінің «Болашақ мұғалімдердің аудиториядан тыс қызметтегі шығармашылық әлеуетін дамыту» - атты тақырыбында, шығармашылық – бұл жеке тұлғаның интеграцияланған сипаттамасы, оның негізі жеке тұлғаның жалпы қабілеттерінен, ерекшелігі жеке өсуге, зияткерлік саланы өзгертуге, адамның басқа адамдармен қарым-қатынас процесінде өзін-өзі танытуға бағытталғанын көрсете білген. Сонымен қатар педагогикалық шығармашылық әлеуеттің компоненттерін: зияткерлік, зияткерлік дағдыларды іске асыруды қамтамасыз ететін; мотивациялық, тұлғаны өзін-өзі дамытуға және өзін-өзі жүзеге асыруға ынталандыратын; коммуникативті, қарым-қатынас процесінде тұлғаның өзін-өзі тануының

алғышарттарын жасайтын және жаңа ақпараттық объектілерді іздеуге және құруға бағытталған дивергентті ойлау қабілеті ретінде қарастырған [11. 198 с.].

О.И.Вандышева өзінің зерттеуінде тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыруы контекстіндегі шығармашылық мәселесін қоғамның дамуының әртүрлі кезеңдеріне, нақты тарихи кезеңдегі қызығушылықтың күшеюі немесе әлсіреуі әлеуметтік өзгерістердің тереңдігіне, қоғамның шығармашылық қызметіндегі объективті қажеттілікке, әлеуметтік жүйенің адамға жарияланған және нақты қатынасының ерекшеліктерімен байланыстырған. Болашақ мамандардың сәндік-қолданбалы іс-шараларын ұйымдастыру мақсатында арнайы бағдарламасын ұсынып, онда аудиториялық, аудиториядан тыс және студенттің өзіндік жұмысын енгізген. Онда шеберханада жасаған жұмыстар, бірқатар практикалық тапсырмалар, арнайы әдебиеттерді зерттеуді, практикалық сабақтарға тапсырмаларды орындауды (эскиздер, суреттер, макеттер, қажетті жаттығуларды орындау және т.б.) қамтыған. Сонымен қатар мамандандырылған сөздік пен дипломдық жұмыстарды орындау жолдарын ұсынған [12.163 с.].

Бейнелеу өнері, қолөнері бойынша білім берудегі шығармашылық туралы заманауи идеяларды қайта қарастыру қазіргі заманғы көркемдік білім берудің маңызды мәселесі болуы керек. Қазіргі уақытта шығармашылық ұлттық көркемдік білім беру басты назарда болмауы мүмкін. Өйткені көркемдік білім барлық студенттер үшін жеке процестерге де, мәдени тәжірибелерге де назар аудара отырып, шығармашылық қабілеттерін дамытатын және оны жүзеге асырады. Көркемдік білім мен шығармашылыққа қатысты ұғымдарды сыни тұрғыдан талдау арқылы барлық өнер студенттеріне шығармашылық білім беруді дамыту үшін зерттеулер мен тәжірибені дамытуға болады деп айтылады. Шығармашылықты қайта қарастыруға қатысты осы мақалада талқыланған тақырыптарға көркем білім берудегі шығармашылық тарихы, шығармашылықты анықтау, шығармашылық процестерді бағалау, диспозициялық факторлар мен шығармашылық тұлғалар, мәдени өзгергіштік пен шығармашылық, сонымен қатар оқушылардың шығармашылығына ықпал ететін білім беру шаралары кіреді.

Білім беру тәжірибесінде өздігінен, жеткілікті түсінусіз, шығармашылық идеялардың негізгі кезеңдері жүзеге асырылады, сондықтан ол процесс ретінде емес, бір реттік түсінік ретінде қабылданады. Көбінесе болашақ маманның шығармашылық идеясын жүзеге асыру процесінің бірізділігінің белгісіздігі олардың кәсіби қалыптасуы тұрғысынан оның дамуының маңыздылығын іс жүзінде бағаламауға әкеледі [13. 382-399р.].

Болашақ кәсіптік оқыту мамандардың зияткерлік, белсенділік және ұлттық құндылықтар негізінде жеке шығармашылық компоненттерін дамытудың тиімді жолдарын оқу процесінде пайдалану арқылы өзін-өзі жүзеге асыру, өзін-өзі көрсету мүмкіндігін анықтау болып табылады.

Қазіргі уақытта педагогика ғылымы болашақ кәсіптік оқыту мамандарының шығармашылық ойлауын, оның ішінде ұлттық

құндылықтар негізінде білім беру құралдарын дамыту процесін ашуға өте мүдделі. Кез келген кәсіби мамандарды даярлаудың құрамдас бөлігі олардың шығармашылық ойлауын дамытуға мүмкіндік береді, онсыз кәсіби мәселелерді шешу қиын болып табылатын.

Болашақ кәсіптік оқыту мамандарының жаңа қызмет түрі қалыптасуда - «зияткерлік еңбек қызметкері», ол ақпарат пен біліммен жұмыс істеуге, жоғары ұтқырлыққа, ең алдымен өзін-өзі жүзеге асыру және өзін-өзі көрсету үшін кеңістік ашатын қызметпен айналысуға деген ұмтылысты біріктіреді. Бірақ бірқатар қарама-қайшылықтар бар, өйткені шығармашылық білім беру жүйесіндегі мотивацияның, материалдық емес мотивтермен және ынталандырулармен қозғалатын адамдар көп емес. Олар бір жағынан қоғамның дамуын анықтайтын, ал екінші жағынан қоғамның қалған бөлігіне қарсы тұратын әлеуметтік топты құрайды. Өмірдің мағынасын растау және іске асыру адамды шығармашылыққа итермелейтін фактор болуы мүмкін. Сонымен қатар, шығармашылық қызмет теріс факторлармен қоғамнан әділетсіздік, жеке кемшіліктер мен үйлесімсіздік сезімі және т.б. ынталандырылуы мүмкін. Бұл көбінесе іс жүзінде болып жатқан және қоғамда осындай көңіл-күйді тудыратын процестерге байланысты. Салыстырмалы түрде ашық құрылымдық элементтері бар қазіргі заманғы әлеуметтік стратификация әлеуметтік ұтқырлықтың жоғары деңгейіне жағдай жасайды, ол сонымен бірге жеке тұлғаның шығармашылық әлеуетін дамыту мен іске асыруды ынталандырады [14.741-751б.].

Кәсіптік оқыту мамандарының шығармашылық еңбек атрибуты мен әлеуметтік прогресті дамытуын, адам әлемін қалыптастыру және адамның өзін-өзі дамыту құралы ретінде қарастыруға болады. Шығармашылық еңбекте, өзара іс-әрекетпен алмасуда, еңбек қатынастарында адамның әлеуметтік болмысы ретіндегі ерекше қасиеттері ашылады. Шығармашылықта көптеген әлеуметтік және жеке факторлар, оның ішінде психологиялық қасиеттері де маңызды: мінез, ерік-жігер, тапқырлық, құмарлық, тәжірибе, сонымен қатар проблемаларды тұжырымдай білу, тәуелсіздік, сыни, толеранттылық және т.б. Шығармашылық тек туа біткен қабілеттерге ғана емес, сонымен қатар күнделікті іс-әрекет режиміне, құндылық бағдарларының басымдығына, өзін-өзі дамытуға, конструктивтілікке, болашақ мамандардың кәсіби мәселелерін шешуге өзіндік шығармашылық көзқарасқа негізделген мотивациялық ортаға деген қажеттілікке де қатысты.

Қазіргі қоғамда болашақ маманға өз орнын табу, бейімделу, мамандыққа тез кіру дағдыларын алу өте маңызды. Құндылық бағдарлары болашақ маманның қажеттіліктерін қоғамның жаңа жағдайына көшу кезеңіндегі гуманистік ұстанымға сәйкес ішкі әлемді өзгерте отырып қанағаттандырады, бұл осы мәселені терең теориялық және әдіснамалық зерттеу қажеттілігін өзекті етеді. Болашақ кәсіби қызметке бейімделу жоғары білімнің де, кәсіпорындар мен ұйымдардың жас мамандармен қарым-қатынас тәжірибесінің де оңай емес міндеті болды. Сондықтан кәсіптік оқыту мамандары оқу жоспарындағы кәсіби пәндерді игеруде

практикалық сабақтарда шығармашылық жұмыстарды орындау барысында дағдыларды алу өзекті міндет болып табылады.

Бүгінгі таңда болашақ мамандарды кәсіби өзін-өзі анықтау мәселесі бұрынғыдан да өткір тұр. Өйткені кәсіптік оқыту мамандары мектепке, колледжіге және басқа да мекемелерге маман болумен қатар кәсіпкерлік саласын да меңгереді. Сөйтіп еңбек нарығында ұтқыр, бірақ объективті және субъективті тәртіптің себептеріне байланысты осал санат болып қала береді. Кәсіптік білім алған жастардың еңбек нарығына «кіру» проблемасы көбінесе әлеуметтік-психологиялық факторларға байланысты, бұл болашақ мамандардың жұмысқа орналасу перспективалары мен болашақ еңбек қызметі туралы идеялары, жұмыс орнындағы нақты жағдайға және еңбек нарығындағы сұраныс пен ұсыныстың нақты қатынасына сәйкес келмейді. Көбінесе бұл болашақ мамандықты дұрыс таңдамаудың салдары, оның әртүрлі аспектілері туралы ақпараттың төмендігі [15.163 с.].

Олардың әлеуметтік жетілмегендігі, еңбек нарығына кіруге психологиялық дайын еместігі ЖОО түлектерін жұмыс берушілер тарапынан қабылдаудың жағымсыз стереотиптерінің қалыптасуына алып келеді.

Маманның кәсіби қызметіндегі шығармашылық идеяның міндеттілігі оны жаңашылдық, батылдық және стандартты емес сияқты шығармашылық сипаттамаларына бағыттауды қамтиды. Шығармашылық идея осы сипаттамаларын типтік ретінде қабылдау олардың мағынасын түсіндіруді тоқтатпайды.

Болашақ мамандардың шығармашылық идеясының негізгі компоненттерін анықтау тәжірибесін толықтыру аспектісінде кәсіптік оқыту мамандығының білім беру бағдарламасының мазмұнын жаңғыртуға ықпал етеді; шығармашылық жұмысты орындау барысында бірізділікті сақтау; шығармашылық идеяны дамытуда кәсіптік оқыту мамандарын практикаға бағыттау тұжырымдамасын жетілдіруге мүмкіндік береді.

Болашақ кәсіптік оқыту мамандардың сәндік қолданбалы өнер жұмыстарын орындау барысында шығармашылық идеяларын дамыту тәжірибесінде ұлттық құндылықтарға баса назар аударылады.

Өйткені қолөнер туындыларын орындаудың өзі тұнып тұрған ұлттық құндылық, мұнда әрбір шығармашылық жұмыстың әрбір элементінің орналасуы, оған түсетін өрнектері, оларды стелизациялау мен түстік үйлесімділігінде ұлттық нақыштың орын алатыны белгілі. Бұл болашақ мамандарының сәндік-қолданбалы өнер арқылы шығармашылық идеяларын дамытудағы басты кедергі болып табылатын кәсіби білім берудегі осындай жағдайлардың жетіспеушілігі деп болжанады. Бұл шарт қажет болса да, болашақ мамандардың шығармашылық ойлауын дамыту үшін жеткіліксіз.

Болашақ мамандардың шығармашылық ойлауының маңызды құрамдас бөлігі – олардың мәселенің шешімін табуға деген қажеттілігінің болуы. Білім беру субъектілерінің қарастырылып отырған міндетке жеке көзқарасын өзектендірмей, мұндай қажеттілік туындамауы да мүмкін.

Болашақ мамандарды сәндік-қолданбалы өнерге оқытуда жоба әдісінің орны ерекше, өйткені орындалатын шығармашылық жұмыстың эскизін, оған қажетті шикізатты, көлемін, жұмсалатын уақытын, материал шығынын ескереді. Сонымен қатар шығармашылық жұмыстың нарық жағдайындағы сұранысты қанағаттандыратыны да есепке алынады.

Нәтижелер

Болашақ мамандардың шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыру процесінің әзірленген моделі жүйелі, белсенді, жеке тұлғаға бағытталған тәсілдерді ескере отырып құрылған, кәсіби пән міндеттерін көрсетеді және келесі дидактикалық компоненттерді қамтиды:

– сәндік-қолданбалы іс-әрекетте студент тұлғасының шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыруын дамыту;

– сәндік-қолданбалы шығармашылыққа оқыту процесін ұтымды ұйымдастыруды және студент тұлғасының шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыруын дамытумен байланысты оқу іс-әрекетін басқаруды қамтамасыз ететін дидактикалық қағидаттар кешені (ғылыми қағидат, сабақтастық принципі, жүйелілік, ұжымда оқыту қағидаты, оқушылардың жеке ерекшеліктерін есепке алу қағидаты, өмірмен, практикамен байланыс қағидаты, қолжетімділік қағидаты, сана мен белсенділік қағидаты, көрнекілік қағидаты, оқыту нәтижелерінің саналылығы мен пәрменділігі қағидаты);

– дидактикалық шарттар, оның ішінде: студенттің жас ерекшеліктері мен шығармашылық мүмкіндіктерін барынша ашу; педагогтің шығармашылық әлеуетін іске асыру; бірлескен шығармашылықты, диалогтық өзара іс-қимылды пайдалану; шығармашылық атмосфераны құру; студенттердің өз қызметін рефлексиялауды жүзеге асыру;

– шығармашылық қызметке оң уәждемені дамытуды, шешімнің шығармашылық іскерлігін дамытуды қамтитын оқу қызметінің мазмұны, өзін-өзі бақылауды, өзін-өзі бағалауды, шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыруда рефлексия мен түзетуді жүзеге асыру;

– оқыту әдістері: оқуды ынталандыру, проблемалық, жобалық әдіс, көрнекі әдістер;

– әдістемелік құралдарды, көрнекі құралдарды, қажетті және қосымша жабдықтарды, электрондық оқыту құралдарын қамтитын оқыту құралдарының кешені;

Болашақ маманның сәндік-қолданбалы өнер әрекеті негізінде шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыру үдерісінің моделі практикалық сабақ барысында орындалатын шығармашылық жұмыс әрекеттерін басқару және ұйымдастыру құралы, үлгілі дұрыс әрекеттерді немесе олардың нәтижелерін ұсыну құралы, демек мақсаттардың жұмыс көрінісі болып табылады.

Кесте 1 - Болашақ мамандардың сәндік-қолданбалы өнер әрекеті негізінде шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыру үдерісінің моделі

Бұл модельді зерттеу болашақ мамандардың ұлттық құндылықтар негізінде шығармашылық жұмыстың тиімділігін анықтайды. Осы мақсатты іске асырудың негізінде жүйелі, әрекеттік және жеке тұлғаға бағытталған тәсілдер жатыр. Студенттің жеке басының шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыруын дамыту бойынша педагогикалық процестің негізгі компоненттері оқыту әдістері, құралдары және оқу жұмысын ұйымдастыру нысандары болып табылады. Модельдің субъектілері – болашақ маман. Оқу субъектілерінің өзара іс-қимылын барынша ұйымдастыру студенттердің жеке қабілеттеріне бағытталған. Жеке оқу-танымдық іс-әрекеттерден басқа, біз ұжымдық және топтық әрекеттерді қолдандық, өйткені бірлескен іс-әрекет барысында болашақ маман алдында туындаған мәселені интуитивті шешу мүмкіндігі жиі кездеседі.

Алайда, көптеген зерттеулерінің нәтижелері болашақ мамандардың ұлттық құндылықтар негізінде шығармашылық қабілеттерін дамыту мен өзін-өзі жүзеге асыру оқу жұмысын жеке ұйымдастыру жағдайында тиімді екенін растайды [13].

Ұсынылған модельдің нәтижесі болашақ мамандарды сәндік-қолданбалы өнер іс-әрекетте өзін-өзі жүзеге асырудың жоғары деңгейіне көшуі болып табылады. Бұл жеке тұлғаның дамуына ықпал етеді: мотивтер өзгереді, жұмыс әдістері жақсарады, оған жауапты көзқарас қалыптасады, қажетті шығармашылық жұмыс қабілеті пайда болады, тақырыптың позициясы қалыптасады және тағы басқалар.

Сурет – 1. Шығармашылық жұмысты құрудың негізгі бағыттары.

Болашақ кәсіптік оқыту мамандарының сәндік қолданбалы өнер жұмыстарын орындау барысында шығармашылық ойлауының маңызды рөлі, құбылыстарды сыни қабылдау болып табылады. Осыған байланысты шығармашылық әрекеттерді қолдау жағдайдың шындығын да, оны түсінудің мүмкін нұсқаларын да талқылау барысында ұлттық құндылықтардың орны ерекше. Өйткені шығармашылық жұмыс болашақ маманның қабілеттілігін, қызметке деген таңдамалы қызығушылығын, жұмысқа деген құштарлығын, стандартты емес ойлау, өзін-өзі жетілдіру қабілетін, өзін-өзі тану қажеттілігі және осы элементтердің өзара әрекеттесуі нәтижесінде пайда болатын дарындылық, талант сияқты компоненттер кіреді. Сондықтан кәсіби білім беруде сәндік – қолданбалы өнер арқылы шығармашылық жұмыстарды жетілдіру барысында алдыменен белгілі ғалымдардың, өнертанушылардың, қолөнершілердің еңбектерін жан – жақты салысырмалы түрде қарастырған жөн. Өйткені әрбір шығармашылық жұмыстың бірін – бірі қайталамайтын өзіндік бояуы, колориті, бағыты, стилі, орындалу техникасымен ерекшеленеді.

Сәндік қолданбалы өнердегі шығармашылық жұмыс адам қызметінің ерекше түрі ретінде жеке тұлғаны дамытудың маңызды тетігі және оның өзін-өзі жүзеге асыруының, даралықтың, бірегейліктің көрінісі болып табылады.

Сәндік қолданбалы өнердегі шығармашылық жұмыста тұнып тұрған ұлттық құндылықтарды дәріптейміз. Шығармашылық өзін-өзі тану проблемасына тарихи қалыптасқан ғылыми көзқарастарды талдау, «өзін-өзі растау», «өзін-өзі тану», «өзін-өзі көрсету», «өзін-өзі ашу», «өзін-өзі дамыту» сияқты ұғымдармен анықталғанын көрсетеді [16.439-4496].

Талқылау

Болашақ маман өзін-өзі жүзеге асыру барысындағы шығармашылық қабілетті жеке тұлғаның әлеуетін және олардың әр түрлі өмір барысында белсенді көрінісін түсінуге және барынша ашуға бағытталады. Болашақ мамандардың шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыруы көп өлшемділікпен сипатталады.

Біріншіден шығармашылық қызметті жүзеге асыруда ұлттық құндылықтар негізінде шығармашылық қызмет ретінде әрекет етеді.

Екіншіден болашақ мамандардың жеке басын толығымен жұмылдыруға және өздерін тиісті қызмет түрінде жүзеге асыруға мүмкіндік беретін қабілеттердің синтезі ретінде көрсетеді.

Оқу үрдісінде сәндік-қолданбалы іс-әрекеттің маңызы ұлттық құндылықтар негізінде шығармашылық жұмысты жүзеге асырудың негізі, тек сырттан ғана емес, сонымен бірге адамның ішкі қажеттілігі де анықталады. Бұл жағдайда адамның іс-әрекеті әуесқойлық іс-әрекетке айналады, ал оның қабілеттерін осы іс-әрекетте жүзеге асыру өзін-өзі жүзеге асыру сипатына ие болады. Сәндік-қолданбалы өнер кәсіби

және халық шығармашылығының бірқатар салаларын, оның ішінде тұрмыстық бұйымдарды қамтитын саланың бірі. Адам барлық жерде жанасатын заттық ортаның шектеулі бөлігін құрайтын сәндік өнер өзінің эстетикалық қасиеттерімен, бейнелі құрылымымен ортаның эстетикалық ұйымдастырылуында маңызды рөл атқарады.

Халықтық сәндік-қолданбалы өнердегі шығармашылық шабыттың, көркемдік ойлау мен бейнелеу іс-әрекетінің дағдыларын дамытудың сарқылмас көзі болып табылады. Халық сәндік-қолданбалы өнер сан ғасырлық салт-дәстүрлер көрінісінің сабақтастығы. Әрбір қолөнер шеберлерінің артында белгілі бір шығармашылық туындының тарихи көріністері олардың өмірмен тығыз байланысты болды. Сондай-ақ халықтың дәстүрлі қолөнер мәдениеті ғасырлар бойы жас ұрпақты тәрбиелеу құралдарының бірі бола отырып, қоғам мүшелерінің барлық қатынастарын реттеп келді.

Қазіргі уақытта дәстүрлі қолөнер бұйымдарын көненің көзі ретінде қолдана отырып, оларды заманауи үлгіде жасау жолдарын пайдалануда. Атап айтатын болмақ, киіз басу өнері, тек тұрмыстық бұйымдарда қолданыста болса, қазіргі уақытта киім-кешек жасау мүмкіндігі орын алуда. Мысалы текемет, сырмақ, бөстек дәстүрлі киіз басу технологиясы, демек аяқпен басу арқылы жасалынатын. Ал киім-кешекті кестелеу арқылы тігетін.

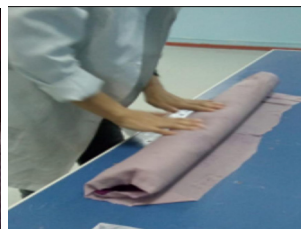
Қазіргі уақытта бас киім, аяқ киім, бешпет, пальто, кеудеше және т.б. сәндік әшекей заттарды ноно технология арқылы жасайды. Мұнда киіз бұйымдарын жасаудың құрғақ және дымқыл тәсілін қолданады. Тұрмыстық бұйымдар мен иықты, бас, аяқ киімдерді дымқыл тәсілмен орындайды (Сурет-2).

Сурет-2,а;

Сурет-2,ә;

Сурет-2,б;

Сурет-2,в;

Сурет-2,г

Сурет-2,д;

Сурет-2. Дымқыл тәсіл арқылы пальто бастыру

Міне сәндік қолөнер бұйымдарын орындау барысында болашақ мамандардың шығармашылығының шебер орындалған үлгілерін талдай келе, осы киім үлгісіне түскен ою-өрнектің ассиметриялы қайталанатын элементтерін байқауға болады, бірақ белгілі бір енгізген жаңалық та көрінеді, бұл киімде орналасқан ою-өрнек мәнерлі және үйлесімді көрінеді. Демек дымқыл тәсілмен бастырылған киімнің сыртқы көрінісі мен оның сапасы жоғары көркемдік деңгейде орындалғанын бағалауға, оны орындаған шебердің эмоционалды қызмет саласының дамуына, ойлаудың бейнелі және семантикалық сипатына негіз береді. Мұндай бұйым мұрагерлік және белгілі бір қасиеттерді өмір салтымен, салт-дәстүрлермен, оқыту әдістерімен тәрбиелеудің ғасырлық дәстүрін қамтиды. Бұл сәндік қолөнер негізінде алынған білім мен эмоционалды-бейнелі көзқарастардың жиынтығын білдіретін шығармашылық акт ретінде болашақ маманның өзін-өзі жүзеге асыру процесінде өте маңызды.

Болашақ мамандардың көркем шығармашылық мазмұнын түсіну, сабақтың әр кезеңін талаптарға сәйкес талдау, эскиз салуда суретті қабылдау, болашақ мамандарға мүмкіндік беретін психологиялық және практикалық дағдыларды пайдалана отырып дамытады. Сондықтан сәндік – қолданбалы өнер саласында практикалық сабақтар барысында болашақ мамандар ұлттық бұйымдар орындау арқылы көркемдік білім берудің инновациялық формаларымен үнемі жаңартылып отырады.

Қорытынды

Жоғарыда аталған ғалымдардың еңбектеріне талдау жасау барысында болашақ кәсіптік оқыту мамандарының шығармашылық іс-әрекетін жетілдіру мәселелері жеткілікті түрде толығымен зерттелмегені анықталды. Мұнда жалпы педагогикалық шығармашылықты арттыру, мұғалімнің ойында мотивация мен интуицияның пайда болу керектігін, содан кейін шабыттанду мен жаңа идеяны ойлап табу арқылы ізденпаздық танытып, соның негізінде жоспар құрып, оны іске асыру қажет деп көрсеткен. Сонымен қатар қазіргі қоғамда өнімді еңбек әрекеті арқылы өзін-өзі жүзеге асыруына ықпал ететін шығармашылық әрекетті қарастырған.

Ал біздің зерттеуімізде болашақ мамандардың сәндік-қолданбалы өнер арқылы ұлттық құндылықтар негізінде шығармашылық қабілетін жүзеге асыру мәселелері орын алды. Зерттеу барысында болашақ кәсіптік оқыту мамандарының сәндік-қолданбалы өнер арқылы шығармашылық жұмыстарын іске асыруға талдау жасалды. Болашақ маманның сәндік-қолданбалы өнер әрекеті негізінде шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыру үдерісінің моделі жасалды. Мұнда кәсіптік оқыту мамандарының оқу жоспарындағы сәндік – қолданбалы өнер пәнін игеруде практикалық сабақтарда шығармашылық жұмыстарды орындау көзделді. Ұсынылған модельде болашақ мамандардың сәндік-қолданбалы өнер арқылы ұлттық құндылықтар негізінде шығармашылық қабілетін жүзеге асыру

жолдары қарастырылды. Атап айтқанда – болашақ кәсіптік оқыту мамандардың ұлттық құндылықтар негізінде жеке шығармашылық компоненттерін дамытудың тиімді жолдарын оқу процесінде пайдалану арқылы өзін-өзі жүзеге асыру мүмкіндігі анықталды. Болашақ кәсіптік оқыту мамандарының ұлттық құндылықтар негізінде шығармашылық жұмыстарды жетілдіруді теориялық тұрғыда меңгеруі қажет. Өйткені заман талабына сай сәндік – қолданбалы өнер туындылары жылдан – жылға жаңарып, оның орындалу әдіс – тәсілдері де өзгеріп отырады. Онда шығармашылық жұмысқа қолданылатын заманауи шикізаттар мен құралдар, өңделу технологиясы, жаңаша терминдер енгізілді. Сондықтан сол шикізаттардың қасиеттерін, құрылымын, орындалу технологиясы мен бірізділігін теориялық тұрғыда меңгереді. Демек оқыту әдістері, принциптері, оқытуды ұйымдастыру формалары мен дидактикалық шарттары анықталды.

Ал тәжірибелік сабақта, біздің ұсынып отырған «Ноно» технологиясы арқылы киізден жасалған бұйымның орындалу процесінің өзіндік ерекшелігі осы жұмыстың құндылығын арттырады. Демек, мұнда табиғи жүннен дымқыл тәсілмен бастырылған киім үлгісіне түскен ассиметриялы ою-өрнектің үйлесімді орналасуы ұлттық құндылықтың нышаны. Нәтижесінде сәндік қолөнер негізінде алынған білім мен эмоционалды-бейнелі көзқарастардың жиынтығын білдіретін шығармашылық жұмыс болашақ маманның өзін-өзі анықтауына септігін тигізеді.

Болашақ мамандардың шығармашылық идеясының негізгі компоненттерін анықтау тәжірибесін толықтыру аспектісінде кәсіптік оқыту мамандығының білім беру бағдарламасының мазмұнын жаңғыртуға ықпал етеді; шығармашылық жұмысты орындау барысында бірізділікті сақтау; шығармашылық идеяны дамытуда кәсіптік оқыту мамандарын практикаға бағыттау тұжырымдамасын жетілдіруге мүмкіндік береді.

ӘДЕБИЕТ

[1] Әбдіғаппарова Ұ.М., Ұзақбаева С.А. Қазақ сәндік қолданбалы өнерінің білім беру жүйесінде пайдалану тұжырымдамасы. – Алматы. 2007. - 23 б.

[2] Үркінбаев Д.И. Студенттердің эстетикалық мәдениетін сәндік қолданбалы қолөнер арқылы қалыптастырудың педагогикалық шарттары: пед. ғыл. канд, автореф. – Алматы, 2006. - 276.

[3] Шырынбаева Г.Қ. Дәстүрлі қолөнер негізінде жоғары сынып оқушыларының эстетикалық мәдениетін қалыптастыру: Пед.ғыл.канд. ...дисс. автореф. – Астана. 2008. – 27 б.

[4] Манабаева А.Ш. Формирование художественно-технологических знаний, умений и навыков по казахскому декоративно-прикладному искусству: 13.00.08 Автореф. дис...канд. пед. наук. – Караганда. 2004. - 25 с.

[5] Райымқұлова А.Д. қазақ халқының сәндік-қолданбалы өнері арқылы оқушылардың технологиялық мәдениетін қалыптастыру: дисс... пед.ғыл. канд. – Алматы. 2009. - 159 б

[6] Жолдасбекова С.А. Жоғары оқу орнында болашақ еңбек технологиясы және кәсіпкерлік мұғалімін кәсіби даярлаудың теориясы мен практикасы: докт...автореф: 13.00.08. - Алматы. 2006. - 41б.

[7] Рахметова Н.Б. Болашақ технология мұғалімін көркемдік конструкторлық іс-әрекетке кәсіби даярлау: дисс...пед.ғыл. канд.... – Алматы. 2006. - 138б.

[8] Таубаева Ш.Т. Исследовательская культура учителя: методология, теория и практика формирования. - Алматы:Алем, 2000. - 381 с.

[9] Кадирбаева Р. І. Болашақ мұғалімдерді оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытуға кәсіби даярлаудың ғылыми-педагогикалық негіздері: педагогика ғылымдарының докторы ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация. – Алматы, 2010. - 36 б.

[10] Айдарова З.Ш. Мектептің бастауыш сатысында бейнелеу өнерін оқытуды қазақтың сәндік-қолданбалы шығармашылығы арқылы онтайландырудың дидактикалық негіздері. диссертация педагогика ғылымының кандидаты. – Шымкент. 2007. - 170 б.

[11] Комарова М.Ю. Развитие творческого потенциала будущих учителей во внеаудиторной деятельности. Диссертация. – Москва. 2002. - 198 с.

[12] Вандышева О.В. Развитие творческой самореализации личности студента в декоративно-прикладной деятельности. Диссертация. - Магнитогорск. 2005. - 163 с.

[13] Enid Zimmerman. Reconceptualizing the Role of Creativity in Art Education Theory and Practice. //Indiana University. Studies in Art Education A journal of Issues and Research. – 2009. - 50 (4). - 382-399p.

[14] Kamak, A.O., Rakhmetova, N.B., Imankulova, L. The Requirements for the Formation of Future Fine Art Teacher's Pedagogical Competence. // Indian Journal of Science and Technology. - 2016. - Vol 9(22). - 1-7 с.

[15] Алиева А.Р. Формирование творческой активности учащихся в процессе занятий народным декоративно-прикладным искусством (на примере текстильных структур Карачаево Черкесии): дис. ... канд. пед. наук. – М. 2005. - 163 с.

[16] Рахметова Н.Б., Ажыбаева Қ.Б. Болашақ көркем еңбек пәні мұғалімдерінің шығармашылық жобалар орындау мүмкіндіктер //Абай атындағы ҚҰПУ.Хабаршы «Педагогика ғылымдары» сериясы. – 2018. - №3 (59). - 153-159 б.

REFERENCES

- [1] Äbdigapparova U.M., Uzaqbaeva S.A. Qazaq sändik qoldanbalı

öneriniñ bilim berw jüyesinde paydalanw tujırmadası (The concept of using Kazakh decorative and applied arts in the education system). – Almatı. 2007. - 23 b. [in Kaz]

[2] Ürkinbaev D.İ. Stwdentterdiñ éстетikalıq mädenietin sändik qoldanbalı qolöner arqılı qalıptastırwdıñ pedagogikalıq şarttarı (Pedagogical conditions for the formation of aesthetic culture of students through decorative and applied arts): ped, ğıl, kand, avtoref. – Almatı, 2006. - 27b. [in Kaz]

[3] Şırınbaeva G.Q. Dästürli qolöner negizinde joğarı sınıf oqwşılarınıñ éстетikalıq mädenietin qalıptastırw (Formation of aesthetic culture of high school students on the basis of traditional crafts): Ped.ğıl.kand. ...diss. avtoref. – Astana. 2008. – 27 b. [in Kaz]

[4] Manabayeva A.SH. Formirovaniye khudozhestvenno-tekhnologicheskikh znaniy, umeniy i navykov po kazakhskomu dekorativno-prikladnomu iskusstvu (ormation of artistic and technological knowledge, skills and abilities in the Kazakh decorative and applied arts): 13.00.08 Avtoref. dis...kand. ped. nauk. – Karaganda. 2004. - 25 s. [in Rus.]

[5] Rayımqulova A.D. qazaq xalqınıñ sändik-qoldanbalı öneri arqılı oqwşılardıñ texnologiyalıq mädenietin qalıptastırw (Formation of technological culture of students through decorative and applied arts of the Kazakh people): diss...ped.ğıl. kand. – Almatı. 2009. - 159 b [in Kaz]

[6] Joldasbekova S.A. Joğarı oqw ornında bolaşaq eñbek texnologiyası jäne käsipkerlik muğalimin käsibi dayarlawdıñ teoriyası men praktıkası (Theory and practice of professional training of future teachers of labor technology and entrepreneurship in higher education): dokt...avtoref: 13.00.08. - Almatı. 2006. - 41b. [in Kaz]

[7] Raxmetova N.B. Bolaşaq texnologiya muğalimin körkemdik konstrwktorlıq is-äreetke käsibi dayarlaw (Professional training of future technology teachers for artistic and design activities): diss...ped.ğıl. kand.... – Almatı. 2006. – 138 b. [in Kaz]

[8] Taubayeva SH.T. Issledovatel'skaya kul'tura uchitelya: metodologiya, teoriya i praktika formirovaniya (Research culture of the teacher: methodology, theory and practice of formation). - Almaty:Alem, 2000. - 381 s. [in Rus.]

[9] Kadırbaeva R. I. Bolaşaq muğalimderdi oqwşılardıñ şığarmaşılıq qabiletin damıtıwğa käsibi dayarlawdıñ ğılımı-pedagogikalıq negizderi: pedagogika ğılımdarınıñ doktorı ğılımı дәrejesin alw üşin dayındalğan dissertaciya (Scientific and pedagogical bases of professional training of future teachers for the development of creative abilities of students: dissertation for the degree of Doctor of Pedagogical Sciences). – Almatı, 2010. - 36 b. [in Kaz]

[10] Aydarova Z.Ş. Mekteptiñ bastawış satısında beynelew önerin oqıtwdı qazaqtıñ sändik-qoldanbalı şığarmaşılıǵı arqılı ontaylandırwdıñ didaktikalıq

negizderi. dissertaciya pedagogika ğılımınıñ kandidatı (Didactic bases of optimization of teaching fine arts at the primary school level through Kazakh decorative and applied arts. dissertation candidate of pedagogical sciences). – Şımkent. 2007. - 170 b. [in Kaz]

[11] Komarova M.YU. Razvitiye tvorcheskogo potentsiala budushchikh uchiteley vo vneauditornoy deyatel'nosti (Development of creative potential of future teachers in out-of-audit activities). Dissertatsiya. – Moskva. 2002. - 198 s. [in Rus.]

[12] Vandysheva O.V. Razvitiye tvorcheskoy samorealizatsii lichnosti studenta v dekorativno-prikladnoy deyatel'nosti (Development of creative self-realization of the student's personality in decorative-applied activity). Dissertatsiya. - Magnitogorsk. 2005. - 163 s. [in Rus.]

[13] Enid Zimmerman. Reconceptualizing the Role of Creativity in Art Education Theory and Practice (Reconceptualizing the Role of Creativity in Art Education Theory and Practice). //Indiana University. Studies in Art Education A journal of Issues and Research. – 2009. - 50 (4). - 382-399p.

[14] Kamak, A.O., Rakhmetova, N.B., Imankulova, L. The Requirements for the Formation of Future Fine Art Teacher's Pedagogical Competence (The Requirements for the Formation of Future Fine Art Teacher's Pedagogical Competence). //Indian Journal of Science and Technology. - 2016. - Vol 9(22). - 1-7 c.

[15] Aliyeva A.R. Formirovaniye tvorcheskoy aktivnosti uchashchikhsya v protsesse zanyatiy narodnym dekorativno-prikladnym iskusstvom (Formation of creative activity of students in the process of occupations in folk decorative and applied arts) (na primere tekstil'nykh struktur Karachayevo Cherkesii): dis. ... kand. ped. nauk. – M. 2005. - 163 s. [in Rus.]

[16] Raxmetova N.B., Ajibaeva Q.B. Bolaşaq körkem eñbek pāni muğalimderiniñ şıġarmaşılıq jobalar orındaw mümkindikter (Opportunities for the implementation of creative projects of future teachers of artistic work) //Abay atındaġı QUPW.Xabarşı «Pedagogika ğılımdarı» seriyası. – 2018. - №3 (59). - 153-159 b. [in Kaz]

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ НА ОСНОВЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ

*Рахметова Н.Б.¹, Бибатыр А.Е.², Манабаева А.Ш.³, Абдурахманова Г.А.⁴

^{*1} к.п.н., и.о. профессор, Казахский национальный женский педагогический университет, Алматы, Казахстан, e-mail: nurziya-r@mail.ru

² магистрант, Казахский национальный женский педагогический университет, Алматы, Казахстан, e-mail: prinsessa-alma@mail.ru

³ к.п.н., профессор, Карагандинский государственный университет им. Е.А. Букетова, Караганда, Казахстан, e-mail: manabaeva.a.sh@inbox.ru

⁴ старший преподаватель, магистр педагогических наук, Казахский национальный женский педагогический университет, Алматы, Казахстан, e-mail: galiya.abdurahmanova@mail.ru

Аннотация. В статье развитие творческих способностей будущих специалистов рассматривается как инструмент саморазвития, основное содержание общественной жизни человека и его отношение к логическому мышлению. В процессе совершенствования творческих способностей будущих специалистов текущая реформа высшей школы связана с переходом на обучающую парадигму. Помимо профессионального творчества, в ходе исследования были представлены и творческие вопросы в науке. Предложены пути определения их структуры в процессе совершенствования творчества, психологического типа приобретаемых знаний, вида деятельности, вытекающих из внутреннего плана действий по ее развитию. Здесь можно разрабатывать дискурсивные и интуитивные решения развития научных проблем.

В сфере профессионального образования будущие специалисты имеют возможность творчески охарактеризовать свои идеи и способствовать самореализации в современном обществе через продуктивный труд. В целях повышения уровня творческого потенциала он ввел важный фактор успешной реализации национальных ценностей.

Выявлена основа новой парадигмы общества в целом не только в связи с изменением характера и сущности творческого труда, но и в экономике. Представлена модель процесса творческой самореализации на основе декоративно-прикладного искусства будущего специалиста. Результаты предложенной модели показали будущим специалистам путь перехода на более высокий уровень самореализации в сфере декоративно-прикладного искусства. Рассмотрено изменение мотивов, способствующих развитию личности, совершенствованию методов труда, формированию ответственного отношения к нему, формированию необходимой творческой трудовой позиции.

Представлены основные направления творчества в декоративно-прикладном искусстве, а также учтено особое значение неповторимого

колорита, цвета, направления, стиля, техники исполнения в профессиональном образовании.

В исследовании выявляются возможности использования будущими специалистами эффективных способов развития отдельных творческих компонентов, основанных на национальных ценностях, в процессе обучения. Рассматривая и анализируя исследования отечественных и зарубежных ученых по совершенствованию творческих способностей будущих специалистов, он пришел к выводу о необходимости актуализации содержания профессионального образования, концепции практической направленности в развитии творческих идей, ориентации на национальные ценности, в том числе на декоративно-прикладное искусство.

Ключевые слова: будущий специалист, творчество, профессиональная подготовка, творческое саморазвитие, национальные ценности, декоративно-прикладное искусство, дидактические компоненты, профессиональная деятельность.

IMPROVING THE CREATIVE ABILITIES OF FUTURE SPECIALISTS ON THE BASIS OF NATIONAL VALUES

*Rakhmetova N.B.¹, Bibatyr A.E.², Manabayeva A.S.³, Abdurakhmanova G.A.⁴

¹c.p.s., acting Professor Kazakh National Women's Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: nurziya-r@mail.ru

²master student, Kazakh National Women's Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: prinsessa-alma@mail.ru

³c.p.s., assistant professor. Karaganda University named after E. A. Buketova, Karaganda, Kazakhstan, e-mail: manabaeva.a.sh@inbox.ru

⁴senior teacher, master of pedagogical sciences. Kazakh National Women's Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: galiya.abdurahmanova@mail.ru

Abstract. In the article, the development of creative abilities of future specialists is considered as a tool for self-development, the main content of a person's social life and his attitude to logical thinking. In the process of improving the creative abilities of future specialists, the current reform of higher education is associated with the transition to a teaching paradigm. In addition to professional creativity, the study also presented creative issues in science. The ways of determining their structure in the process of improving creativity, the psychological type of acquired knowledge, the type of activity arising from the internal action plan for its development are proposed. Here you can develop discursive and intuitive solutions to the development of scientific problems.

In the field of vocational education, future specialists have the opportunity to creatively characterize their ideas and contribute to self-realization in modern society through productive work. In order to increase the level of creative

potential, he introduced an important factor in the successful implementation of national values.

The basis of the new paradigm of society as a whole is revealed, not only in connection with the change in the nature and essence of creative work, but also in the economy. A model of the process of creative self-realization based on the arts and crafts of a future specialist is presented. The results of the proposed model showed future specialists the way to move to a higher level of self-realization in the field of arts and crafts. The change of motives contributing to the development of personality, improvement of labor methods, the formation of a responsible attitude towards it, the formation of the necessary creative labor position are considered.

The main directions of creativity in arts and crafts are presented, as well as the special importance of unique color, color, direction, style, performance technique in vocational education is taken into account.

The study identifies the possibilities for future specialists to use effective ways of developing individual creative components based on national values in the learning process. Considering and analyzing the studies of domestic and foreign scientists on improving the creative abilities of future specialists, he came to the conclusion that it is necessary to update the content of vocational education, the concept of practical orientation in the development of creative ideas, focus on national values, including arts and crafts.

Key words: future specialist, creativity, professional training, creative self-development, national values, arts and crafts, didactic components, professional activity.

Статья поступила 11.04.2022

УДК 373.1

МРПТИ 27.01.45

DOI 10.48371/PEDS.2022.65.2.008

THE CONTENT OF THE RESEARCH COMPETENCE OF THE FUTURE TEACHER OF MATHEMATICS

***Bayalina A.M.¹, Ivaylo S.², Turtkarayeva G.B.³**

¹doctoral student, NLC «Sh. Ualikhanov KU», Kokshetau, Kazakhstan,
e-mail: missbam@list.ru

²candidate of Mathematical Sciences, associate Professor, Plovdiv University
“Paisii Hilendarski”, Plovdiv, Bulgaria, e-mail: ivostar@abv.bg

³candidate of pedagogic sciences, assistant professor, NLC «Sh. Ualikhanov
KU» Kokshetau, Kazakhstan, e-mail: Gbt61@mai.ru

Abstract. The article deals with the preparation of a mathematics teacher for the students research activities. Questioning of students, polls of employers

indicate a low level of formation of the research competencies among students and graduates of pedagogical specialties. The relevance of the problem of the research competencies formation in future teachers is obvious.

The analysis of psychological, pedagogical and methodological literature showed that the researchers studying the issues of the competence-based approach in education have different points of view on determining the content of these concepts.

The article presents various interpretations of the concepts of "competence", "pedagogical competence", "research competence", "research competence".

The study and generalization of work experience shows that the research competencies are acquired by students in the study of most academic disciplines, however, it is the content of mathematics education which a future mathematics teacher receives at a university that is a system-forming factor in the formation of the research competence.

Formation of research competencies of future teacher students is connected, first of all, with the organization of research activities. The category "research activity" is the basis of the concept "research competence". Research competence of a mathematics teacher is defined by us as an important professional quality as an integral part of pedagogical competence, a comprehensive characteristic of the teacher's personality, expressed in a conscious desire for research, cognitive, methodological and analytical activities.

The aim of the article is to determine the content of the teacher's research competence. The components of the research competence of a mathematics teacher are: a set of axiological, methodological, analytical, logical, mathematical, process and communicative competencies.

The article provides the examples of the use of tasks during studying at a university which will help the students to develop some research competencies.

Key words: research competence, competence, research competences, axiological, analytical methodological, mathematical and logical competence, competence approach.

Main provisions

The ideas of competence-based approach in education become a priority in the conditions of modernization of the educational system. One of the main qualities of higher education graduates is competence. The competence approach is reflected in the Law of RK on Education, in the professional standard «Teacher». [1]. These normative documents emphasize the training of competitive staff with professional knowledge, skills, and competencies.

In today's socio-economic realities, there are increasing requirements for professional training of mathematics teachers in the field of research activities, which is an important and significant factor in the formation of research competence.

The genesis of the competence approach in education shows the complexity, ambiguity and multidimensionality of the interpretation of the term «competence» and «competencies». There are a huge number of definitions in the literature, revealing the content of different types of competences and competencies.

Research competence of a mathematics teacher is considered as an indicator of professionalism, a condition for development and self-development, the quality of the teacher's personality who has research competencies.

Introduction

The peculiarity of the current stage of developing the higher education system in Kazakhstan is characterized by modernization and the search for innovative ways of professional training of pre-service teachers.

The relevance of the problem in forming research competence among future teachers in the university training relates to the requirements of society for a teacher. Nowadays society needs a teacher capable of rethinking his own experience, with high intellectual potential and research interest in innovations, who are willing to form students' research competencies.

However, practice shows that alumni of pedagogical specialties are not ready to conduct independent research. In order to determine students' cognitive motives and students' awareness of research activities, we conducted a survey among 2nd and 3rd-year bachelor students of the northern region studying at the educational program «Mathematics». 246 students took part in the survey. The results of the survey indicate that every third student does not know how the role of research skills is expressed in tailoring professional qualities. More than half of the respondents (63%) pointed to certain aspects of research activities in developing general and subject-specific competencies such as developing, motivational, and professional.

Students define the specifics of research activity as the pursuit of knowledge, in cooperation with a teacher in problem-solving, self-education, and self-realization. 15% of respondents indicated the answer «solving creative, research problems with an unknown solution in advance». Students find that working with scientific literature and self-education are the most important ways of forming research competencies. Only 35 out of 246 North region students being interviewed are currently working on a research project. 80% of students responded that they were not taught to do research work and that they challenge in carrying out research activities.

Surveys and questionnaires of employers, school principals in Kokshetau city and the Akmola region indicate that graduates of the universities have an insufficient level of research skills, and research competence. Thus, today's modern society faces contradictions between the modern school requirements and needs for the teacher possessing research competence and the need to improve teacher training in this direction. This task requires the purposeful developing research competence of students during their studies at the

university and determining the entire spectrum of research competencies of a mathematics teacher.

Surveys and questionnaires of employers, school principals in Kokshetau city and the Akmola region indicate that graduates of the universities have an insufficient level of research skills, and research competence. Thus, today's modern society faces contradictions between the modern school requirements and needs for the teacher possessing research competence and the need to improve teacher training in this direction. This task requires the purposeful developing research competence of students during their studies at the university and determining the entire spectrum of research competencies of a mathematics teacher.

Methods and materials

The history of forming the competence approach in education shows the complexity, ambiguity, and multidimensional interpretation of the term «competence» and «competency». The concept of «competence» is closely interrelated and interdependent with the term «competency». It is believed that the American psychologist Robert White was the first to introduce the term «competence» into the scientific literature. In 1959, in his article «Motivation reconsidered: the concept of competence», R. White, explaining the meaning of this term, focuses on the social aspect.

Linguist Noam Chomsky used the concept of «competence» to the theory of language. According to N. Chomsky, competence is the ability to perform language activities in the mother tongue.

The study and analysis of the literature developing the American approach to the formation of competencies indicate that it aims at identifying behavioral characteristics of the individual. If the American school focuses more on people who perform various types of activities, then the English school of competencies is aimed at studying the characteristics of the activity.

The terms «competence» and «competency» were introduced into pedagogical science in the 80-90 years of the twentieth century. The analysis of psychological, pedagogical, and methodological literature has shown that researchers studying the competence approach in education have different points of view on defining these concepts.

Competence as a didactic concept is presented in the concept of Russian scientists A.V. Khutorsky, L. N. Khutorskaya. They distinguish competencies in the following hierarchy:

- key (basic) competencies that relate to the meta-subject content of education;
- general subject competencies that relate to a specific cycle of academic subjects and educational areas;

- subject competencies that can be formed when studying specific academic subjects.

According to A.B. Khutorskoy the key competencies include: value-awareness, general cultural, educational and cognitive, informational, communicative, social and labor, as well as the competence of personal self-improvement [2].

A number of authors view competencies as universal skills, developed as a result of implementing the competence approach (A.N.Tubelskaya, and as the ability to mobilize knowledge, skills and experience in a specific socio-professional situation (E.F.Zeer).

It In order to determine the content of the research competence of pre-service mathematics teachers it is reasonable to consider the works in which the term “competence” is investigated.

The problem of the forming teacher’s research competence is explored and reflected in the works of Kazakhstani authors Khan N.N. Sarsenbayeva D.K. Syzdykbaeva A.D., Akzholova A.A., Levchenko T. A., Ageeva L. E., Ushakova N. M. and Alimova Sh. Zh.

Various aspects of the content of the teacher’s research competence are considered in the works of Russian authors L.S.Abdulova, E.V.Berezhnova, O.V.Berseneva, L.A.Golub, A.A.Gubaidullina, O.V.zDanovich, E.M.Ibragimova, I.E.Idiyatov, E. V. Nabieva, E.L.Makarova, T. Y. Lomakina, Yu.V. Ryndina, V.G.Sotnik.

The authors E.M.Ibragimova, I.E.Idiyatov present research competence as the readiness and ability of an individual to carry out research activities based on the integrative application of value attitudes, personally meaningful knowledge in a particular field, and research skills (the ability to navigate in new situations, set goals and plan activities, put forward and justify hypotheses, choose the most optimal methods for proving a hypothesis, exercise self-control and self-assessment, to present the results of the research) to solve problems of a theoretical and practical nature [3, p.26].

Thus, E.V.Breznova claims that the essence of research competence is characterized by implementing educational and research activities by a teacher. Research competence can be formed and developed through active participation in projects and research activities. E.V. Breznova perceives research competence as a special functional system of the psyche and an integral set of human qualities associated with it, providing him/her with the opportunity to be an effective subject of this activity [4, p.327].

The author Berseneva O.V. developed a structural model of forming research competencies of pre-service mathematics teachers, determined the levels, identified and described the criteria and their indicators. Research

competencies are viewed as an integrative and dynamic quality, which should be considered in two aspects:

- student's willingness to independently master and obtain systematic mathematical knowledge and skills to solve research problems from the school mathematics course (RC-1);

- readiness to organize and implement the research work of students in teaching mathematics (RC-2) [5].

Kazakh scientists N.M.Ushakova, Sh.Zh.Alimova distinguishes an activity component in the content of research competence. They determined the main properties of research competence in professional activity, presented the components and criteria for measuring the research competence of students studying pedagogical specialties. In the article «Structural components of the research competence of students studying pedagogical specialties», the authors note that «teacher's research competence is a complex object consisting of several interrelated components: value-semantic, motivational, cognitive, activity and reflexive [6].

Syzdykbaeva A.D. notes that research competence is an integral quality of the personality of a future primary school teacher enabling to holistically implement a system of motivational and value attitude to design and organize learning process in primary school as an object of its professional activity by methods of scientific cognition [7].

The analysis of literary sources shows that research competencies are considered in the following contexts:

- As a result of research activities (I.V.Shubina, V.V.Poznyakov, T.A.Levchenko, V.S.Elagina, etc.).

Author T.A.Levchenko considers: «In forming research competence, much attention is paid on activating students' cognitive activity, forming critical thinking, research skills, and abilities, independently analyze and find the right scientifically grounded solution in pedagogical situations arising during the theoretical learning process and pedagogical practice» [8].

V.S. Elagina notes that «research competence is defined as acquiring methodological knowledge and skills, techniques of research activity and manifesting readiness for their use in professional activity [9, p.119].

- It is also viewed as an independent component of education, as a scientific concept has content, structure and properties (A.D.Syzdykbaeva, V.I.Zagvyazinsky, I.A.zImnaya, Yu.V.Ryndina, O.V.Zdanovich, Skorzhnova A.Yu., etc.).

According to O.V.Zdanovich research competence is defined as an integral part of research competency. O. V. Zdanovich identifies cognitive, axiological, and praxiological components in the structure of research competence [10].

Designing the author's model of the process of forming research competencies O.V. Berseneva determined the target, theoretical and methodological, content-based, technological, performance-evaluation components [11].

Skorzhnova A.Yu. in her dissertation work perceives research competencies as integrative qualities of a person, expressed in a conscious willingness and ability to independently do research and show creativity in the professional subject area, aimed at obtaining an adequate result based on the actualizing personal characteristics and experience [12].

Results and discussion

The study and generalization of work experience show that research competencies are acquired by students when studying most academic disciplines, especially the content of mathematical education that a pre-service mathematics teacher receives at a university serves as a system-forming factor in forming research competence.

The specificity of research competence is determined by the peculiarities of the tasks that a mathematics teacher solves in his professional activity. The teacher –researcher should possess a certain level of methodological culture, be able to identify the main features of the object under study, possess the technology of research activity. The various aspects of research competence discussed above are relevant to all pedagogical specialties. However, we are interested in the components of the research competence of mathematics teachers.

The content of the research competencies of a mathematics teacher was presented in the work of the Russian author Makarova E. L. Research competence is considered as a set of simpler for diagnosis and explicit (expressed, explicit) formation of competencies: analytical, process, heuristic, methodological, communicative, socio-cultural, strategic.

We agree with the point of view of Makarova E. L. however, we believe that the listed competencies do not fully reflect the content of research activities in mathematics lessons. The analysis of psychological and pedagogical literature on the competence approach in training bachelors-pre-service mathematics teachers, the study of methodological literature, regulatory documents regulating the activities of teachers, observation, questioning, enabled to distinguish research competencies, qualities and requirements necessary for developing and forming the content of research competence.

Thus, the components of the research competence of a future math teacher include:

-Axiological competence is the ability to realize the relevance and significance of research activities, showing interest and willingness to be

engaged in research, the ability to apply methods for developing students' research competencies.

-Methodological competence includes knowledge of the scientific apparatus, methodology, and methods of research, understanding of the logic of scientific research,

-Analytical competence is based on the competencies mastered by the student to distinguish the main and secondary, essential and non-essential, general and singular, to compare, analyze, synthesize, generalize and draw conclusions.

-Logical competence determines the success of a person's logical actions and gives him the opportunity to «think correctly».

-Mathematical competence is the ability to apply mathematical apparatus to solve professional problems, a systemic attribute of the personality, characterizing his deep knowledge in the subject area, personal experience aimed at prospects in work which is open to dynamic enrichment, able to achieve significant results and quality in mathematics.

-Process competence is the ability to follow the determined research algorithm and to control intermediate results

-Communicative competence enables to competently formulate and effectively solve various communicative tasks, to communicate with other subjects effectively, includes the discussion skills on research topics.

All the above-listed competencies are acquired while studying academic disciplines, however mathematical disciplines act as system-forming subjects.

Let us consider several examples of the formation of individual research competencies in the process of solving mathematical problems. For example, process competence enables to control of intermediate research results, while the basis of this competence is formed due to elementary mathematical tasks that require solving math tasks according to specific familiar algorithms and formulas.

Thus, when studying the discipline «Mathematical Analysis», students were offered tasks in which they made mistakes due to the algorithmic approach to calculating the integral. After analyzing the results, students were offered more specific tasks:

Task 2. Find the error in calculating the integral

$$\int_{-1}^2 \frac{dx}{(3x+1)^2} = -\frac{1}{3(3x+1)} \Big|_{-1}^2 = -\frac{3}{14}$$

(As a result of calculating the integral of a positive function, a negative number was obtained, which indicates an error).

Task 4. Calculate:

$$\text{a) } \int_{-4}^2 \frac{dx}{\sqrt{x+5}}; \quad \text{б) } \int_{-3}^{-2} (\sqrt{x+1})^2 dx$$

The proposed integrals cannot be calculated due to the fact that there is no integrand function at each point of the integration limits.

It should be noted that, based on the geometric meaning of the integral, sometimes it is possible to determine a simpler way to calculate integrals.

The use of such mathematical tasks in studying the discipline «Mathematical Analysis» contributes to the formation of process competence, which is an integral part of research competence.

One of the significant ways of forming logical competencies is the search for patterns in solving tasks.

Each complex task is a kind of research in which require finding any patterns. When studying the discipline «Methodology of scientific and pedagogical research», students were offered to solve mathematical tasks which pushed them to search for patterns. The following task can be considered:

Problem 3. There are 16 positive numbers written on the board, not exceeding 1000. At each step, the following operation is allowed: erase any two numbers a and b and write numbers instead of them

$$\sqrt{\frac{3a^2 + 4b^2}{5}} \text{ и } \sqrt{\frac{4a^2 - 3b^2}{5}}. \text{ Prove that using only these operations it}$$

is impossible to get a number greater than 2015 on the board.

Solution. The search for a pattern in this problem leads to the search for an invariant of this problem:

$$\left(\sqrt{\frac{3a^2 + 4b^2}{5}} \right)^4 + \left(\sqrt{\frac{4a^2 - 3b^2}{5}} \right)^4 = \left(\frac{3a^2 + 4b^2}{5} \right)^2 + \left(\frac{4a^2 - 3b^2}{5} \right)^2 = a^4 + b^4$$

Thus, the sum $a^4 + b^4$ is an invariant of the problem. Since all numbers do not exceed 1000, then

$$a^4 + b^4 \leq 2 \cdot (10^3)^4 = 2 \cdot 10^8, \text{ т.е.}$$

$$a^4 + b^4 \leq 2 \cdot 10^8.$$

If any number a after the conversion turned out to be greater than 2015 (i.e., $a \geq 2016$), then we would get the inequality

$$2 \cdot 10^8 < (2,016 \cdot 10^3)^4 + b^4,$$

which contradicts inequality (1). Therefore, it is impossible to get a number greater than 2015.

Solving such tasks plays a crucial role in forming logical competence of pre-service mathematics teachers, in addition, such tasks trains pre-service mathematics teachers to fulfill the requirement providing with proper argumentation.

What are the steps of solving such mathematical tasks?

To do this, it is necessary to: a clear theory-based representation, usage of simple and clear scientific constructions, and visual clarity of concepts ensure effective scientific teaching.

Searching for relationships between formulas and properties indicates a desire to explore.

Conclusion

Summarizing various points of view, we came to the conclusion that research competencies are a set of professional and personal qualities necessary for the implementing research activities. The formation of research competencies of pre-service teachers is mainly connected with the process of organizing research activities. The category "research activity" bases on the concept "research competence". We define the research competence of a mathematics teacher as a professionally significant quality, as an integral part of pedagogical competence, as an integral characteristic of a teacher's personality, expressed in a conscious readiness for research, cognitive, methodological and analytical activities.

This study considers research competence as a result of research activity, as a focus on solving research problems, as the ability to put into practice axiological, analytical, methodological, logical, process, communicative competencies, as technological skills, the ability to use mathematical apparatus to solve research problems.

REFERENCES

[1] Приложение к приказу Председателя Правления Национальной палаты предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен» № 133 от 8 июня 2017 года. Профессиональный стандарт «Педагог». – Режим доступа: URL: <https://atameken.kz/ru/services/16> [Дата обращения: 17.02.2022].

[2] Хуторской А.В. Компетентностный подход в обучении. Научно-методическое пособие. — М.: Издательство «Эйдос»; Издательство Института образования человека, 2013. — 73 с.

[3] Ибрагимова Е. М., Идиятов И.Э. Исследовательская компетенция: основные характеристики понятия //Образование и саморазвитие. - 2015- № 4(46). – С.24-26.

[4] Бережнова Е.В. Профессиональная компетентность как критерий качества подготовки будущих учителей //Компетенции в образовании: опыт проектирования: сб. науч. тр. Под ред. А.В. Хуторского. – М.:

Научно-внедренческое предприятие «ИНЭК», 2007. – С.327

[5] Берсенева О.В. Критериальная модель и уровни сформированности исследовательских компетенций будущих учителей математики //Интернет-журнал «НАУКОВЕДЕНИЕ». – 2015. – Том 7. – №5 – С. 4. - Режим доступа: URL: <http://naukovedenie.ru/PDF/24PVN515.pdf> [Дата обращения: 23.02.2022].

[6] Алимova Ш. Ж., Н.М.Ушакова /Структурные компоненты исследовательской компетенции студентов педагогических специальностей // Вестник МДУ імя А.А.Куляшова -2019. - № 2(54). - С.66-72.

[7] Сыздыкбаева А.Д. Формирование исследовательской компетентности будущего учителя начальных классов: дисс. На соискание доктора философии (PhD), - Алматы, 2016. - 201 с.

[8] Левченко Т. А. Исследовательская компетентность как компонент профессиональной подготовки будущих педагогов /Т.А.Левченко, Л.Е.Агеева //Вестник КазНУ.Серия «Педагогические науки». - 2015. - № 3(46). - С.87-93.

[9] Елагина В. С. Исследовательская компетенция как компонент профессионально-педагогической компетентности студентов педагогического колледжа //Инновационное развитие профессионального образования. - 2015. - №1(07). - С.118-121.

[10] Зданович О.В. О структуре и содержании исследовательской компетенции студентов-будущих учителей //Вестник ТГПУ. - 2012. - №11(126). - С.76-78.

[11] Берсенева О.В. Модель формирования исследовательских компетенций студентов-будущих учителей математики //Вестник ТГПУ. - 2016. - №4(169). - С.65-68.

[12] Скоржнова А.Ю. Формирование исследовательских компетенций в обучении математике будущих бакалавров педагогического образования с использованием информационно-коммуникационной среды: дис...канд. пед. наук. - Пермь, 2013. – 249 с.

REFERENCES

[1] Prilozhenie k prikazu Predsedatelya Pravleniya Nacional'noj palaty predprinimatelej Respubliki Kazahstan «Atameken» № 133 ot 8 iyunya 2017 goda. Professional'nyj standart «Pedagog». (Annex to the order of the Chairman of the Board of the National Chamber of Entrepreneurs of the Republic of Kazakhstan “Atameken” № 133 of June 8, 2017. The professional standard “Teacher”). - Rezhim dostupa: URL: <https://atameken.kz/ru/services/16> [Data obrashcheniya: 17.02.2022]. [in Rus.]

[2] Hutorskoj A.V. Kompetentnostnyj podhod v obuchenii. Nauchno-metodicheskoe posobie (Competence approach to teaching. Scientific and methodological manual) — M.: Izdatel'stvo «Ejdos»; Izdatel'stvo Instituta obrazovaniya cheloveka, 2013. — 73 s. [in Rus.]

[3] Ibragimova E. M., Idiyatov I.E. Issledovatel'skaya kompetenciya: osnovnye karakteristiki ponyatiya (Research competence: the main characteristics of the concept) //Obrazovanie i samorazvitiye. – 2015. - № 4(46). – S.24-26. [in Rus.]

[4] Berezhnaya, E.V. Professional'naya kompetentnost' kak kriterij kachestva podgotovki budushchih uchitelej (Professional competence as a criterion for the quality of training of future teachers) //Kompetencii v obrazovanii: opyt proektirovaniya: sb. nauch. tr. Pod red. A.V. Hutorskogo. – M.: Nauchno-vnedrencheskoe predpriyatie «INEK», 2007. – S.327 [in Rus.]

[5] Berseneva O.V. Kriterial'naya model' i urovni sformirovannosti issledovatel'skih kompetencij budushchih uchitelej matematiki (Criteria model and levels of formation of research competencies of future teachers of mathematics) //Internet-zhurnal «NAUKOVEDENIE». – 2015. – Tom 7. – №5 – S. 4. - Rezhim dostupa: URL: <http://naukovedenie.ru/PDF/24PVN515.pdf> [Data obrashcheniya: 23.02.2022]. [in Rus.]

[6] Alimova SH. ZH., N.M. Ushakova /Strukturnye komponenty issledovatel'skoj kompetencii studentov pedagogicheskikh special'nostej (Structural components of the research competence of students of pedagogical specialties) //Vestnik MDU imya A.A. Kulyashova. - 2019. -№ 2(54). - S.66-72. [in Rus.]

[7] Syzdykbaeva A.D Formirovanie issledovatel'skoj kompetentnosti budushchego uchitelya nachal'nyh klassov (Formation of research competence of the future primary school teacher): diss. Na soiskanie doktora filosofii (RhD). - Almaty, 2016. – 201 s. [in Rus.]

[8] Levchenko T. A. Issledovatel'skaya kompetentnost' kak komponent professional'noj podgotovki budushchih pedagogov (Research competence as a component of professional training of future teachers) /T.A. Levchenko, L.E. Ageeva //Vestnik KazNU.Seriya «Pedagogicheskie nauki». - 2015. - № 3(46). - S.87-93. [in Rus.]

[9] Elagina V. S. Issledovatel'skaya kompetenciya kak komponent professional'no-pedagogicheskoy kompetentnosti studentov pedagogicheskogo kolledzha (Research competence as a component of professional and pedagogical competence of students of a teacher training college). //Innovacionnoe razvitiye professional'nogo obrazovaniya. -2015. - №1(07). - S.118-121. [in Rus.]

[10] Zdanovich O.V./ O strukture i soderzhanii issledovatel'skoj kompetencii studentov-budushchih uchitelej (On the structure and content of the research competence of students-future teachers) //Vestnik TGPU. - 2012. - №11(126). - S.76-78. [in Rus.]

[11] Berseneva O.V. Model' formirovaniya issledovatel'skih kompetencij studentov-budushchih uchitelej matematiki (Model of the formation of research competencies of students-future mathematics teachers) //Vestnik TGPU. - 2016. - No4(169). - S.65-68. [in Rus.]

[12] Skorzhnova A.YU. Formirovanie issledovatel'skih kompetencij v obuchenii matematike budushchih bakalavrov pedagogicheskogo

obrazovaniya s ispol'zovaniem informacionno-kommunikacionnoj sredy (Formation of research competencies in teaching mathematics of future bachelors of pedagogical education using the information and communication environment): dis...kand. ped. nauk. - Perm', 2013. – 249 s. [in Rus.]

МАТЕМАТИКА МҰҒАЛІМІНІҢ ЗЕРТТЕУ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІНІҢ МАЗМҰНЫ

*Баялина А.М.¹, Ивайло С.², Турткараева Г.Б.³

¹«Ш.Уалиханов атындағы КУ» КЕ АҚ, Көкшетау, Қазақстан,
e-mail:missbam@list.ru,

²математика ғылымдарының кандидаты, доцент, Пловдивский университет “Паисий Хилендарский”, Пловдив, Болгария,
e-mail:ivostar@abv.bg

³п.ф.к., доцент, «Ш.Уалиханов атындағы КУ» КЕ АҚ, Көкшетау, Қазақстан, e-mail:Gbt61@mai.ru

Аңдатпа. Мақалада математика мұғалімінің оқушыларды зерттеу қызметіне дайындаудың мәселелері қарастырылады. Студенттердің сауалнамасы, жұмыс берушілердің сауалы педагогикалық мамандықтардың білім алушылары мен түлектерінің зерттеу құзыреттіліктерінің қалыптасуының төмен деңгейін көрсетеді. Ол болашақ мұғалімдердің зерттеу құзыреттілігін қалыптастыру мәселесінің өзектілігін айқындайды.

Психологиялық-педагогикалық және әдістемелік әдебиеттерді талдау барысы білім берудегі құзыреттілік мәселелерін зерттейтін зерттеушілердің осы ұғымдардың мазмұнын анықтауда түрлі көзқараста екендігін көрсетті.

Мақалада «құзыреттілік», «педагогикалық құзыреттілік», «зерттеу құзыреттілігі» ұғымдарының әртүрлі түсіндірмелері берілген.

Жұмыс тәжірибесін зерттеу және жалпылау студенттердің зерттеу құзыреттіліктерін көптеген оқу пәндерін оқу кезінде алатындығын көрсетеді, алайда болашақ математика мұғалімінің университетте алған математикалық білім мазмұны зерттеу құзыреттілігін қалыптастырудың жүйелік факторы болып табылады.

Болашақ мұғалім болатын студенттің зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыру, ең алдымен, ғылыми-зерттеу қызметін ұйымдастырумен байланысты. «Ғылыми-зерттеу қызметі» категориясы «зерттеу құзыреттілігі» ұғымының негізінде жатыр. Математика мұғалімінің зерттеу құзыреттілігін біз маңызды кәсіби сапа ретінде, педагогикалық құзыреттіліктің ажырамас бөлігі ретінде, зерттеу, танымдық, әдістемелік және аналитикалық қызметке саналы түрде ұмтылыста көрінетін мұғалімнің жеке басының жан-жақты сипаттамасы ретінде анықтаймыз.

Мақаланың мақсаты-мұғалімнің зерттеу құзіреттілігінің мазмұнын анықтау. Математика мұғалімінің зерттеу құзіреттілігінің құрамдас бөліктері: аксиологиялық, әдіснамалық, аналитикалық, логикалық математикалық үдеріс және қатысымдық құзіреттіліктер жиынтығы.

Мақалада университеттегі оқу кезінде студенттердің зерттеу құзыреттілігін қалыптастырудың кейбір түрлерін дамытуға арналған тапсырмаларды қолдану мысалдары келтірілген.

Тірек сөздер: зерттеу құзыреттілігі, құзыреттілік, зерттеу құзыреттер, аксиологиялық, аналитикалық, әдіснамалық, математикалық және логикалық құзыреттер., құзыреттілік тәсіл.

СОДЕРЖАНИЕ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧИТЕЛЯ МАТЕМАТИКИ

*Баялина А.М.¹, Ивайло С.², Турткараева Г.Б.³

¹докторант, НАО «КУ им. Ш.Уалиханова», Кокшетау, Казахстан,
e-mail: missbam@list.ru

²кандидат математических наук, доцент, Пловдивский университет
"Паисий Хилендарский", Пловдив, Болгария, e-mail: ivostar@abv.bg

³к.п.н., доцент, НАО «КУ им. Ш.Уалиханова», Кокшетау, Казахстан,
e-mail: Gbt61@mai.ru

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы подготовки учителя математики к исследовательской деятельности учащихся. Анкетирование студентов, опросы работодателей свидетельствуют о низком уровне сформированности исследовательских компетенций у обучающихся и выпускников педагогических специальностей. Актуальность проблемы формирования исследовательских компетенций у будущих учителей очевидна.

Анализ психолого-педагогической и методической литературы показал, что исследователи, изучающие вопросы компетентностного подхода в образовании имеют различные точки зрения на определение содержания этих понятий.

В статье представлены различные трактовки понятия «компетентность», «педагогическая компетентность», «исследовательская компетентность», исследовательская компетенция».

Изучение и обобщение опыта работы показывает, что исследовательские компетенции приобретаются студентами при изучении большинства учебных дисциплин, однако, именно содержание математического образования, которое будущий учитель математики получает в вузе, является системообразующим фактором формирования исследовательской компетентности.

Формирование исследовательских компетенций студентов-будущих учителей связано, в первую очередь, с организацией исследовательской

деятельности. Категория «исследовательская деятельность» лежит в основе понятия «исследовательская компетентность». Исследовательская компетентность учителя математики определяется нами как важное профессиональное качество, как неотъемлемая часть педагогической компетентности, комплексная характеристика личности учителя, выражающаяся в сознательном стремлении к исследовательской, познавательной, методической и аналитической деятельности.

Целью статьи является определение содержания исследовательской компетентности учителя. Составляющими исследовательской компетентности учителя математики являются: совокупность аксиологической, методологической, аналитической, логической математической процессной и коммуникативной компетенций.

В статье приведены примеры использования задач во время обучения в вузе, для развития у студентов некоторых компетенций исследовательской компетентности.

Ключевые слова: исследовательская компетентность, компетенция, исследовательские компетенции, аксиологические, аналитические, методологические, математические и логические компетенции, компетентностный подход.

Статья поступила 24.04.2022

УДК 37.032
МРНТИ 14.35.09
DOI 10.48371/PEDS.2022.65.2.009

**THE PRINCIPLES OF THE DEVELOPING EDUCATION
HUMANITARIANIZATION BASED ON
A PERSON-ORIENTED APPROACH**

*Akhetova K.A.¹, Tileubayeva M.S.²

¹c.p.s., Korkyt Ata Kyzylorda University for Humanities, Kyzylorda, Kazakhstan, e-mail: kaa.kalama@mail.ru

²Senior lecturer, PhD, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan, e-mail: ai_arum@mail.ru

Abstract. This article is about the humanitarianization of education and principles on which, work can be built to develop the humanitarianization of education from a state politician to a specific teacher. The purpose of this article is to analyze the humanitarianization of education on the basis of a person-oriented approach.

A person-oriented approach also consists in learning to communicate with another, to turn to another, seeing in him as a unique and free person. It has been highlighted that an external evaluation of the effectiveness of an educational institution is more convincing if it is based on the results of the socially useful activities of its graduates. Three strategies of humanization of education are given in the article:

1. Student-centered approach to the learning process.
2. All-round formation of free-thinking and breadth of thinking strategies.
3. Wide use of active and search forms of education. Great attention is paid to the humanitarianization of education principles. Research problem is to identify the principles on which, in our opinion, work should be built on the development of education humanitarianization from a state politician to a specific teacher. The approaches to learning is related to emotional, behavioral, and cognitive self-regulation, cognitive self-regulation, initiative and curiosity.

Keywords: freedom, scientific, research, skills, initiative, assessment, art, thinking

Introduction

In current education conditions, the humanitarianization of education is an essential means of its implementation.

A person-oriented approach is understood as learning that reveals the characteristics of the student - the subject, recognizing the originality and intrinsic value of the subjective experience of the child, building pedagogical influences based on the subjective experience of the learner. The purpose of personality-oriented education is to lay in the child the mechanisms of self-realization, self-development, adaptation, self-regulation, self-defense, self-education and others necessary for the formation of an original personal image.

Basic provisions

First, it is complete academic autonomy and freedom.

It is practically non-existent in our education today. Most educational organizations are subject to a rigidly centralized education management system, resulting in uniformity in education content and forms and teaching methods. It leads to averaging and depersonalization of the unique human personality, decreasing the number of proposed strategies for solving the problems that society has faced and will always face. Reducing the number of strategies for solving problems leads the state to a worse, more «expensive», irrational solution. All this hinders the state's development concerning other states, making it more backward politically weak.

There is no doubt that there should be forms of unification of education, the so-called state educational standard, but in a form that would not restrain, as is happening today, creative activity and pedagogical search for educational institutions. The state should not strictly control the educational activities of the institution. However, the institution itself should regularly report, especially to

the general public, on the results of its activities.

Secondly, the humanization of education through the active conducting of scientific research.

It refers primarily to scientific research in the field of the humanities. It should involve as many students as possible. An active search for answers to specific questions of humanitarian knowledge forms a particular type of thinking, introduces a person to the problems of the humanitarian sphere, makes him think more actively about universal problems and be more sensitive in his relations with people around him.

At the same time, research should not be limited to the humanities only. For example, such prominent scientists as Kagan M.S., Alexandrov A.D. and others showed that mathematics could also be studied as a humanities science [1]. Their research suggests that within any discipline, there is a place for humanitarian knowledge, humanitarian research and, as a result, the humanitarianization of any human knowledge, even the most technogenic one.

Thirdly, a change in the approach to education following the principle: not a person for education, but education for a person.

In this regard, it is vital to emphasize that education humanitarianization can be achieved only through an individual approach to each student. Close attention should be paid to their needs and requests. The education process should become a partnership with equal rights for both parties. Any student should have a right to choose the model of education that is most appropriate for him. Education fundamentally should not be uniform. It is must not level and average people. Each person has the right to his path and vision of his education. A school and a university should support him in his desire since only 10% of people can successfully engage in self-education. Diversity should also be ensured by educational institutions that are noticeably different in their methods and strategies. The variety of education ways guarantees its humanitarianization, the social activity of people, and the stability of democratic principles as a consequence of such a doctrine. On the contrary, the roots of totalitarianism and stagnation in society lie in the uniformity of education.

One of the ways to overcome the crisis of uniformity lies in the comprehensive support for the development of non-state forms of education.

Fourthly, it is the development of entrepreneurial skills among students and encouraging initiative.

Speaking of entrepreneurship, it does not mean the economic side of this phenomenon but quality as entrepreneurship.

There is a situation faced where entrepreneurial skills and initiative themselves are a necessary condition for humanitarianization of education and society, on the one hand. On the other hand, the humanitarianization of education activates and directs the initiative positively.

The more socially active people there are in a society, the faster it develops. Therefore, the restriction of a person's initiative must be reasonable

and act on the principle: «If the initiative does not lead to clearly negative consequences for society, it should not be restrained by artificial limits.» It is clear that by encouraging the initiative, society, in some cases, will inevitably encounter negative results of this initiative. Nevertheless, it is even more harmful to «clamp» the initiative. Gradually, society becomes passive, sluggish and backward, i.e. with a more losing economy and backward social development than those where the initiative was less restrained. The best example of such a state, where initiative and enterprise through the concepts of freedom and democracy have become the main principles of state policy, is the United States.

In a word, initiative and entrepreneurship are necessary conditions for the active development of any society. Where a society stands at a high level of cultural development, legal awareness, humane and respectful attitude towards the individual, the initiative of the members of such a society is, as a rule, positive. It is directed bilaterally: for the benefit of the individual and society. On the contrary, where there is no trust in the state and the law, where the seeds of true democracy and respect for everyone have not sprung up, the initiative is destructive for society since it aims to satisfy only private interests.

We consider the development of initiative and entrepreneurial skills to be one of the tasks of liberal education. Only an all-around, profound humanitarian enlightenment of the whole society can solve the problem of a positively directed initiative. Prohibitions and restrictions do not solve this problem in principle, but, at the same time, they negatively affect the development of the economy and social institutions of any country.

Fifthly, the true humanitarianization of education at the present stage is impossible without the active use of modern information and communication technologies.

Modern information and communication technologies make it possible to create the necessary information environment for humanitarian knowledge, constantly updating it and contributing to better assimilation. In addition, the advantages of modern technologies include the fact that the best samples and achievements of a particular field of knowledge, including the humanities, have become available to any person. So, museums and theatres are available; many use the colossal communication opportunities that a computer provides, especially if it is connected to global information systems such as the Internet.

Academician Afanasiev Yu.N. believes that the main sign of humanitarian knowledge is the principle of integrity when the knowledge of different branches is not separated from each other but is constantly communicated, interpenetrating and mutually regulating. Furthermore, here, information technologies come first because, as he emphasizes, “the integrity of scientific knowledge is also supported by the creation of new means and methods of processing and dissemination” [2].

Sixth, the humanization of education can only be carried out with an objective external and internal assessment of educational institution activities.

The main criterion for evaluating an educational institution should be the compliance of its activities with society's expectations. So, for example, the procedures for attesting an educational institution, not to mention accreditation, practised today by state educational authorities, clearly imply the levelling of all educational institutions and, in reality, may not reflect the accurate picture of students gaining knowledge. Therefore, today these procedures are essentially meaningless and, one might say, even hinder the development of those educational institutions that want to develop. Perhaps, instead of accrediting an educational institution, it should have been limited to more independent and adequate graduate certification, which should happen at the final exams, where he shows what the school, college or university taught him and what he could learn. To certify an institution, not a person, is to apply the feudal principle of collective responsibility, which is incompatible with the humanitarianization of education.

An external evaluation of the effectiveness of an educational institution is convincing if it is based on the results of the socially helpful activities of its graduates.

The final assessment of the activities of an educational institution should consist of several factors:

assessment of the effectiveness and importance of institution activities by independent specialists with recognized public authority;
indicator of graduates work success;
qualifications of institution's teaching and administrative staff;
the quality of graduates' knowledge shown by them at the final qualification exams of the state attestation commission.

Seventh, an integral and distinctive feature of liberal arts education is its continuity and accessibility.

Materials and methods

The methodology of education humanitarianization is closely connected with its strategy. There are three most general provisions of this methodology:

1. A student-centred approach to the learning process.
2. All-round formation of free-thinking and breadth of thinking strategies.
3. Wide use of active and search forms of education.

There is a more detailed description of each position.

1. Student-centered approach to the learning process.

In pedagogy, the meaning of the personal approach is to pay attention to the characteristics of each student and, ultimately, to educate a learner «the future builder of new Kazakhstan», i.e. in order to bring the entire young generation to a single standard set by the «party and the government».

Result

The accessibility of education is also a distinctive feature of the

humanitarianization of education in general.

A person needs to learn constantly to be considered sufficiently educated. It can occur in various forms, including the form of self-education. The interruption of education, especially the humanities, automatically leads to the limitation of the framework of specific ideas, schemes, theories. The flexibility of thinking is lost. Conversely, over time, the features of conservatism of thinking and the lag in the perception of new, more advanced ideas of humanistic relations between people in society are becoming more and more manifest. On the contrary, continuous liberal education leads to anticipation of society's paths, making it accessible and understandable to all members of society (Sizov).

The humanitarianization of education is impossible without a fundamental revision of the entire education system, starting with a change in the goals of education and ending with specific forms and methods of education. However, we are not interested in particular methods of teaching specific disciplines, but in the general methodology or philosophy of the humanitarianization of education, the understanding of which will help achieve the task.

Discussion

In the pedagogy of modern times, the student-centred approach to education began to be filled with humane content. The meaning of education began to be seen (according to Bondarevskaya E.V.), first of all, in the formation of a person, finding himself, his image: unique individuality, spirituality, creativity. «To educate a person means to help him become a subject of culture, to teach life-creativity» [3].

First, we talk about education as a communication process of unique personalities. In this regard, particular pedagogical methods should be built on the principles to overcome the depersonalization of the educational process. It should not be reduced to «pedagogical technologies» to obtain a pre-programmed result.

A person-oriented approach consists of learning to communicate with another, help each other, and see a person as unique and free. The ability to empathize is seen as a guarantee of developing the best human qualities of a person, his morality and mercy. In this, we see the main guarantee of the success of the individual's socialization through education, i.e. «ensuring the assimilation and reproduction of social experience by the individual, indicating a normal, painless entry of a person into the life of society» (Masharova T.V.).

2. Formation of free-thinking and breadth of thinking strategies.

In this regard, it is necessary to instil in the student culture of thinking and teach ways of thinking. Moreover, to focus attention in the classroom on issues related to epistemology, i.e. not only to acquaint with particular scientific achievement but to cover the question of how and by what strategy the discovery was made.

To instil a culture of language, emphasizing the great importance of linguistics for an accessible presentation of opinions and judgments, for

interaction between people. To teach rhetoric skills, more often allowing students to express their thoughts and independently formulate definitions.

Instilling a culture of communication and behaviour is directly related to language and speech culture. These tasks are implemented through the in-depth assimilation of foreign languages, not one but two and three; the study program should be closely connected with regional studies.

An important task is a usage in the learning process of such methods that would lead the individual to understand the multifaceted manifestations of human activity and the historical patterns of the development of culture and civilization.

These tasks form a breadth of views and a general cultural outlook. It implies the encyclopedic nature of knowledge and, above all, tolerance for the ideological, religious and moral diversity of views.

Particular attention should be paid to peacefully resolving conflict situations and developing compromise.

3. Active and search forms of education

One of the leading themes of the methodology of humanitarianization is the comprehensive stimulation of the creative activity of students.

Conclusions and recommendations

To sum up, the humanitarianization of education is not a theoretical, pedagogical concept but a natural result of humanity's transition to a new development stage, marked by universal technicalization and informatization. Under these conditions, so that a person does not lose his essence and does not turn into a serving appendage of machine technology and computers, it is necessary to give the intellectual development of humankind a renewed humanitarian character through education (Sizov).

In training, forms should be widely used that involve cooperation between students, developing business and simple communication skills, working in a team, being responsible, being a leader and a subordinate.

The knowledge gained by students as a result of active independent search activity is the most valuable. Therefore, all kinds of search tasks, scientific and practical activities should be fully welcomed. Furthermore, these tasks should be socially significant, which gives students an additional incentive in their solution and a particular pedagogical focus.

REFERENCES

- [1] Kagan M.S. Human activity. - M.: Politizdat, 1974. - 256 p.
- [2] Philosophy /Ed. Yu.N. Afanasiev. - M.: Publishing house polit. literature, 1988.
- [3] Bondarevskaya E.V. Humanistic paradigm of student-centered learning// Pedagogy. - 1997. - №4. - P.11-17.

ТҰЛҒАҒА-БАҒДАРЛАНҒАН ТӘСІЛДЕР НЕГІЗІНДЕ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ГУМАНИТАРЛАНДЫРУДЫ ДАМУ ТУРАЛЫ АХЕТОВА К.М.¹, ТИЛЕУБАЕВА М.С.²

*¹п.ғ.к., Қорқыт Ата атындағы Қызылорда гуманитарлық университеті,
Қызылорда, Қазақстан, e-mail: kaa.kalama@mail.ru
²аға оқытушы, PhD, Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ,
Алматы, Қазақстан, e-mail: ai_arum@mail.ru

Андатпа. Бұл мақала- білім беруді ізгілендіру және оның негізінде мемлекеттік саясаткерден нақты мұғалімге дейін білім беруді ізгілендіруді дамыту бойынша жұмысты құруға болатын принциптер туралы. Бұл мақаланың мақсаты – тұлғаға бағытталған көзқарас негізінде білім беруді ізгілендіруді талдау.

Тұлғаға бағытталған көзқарас басқамен қарым-қатынас жасауды, басқаға бет бұруды, оның бойында бірегей және еркін тұлғаны көруді үйренуден тұрады. Оқу орнының тиімділігін сыртқы бағалау, егер ол түлектердің қоғамдық пайдалы қызметінің нәтижелеріне негізделсе, сенімдірек болатыны атап өтілді. Мақалада білім беруді ізгілендірудің үш стратегиясы берілген:

1. Оқу процесіне студентке бағытталған көзқарас.
2. Еркін ойлау мен ойлау стратегияларының кеңдігін жан-жақты қалыптастыру.
3. Оқытудың белсенді және ізденіс түрлерін кеңінен қолдану. Білім беру принциптерін ізгілендіруге үлкен көңіл бөлінеді. Зерттеу мәселесі, біздің ойымызша, мемлекеттік саясаткерден нақты мұғалімге дейін білім беруді ізгілендіруді дамыту бойынша жұмыс жасалуы тиіс принциптерді анықтау болып табылады. Оқыту тәсілдері эмоционалды, мінез-құлық және когнитивтік өзін-өзі реттеу, когнитивтік өзін-өзі реттеу, бастамашылық және қызығушылықпен байланысты.

Тірек сөздер: еркіндік, ғылыми, зерттеушілік, дағды, бастама, бағалау, өнер, ойлау

ПРИНЦИПЫ РАЗВИВАЮЩЕЙ ГУМАНИТАРИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ НА ОСНОВЕ ЛИЧНОСТНО ОРИЕНТИРОВАННОГО ПОДХОДА

*Ахетова К.М.¹, Тилеубаева М.С.²

*¹к.п.н., Кызылординский гуманитарный университет имени
Коркыт Ата, Кызылорда, Казахстан, e-mail: kaa.kalama@mail.ru
²ст.преп., PhD, КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан, e-mail: ai_arum@mail.ru

Аннотация. В данной статье речь идет о гуманитаризации образования и принципах, на которых может быть построена работа по ее

развитию от государственного политика до конкретного педагога. Целью данной статьи является анализ гуманитаризации образования на основе лично-ориентированного подхода.

Человекоориентированный подход также заключается в том, чтобы научиться взаимодействовать с другим, обращаться к другому, видя в нем такого же уникального и свободного человека. Подчеркнуто, что внешняя оценка эффективности образовательного учреждения более убедительна, если основывается на результатах общественно полезной деятельности его выпускников. В статье приведены три стратегии гуманитаризации образования:

1. Студентоцентрированный подход к процессу обучения.

2. Всестороннее формирование свободомыслия и широты мышления.

3. Широкое использование активно-поисковых форм обучения. Большое внимание уделяется гуманитаризации принципов образования. Задача исследования заключается в выявлении принципов, на которых, на наш взгляд, должна строиться работа по развитию гуманитаризации образования от государственного политика до конкретного педагога. Подходы к обучению связаны с эмоциональной, поведенческой и когнитивной саморегуляцией, когнитивной саморегуляцией, инициативой и любознательностью.

Ключевые слова: свобода, наука, исследование, умение, инициатива, оценка, искусство, мышление

Статья поступила 24.03.2022

УДК 378.21:004
МРНТИ 14.85.33
DOI 10.48371/PEDS.2022.65.2.010

ПРИМЕНЕНИЕ ДИСТАНЦИОННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ С ЭЛЕМЕНТАМИ BLOCKCHAIN В СИСТЕМЕ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

***Сахипов А.А.¹, Ермаганбетова М.А.²**

¹докторант, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева,
Нур-Султан, Казахстан, e-mail: aasahipov@gmail.com

²к.п.н., и.о. доцента, Евразийский национальный университет
им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан, e-mail: madinaerm@mail.ru

Аннотация. Актуальность научного исследования заключается в том, что поддержка управления информационными процессами дистанционного обучения связана с проблемой эффективного

распределения системных ресурсов, которые используются при передаче и обработке учебной информации. Использование существующих методик и технологий исчерпало свои возможности, поэтому возникает необходимость интеграции современных технологических средств в процесс непрерывного образования. Целью данного исследования является комплексный анализ и разработка принципов построения электронного портала для системы непрерывного образования с элементами блокчейн технологии. Значимость электронного портала заключается в создании электронной базы и проведения централизованного мониторинга по внедрению сетевого взаимодействия и использования дистанционных технологий в процессе образования. Авторами проведено исследование и выявлены цели, задачи и принципы построения информационной системы для автоматизации и оптимизации процесса обучения. В этой статье мы обсудили ценность блокчейн технологий в высшем образовании и предложили некоторые пути использования технологии для повышения эффективности и прозрачности деятельности. Научная новизна работы определяется созданием информационных инструментов для осуществления образовательной деятельности, повышения ее эффективности, а также интеграцией традиционных средств и новых цифровых инструментов. Анализируя результаты, при реализации электронного портала необходимо учитывать требования и назначения внедрения блокчейн технологий. Использование блокчейн технологий для реализации электронного портала, а также средств геймификации, работы с большими данными и искусственным интеллектом позволяют повысить мотивацию студентов и преподавателей, облегчая работу в процессе обучения, и создавая возможности для персональной реализации.

Ключевые слова: высшее образование, цифровые технологии, дистанционное обучение, блокчейн, электронный портал, автоматизация образовательных процессов.

Основные положения

Система непрерывного образования представляет собой плавный, ступенчатый переход от базового обучения к высшим ступеням знаний, обеспечивающий качественный и глубокий уровень образовательного роста. Целесообразность внедрения и использования непрерывного образования обуславливается научными достижениями, изменениям в информационных и технологических областях. Реализация непрерывного образования нашла свое важное отражение в системе «Школа-колледж-вуз». Такая система позволяет реализовывать качественную подготовку профессиональных специалистов, которые будут соответствовать потребностям рынка труда, и обеспечивать индивидуальную программу обучения и траекторию карьерного и личностного роста. Особенность системы непрерывного образования «Школа-колледж-вуз» является

преимущество программ образования, что подразумевает плавный переход школьного уровня к сложным профессиональным программам, при этом обеспечивается отсутствие повторения уже пройденных тем.

Введение

Обеспечение сетевой модели профильного обучения в рамках системы непрерывного образования и стремительное развитие технологий ведет к активному внедрению информационных технологий, средств и оборудования. На сегодняшний день активно развивается направление интеграции классического обучения и современных технологий, подходов обмена информацией и цифровыми новинками на рынке. Все это позволяет осуществлять обучения на расстоянии, а также дает возможность людям разного возраста получить желаемую специальность. Например, дистанционное обучение – это не только возможность учиться индивидуально, независимо от места и времени, но и возможность развиваться на протяжении всей жизни [1]. Развитие технологий и ресурсов может обеспечить непрерывное образование и передачу знаний. Во всех странах мира растет количество школьников и студентов, обучающихся дистанционно, растет количество учебных заведений, вовлекающих их в образовательный процесс, создается большое количество международных образовательных структур и многое другое.

Цифровые технологии меняют подходы в образовании и обучении, вводят новые методы педагогики, оценки и сертификации. Инновационные методы аттестации состоят из представления, признания и подтверждения результатов обучения, которые широко разнообразны и соответствуют принципам непрерывного обучения выпускников. Таким образом, использование цифровых технологий в образовании и обучении оказывает поддержку новым методам педагогики и стилям обучения, учебным материалам, мониторингу учебного процесса и оценке. В системе «Школа-колледж-вуз» использование таких технологий приобретает все большее значение, поскольку выпускники внедряют получаемые знания и способности на практике. Одной из новых технологий, внедряемых в образовательный процесс, является блокчейн технология [2]. Блокчейн, который также называют технологией распределенного реестра (DLT), представляет собой развивающуюся и постоянно улучшающуюся технологию, обладающую огромным потенциалом для развития, которая может произвести революцию в системе образования. Данная особенность связана с использованием новых средств взаимодействия участников учебного процесса, его децентрализацией, ведением большого количества записей, материалов, передачи знаний, а также обеспечения надежности преподавания и получения сертификатов. Данные характеристики блокчейн технологии привлекают образовательные учреждения к внедрению в образовательный процесс [3]. Однако, несмотря на весь

потенциал и преимущества блокчейна, заинтересованные стороны в сфере высшего образования в настоящее время, похоже, в меньшей степени осведомлены о социальных преимуществах и образовательном/учебном потенциале технологии блокчейн.

Целью данной работы является исследование и определение принципов разработки электронного портала для проведения централизованного мониторинга внедрению сетевого взаимодействия и использования дистанционных технологий в системе непрерывного образования «Школа-Колледж-Вуз». Особенностью разработки является применения технологии блокчейна для формирования электронной базы и проведения мониторинга действий в системе.

Объект исследования представляет собой принципы разработки электронного портала с элементами блокчейна для системы непрерывного образования. Предмет исследования – внедрение новых цифровых тенденций в сферу образования. Актуальность работы определяются активно развивающейся сферой внедрения цифровых технологий в образовательный процесс, особенно в период реализации дистанционного обучения. В период пандемии встал вопрос обеспечения непрерывности и целостности образовательного процесса, с этой целью началось внедрение «облачных» технологий, мобильных приложений, геймификации образовательного процесса, использование социальных сетей и средств обеспечения онлайн видеоконференций.

Описание материалов и методов

Система непрерывного образования направлена на постепенное, ступенчатое образование обучающихся с целью получения глубоких и фундаментальных знаний по выбранному направлению карьерного пути. Целью такого подхода служит не только углубленное изучение теоретических знаний, но и применения их на практике, постепенное профессиональное и личностное становление учащихся. Переход между ступенями образования происходит последовательно, без дублирования изученного материала, что позволяет сократить сроки обучения и обеспечить индивидуальный подход к образовательной деятельности.

Так, перед системой образовательного процесса становится задача ориентации обучающегося в выборе профессии и развитие заинтересованности к ней, подкрепляя углубленным изучением материалов на уровне высшего профессионального образования. Такой подход позволяет создать научную среду, в которой учащиеся заинтересованы в создании и продвижении научно-исследовательской работы, реализации проектов собственной разработки, а также активном участии и развитии изучаемой специальности.

В наше время во все сферы жизнедеятельности человека активно внедряются средства цифровизации. Данное понятие связано с введением новых цифровых технологий во все аспекты жизни человека. Такие

изменения несут за собой ряд преимуществ, упрощая многие процессы обмена, получения, донесения информации, повышают эффективность и качество многих процессов в сферах услуг, а также обеспечивают во многом оптимизацию и автоматизацию, что обеспечивает снижение рисков и повышает надежность.

Также, внедрение новых технологий в рабочие процессы помогает снизить количество рутинной работы для сотрудников, что в свою очередь ведет к появлению свободного времени, которое можно использовать для развития знаний в новых областях и работы над совершенствованием процессов внутри предприятия и различных структур. В образовательном процессе цифровые технологии уже сейчас занимают неотъемлемое место, интегрируя в традиционные средства обучения множество процессов, инструментов и различных технологий [4,5].

Вопросы данного исследования отображены в научных работах таких ученых, как I. Hussain, O. Cakir [2], H. Haugsbakken, I. Langseth [3], I. Yakovenko, L. Kulumbetova, I. Subbotina, G. Zhanibekova, K. Bizhanova [11] и многих других исследователей. При исследовании образовательного портала с элементами блокчейна были использованы следующие методы научного познания, такие как метод анализа и синтеза, проектирование, а также научная объективность, системный подход к изучению вопросов использования блокчейн технологии в системе непрерывного образования. Первостепенным методом исследования блокчейн технологии стал метод анализа. В ходе анализа были изучены основные понятия, встречающиеся в статье, такие как «блокчейн», «цифровая трансформация образования», «образовательный портал», «непрерывное образование» и многие другие, а также основные позиции и возможности применения блокчейна, отраженные в разделах научной статьи.

Метод проектирования позволил оценить возможности применения образовательного портала в системе непрерывного образования и смоделировать конкретный прототип способов использования данной технологии, который определяет влияние всего исследования на проблемы, возникающие при постановке данной тематики. Метод проектирования поделен на несколько подпунктов, так как постановление всех перечисленных задач обязано быть последовательным и взаимодополняющим, в противном случае ход всего исследования может пойти не по намеченному пути или остановиться совсем, в случае пропуска или смены одного из компонентов последовательности действий.

Обсуждение и результаты

В последнее время в области образования возникают проблемы, связанные с оригинальностью исследований, подтверждением дипломов и сертификатов. В работе (Grech and Camilleri, 2017) предложено несколько вариантов использования технологии на основе блокчейна в области цифровой аккредитации и управления интеллектуальной собственностью [6]. (Sharpley and Domingue, 2016) рассматривается идея постоянного

распределенного учета интеллектуальных усилий и связанного с ними репутационного вознаграждения, основанного на блокчейн технологиях, который создает и демократизирует образовательный рейтинг за пределами академического сообщества [7]. (Turkanović, 2018) предлагают глобальную платформу для зачисления в высшее учебное заведение на основе блокчейна, которая будет обрабатывать, управлять и контролировать оценки, которые студенты получают по завершённым образовательным программам и курсам [8]. В работе (Kandaswamy and Furlonger, 2018) определены четыре направления использования блокчейна:

1. Использование в качестве образовательной и академической платформы публикаций.
2. Рынок цифровых активов – для оплаты, финансирования и поощрений студентов.
3. Для повышения эффективности – создание паспортов обучения и квалификации на протяжении всей жизни.
4. Хранение данных и информации – для управления интеллектуальной собственностью и автоматического подтверждения сертификатов, дипломов и другой документации [9].

Использование блокчейн технологий представляет ряд преимуществ для реализации взаимодействия в системе непрерывного образования:

объединения сетевого общения, избавление от посредников, третьих организаций, что ведет за собой обеспечение новых технологических и цифровых взаимоотношений, а также обеспечение мониторинга сетевого общения;

плавный переход к эффективным коммуникациям между участниками образовательного процесса, автоматизация и оптимизация устоявшихся бюрократических отношений;

переход к электронному документообороту, цифровым подписям, а также применение блокчейн технологий для контроля и управления этими данными. Это позволит обеспечить эффективное управление документами, повысит скорость обработки, обеспечит надежность хранения и предупредит подделку документов;

прозрачность финансовых потоков;

объединение всех материалов учебного процесса для возможности взаимодействия с ним в любое время и в любом удобном месте;

использование участниками образовательного процесса единого протокола передачи данных;

верифицированные дипломы, обладающие всей необходимой информацией для будущего их использования, а также открытый доступ к ним;

хранение портфолио учеников, содержащих оценки, компетенции, личные данные и дополнительную информацию;

снижение загруженности преподавателей;

защита авторских прав при проведении исследовательских работ, написании материалов и прочей учебной деятельности;

базы студентов и выпускников для исследования тенденций эффективности образования, а также применения данной базы для обеспечения студентов рабочими местами после выпуска;

переход к смарт-контрактам, электронным заявкам и сделкам, а также в целом цифровизация процессов, обеспечение дистанционного взаимодействия;

снижение стоимости услуг, повышение эффективности работы кадров системы образования.

Для создания электронного портала технология блокчейн представляет дополнительные преимущества и особенности. Блокчейн – это новая концепция, которая является прорывной технологией. Технология может реструктурировать бизнес и другие различные профессии и услуги в человеческой жизни, включая образование и обучение [10]. В сравнении с другими технологиями и их приложениями, технология блокчейн устанавливает свою значимость с помощью внедрения и продвижения цифровых учетных данных и хранилищ. Так обеспечивается большой потенциал для преобразования подходов к непрерывному образованию путем оцифровки учетных данных и устранения необходимости в третьей стороне для обеспечения безопасности и конфиденциальности.

В мире дипломы и академическая успеваемость являются важными активами выпускников на протяжении всей их жизни. Традиционно документы об удостоверениях личности готовились, сохранялись, присуждались и признавались во всем мире. Но инновации в информационных и коммуникационных технологиях обеспечили цифровое признание квалификации выпускников [11]. Таким образом, поддерживаемые цифровые записи учетных данных и открытые источники данных дополняют традиционные хранилища.

Достоинствами применения блокчейн технологий в образовании являются:

1. Повышенная прозрачность действий. Технология блокчейна создает хронологический список событий, которые произошли в режиме реального времени. Это полезно для проверки транскриптов, показа полного табеля успеваемости. При отправке домашнего задания через систему, в которой используется технология, студент и преподаватель не смогут потерять файлы домашнего задания.

2. Подотчетность через смарт-контракты. Преподаватели, администрирующий персонал и учащиеся смогут заключать смарт-контракты. Например, учащиеся и преподаватели будут иметь

возможность заключить цифровое соглашение, в котором оговариваются параметры задания, срок выполнения и крайний срок выставления оценок. Смарт-контракты также можно использовать для выплаты студенческих стипендий и грантов.

3. Стимулирование обучения. Процесс замещения ценностей на токены (токенизация) стал основой блокчейна. Развивается идея для преподавателей – мотивировать студентов, предоставляя криптовалюту при отличном выполнении заданий или курсов. Аспект геймификации образования, созданный токенизацией, может оказаться полезным и актуальным.

Так, для создания электронного портала для системы непрерывного образования технология блокчейн может обеспечить прорывные результаты, автоматизировать многие области сертификации и документооборота.

В ходе работы были определены основные цели внедрения блокчейн технологий в электронный портал системы непрерывного образования [12]. Этими целями являются:

1. Оценки. Академическая табеля и аттестаты представляют собой одну из самых трудоемких задач для заполнения и хранения в учебных заведениях. Перед выдачей заверенного документа с оценками учащегося каждая запись должна быть проверена вручную, чтобы гарантировать точность.

2. Дипломы и сертификаты. Как и оценки, дипломы и документы студента могут быть выданы и сохранены с помощью блокчейна. Так, с помощью данной технологии обеспечивается защита цифровых сертификатов. Образовательные организации могут выдавать цифровые сертификаты, используя для своего хранения публичный блокчейн, в котором сертификат будет надежно храниться. Аутентификация сертификата также упрощена: ее можно легко проверить, даже если организация, выдавшая сертификат, закрыта. У образовательной организации больше не будет необходимости иметь персонал для подготовки справок, подтверждающих выданные дипломы. Вместо того, чтобы просить учреждение, выдающее диплом, заверить бумажную копию, работодателям возможно предоставлять только ссылку на цифровой диплом.

3. Подтверждение легитимности цифровых сертификатов. Образовательные учреждения могут не только выдавать цифровые сертификаты путем их цифровой подписи, но и получать цифровую подпись от организации, которая их аккредитовала. Это гарантирует, что организация выдала этот сертификат и что у организации есть полномочия выдавать его. То есть использование блокчейна позволяет автоматизировать аутентификацию не только самих сертификатов, но и компетенции выдавших их организаций.

4. Визитка. Помимо ученых степеней, типичное резюме человека содержит много дополнительной информации, которая может иметь отношение к преподавателям, администрации, работодателям. Это может быть владение иностранным языком, техническими знаниями или конкретными способностями, не обязательно связанными с профессией человека. Также, эти навыки можно проверить с привлечением стороннего эксперта и в дальнейшем, при прохождении теста, предоставить сертификат или диплом. Если данные хранятся с помощью технологии блокчейна, они подтверждают наличие у человека соответствующих навыков. Такие услуги, как Open Badge Passport, являются первым шагом в этом направлении.

5. Файловое хранилище. Если у учебных заведений есть необходимость хранить электронные учебные программы, записи, методические указания и другую информацию, для этого требуется много места для хранения файлов. Хранение всей информации на локальных жестких дисках создает проблему централизации файлов. Если жесткие диски каким-либо образом повреждены или скомпрометированы, это будет большой проблемой для всего учебного заведения. Также, вариантом решения проблемы может являться облачные хранилища. Однако, покупка необходимого объема облачного хранилища может быть недоступна для многих организаций. Возможным решением могут стать облачные хранилища на основе блокчейнов, такие как Filecoin.

6. Уроки и курсы. Многие технологии также поддерживают смарт-контракты. Данная интеграция может обеспечить автоматическое взаимодействие с курсами и уроками при выполнении определенных условий. Например, учитель может дать определенные задания ученикам. Завершение каждой задачи может быть автоматически подтверждено смарт-контрактами блокчейна, а также при необходимости открывается доступ к следующим материалам. После выполнения заданий студент получает сертификат о завершении курса, а преподаватель отчетность о прохождении.

7. Издательское дело. Ученики, студенты, аспиранты, преподаватели, профессора и исследователи постоянно создают качественный исследовательский материал. Но для публикации трудов необходимо пройти множество этапов и редактур. Публикация с использованием блокчейна может помочь новым писателям, исследователям и многим другим облегчить путь публикации своих материалов. Блокчейн также может помочь в управлении правами и защите от плагиата.

8. Снижение затрат. Многие из упомянутых выше целей ведут к автоматизации многих трудоемких процессов, которые отнимают много времени. Это приводит к снижению трудозатрат для учебных заведений. Так система «Школа-Колледж-Вуз» может сократить расходы, связанные с местом для хранения файлов, а также за счет исключения посредников

во многих сферах деятельности.

9. Награды. Компьютерные узлы, которые постоянно проверяют целостность информации, хранящейся в цепочке блоков, получают вознаграждение в виде цифровых токенов, таких как биткойн или эфир. Это то, что называется майнингом криптовалюты. Люди, использующие компьютеры для проверки блокчейнов, связанных с образованием, также получают токены в качестве вознаграждения [13]. Затем эти токены можно обменять на безопасную крипто или фиатную валюты, или использовать для оплаты товаров и услуг в самом образовательном сообществе, поскольку образовательные учреждения могут принимать токены в качестве оплаты в кафетериях, книжных магазинах или для обучения.

10. Организации и отдельные специалисты могут иметь рейтинг, который повышается в зависимости от работы в учреждении или, например, после признания другими организациями и коллегами за разработку, победу в открытых конкурсах, успешное осуществление грантовой деятельности и другое. Эти записи будут в открытом доступе, так любой человек может ознакомиться с достижениями человека. Правила изменения репутационной оценки (создание валюты репутации) могут быть согласованы всеми членами сообщества.

Рассмотренные цели являются неотъемлемым процессом для разработки электронного портала с элементами блокчейна для формирования электронной базы и проведения централизованного мониторинга по внедрению сетевого взаимодействия и использования дистанционных технологий в системе непрерывного образования. Значимость работы подтверждается проблемами эффективного распределения ресурсов (системных и трудовых), используемые при обмене и обработке учебных данных [14]. Электронный портал является универсальным средством для использования в системе непрерывного образования, онлайн-платформой для осуществления взаимодействия между участниками учебного процесса с использованием инновационных технологий и, непосредственно, технологии блокчейн. Так, можно выделить две основные взаимодействующих стороны, которые решают задачи практического и учебного плана:

- учащиеся и специалисты;
- педагогический состав и работодатели.

Так, перед электронным порталом ставятся следующие задачи:

1. Обмен данными: теоретическими, аналитическими, интеллектуальными и другое. Система должна реализовывать безопасную передачу сертифицированных данных. Участники должны быть уверены в релеванности получаемой информации. Так как учителям необходимо знать компетенции участников образовательного процесса, а работодателям – быть уверенным в профессионализме и результативности будущего специалиста. Студенты получают необходимую мотивацию

ведения личных портфолио для успешного прохождения аттестаций и получения перспективных должностей.

2. Получение и хранение данных об аттестации учащихся. Одной из важнейших частей образовательного процесса является оценивание результатов работы студентов. Это может осуществляться с помощью тестов, экзаменов, курсовых и квалификационных работ, а также других мероприятий, где учащийся может проявить полученные знания. Во время развития технологий дистанционного образования и сетевого взаимодействия остро становится вопрос надежного получения и хранения результатов, а также их дальнейшего распространения и использования. С использованием технологий портала должна осуществляться возможность перехода от бумажных носителей к электронным форматам и хранению [15].

3. Реализация образовательно-методической базы для системы непрерывного образования. Реализуется взаимосвязь между элементами системы обучения, а также выстраивается последовательное изложение материала для получения будущим специалистом необходимых фундаментального знаний. Для этого должна быть сформирована электронная база, содержащая модули образовательных программ, методические пособия и рекомендации, теоретическую и практическую литературу, а также онлайн-курсы и дополнительные материалы для углубленного изучения. Кроме того, важным аспектом является привлечение экспертов в разных областях, которые способны не только помогать студентам в освоении учебного материала, но также развивать их личностные качества. Так, к работе могут привлекаться эксперты по стипендиям, грантам и конкурсам, наставники, коучи, эксперты с производств и прочих практических областей.

4. Формирование базы портфолио студентов, выпускников, преподавателей и работодателей. Каждое портфолио содержит подтвержденную информацию о человеке, его компетенции и достижениях, а также дополнительную информацию.

5. Выдача и подтверждение легитимности цифровых сертификатов. Защищенное хранение данных об успеваемости и прочих достижениях всех участников учебного процесса.

Таким образом, электронный портал будет обладать следующими преимуществами:

1. Для студентов открывается множество возможностей для самореализации, роста, а также отслеживания собственных успехов:

создание портфолио;

мотивация при внедрении новых технологий, которые позволяют персонализировать свой учебный график;

взаимодействие с работодателями и экспертами.

2. Для преподавателей и административного персонала:

единая база для хранения данных о студентах, материалов;
интеграция средств сетевого взаимодействия;
централизованный мониторинг образовательного процесса.

Разработка данного электронного портала для системы непрерывного образования находится между образованием и новыми цифровыми технологиями, позволяет оптимизировать процессы взаимодействия всех участников, а также обеспечивать целостность и надежность хранимых данных.

На основе исследований [8] можно отметить, что блокчейн является новой революционной технологией, которая интегрируется в процессы организаций, образования, общения, привнося широкомасштабные социальные, культурные, экономические и политические преобразования. Сторонники технологии блокчейн описывают различные возможности, которые может дать ее применение. Например, демократизация и распределение финансов и других благ, что приведет к улучшению жизни всех социальных слоев общества в разных странах мира, или повышение надежности, скорости транзакций.

В социально-экономической области возможно использование «умных контрактов», которое позволит перераспределять ресурсы и доходы в пользу всех членов общества равномерно. Кроме того, предполагается, что блокчейн может выступать новой базовой технологической структурой для обмена ценной информацией, средствами между людьми и организациями через Интернет. Прозрачность записей всех транзакций исключают возможность их копирования, надежно сохраняя всю информацию о изменениях.

Таким образом, использование технологии блокчейн может стать распространённой и актуальной в сегодняшнем мире. Во-первых, прозрачность и надежность цепочки блоков из-за сложного и зашифрованного кода решает проблему доверия к современным технологиям. Во-вторых, транзакции могут выполняться через Интернет на новой технологической платформе без использования третьих организаций, что также влияет на доверие при использовании. В-третьих, архитектура блокчейна имеет фундаментальное значение для создания надежных и подтвержденных записей и данных, а также обеспечивает быстрые транзакции и снижение стоимости их передачи.

Практическая значимость создания и использования электронного портала заключается в повышении эффективности взаимодействия участников образовательного процесса, а также в создании необходимого и удобного инструментария для качественного обучения. В свою очередь, это ведет к экономической эффективности и созданию условий внедрения новых цифровых технологий в рабочий процесс.

Научная новизна работы определяется созданием информационных инструментов для осуществления образовательной деятельности,

повышения ее эффективности, а также интеграция традиционных средств и новых цифровых инструментов. Использование блокчейн технологий позволяют повысить мотивацию студентов и преподавателей, облегчая работу в процессе обучения, и создавая возможности для личностной реализации в области изучаемых специальностей.

Электронный портал может создать фундаментальную базу для участников образовательного процесса, а также автоматизировать его. Упрощения взаимодействия и мотивация участников (геймификация, рейтинги, оценочные системы, дополнительные награды) могут повысить заинтересованность сторон, а также повысить стремление к успешному прохождению всех этапов обучения.

Выходные данные для модели электронного портала представляют собой:

резюме или портфолио учащихся, которые формируются автоматически на основе полученных знаний и достижений;

аналитические данные об образовательном процессе, успехи и неудачи, а также отчеты по необходимым параметрам и характеристикам;

база знаний, состоящая из множества данных: методические материалы, работы преподавателей и студентов, решений прикладных практических проблем, результаты деятельности всех участников образовательного процесса в целом;

бизнес-задачи и их решений.

Но, также стоит отметить, что внедрение блокчейна может нести определенные риски для определения фундаментальных факторов, влияющих на финансирование образования, надежность и стабильность образовательного процесса. Несмотря на потенциально широкий спектр возможностей использования технологии в образовании, ее интеграция в распределенные информационные системы должна основываться на определенных положениях:

1. Определение направлений и целей применения блокчейна в рамках информационной системы.

2. Структурирование научно-технической и образовательной информации, интегрируемой в базы данных информационных систем с использованием технологий блокчейн. Структуризация должна производиться с учетом типов данных, их размеров, способов хранения, передачи и условий доступа пользователей.

3. Использование публичного блокчейна для обеспечения централизации прав управления информационной системой и подтверждения подлинности транзакций участников образовательного процесса.

4. Осуществление дифференциации распределенных реестров с одновременным определением прав доступа по предметным, территориальным и другим принципам.

5. Установка правил идентификации пользователей информационных систем, основанных на технологии блокчейн.

6. Установка методов подтверждения транзакций в информационных системах с учетом типа предоставляемых образовательных услуг для каждой из сфер применения технологий блокчейн в образовательном процессе.

7. Определение требований к кибербезопасности, которым должна отвечать информационная система в целом и ее отдельные компоненты в частности, включая особенности тех, которые основаны на блокчейн технологии.

Быстрые изменения, вызванные цифровыми технологиями в образовании, предлагают персонализированные и дифференцированные способы электронного обучения. Представленная работа описывает важность развития системы непрерывного образования и ее взаимодействия с новыми технологиями, однако необходимо также анализировать и составлять научно-обоснованные методы и подходы к их внедрению в традиционные средства обучения. При правильном внедрении цифровых технологий и, непосредственно, блокчейна, обеспечивается возможность перспектив развития взаимодействия процессов и подготовки кадров во время образовательного пути студентов и преподавателей.

Блокчейн технологии активно развиваются и определяются как следующая «большая» тенденция цифровых технологий, которая бросит вызов ряду организаций, включая учебные заведения. Однако, часто учебные заведения не стремятся внедрять новые цифровые технологии в организационный аппарат. Остается открытым вопрос будут ли новые технологии внедряться в образовательный процесс, а также будет ли этот процесс структурированным. Активный рост и изменение подходов в образовании, вызванные цифровыми технологиями, предлагают персонализированные и дифференцированные способы электронного обучения. Однако доступ в любое время и в любом месте к учебным, обучающим и оценочным материалам требует смены парадигмы в концептуализации и реализации валидации, верификации, аутентификации и хранения данных учащихся. Это особенно актуально для аккредитованных или сертифицированных программ, онлайн-курсов, которые довольно часто сопряжены со значительными денежными и временными затратами.

Заключение

Блокчейн технологии предлагают интересный и инновационный подход к защите конфиденциальной информации в онлайн-образовательных средах. Одним из преимуществ является невозможность ретроспективного изменения данных, которые хранятся в системе. Данная особенность блокчейна обеспечивает высокую надежность и защиту данных в сравнении с обычными базами данных, защищенных паролем, как внутри, так и за пределами организационной среды электронного

обучения. Кроме того, открытый характер общедоступных блокчейн технологий поддерживает децентрализованную проверку данных, поэтому не зависит от какого-либо центрального органа и, следовательно, действует в различных программах, департаментах, учреждениях и странах. Это также выходит за рамки традиционных формальных учебных заведений, но предлагает простой и недорогой способ для предприятий и поставщиков рабочих мест безопасно и надежно проверять данные о потенциальных сотрудниках.

Стоит отметить, что блокчейн технологии являются новыми и только внедряются в образовательные процессы. Необходимо учитывать некоторые аспекты как:

экологические издержки – количество электроэнергии, необходимое для запуска сложного кода на многих компьютерах;

временной аспект – процессы, с использованием блокчейна, могут быть медленными и громоздкими;

аспект доверия – конечным пользователям потребуется время чтобы применять технологии в жизни;

юридический аспект – малая разработанность вопросов регулирования использования блокчейн технологий, что ведет к мошенничеству.

Однако, при интеграции новых технологий в образовательные процессы, можно ожидать автоматизацию и оптимизацию деятельности учебных заведений, взаимодействия между всеми участниками процесса, а также повышения уровня заинтересованности и мотивации учеников в процессе обучения. Данные тенденции приведут к выпуску новых высококвалифицированных специалистов, которые так необходимы на рынке труда, обеспечат развитие образовательных стратегий и развитие новых технологий для обучения, работы и жизни.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Norbutaevich, J.T. Use of digital learning technologies in education on the example of smart education. *Journal La Edusci*. – 2020. – № 1(3). – С. 33-37. - Access mode: URL: <https://doi.org/10.37899/journallaedusci.v1i3.193> [Date of access: 19.03.2022]

[2] Hussain, I., Cakir, O. Blockchain technology in higher education: prospects, issues, and challenges. *Blockchain Technology Applications in Education*. – 2020. – № 3. – С. 97-112.

[3] Haugsbakken, H., Langseth, I. The blockchain challenge for higher education institutions. *European Journal of Education*. – 2019.– № 2(3). –С. 41-46. - Access mode: URL: <https://doi.org/10.26417/ejed.v2i3.p41-46> [Date of access: 20.03.2022]

[4] Josefsson, P., Hrastinski, S., Pargman, D., Pargman, T.C. The Student, the Private and the Professional Role: Students' Social Media Use. *Education and Information Technologies*. – 2016. – № 21(6). – С. 1583-1594. - Access

mode: URL: <https://doi.org/10.1007/s10639-015-9403-7> [Date of access: 20.03.2022]

[5] Maselena, A. Demystifying Learning Analytics in Personalised Learning. *International Journal of Engineering & Technology* [S.l.] – 2018. – № 7(3). – C. 1124-1129. - Access mode: URL: <http://dx.doi.org/10.14419/ijet.v7i3.9789> [Date of access: 20.03.2022]

[6] Grech, A., Camilleri, A.F. Blockchain in education. – 2017. - Access mode: URL: <https://data.europa.eu/doi/10.2760/60649> [Date of access: 26.03.2022].

[7] Sharples, M., Domingue, J. The Blockchain and Kudos: A Distributed System for Educational Record, Reputation and Reward. – 2016. – №. 9891. – C. 490-496. - Access mode: URL: http://doi.org/10.1007/978-3-319-45153-4_48 [Date of access: 01.04.2022]

[8] Turkanović, M., Hölbl, M., Košič, K., Heričko, M., Kamišalić, A. EduCTX: A blockchain-based higher education credit platform. *IEEE*. – 2018. – № 6. – C. 5112-5127. - Access mode: URL: <http://dx.doi.org/10.1109/ACCESS.2018.2789929> [Date of access: 06.04.2022]

[9] Kandaswamy, R., Furlonger, D. Pay Attention to these 4 types of blockchain business initiatives. – 2018. - Access mode: URL: <https://www.gartner.com/en/doc/3868969-pay-attention-to-these-4-types-of-blockchain-business-initiatives> [Date of access: 04.04.2022].

[10] Clohessy, T., Acton, T., Rogers, N. Blockchain adoption: Technological, organizational and environmental considerations. *Business transformation through blockchain*. – 2019. – C. 47-76. - Access mode: URL: http://dx.doi.org/10.1007/978-3-319-98911-2_2 [Date of access: 20.03.2022]

[11] Yakovenko, I., Kulumbetova, L., Subbotina, I., Zhanibekova, G., Bizhanova, K. The blockchain technology as a catalyst for digital transformation of education. *International Journal of Mechanical Engineering and Technology*. — 2019. — C. 886-897.

[12] Lee, Raymond. *Artificial Intelligence in Daily Life*. – 2020. - Access mode: URL: <http://doi.org/10.1007/978-981-15-7695-9> [Date of access: 22.03.2022]

[13] Makarova, A., Pavlicheva, E.N. Development of information resources to ensure continuing education and knowledge transfer in chemical universities. *Chemical Engineering Transactions*. – 2020. – №81 – C. 1279-1284. - Access mode: URL: <http://dx.doi.org/10.3303/CET2081214> [Date of access: 22.03.2022]

[14] Singh, H., Miah, S.J. Smart education literature: A theoretical analysis. *Education and Information Technologies*. – 2020. – № 3(2). – C.1-30. - Access mode: URL: <http://dx.doi.org/10.1007/s10639-020-10116-4> [Date of access: 26.03.2022]

[15] Watters, A. *The Ideology of the Blockchain (for Education)*. – 2016. - Access mode: URL: <http://hackededucation.com/2016/04/14/blockchain-ideology> [Date of access: 26.03.2022].

ҮЗДІКСІЗ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ БЛОКЧЕЙН ЭЛЕМЕНТТЕРІ БАР ҚАШЫҚТЫҚ БІЛІМ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУ

*Сахипов А.А.¹, Ермаганбетова М.А.²

¹докторант, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Нұр-Сұлтан, Қазақстан, e-mail: aasahipov@gmail.com

²п.ғ.к., доцент м.а., Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық
университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан, e-mail: madinaerm@mail.ru

Аңдатпа. Ғылыми зерттеулердің өзектілігі қашықтықтан оқытудың ақпараттық процестерін басқаруды қолдау білім беру ақпаратын беру және өңдеу кезінде қолданылатын жүйелік ресурстарды тиімді бөлу мәселесімен байланысты екендігінде. Қолданыстағы әдістер мен технологияларды қолдану өз мүмкіндіктерін сарқып тастады, үздіксіз білім беру үдерісіне заманауи технологиялық құралдарды енгізу қажеттілігі туындады. Бұл зерттеудің мақсаты блокчейн технологиясының элементтері бар үздіксіз білім беру жүйесіне арналған электрондық порталды құру принциптерін кешенді талдау және әзірлеу болып табылады. Электрондық порталдың маңыздылығы электрондық мәліметтер базасын құруда және білім беру үдерісінде желілік байланыстарды енгізу мен қашықтықтан технологияларды пайдалануды орталықтандырылған бақылауда. Авторлар зерттеу жүргізіп, оқу процесін автоматтандыру және оңтайландырудың ақпараттық жүйесін құрудың мақсаттарын, міндеттерін және принциптерін анықтады. Бұл мақалада біз жоғары оқу орындарындағы блокчейн технологияларының құндылығын талқыладық және қызметтің тиімділігі мен ашықтығын арттыру үшін технологияны қолданудың кейбір жолдарын ұсындық. Жұмыстың ғылыми жаңалығы оқу қызметін жүзеге асырудың ақпараттық құралдарын жасаумен, оның тиімділігін арттырумен, сонымен қатар дәстүрлі құралдар мен жаңа цифрлық құралдарды біріктірумен айқындалады. Нәтижелерді талдай отырып, электронды порталды енгізу кезінде блокчейн технологияларын енгізу талаптары мен мақсаттарын ескеру қажет. Электрондық порталды, сондай-ақ геймификация құралдарын енгізу, үлкен деректермен және жасанды интеллектпен жұмыс істеу үшін блокчейн технологияларын пайдалану студенттер мен мұғалімдердің ынтасын арттыра отырып, оқу үдерісіндегі жұмысты жеңілдетіп, жеке іске асыруға мүмкіндіктер туғызады.

Тірек сөздер: жоғары білім, цифрлық технологиялар, қашықтықтан оқыту, блокчейн, электронды портал, оқу үдерістерін автоматтандыру.

APPLICATION OF DISTANCE EDUCATIONAL TECHNOLOGIES WITH BLOCKCHAIN ELEMENTS IN THE LIFELONG EDUCATION SYSTEM

*Sakhipov A.A.¹, Yermaganbetova M.A.²

¹doctoral student, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan,
Kazakhstan, e - mail: aasahipov@gmail.com

²c.p.s., acting docent, L.N. Gumilyov Eurasian National University,
Nur-Sultan, Kazakhstan, e-mail: madinaerm@mail.ru

Abstract. The relevance of scientific research lies in the fact that support for the management of information processes of distance learning is associated with the problem of the effective distribution of system resources that are used in the transmission and processing of educational information. The use of existing methods and technologies has exhausted its possibilities, there is a need to integrate modern technological tools into the process of continuous education. The purpose of this study is a comprehensive analysis and development of principles for building an electronic portal for a continuing education system with elements of blockchain technology. The significance of the electronic portal lies in the creation of an electronic database and centralized monitoring of the implementation of networking and the use of distance technologies in the education process. The authors conducted a study and identified the goals, objectives and principles of building an information system for automating and optimizing the learning process. In this article, we discussed the value of blockchain technologies in higher education and suggested some ways in which the technology can be used to increase the efficiency and transparency of activities. The scientific novelty of the work is determined by the creation of information tools for the implementation of educational activities, increasing its efficiency, as well as the integration of traditional tools and new digital tools. Analyzing the results, when implementing an electronic portal, it is necessary to take into account the requirements and purposes of introducing blockchain technologies. The use of blockchain technologies to implement an electronic portal, as well as gamification tools, work with big data and artificial intelligence, can increase the motivation of students and teachers, facilitating work in the learning process and creating opportunities for personal implementation.

Keywords: higher education, digital technologies, distance learning, blockchain, electronic portal, automation of educational processes.

Статья поступила 08.04.2022

УДК 37(574)
МРНТИ 14.35.07
DOI 10.48371/PEDS.2022.65.2.011

**PECULIARITIES OF THE FORMATION OF
PROFESSIONALLY-BASED COMPETENCE AS A PART OF THE
PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TRANSLATORS**

*Baishymyrova A.U.¹, Sadykova A.K.²,
Aimagambetova M.M.³, Alimbayeva A.T.⁴

¹PhD student, Ablai Khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan,
e-mail: baishimirova87@mail.ru

²c. p.s., ass.professor, Ablai Khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan,
e-mail: a_ak_3008@bk.ru

³PhD, ass.professor, Al-Farabi KazNU, Almaty, Kazakhstan,
e-mail: aimagambetovamalika@gmail.com

⁴senior instructor, Al-Farabi KazNU, Almaty, Kazakhstan,
e-mail: alimbayeva.adil@gmail.com

Abstract. The research study is devoted to the problem of formation of professionally-based competence of future translators. The aim of the research study is the model and methodology for the formation of a professionally-based competence of a translator. Now a translator works in various socio-economic and political conditions with representatives of different professional communities, which makes it possible to single out professionally-based competence as one of the key ones in professional training. Consequently, the educational tasks of higher education should imply the formation of professionally-based skills of future specialists. The article discusses various aspects of the problem under consideration from the position of scientists and modern researchers which are the components of a professionally-based translator's competence. The necessity of forming this competence while studying at a university is substantiated since the mastery of professionally-based skills is one of the key requirements for the successful professional activity of a modern specialist in the field of translation. The paper analyzes various approaches to the formation of professionally-based competence and also considers the methodological potential of modern info-communication technologies for the formation of professionally-based competence of students-future translators. In this study, an attempt was made to evaluate the impact of activities and tasks based on info-communication technologies for the formation of professionally-based competence of translators, on the knowledge of professionally-based subject content, as well as to identify their attitude to ICT. Quantitative research

methods were used to summarize the results obtained during the research study and express them on the basis of numerical data.

Keywords: competence, intercultural communication, professional communication, professionally-based competence

Introduction

Globalization processes have an impact on the need for mastering the skills of professional communication for students who specialize in the field of international cooperation. Such skills, which involve the participation of future translators in professional negotiations and meetings, in conducting presentations, participating in dialogues and meetings on various professional topics with representatives of other cultures, should be developed with a mandatory emphasis on the intercultural features of professional communication. Consequently, the modern society is in need of translators who act as intermediators in the process of interlingual communication, as well as qualified linguistic consultants of a wide profile who know not only a foreign language well, but also all areas of life, politics and economics of the people who speak this language. A particular role in the training of translators, with the expansion of an international interaction spheres, an increase in information flows is tied to the search for optimal conditions and effective methods for the formation of future specialists' professional training as terms for successful professional communication and professional activity. Today's translator is a specialist who is capable of taking a humanistic position towards clients and implementing his professional functions through a intercultural and professional communication systems (V.N. Komissarov, M.Y. Czvilling, A.P. Chuzhakin and etc.). The problem of the formation of professionally-based competence of future translators urgent, because on the level of development of which the success of the translator's professional activity largely depends. Today, the possibilities for the practice of professional communication have expanded due to the growing popularity of IC (information and communication) technologies. In our age, where information and communication technologies are developing more and more each day, technologies that are extremely popular may soon become out of date. The development of new teaching methods with the wide use of visual forms of information presentation, using the latest information and communication technologies will qualitatively improve the level of training of students- future translators. The determination of translator qualifications that meet the needs of all stakeholders and the market and take into account the technology of translation activities has been researched by many local and foreign scholars. Almost all translation studies researchers emphasize that knowledge of contemporary translation tools based

on information and communication technologies is equally important along with linguistics knowledge.

Basic provisions

The aim of the work is to analyze the scientific-pedagogical literature relevant to the stated problem and study the theoretical prerequisites for the formation of professionally-based competence of the future translators, substantiate the use of modern technologies and forms of education on the basis of generalizing the didactic possibilities of their application in the educational process and the development of effective activities necessary for students to master skills of foreign language professionally-based communication. The study of the intercultural features of professionally-based communication, the assimilation of socio-intercultural knowledge, the information processing skills development will contribute to the achievement of the goals of FL professional education in the field of future translators training.

The main research methods are theoretical analysis and generalization of special literature, induction and deduction, as well as empirical methods such as observation, comparison, questioning and others.

Description of materials and methods

A modern curriculum must meet the needs and interests of both students and their potential employers, thereby being professionally-based. The model of the future professional activity of a student, which is a complex synthesis of competences inherent in a particular specialty, should act as the basis for training them at a university. For the students, the sphere of using a foreign language becomes both educational and daily professional activities. Such activities require a high level of proficiency in a foreign language and a professional thesaurus. In recent years, the interest of researchers in the professional training of future translators has increased. There have appeared works that considered various problems of future translators' professional training system (V.V Vils, V.V Safonova, I.I Khaleeva, M. Holts-Mäntyari, A.P Chuzhakin, etc.) These works contributed to the accumulation and systematization of scientific information on the problem under study.

There are many definitions of the term «translation». Translation, as it is known, is a special kind of communicative speech-thinking activity, for the development of which it is not enough to have knowledge of languages and subject area. The purpose of translation as an activity is to ensure interlingual interaction and recreate the communicative value of the original message, i.e., to satisfy the needs of communicants belonging to different linguistic cultures in natural communication and reaching consensus. According to A.F. Shiryaev, one should clearly distinguish between the concept of translation as an activity and the product of this activity (Shiryaev, 1979) [1]. Translation activity is a

type of speech activity, the purpose of which is to convey a message between communicants who own different codes (Minyar-Beloruchev, 1996) [2]. It is also necessary to take into consideration the specifics of the translation situation, understand the process of creating situation and the roles assigned to the translator. In connection with the expansion of the translator's role repertoire, it became necessary to change the approach to teaching translation, which requires, along with the formation of linguistic and extralinguistic competencies, the development of a professional component. First of all, the translator must have linguistic competence in two languages at once - native and foreign. A translator involved in bilingual communication needs knowledge of all aspects of the two languages in order to understand the original text and create the translated text. Therefore, the level of linguistic competence in both native and foreign languages should be high.

A very important place in the professional training of a translator is given to communicative competence. The analysis of pedagogical literature and scientific studies has shown that the problems of formation of communicative competence trigger a constant interest by many scholars. Formation of communicative competence of a future specialist-translator, contributes to its free entry in professional activity. The componential structure of communicative competence was the subject of research by many scientists. In modern researches, communicative competence is defined as possession of the system of linguistic, verbal, compensatory, cognitive, socio-cultural knowledge and abilities that led the student's personality to carry out speech activity adequately to the goal, means and methods, various tasks and situations of communication (Milrood, 2004) [3].

The intercultural aspect of translation has been widely studied by many scientists and researchers in the field of translation studies (I.S. Alekseeva, V.N. Komissarov, L.K. Latyshev, A.D. Schweitzer, etc.). Possession of intercultural communicative competence is mandatory requirement for a translator, since he must be able to interpret different cultural systems and fearlessly come into contact with representatives of other cultures. I.L. Pluzhnik believes that it build the basis for students' professional mobility, make ready them for rapidly changing living conditions, introduces a students to the standards of world achievements, increases their possibilities of professional self-realization. Communication with representatives of other cultures will become constructive and fruitful if the participants are familiar and will be able to use business etiquette and corporate ethics accepted among the partners. Each culture has its own norms of speech behavior that organize the interaction between the interlocutors (Pluzhnik, 2003) [4]. The difference between these norms can lead to communicative "discomfort" in the process of professional communication.

That is, professionally-based foreign language communication is a process of socialization, familiarization with a new socio-cultural environment, mastering new social roles, acquaintance with professional culture, norms and values. A student not only learn new social roles for themselves, participate in communication activities in a foreign language in all its forms, types and genres, enriched with new social values and develops as a personality. The result of education in the field of a foreign language at the present stage is the personality of the intermediary of intercultural communication with the ability to carry out intercultural communication in various professional and life conditions, according to S.S. Kunanbayeva (Kunanbayeva, 2010) [5].

Thus, the FL professional orientation of the translator training system is viewed as an integral model of his relationship to translation activities, professional and cognitive mindsets and attitudes, motives and value orientations that encourage them to professionally implement the tasks of interlingual and intercultural communication. E.R. Porshneva refers to the professionally significant competencies of the translator: semantic, interpretive, textual and intercultural (Porshneva, 2002) [6]. She notes that mastering these skills are professionally significant for a translator. L.K. Latyshev presented his own model of translation competencies, in which he singled out the basic and pragmatic components. The basic one included «elements of the professional competence involved in professional translation - in all its forms ...» It includes a conceptual component, meaning an understanding of the translation strategy, knowledge of translation theory, as well as a technological component related to mastering translation techniques. The second (pragmatic) part contains knowledge, skills, and abilities related to the types of translation and genres of the source text and subject areas. In addition, translation competence implies the personal characteristics of the translator, namely the presence of a special mental organization that allows him to quickly switch from one language to another, a breadth of interests, high erudition and general culture (Latyshev, 2001) [7].

Having summarized various approaches to analyzing the essence and structure of the translator's professional competence concept, we came to the conclusion that it is generally characterized by a set of integrated knowledge, skills and experience, as well as personal qualities. It seems necessary for us to introduce the term «professionally-based competence of a translator», the formation of which is a transitional stage before the improvement of the professional-identifying competence of a translator. It occurs at the initial (orientation) and basic stages of mastering disciplines within the framework of the bachelor's program.

And finally, the professionally-based competence of students is defined as an integral complex of personal abilities and qualities, knowledge and skills, formed in the process of training at a university, ensuring long-term professional readiness for intercultural communication in the field of professional activity. The professionally-based competence of a translator is a complex new formation. The training program applied in the experimental process was prepared on the basis of the ICT supported TDTM developed by the author. The model of professionally-based competence includes 4 areas: context-communicative, interlanguage-transforming, information-retrieval and analytical-prognostic sub competences. In accordance with this requirement, it is necessary to provide the professionally-based orientation of teaching disciplines, and develop professionally significant content of foreign language intercultural communication at the university training.

Modern approaches in the formation of professionally-based competence of a translator

The formation of a professionally-based competence of a translator should be viewed as a complex process. Effective mastery of any kind of translation is possible only in case of immersion in an authentic situation in which the translator gets the opportunity to reveal personal qualities, activate the skills and abilities necessary for the implementation of future professional activity. The specificity of translation training is to gain experience in the process of practical translation activities. This means that the translator learns and develops his skills not only in the classroom at the university, but throughout the entire professional path, each time gaining new knowledge, improving skills, increasing cognitive baggage (Porshneva, 2018) [8, p. 131]. Students must acquire the necessary experience; therefore constant practice in authentic conditions of translation is extremely important. Thus, the definition of a set of approaches and the selection of teaching principles are the most important stage in the development of a methodology for the formation of a translator's professionally-based competence. So, the number of approaches and principles that allow to implement a systematic analysis of the object and subject of research were defined. The current stage of development of the system of higher education is characterized by the widespread introduction of a competency-based approach, which means the implementation of educational programs that form the ability of a graduate to independently apply the knowledge, skills and abilities acquired in the process of training in a specific professional context. Each educational program of higher professional education should focus on the implementation formulated specific learning outcomes for the educational program as a whole and for its key elements. E.I. Passov (1989) qualifies communicative approach as an integral methodological

system of training specialists in the field of FLE (Passov, 1989) [9]. However, communication is not only the exchange of certain information, but also the exchange cultural experience. Therefore, educational process is impossible without the inclusion of a cultural component in the learning process (Ter-Minasova, 2004) [10]. Since the future professional activity of a translator is connected with intermediary activities between representatives of different cultures, an intercultural approach is of great importance in the preparation of a translator.

The problem-oriented concept of training is designed to develop the thinking processes of students. The range of problem situations in professional life in which students can be involved is extensive. The most important characteristic of this type of activity is its communicative orientation and provoking spontaneous speech of students. In addition, students' answers to the questions posed naturally flow into an exchange of views and analysis of the problems discussed. Interactive approach presented by role-playing games is closely related to the problem training. A role-playing is understood as a form of imitation modeling, a specific model of interaction between subjects in a professionally-based environment or imitation of the conditions of future professional activity. In role-playing games, students expand and enrich their vocabulary of professional terminology, get acquainted with the norms and rules of intercultural professional behavior, learn to understand and apply standards of foreign language communication in a variety of professionally-based situations.

At the end of the twentieth century, a contextual approach to the training of specialists in various professional spheres is developing. Contextual Teaching and Learning (CTL) is based on the principles of brain work, that is, the student assimilates and understands information better when he/she sees its meaning, can connect it with his/her experience and actions (Johnson, 2002) [11]. The wide use of the professional modeling not only the content of the studied material, but also the specific form of future specialists' professional activity create favorable conditions for organizing such a learning process (Verbitsky, 2017) [12].

The project-research approach is focused on the performance by students of search actions aimed at data collection, analyzing and interpreting the textual material. Projects are form of research activity that should be practiced in the process of teaching professional communication, taking into account its intercultural characteristics. Students are offered a topic (situation) that requires a joint search for information and drawing up a plan, distribution of roles. The success of relying on project-research method in teaching future specialists is due to the fact that the professional activity is characterized by analytical

and synthetic ways of thinking; that is, the establishment of connections, similarities and differences between the elements of the system, analysis and synthesis. Organization of a presentation requires the skills of interaction and cooperation with the simultaneous use of a foreign language to comment on professional information. In the process of preparing and conducting a presentation, students learn to work in a team, acquire organizational and leadership qualities, develop their creative abilities and creative thinking.

Advances in technology are also closely affecting the translator education world, and new technologies are shaping translator training models. Although translator training is special field training, it is a type of training in which general pedagogical values are addressed. Factors such as classroom course practices, teaching-translation techniques and material use are among the issues that should be considered as a priority for translator training. The issue of the use of info communication technologies, Internet resources, electronic communication, etc. is especially worthwhile. In this context, info communication technologies have emerged as an important factor in translation education, especially in recent years. Because of all these factors, this thesis aimed to investigate the place and importance of info communication technologies in translator education and aimed to develop an info communication supported translator training model and to investigate the effectiveness of this training model and to offer pedagogical suggestions for the effective use of this new model in translation education institutions.

The immersion into the virtual space is a very effective mean of developing professionally-based competence of students. The Internet provides sufficient contextual professional information. In this context, it is advisable to create a educational environment for learning professional communication using certain modules: media library with multimedia training courses, with authentic audio and video contents and materials in the target language; reference systems, which may include multilingual dictionaries, lexicogrammatical reference books, multimedia encyclopedias; library of electronic teaching aids, etc. Man et al. (2020) in their study that examined the adoption of translation technologies of translation students in China found that students with more access to technological tools and resources were more familiar with translation technology than those who did not [13]. They found that students used electronic dictionaries, online encyclopedias, and search engines more frequently compared to corpora, CAT tools, and machine. In their studies on translation students Pinto et al. (2014) emphasize that students should have proficiency in technology. They emphasized that the fact that students have sufficient level of technology competence will also positively affect their other competence areas and that their work will be facilitated in terms of speed and

accuracy in translation studies [14]. Although ICT tools and CAT tools are among the most visible technologies for translators, such models focus on the «linguistic activities» of translators. Both ICT and CAT tools must be run by a translator to support all translation activities. Many experts argue that a training program should be developed that includes working with both traditional and electronic translation tools to improve the knowledge and technological skills of translators [15]. However, despite the current work of scientists, an effective system for establishing the knowledge competence of translators on this subject has not yet been developed

Methodology and organization of research study

In the research study the following methods were used: theoretical (analysis of methodological literature, modeling and synthesis of empirical material, summarizing of pedagogical experience); empiric (observation, survey, interview, tests); experiment (experimental stages (phases), static(al) methods). The modeling method can also be used in the development of a methodology for the formation of the professionally-based competence of a translator.

The developed methodological model includes 5 blocks: target, conceptual (theoretical- methodological), organizational-content, procedural-technological, evaluative-reflexive. The projected training process for the formation of professionally-based competence of future translators was developed, its procedural-technological component represents a system of stages and activities aimed at the formation of this competence components. Criteria and indicators of future translators' professionally-based competence formation in educational process: value, cognitive, professional, reflexive. The main teaching technologies used are IC technologies and resources, as well as the technology for implementing contextual and problem-based learning. The methodology of professionally-based competence formation was built on the principles of interdisciplinary integration, cognitive and communicative, unity of development and self-development of students. At each stage of the formation of future translators' professionally-based competence, structuring and selection of the methodological impact's content was carried out, which is determined by the specifics of translation activities.

Thus, at the orientation-acquaintance stage, there was an accommodation and direction towards the formation of professionally-based competence, conscious attitude towards translation activity. The next step was professional-practice stage, at which there is a deepening of intercultural and professional knowledge, skills and abilities of future specialists-translators. This stage involves the use of various activities and techniques for translation professional information. The next stage is are flexive-productive stage. The presented stages

of the formation of the professionally- based competence of translator should be aimed at developing the abilities to switch from one language to another, constantly expanding the thematic horizons and improving professional translation skills, and reflecting on experience.

The complex of exercises included in the developed methodology for the formation of the professionally-based competence is represented by pre-translation, translation and post-translation exercises. Pre-translation exercises included behavioral, discursive, prosodic, interlingual and intralingual translation exercises. The translation tasks aimed at a preliminary analysis of the situation of intercultural interaction in translation activities and implementation of various types of translation within the given situations. Post-translation exercises are aimed at editing the translation product. The tactics of reconciliation of the translation product for adequate and uniform use of terminology in the translation, verification of the grammatically correct design of the translation product, the use of search and industry sites for this purpose are being implemented; comparison of the text of the original and the translation, reflection and self-assessment of the created translation product.

The learning outcomes identified for the ICT supported TDTM are listed below. At the end of the program, future translators are able to: identify translation and localization problems and solve them by applying information communication tools; translate a text correctly by using one of the info communication tools, taking into account the basic elements of cultural communication; apply translation memories, terminology management principles, and translation and localization processes of a full text; develop proficiency in editing, proofreading and post-editing multilingual texts, developing the ability to present translation content in a culturally acceptable format following QA and QC best practices; develop the ability to work and communicate effectively with virtual teams; determine the text type of a specific document; analyze the main function that will be required for a given translation task; make decisions about the instrumental aspects of the translation task throughout the whole process; generate different alternative solutions to translation problems; understand complex topics, quickly master new topics, decipher the meaning of ambiguous texts, inconsistencies, contradictions, nonsense, etc.; develop ability to detect logical or factual errors, and maintain consistency of TT.

Discussion

The duration of the experimental work was divided into 3 stages. At the establishing stage of the experimental research, the goal of training was determined, which consists in the formation of the studied competence. So in accordance with the data obtained, the goals and main forms of the teacher's

work were determined, as well as control and experimental groups were formed. At this stage of the experimental work, an ascertaining section was carried out in the form of conversations, test tasks and survey methods of various formats. Its goal was to identify the student’s foreign language professionally-based competence existing level formation, both in control and experimental groups. The survey was conducted among 3rd year students of the Faculty of Translation. In the experimental and control groups, students were administered the professionally-based competence test, ability to integrate technology, professionally-based subject content knowledge scale and online ICT attitude scales before and after the intervention. The experimental design used in the study is presented in Table 1.

Groups	Pre-test	Implementation	Post-test
Experimental Group	TPBC skill test ICT Attitude Test Translator professionally-based competence test (TCT)	Info-communication Technologies Supported Training Program (10 Week)	TPBC skill test ICT Attitude Test Translator professionally-based competence test(TCT)
Control Group	TPBC skill test ICT Attitude Test Translator professionally-based competence test (TCT)	traditional face-to-face Instruction (10 Week)	TPBC skill test ICT Attitude Test Translator professionally-based competence test(TCT)

At the forming stage, there is a practical design of educational process, the development of a methodology of the formation of students’ professionally-based competence and its implementation. The introduction of the methodology for the formation of professionally-based competence was carried out within the framework of the disciplines «Professionally-oriented foreign language», “Translation practice”, and other disciplines. Interdisciplinary connections and the creation of a multilingual environment significantly enrich the content of teaching professional disciplines. At the final, controlling-verification stage of the experiment, a final cut of the foreign language professionally-based competence formation level was conducted, performed according to the methods used at the ascertaining stage.

In addition, in order to identify the dynamics of the changes in the results of training of students, a test was organized, similar to the one that was used at the ascertaining stage of the experimental work. By the results of the final control, we obtained the following indicators of the student’s level

of formation of the components of professionally-based competence among students - future translators. Low level (level 1) - competence is not developed. The student does not possess the necessary skills and does not try to apply them, competence is not sufficiently developed, and professionally-based skills development is required. The student partially demonstrates the skills that are part of the professionally-based competence, strives to show the necessary abilities, understands their need, but he/she does not always succeed (up to 40 scores). Average level requires 40-75 scores. It gives an idea of what kind of behavior and what kind of abilities is assumed by this competence. High level of PBC development implies a sufficient level of professionally-based skills and abilities development (75-100 scores).

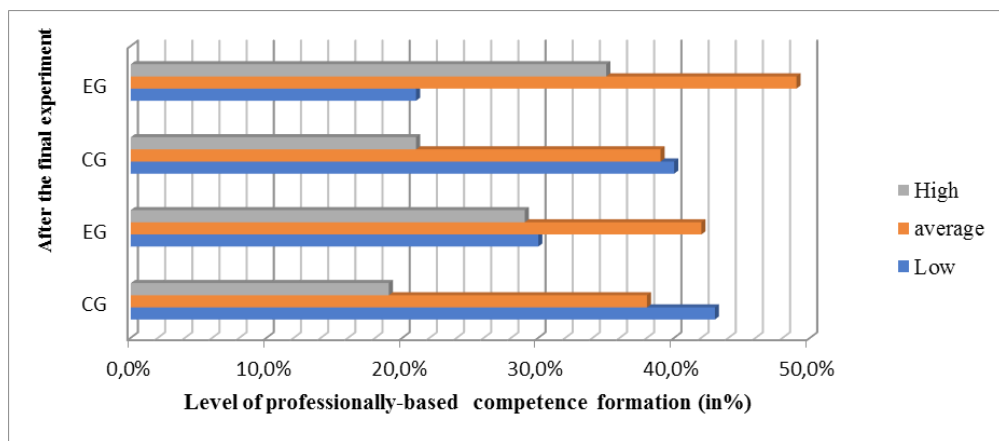

Figure 1- survey results

It is shown on the diagram that the levels of professionally-based competence formation of students with the use of modern methods, IC technologies and resources changed in a positive direction: the 1level, characterized as low level of competence development, decreased; 2nd average, medium level increased; and the 3d strongest (high level) increased by 8.3%. The data obtained indicate that during the study of the professionally-based disciplines and special courses, the number of students who have reached a high and medium level of development of professionally-based competence formation has noticeably increased, and the number of students with a low level of development of this competence has significantly decreased, which confirms the effectiveness of the work carried out, the results of which were provided by a holistic system of identified linguodidactic conditions for the use of modern methods, IC technologies and resources.

Results

As a result of the research study, the characteristics and structural composition of professionally-based competence were clarified - a complex of professional knowledge and professionally-based communication skills,

experience in the field of professional communication, value attitude to future professional translational activity, foreign language communication as a means of self-education and self-development in the professional sphere. In accordance with the grounded structure of the specified competence, indicators were determined to assess the formation of all its components; the ability to practically apply them in situations of professionally-based translation activity and intercultural communication. The constructed model of educational process brings together educational and extracurricular professionally-based activities of students into a methodological model, the realization of which was a condition for the successful formation of students' professionally-based competence.

The developed methodology for the students' professionally-based competence formation was based on the principles of interdisciplinary integration, professionally oriented, cognitive and communicative, the unity of students' growth and self-development. The leading characteristic of the proposed teaching methodology is its practical-activity orientation, and its effectiveness was determined by introducing a professional context into the content of teaching a foreign language and professionally-based disciplines, integration of modern teaching approaches, methods and technologies, which together provide a comprehensive formation of all professionally-based competence's components. In the process of experiment the students' professionally-based competence formation shows a positive dynamics of all its components' formation.

Conclusion

This conclusion is confirmed by the actual data obtained after the formative experiment in the experimental and control groups. In addition, the use of IC technologies' methodological potential is considered as one of the effective means in constructing a educational process in a students' professionally-based competence formation. The above conditions contributed not only to the expansion of knowledge, but the self-development and self-study of students, the enrichment of their professional experience. Thus, in our opinion, there is a need to improve the training process of future translators, taking into account the specifics of their professional activities.

REFERENCES

- [1] Ширяев, А.Ф. Синхронный перевод: деятельность синхронного переводчика и методика преподавания синхронного перевода. - М.: Воениздат, 1979. - 183 с.
- [2] Миньяр-Белоручев, Р.К. Теория и методы перевода. - М.: Московский Лицей, 1996. - 208.
- [3] Мильруд, Р.П. Компетентность в изучении языка. // Иностранные языки в школе. – 2004. - № 7. - С. 30-36.
- [4] Плужник И.Л. Формирование межкультурной коммуника-

тивной компетенции студентов гуманитарного профиля в процессе профессиональной подготовки: автореф. дисс. ... д. пед. н. Тюмень, 2003. - 44 с.

[5] Кунанбаева, С.С. Теория и практика современного иноязычного образования, Алматы, 2010. - 344 с.

[6] Поршнева Е.Р. Базовая лингвистическая подготовка переводчика: монография. — Н. Новгород: Изд-во ННГУ им. Н.И. Лобачевского, 2002. — 148 с.

[7] Latyshev L.K. *Technologiia perevoda* [Technology of translation]. Moscow: NVI-TESAURUS, 2001, p. 278.

[8] Porshneva, E.R. Experience in teaching interpreting in a situation of intercultural interaction: a mastery approach /E.R. Porshneva, Yu.O. Papilova //Bulletin of PNRPU. Problems of linguistics and pedagogy. - 2018. - No. 1. - P. 128–143.

[9] Пассов, Е.И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению. - М.: Русский язык, 1989. - 276 с.

[10] Тер-Минасова, С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. М., 2004. – 18 с.

[11] Johnson, E. (2002) *Contextual Teaching and Learning: What is it and why is it here to stay*. Thous and Oaks, California: Corwin Press INC. – 2002. – 208 p.

Вербицкий А.А. Теория и технологии контекстного образования: учебное пособие, МГПУ, 2017. – 340с.

[12] Man, D., Mo, A., Chau, M. H., O'Toole, J. M., & Lee. Translation technology adoption: evidence from a postgraduate programme for student translators in China. - *Perspectives*, 2020. - No28(2)/ - P. 253-270.

[13] Pinto, M., García-Marco, J., Granell, X., & Sales, D. Assessing information competences of translation and interpreting trainees: A study of proficiency at spanish universities using the Infoli Trans test. //Aslib Journal of Information Management. – 2014. - No66(1). – P.77-95.

[14] Abdi, H. Familiarity of Iranian MA Translation Students with ICT Tools. //International Journal of Linguistics and Translation Studies. – 2021. - No2(1). – P.17-26.

REFERENCES

[1] Shiryayev A.F. *Sinhronnyi perevod: deyatel'nost'sinhronnogo perevodchika i metodika prepodovaniya sinhronnigo perevoda* (Simultaneous translation: activities of a simultaneous translator and methods of teaching simultaneous translation). — Moskva.: Voenizdat, 1979. — 183 p. [in Rus.]

[2] Min`yar-Beloruhev, R.K. *Teoriya i metody perevoda* (Theory and methods of translation). — М.: Moskovskij Liczej, 1996. — 208p. [in Rus]

[3] Mil`rud, R.P. Kompetentnost' izuchenii yazyka (Competence in language learning). Inostrannyye yazyki v shkole. –M: 2004. - Pp. 30-36. [in Rus.]

[4] Pluzhnik I. L. Formirovanie mezhkul'turnoi kommunikativnoi kompetencii studentov gumanitarnogo profilya v processe professional'noi podgotovke. avtoref.diss. (Formation of intercultural communicative competence of humanitarian students in the process of professional training: abstract. diss....d. ped. s.). - Tyumen`, 2003. - 44 p. [in Rus]

[5] Kunanbaeva, S.S. Teoriya i praktika sovremennogo inoyazychnogo obrazovaniya. (Theory and practice of modern foreign language education). - Almaty`, 2010 - 344 p. [in Rus]

[6] Porshneva, E.R. Bazovaya lingvisticheskaya podgotovka perevodchika, monografiya (linguistic training of a translator: monograph).- Novgorod: Izd-vo NNGU im. N.I. Lobachevskogo, 2002. — 148 s. [in Rus.]

[7] Latyshev L.K. Tekhnologiya perevoda (Technology of translation). - Moscow: NVI-TESAURUS, 2001, p. 278. [in Rus.]

[8] Porshneva, E.R. Yu.O. Papilova Experience in teaching interpreting in a situation of intercultural interaction: a mastery approach. Bulletin of PNRPU. Problems of linguistics and pedagogy. - 2018. - No. 1. - P. 128–143.

[9] Passov, E.I. Fundamentals of the communicative method of teaching foreign language communication. – M: 1989. – 276p. [in Rus]

[10] Ter-Minasova, S.G. Yazyk i mezhkul'turnayakommunikatsiya (language and intercultural communication). – M: 2004. –18p. [in Rus]

[11] Johnson, E. Contextual Teaching and Learning: What is it and why is it here to stay//Thousand Oaks, California: Corwin Press INC. – 2002. – 208 p.

[12] Verbizkij A.A. Teoriya i tehnologii kontekstnogo obrazovaniya (Theory and technologies of contextual education: ed/posob). - MGPU, 2017, 340p. [in Rus]

[13] Man, D., Mo, A., Chau, M. H., O'Toole, J. M., & Lee. Translation technology adoption: evidence from a postgraduate programme for student translators in China. - Perspectives, 2020. - No28(2)/ - P. 253-270.

[14] Pinto, M., García-Marco, J., Granell, X., & Sales, D. Assessing information competences of translation and interpreting trainees: A study of proficiency at spanish universities using the InfoliTrans test. //Aslib Journal of Information Management. – 2014. - No66(1). – P.77-95.

[15] Abdi, H. Familiarity of Iranian MA Translation Students with ICT Tools. //International Journal of Linguistics and Translation Studies. – 2021. - No2(1). – P.17-26.

**БОЛАШАҚ АУДАРМАШЫЛАР КӘСІБИ ДАЯРЛАУ БӨЛІГІ
РЕТІНДЕ КӘСІБИ НЕГІЗДЕЛГЕН ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ
ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ**

*Байшымырова А.У.¹, Садыкова А.К.²,

Аймагамбетова М.М.³, Алимбаева А.Т.⁴

*¹докторант, Абылай хан атындағы ҚХКжәне ӘТУ, Алматы, Қазақстан,
e-mail: baishimirova87@mail.ru

²п.ғ.к., доцент, Абылай хан атындағы ҚХКжәне ӘТУ, Алматы,
Қазақстан, e-mail: a_ak_3008@bk.ru

³PhD, доцент, әл-Фараби атындағы ҚҰУ, Алматы, Қазақстан,
e-mail: aimagambetovamalika@gmail.com

⁴аға оқушы, әл-Фараби атындағы ҚҰУ, Алматы, Қазақстан,
e-mail: alimbayeva.adil@gmail.com

Андатпа. Зерттеу болашақ аудармашылардың кәсіби негізделген құзыреттілігін қалыптастыру мәселесіне арналған. Зерттеудің мақсаты – аудармашының кәсіби негізделген құзыреттілігін қалыптастырудың моделі мен әдістемесін әзірлеу. Қазіргі уақытта аудармашы әртүрлі әлеуметтік-экономикалық және саяси жағдайларда әртүрлі кәсіби қауымдастықтардың өкілдерімен жұмыс істейді, бұл аудармашыларды дайындаудағы негізгілердің бірі ретінде кәсіби-негізделген құзыретті бөліп көрсетуге мүмкіндік береді. Демек, жоғары оқу орындарының білім беру міндеттері болашақ мамандардың кәсіби негізделген дағдыларын қалыптастыруды қамтуы керек. Мақалада аудармашының кәсіби негізделген құзыретінің құрамдас бөлігі болып табылатын ғалымдар мен заманауи зерттеушілердің позициясынан қарастырылатын мәселенің әртүрлі аспектілері қарастырылады. Бұл құзыреттілікті университетте оқу кезінде қалыптастыру қажеттілігі дәлелденді, өйткені кәсіби негізделген дағдыларға ие болу аударма саласындағы заманауи маманның табысты кәсіби қызметінің негізгі талаптарының бірі болып табылады. Мақалада кәсіби негізделген құзыреттілікті қалыптастырудың әртүрлі тәсілдері талданады, сонымен қатар болашақ аудармашы студенттердің кәсіби негізделген құзыреттілігін қалыптастыру үшін заманауи инфокоммуникациялық технологиялардың әдістемелік мүмкіндіктері қарастырылады. Бұл зерттеуде аудармашылардың кәсіби негізделген құзыреттілігін қалыптастыруға арналған инфокоммуникациялық технологиялар негізіндегі тапсырмалар мен жаттығулардың пән мазмұнын білуге әсерін бағалауға, сондай-ақ олардың АКТ-мен байланысын анықтауға әрекет жасалды. Зерттеу барысында алынған нәтижелерді қорытындылау және оларды сандық мәліметтер негізінде көрсету үшін сандық зерттеу әдістері қолданылды.

Тірек сөздер: құзыреттілік, мәдениетаралық коммуникация, кәсіби қарым қатынас, кәсіби бағытталған компетенция

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-БАЗИРУЕМОЙ КОМПЕТЕНЦИИ КАК ЧАСТЬ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ПЕРЕВОДЧИКОВ

*Байшымырова А.У.¹, Садыкова А.К.²,
Аймагамбетова М.М.³, Алимбаева А.Т.⁴

¹докторант, КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан
e-mail: baishimirova87@mail.ru

²канд.пед. наук, доцент, КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан, e-mail: a_ak_3008@bk.ru

³PhD, доцент, КазНУ имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан
e-mail: aimagambetovamalika@gmail.com,

⁴ст.преподаватель, КазНУ имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан
e-mail: alimbayeva.adil@gmail.com

Аннотация. Исследование посвящено проблеме формирования профессионально-базируемой компетенции будущих переводчиков. Целью исследования является разработка модели и методики формирования профессионально-базируемой компетенции переводчика. В настоящее время переводчик работает в различных социально-экономических и политических условиях с представителями разных профессиональных сообществ, что позволяет выделить профессионально-базируемую компетенцию как одну из ключевых в подготовке переводчиков. Следовательно, образовательные задачи высшей школы должны предполагать формирование профессионально-базируемых умений будущих специалистов. В статье рассматриваются различные аспекты рассматриваемой проблемы с позиции ученых и современных исследователей, которые являются составляющими профессионально-базируемой компетенции переводчика. Обосновывается необходимость формирования данной компетенции при обучении в вузе, поскольку владение профессионально-базируемыми умениями является одним из ключевых требований для успешной профессиональной деятельности современного специалиста в области перевода. В статье анализируются различные подходы к формированию профессионально-базируемой компетенции, а также рассматриваются методические возможности современных инфокоммуникационных технологий для формирования профессионально-базируемой компетенции студентов-будущих

переводчиков. В этом исследовании была предпринята попытка оценить влияние заданий и упражнений на основе инфокоммуникационных технологий для формирования профессионально-базируемой компетенции переводчиков, на знание предметного содержания, а также выявить их отношение к ИКТ. Количественные методы исследования использовались для того, чтобы обобщить полученные в ходе исследования результаты и выразить их на основе числовых данных.

Ключевые слова: компетенция, межкультурная коммуникация, профессиональное общение, профессионально-базируемая компетенция

Статья поступила 17.02.2022

УДК 378.14:165.242

МРНТИ 14.07.03

DOI 10.48371/PEDS.2022.65.2.012

THE ROLE OF SELF-ATTITUDE IN THE FORMATION OF STUDENTS' PROFESSIONAL SELF-IMAGE

*Makhadiyeva A.K.¹, Abibulayeva A.B.²

¹doctoral student, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur - Sultan, Kazakhstan, e-mail: ay.makhadi@gmail.com,

²PhD, Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur - Sultan, Kazakhstan, e-mail: asyoka93@gmail.com

Abstract. The instability of the modern world with its rapidly changing social and economic realities requires a person to be ready for self-improvement. Each manifestation of a person as a social subject involves the inclusion of self-attitude in this process. People with the positive self-attitude are less immersed in their internal problems, they are much less likely to suffer from psychosomatic disorders. Positive self-attitude and self-confidence help teachers to overcome difficult and stressful situations and make educational process more effective. For this reason, higher education, in addition to professional training, should include programs that form the skills and abilities of future specialists for professional self-development, whose success depends on many circumstances, including the attitude of the individual to him or herself.

Recent studies show the relationship between self-attitude and work success, some researchers draw a parallel between self-attitude and professional burnout.

The article analyzes the historical development of the concept of «self-attitude» and sets the goal to determine the self-attitude of 1-2 year students, analyze and interpret the results obtained. The results of empirical studies reflecting the features of the formation of the concept of professional self-identification of university students are presented. The role of self-attitude during professional training is reflected in this article as well.

Key words: self-attitude, bachelor students, self-esteem, self-development, self-image, positive self-attitude, self-awareness, personality, personal growth.

Main provisions

Self-attitude influences the formation of a student's professional self-image. Student's self-attitude is distinguished by a number of psychological features, due to the high level of orientation of the student's personality towards other people in the absence of a focus on oneself:

- high dependence on «external» self-assessment bases;
- high level of self-blame and self-criticism.

Introduction

Social pedagogue plays a particularly important role in life, performing educational and remedial work. It is important to note that a significant role is played by the attitude of a social pedagogue to his profession, his satisfaction with his work, his attitude towards himself as a professional.

Professional self-attitude is formed on the basis of the student's educational and professional self-awareness at the stage of university training, which is based on a special form of reflection aimed at understanding the problems that arise in educational activities, which involves the formation of a self-relationship of the personality of a student-social teacher through the passage of crises of educational activity at a university.

Historical background of the term "Self-attitude".

Most common definitions of the concept "self-attitude nowadays according to Russian psychologists can be defined as the system of attitude towards one's self in the works of (V. V. Stolin, N. I. Sarjeladze, I. S. Kon) and as an emotional-value self-attitude (I. I. Chesnokova, S. R. Pantileev).

Most common definitions of the concept "self-attitude nowadays according to Russian psychologists can be defined as the system of attitude towards one's self in the works of (V. V. Stolin, N. I. Sarjeladze, I. S. Kon) and as an emotional-value self-attitude (I. I. Chesnokova, S. R. Pantileev).

V. V. Stolin proposes two main approaches for understanding self-attitude. According to the first point of view, self-attitude can be described as a specific activity of the subject directed at his «Self,» consisting of certain internal

activities (and attitudes toward them), defined by emotional specificity and the objective content of the action. The initial prerequisites for the development of self-attitude, which is self-esteem that is defined as a measure of one's ability to meet one's own communication needs - belonging and recognition. [1], is considered in the second position.

Self-attitude is a phenomenological manifestation of the meaning of «I» for the subject himself, according to S. R. Pantileev. At the same time, self-attitude is embodied in one or another special form (modality) with a specific semantic coloring and a definite emotional tone, rather than being formed as a sum of emotional manifestations according to some predefined list of emotional qualities. [2, p. 9].

N. I. Sarjveladze has coined the term self-attitude defines it as the attitude with which the person perceives the topic of the need in relation to the circumstances in which he is satisfied. In the processes of cognition (self-knowledge), emotional states, and behaviors, a person realizes self-attitude as an attitude behavior.

A. A. Derkach concludes that self-attitude is not only an evaluation of person's attitude to himself but also his general life attitude that is formed in the process of ontogenesis and through conscious efforts [3, p. 94], identifying self-attitude as one of the structural elements of the emotional component of acmeological culture.

Self-attitude, according to V.N. Markin, is an emotional-evaluative act of self-assessment that is at the same time self-cognitive (subjective-personal) activity and the crystallized product of this activity is a personal neoformation - a stable attitude toward oneself (in reality, self-attitude).» At the same time, the author believes that successive self-actualization process, self-improvement and self-realization can be viewed as the intention of self-attitude [3, p. 93, 95].

According to P.P. Gornostay, self-attitude is an element of self-awareness, which includes an awareness of one's own capabilities, which can be manifested in understanding the vocation, the individual's specific purpose, or the ability to solve a problem that others are unable to address. If one's self-attitude is unconscious (or only partially conscious), it is based on intuition. In addition, the author gives a vision of the ideal «Self» [3, p. 168].

V.N. Markin considers an attitude oriented towards his personality as a property, process, and state, combining the approaches of numerous authors to self-attitude. As a property, self-attitude serves as the subjective core of the personality, which consists of:

1. System «I,» i.e. is a set of I-constructs integrated into the Self-concept;
2. The meaningful system of the personality (the meaning of life, basic life values, including the intrinsic value of one's own life, the Self-image);

3. Meaningful vertical of personality (orientation, meaningfulness of its life and professional self-determination).

The stages of self-inquiry, self-determination, self-assessment, self-perception, and so on are distinguished in self-attitude, as they are in the process.

In self-attitude, as in the process, the stages of self-inquiry, self-determination, self-assessment, self-perception, etc. are distinguished. At the same time, “there is an experience of one’s self, one’s place and purpose in the existing world order, of hidden and discovered personal forces.

Summing up the above-mentioned definitions it becomes clear that there is no common definition of a term “self-attitude”. Moreover, various researchers have different approaches in studying self-attitude.

According to V.N. Markin the concept of developing a student’s personality’s self-attitude (undergraduate student, student) can be described as a pedagogically regulated interaction between:

- general social factors influencing the formation of personality (macro-conditions);
- organized pedagogical influences: the general situation in the teaching staff and targeted pedagogical influence (meso-conditions);
- individual personal activity (micro-conditions) [4].

Referring to the structure of self-attitude, it can be argued that its structure is most often described as consisting of three dimensions: positive evaluative self-attitude (self-esteem), positive emotional self-attitude (autosympathy) and negative self-attitude (self-humiliation).

At the same time, both self-esteem and autosympathy and self-abasement are complex in their structure and include a number of modalities that differ in their content (S.R. Pantileev, E.T. Sokolova, V.V. Stolin. For example, according to the results of a study by S.R. Pantileev, self-esteem consists of «openness», «self-confidence», «self-guidance» and «reflected self-attitude», autosympathy consists of «self-worth», «self-acceptance» and «self-attachment», and self-humiliation consists of «self-blame» and «internal conflict»[5].

Description of research methods and materials

The purpose of our research is to identify the role of students’ self-attitude in the formation of a professional self-determination in the study process at a university. In this regard, the following research objectives were set:

1. to identify the specifics of self-attitude by conducting S. R. Pantileev’s methodology «self-attitude research» for students of the specialty social pedagogue.

2. give a systematic analysis of the results and recommendations.

The object of the study was students of 1-2 courses of the specialty social pedagogue studying at the university.

For 1-2-year students of the Eurasian National University and Aktobe regional university, the of «Methodology of self-attitude research» S. R. Panteleev's was conducted to determine the self-attitude of students studying in the speciality of a social teacher. The method is designed to identify the personality self-determination structure, as well as the manifestation of individual features of self-determination such as closedness, self-confidence, self-management, internal conflicts and self-attachment, self-blame, reflected self-attitude. The methodology consists of 110 statements and 9 scales. The study involved 67 students.

Results of the research

The results obtained are shown in the table 1 below. The results obtained are divided into three levels: high, medium, and low.

Scales	Obtained results	Percentage of the result
Closedness	low	0%
	medium	100%
	high	0%
Self-confidence	low	0%
	medium	100%
	high	0%
Self-management	low	0%
	medium	67%
	high	33%
Reflected self-attitude	low	0%
	medium	90%
	high	10%
Self-worth	low	0%
	medium	63%
	high	37%
Self-acceptance	low	0%
	medium	53%
	high	47%
Self-attachment	low	0%
	medium	90%
	high	10%

Internal conflictiness	low	0%
	medium	93%
	high	7%
Self-blame	low	0%
	medium	87%
	high	13%

Table 1

Analyzing each scale represented in table 2 it should be noted that there was no result that showed a low level on the entire scale.

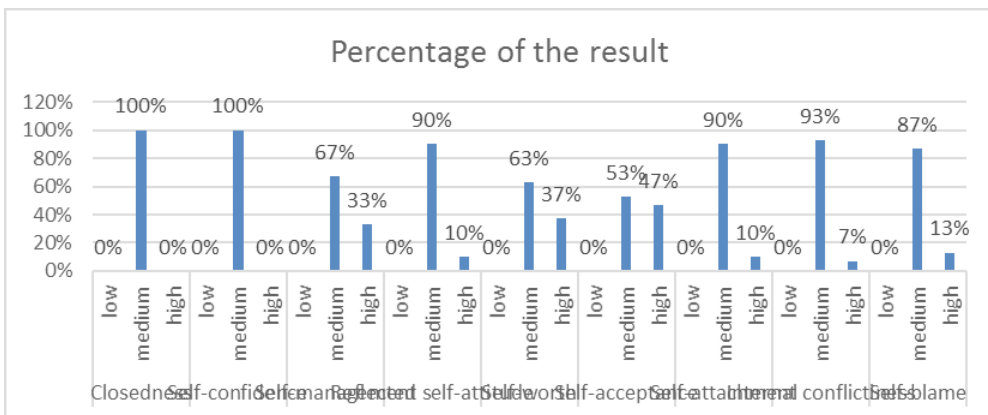

Table 2

Discussions

The results obtained by 100% of the researchers on the closedness scale are average. This is due to the irreconcilable attitude of a person towards himself; overcoming some psychological barriers especially in critical situations.

On the self-confidence scale, the results obtained by 100% of the respondents are at an average level. This is characteristic of those who, maintain efficiency, self-confidence, and focus on the accomplishment of their attempts in familiar conditions. When obstacles emerge unexpectedly, self-confidence suffers, and worry and stress rise.

According to the **self-management** scale, 33% of the surveyed demonstrate a high level. These students consider themselves the main source of their personality development, the regulator of access and success. The student perceives his own “Self” (I) as an inner core that coordinates and leads all activity, organizes conduct and interpersonal relationships, and allows him to foresee his actions and the consequences of potential interactions with others. He believes he is capable of assisting external influences, as well as resisting fate and natural occurrences. A person is characterized by control over emotional reactions and feelings about himself. And 67% of the surveyed

showed an average level. 1-2-year students reveal the peculiarities of their attitude to their "Self", depending on the degree of adaptability in the situation. In the usual conditions of life, in which all possible changes are significant and well predictable, a person can show a pronounced ability to personal control. In situations new to them, the regulatory capabilities of the "Self" weaken, the tendency to submit to environmental influences increases.

A high level was detected in 10% of the surveyed on the scale of well-established self-attitude. This means that only 10% of students feel that they are accepted by people around them. They feel that they are appealed to others, appreciated for their personal and spiritual qualities, their actions are often socially upheld due to their adherence to group norms and rules. They communicate with people easily, emotionally open to interacting with others, establish business and personal ties easily. Then 90% of students showed an average level. This means the students' selective perception of the attitude of others to themselves. From this position, positive attitude of other people is represented only to certain qualities, to definite positions; other personal manifestations can cause them annoyance, irritation and can be rejected.

According to the **self-worth** scale, 37% of the surveyed had a high level. It means that students appreciate their spiritual potential, the richness of his inner world, they are inclined to accept himself as a person and highly appreciate his own infallibility. The average level was found in 63% of respondents. This means the exclusivity of the attitude towards oneself. A person does not accept all his virtues and criticize not all his shortcomings.

Self-confidence helps to resist environmental influences, rationally perceive criticism to one's address. And 93% of the surveyed have an average level. This is reflected in the selective attitude towards oneself. A person tends to appreciate a number of his qualities, to recognize their uniqueness. Other qualities are clearly underestimated, so the observations of others can cause awareness of low value, personal insolvency.

According to the **self-acceptance** scale, 47% of students showed high level. They emphasize the high rigidity of the "Self" concept, the desire to preserve their qualities, requirements for themselves, and most importantly, visibility and self-assessment in an unknown form. The feeling of self-sufficiency and achievement of the ideal prevents the realization of the possibility of self-development and self-improvement. An obstacle to self-disclosure can also be a high level of personal anxiety, a predisposition to perceive the surrounding world as threatening self-esteem. The medium level of 53% of the surveyed indicates a selective attitude to their personal relationships, a desire to change only some of their qualities while preserving others.

On the scale of **self-attachment** 90% of the subjects showed a medium degree. And high and low levels were not observed. The average level obtained indicates the selectivity of the attitude to their personal relationships, the desire to change only some of their qualities while preserving others.

On the scale of **intrapersonal conflict** 7% of respondents showed a high level. These students have a predominant negative background of self-attitude. These students control themselves and tend to evaluate their state and things that are happening in their inner world. They are distinguished by high expectations of themselves, which results in a struggle between the real “I” and the ideal “I,” between the level of claims and actual achievements, and in the awareness of their low value.

And the remaining 93% of respondents have an average level. This is indicative of a person whose self-esteem is determined by their ability to adjust to changing circumstances. There is a good backdrop of attitude towards oneself, acknowledgement of one’s own qualities, and high enjoyment of one’s achievements under familiar surroundings, the features of which are well known and predictable. Unexpected difficulties, emerging additional obstacles can contribute to the effort to underestimate one’s own achievements.

On the scale of **self-accusation** 13% of respondents showed a high level. This is characteristic, first and foremost, of such students who find all of their shortcomings in themselves and are willing to blame themselves for all of their mistakes and mistakes. Problematic circumstances and conflicts in the realm of communication realize pre-existing psychological defenses, the most notable of which are self-defense reflexes in the shape of aggression, self-condemnation. Self-blame is followed with the development of internal tension, a sense that basic demands cannot be met. The rest 87% of students show the average level. This indicates an attitude towards independent choice. The accusation of oneself for certain actions and actions is made up with an expression of anger, annoyance at others.

Conclusion

From the above interpretation, it can be concluded that the attitude of students of 1-2 courses studying in the specialty of social pedagogy can be characterized as follows. The students’ own self-image worries them a lot. Only 10% of students perceive themselves as accepted by people. 93% of the surveyed students have selective attitude to themselves. The rigidity of the concept of «I», observed in half of the students. They want to keep the qualities they have. They might not strive for self-development and self-improvement. It was also noted that a small number of students have a negative attitude towards themselves. Based on these results, we believe that in order to form qualified social pedagogues, it is important, first of all, to develop students’ positive self-attitude.

In this regard, the following recommendations can be made to prepare students for the profession of social pedagogue:

1. To form in students a full understanding of their profession;
2. Training of students on «My profession»;
3. Organization of various academic events for self-development and improvement;
4. Organize meetings with qualified social pedagogues

working at schools or other educational institutions. Implementing these recommendations will lead to the formation of a positive attitude of students majoring in social pedagogy to the realization of a professional "self-image".

REFERENCES

- [1] Столин В.В. Познание себя и отношение к себе в структуре самосознания личности: Дис. д-ра психол. наук. - М., 1985. - 530 с.
- [2] Пантилеев С.Р. Стрoение самооотношения как эмоционально-оценочной системы: дис: канд. псих, наук. - М., 1988. - 202 с.
- [3] Деркач А.А., Селезнева Е.В. Акмеологическая культура личности: содержание, закономерности, механизмы развития. – Изд-во Московского психолого-социального ин-та. - М., 2006.- 492с.
- [4] Маркин В.Н. Жизненная позиция личности: Идеол. и социал.-психол. аспект / В. Н. Маркин. - М.: Мысль, 1989. – 171с.
- [5] Пантилеев С.Р. Самоотношение как эмоционально-оценочная система: (спецкурс). – Изд-во Моск. ун-та, 1991.- 108 с.

REFERENCES

- [1] Stolin V.V. Poznanie sebya i otnoshenie k sebe v strukture samosoznaniya lichnosti (Self-cognition and self-attitude in the structure of self-consciousness). – М., 1985. - 530 s.: Dis. d-ra psihol. nauk. [in Rus]
- [2] Pantileev S.R. Stroenie samootnosheniya kak ehmotSIONal'no-otsenochnoj sistemy dis: kand. psikh, nauk (The structure of self-esteem as an emotional-evaluation system). - М., 1988. - 202 s. [in Rus]
- [3] Derkach A.A., Selezneva E.V. Akmeologicheskaya kul'tura lichnosti: sodержanie, zakonomernosti, mekhanizmy razvitiya (Acmeological personality culture: content, regularity, mechanisms of development). - М., 2006. - 492 s. [in Rus]
- [4] Markin, V. N. Zhiznennaya poziciya lichnosti. Ideologicheskij i social'no-psihologicheskij aspekty (Life position of personality. Ideological and socio-psychological aspects). - М., 1989 – 171 s. [in Rus]
- [5] Pantileev S. R. Samootnoshenie kak emocional'no-ocenochnaya sistema (Self-esteem as an emotional-evaluation system). - М., 1991. - 108 s. [in Rus]

СТУДЕНТТЕРДІҢ КӘСІБИ «МЕН» БЕЙНЕСІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫНДА ӨЗ-ӨЗІНЕ ДЕГЕН ҚАТЫНАСЫНЫҢ АЛАТЫН РӨЛІ

*Махадиева А.К.¹, Абибулаева А.Б.²

¹докторант, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Нұр-Сұлтан, Қазақстан, e-mail: ay.makhadi@gmail.com,

²п.ғ.д., профессор, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Нұр-Сұлтан, Қазақстан, e-mail: asyoka93@gmail.com

Аңдатпа. Қазіргі әлемдегі әлеуметтік және экономикалық өзгерістер адамнан жаһандық өзгерістерге сай өзін-өзі жетілдіруге дайын болуды талап етеді. Адамның әлеуметтік субъект ретіндегі белсенділігі осы процесте адамның өзіндік қарым-қатынасын қоса қамтиды. Өзіне деген оң көзқарасы бар адамдар өздерінің ішкі проблемаларына азырақ бейім, психосоматикалық бұзылулардан әлдеқайда аз зардап шегеді. Позитивті көзқарас пен өзіне деген сенімділік мұғалімдерге қиын және стресстік жағдайларды жеңуге көмектеседі және оқу процесін тиімді етеді. Осы себепті, жоғары білім беру жүйесі болашақ мамандарда кәсіби дайындықпен қатар, кәсіби өзін-өзі дамыту білігі мен дағдыларын қалыптастыратын бағдарламаларды қамтуы керек, олардың жетістігі көптеген жағдайларға, соның ішінде адамның өзіне деген көзқарасына байланысты.

Соңғы зерттеулер адамның өз-өзіне деген қатынасы мен жұмыстағы сәттілік арасындағы байланысты көрсетеді, сонымен қатар өзін-өзі бағалау мен кәсіби күйзеліс арасында параллель жүргізеді.

Мақалада «өзіндік қарым-қатынас» ұғымының тарихи дамуы сараланып, 1-2 курс студенттерінің өзіндік қарым-қатынасын анықтау, кәсіби өзіндік тұжырымдамасының мәселесі қарастырылған. Кәсіби өзіндік тұжырымдаманы зерттеудің негізгі тәсілдері талданды. Жоғары оқу орны студенттерінің кәсіби өзіндік тұжырымдамасын қалыптастыру ерекшеліктерін көрсететін эмпирикалық зерттеулердің нәтижелері ұсынылған. Студенттерінің кәсіби өзіндік тұжырымдамасының факторлық құрылымы анықталды, бұл кәсіби дайындық кезеңінде оның дамуына ықпал ететін жеке қасиеттердің интеграциялық көрсеткіштерін анықтауға мүмкіндік береді.

Тірек сөздер: өзіндік қарым-қатынас, бакалавриат студенттері, өзін-өзі бағалау, өзін-өзі дамыту, «өзін-өзі бейнелеу», позитивті өзіндік қарым-қатынас, өзіндік сана, тұлғалық, тұлғалық өсу.

РОЛЬ САМООТНОШЕНИЯ СТУДЕНТОВ В ФОРМИРОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО «Я-ОБРАЗА»

*Махадиева А.К.¹, Абибулаева А.Б.²

¹докторант, ЕНУ им. Л.Н.Гумилева, Нур-Султан, Казахстан

e-mail: ay.makhadi@gmail.com,

²д.п.н., профессор, ЕНУ им. Л.Н.Гумилева,

Нур-Султан, Казахстан, e-mail: asyoka93@gmail.com

Аннотация. Нестабильность современного мира с его быстро меняющимися социальными и экономическими реалиями требует от человека готовности к самосовершенствованию. Каждое проявление человека как социального субъекта предполагает включение в этот процесс отношение к себе. Люди с позитивным отношением меньше погружены в свои внутренние проблемы, гораздо реже страдают психосоматическими расстройствами. Позитивный настрой и уверенность в себе помогают учителям преодолевать трудные и стрессовые ситуации и делают учебный процесс более эффективным. По этой причине высшее образование, помимо профессиональной подготовки, должно включать программы, формирующие навыки и способности будущих специалистов к профессиональному саморазвитию, успех которого зависит от многих обстоятельств, в том числе от отношения личности к себе.

Недавние исследования показывают взаимосвязь между отношением и успехом в работе, так же проводят параллель между отношением и профессиональным выгоранием.

В статье анализируется историческое развитие понятия «отношение» и ставится цель определить отношение студентов 1-2 курсов, проанализировать и интерпретировать полученные результаты. Представлены результаты эмпирических исследований, отражающих особенности формирования концепции профессиональной самоидентификации студентов вуза. Роль отношения во время профессиональной подготовки также отражена в этой статье.

Ключевые слова: отношение, студенты бакалавриата, самооценка, саморазвитие, «Образ я», позитивное отношение, самосознание, личность, личностный рост.

Статья поступила 18.05.2022

УДК 378.14:811.512.161.1.
МРНТИ 01.68.11
DOI 10.48371/PEDS.2022.65.2.013

**LINGUODIDACTIC FEATURES OF FORMATION
INTERCULTURAL COMMUNICATIVE DISCOURSE IN
FOREIGN DIPLOMATIC**

*Halel A.¹

*¹doctoral student, KazUIR&WL named after Ablai Khan
Almaty, Kazakhstan, e-mail: aknur_h@mail.ru

Abstract. In today's globalized world, the issue of foreign language education is constantly changing. An important role in the training of future professionals is played by the ability to adapt to the professional environment, focus on personality and skills that increase competitiveness. Today, in the new socio-economic conditions, there is a need for qualified specialists who are able to work effectively and efficiently. The purpose of vocational education is not only to teach a person something, but also to give them the opportunity to find a way out of various situations in life. The author of the article notes that the current structure of diplomatic international relations is complicated by the direct impact on the formation professional discourse of international experts. The integration processes that make up the common scientific and educational community of Kazakhstan and abroad underscore the need for diversified professionals to engage in business, intercultural and day-to-day interactions with colleagues in other parts of the world. The main purpose of the article is to identify the linguo-didactic features of the formation of foreign diplomacy discourse of future diplomats. In other words, the author describes the need for the formation of professional communicative competence in a foreign language of a specialist, which characterizes the linguistic personality of the future diplomat in the formation of intercultural communicative discourse of foreign diplomacy.

Keywords. linguodidactics, future diplomat, diplomatic discourse, communicative discourse, international relations, diplomacy terminology, term, communicative.

Introduction

In the Law of the Republic of Kazakhstan "On Education": the study is regulated by state programs such as the long-term and sustainable development strategy until 2050, the Strategic Development Plan of the Republic of Kazakhstan until 2025, the National Development Plan of the Republic of Kazakhstan until 2025. (National priority 3. Quality education),

quality education - the national project "Educated Nation" - provides for the further development of the education system, including in the field of foreign language teaching [1].

Before considering the linguodidactical features of the formation of diplomatic intercultural communicative discourse, let us consider the concept of linguodidactics. Linguodidactics is a theoretical part of the methodology of language teaching, which emerged as a result of the combination of the theory of language teaching and linguistics, didactics. The object of linguodidactics is the theoretical basis of the process of teaching foreign languages and its research: the content, concept of language education, forms of teaching, research mechanisms and systematization of the learning process.

Main provisions

Theoretical substantiation of the laws of interaction of language teaching (learning process), reading (action of future specialists), the content of educational material and the technology of personalized knowledge acquisition. The variety of specific methods and approaches to linguodidactic research, their variants are associated with the description of the subject, purpose and selected aspects of the study. Each of them reveals a new view of different aspects of the object in terms of different goals and perspectives.

Linguodidactic is a young scientific discipline that has its origins. The phenomenon that plays a key role in the formation of linguistics as a branch of didactic methods - linguistics, psychology, social linguistics, social pedagogy, cultural studies, linguocultural studies and the development of many branches of science. Based on the full data of many sciences, at the point where they meet, the field of linguodidactic is becoming stronger and stronger in the field of science.

Linguodidactic is an effective model of the synthetic field of linguistic and didactic education. In N.D. Galskova's definition, linguodidactic is considered as a theory of foreign language teaching, the purpose of which is to create the basis for a methodology of teaching a foreign language in relation to the various pre-planned results of this process [2].

As can be seen from this definition, the concept of a second-level linguistic personality is closely linked with the formulation of the goals of modern language education and the development of the future diplomat's communicative competence in a foreign language, its ability and readiness. Diplomatic foreignness in the formation of intercultural communicative discourse is an opportunity for the future diplomat to feel the value of the language of the country taught, as well as the culture of the country and express it in the process of communication.

Materials and methods

In this article, the task is to form the professional communicative

competence of a specialist in a foreign language, which characterizes the linguistic personality of the future diplomat in the formation of intercultural communicative discourse of foreign diplomacy. Professional linguodidactic is designed to determine the components of the new model of language personality.

Modern linguodidactic, as its central category, promotes the concept of auxiliary language, which is understood as a set of abilities of a person to communicate at a cross-cultural level, which is understood as adequate interaction with other cultures.

That is, in order to do this, it is necessary to know what is meant by “language acquisition” and the regularity of the process of language learning in the learning environment. The new “ideology” of education required a rethinking of methodological issues in terms of the process of language acquisition by students in different learning contexts. Not only objective data confirmed by empirical research in language teaching materials, but also about the factors that have a deep theoretical basis for influencing the process of language teaching, regardless of the actual situation of teaching.

The unit that reflects the content of foreign language training in the specialty “Diplomacy” defines the “field of concept” as a cognitive-linguistic-cultural complex with a pre-selected speech-communicative and linguistic minimum to solve the problem of interconnection of foreign languages and foreign cultures that reflect reality through the cultural worldview .

In the linguistic literature, the term “concept” is interpreted differently based on the relevant description, which is the basis of the definition. For example, according to A.S. Zolotnikova many things in the text of “deputies” are hidden in the text with concepts that help to establish a close relationship with the person and their national, cultural, professional, age and other experience [3].

V.E. Chernyavsky does not consider the concept as a manifestation of meaning and refers it to the basic cultural socio-psychological knowledge of the collective consciousness, characterized by one or another linguistic form [4].

The concept of discourse cognitive models of discourse analysis included in the cognitive-discourse paradigm of linguodidactic knowledge. Cognitive models of discourse analysis included in the discursive paradigm are an effective tool for in-depth analysis of discourse practices and processes of production and perception of texts. Van Dyke considers the cognitive structure as part of the socio-cognitive approach as intermediate social and discursive practices [5,p.10].

The research is also conducted in the field of linguistic, sociolinguistics, political science, cognitive linguistics, textual linguistics and political linguistics

at the intersection of related directions. An important aspect considered in the field of political linguistics is the system of values and anti-values, as well as the study of communication laws using the methods of political linguistics allows to identify certain typical properties of communication, which are presented in the form of antinomies:

- ritual and information;
- reduction and completeness of information;
- standard and expressive;
- explicit and implicit assessment;
- aggression and tolerance.

There are three leading types of dialogue: real dialog, "distance" dialogues, intertextual. When the text is evaluated in discourse, the discursive characteristics of the text "taking into account the specific conditions of its creation and functioning": the authorship and addressability of the text. The author's intent reflected in the communicative strategies and tactics used. The relationship between the text of the analysis and "many other texts aimed at describing those events" is studied (narrative). In addition, the interaction of competing discourses can be considered separately, taking into account the concepts of "order" and "field" of discourse proposed by researchers and the ability of subjects to work in different discourses.

As a basis of linguistic analysis of diplomatic discourse (DD) we consider the relationship between the concepts of "text", "discourse" and "communication" and communicative events at the textual level and in terms of discursive values and antiquities, the author and his purpose, We consider it convenient to study in terms of typical properties and functions of the relationship.

The strategic nature of diplomatic relations reflects the circumstances of the communicative act, the dynamic nature of the interaction of the subjects of communication, the reasons for the emergence of information discourse (presumption of ignorance and relevance), the possibility of communication, deliberate misrepresentation and imposition. Communicative strategies are based on the discursive behavior of the addressee (the best assessment of the discourse situation) and the addressee (confirmation of knowledge, correction of errors in the assessment of the creator of the situation; acceptance of the imposition assessment of the situation against the addressee).

Recognition of the concept as a cognitive knowledge defined by cognitive-linguistic and cultural features is a natural step in the formation of an anthropocentric paradigm of the humanities, in particular in the formation of linguistic knowledge.

The concept basically contains the personal and objective concept of the main national-cultural prototype of the language in relation to the ethno-

semantic person, established in the semantic system of the natural language.

According to, O.Aitbayev the restoration of the “image of the person in accordance with the language” [6] which is carried out by ethnocultural evidence, corresponds to some extent to non-classical (assessment) model logic and the realization of pronunciation and proposition in relation to the subject of thought and speech in model theory.

Therefore, the concept is a verbal meaning expressed in terms of expression through a series of linguistic implementations that create the appropriate lexical-semantic paradigm. The plan to support the linguo-diplomatic concept includes at least two sets of semantic features.

First, it “fixes” the lexical-semantic paradigm and includes meanings that are common to all languages that form its conceptual or prototypical basis.

Second, linguo includes semantic features that characterize diplomatic, ethno-semantic features and are common to at least part of its introduction, associated with native speakers or the mentality of a national linguist. As, Yu.D. Apersiya points out, the “division” of the semantics of the concept into two parts corresponds to some extent to the lexicographic postulates that the two levels offer, the presence of national and cultural features of the word is recognized by the sign that gives it the status of a concept [7].

Summarizing the views on the concepts and definitions of linguistics-diplomacy allows us to conclude that the concept is a collective unit of knowledge / consciousness (sender of high spiritual values), marked by diplomatic cultural features and linguistic images. Therefore, the future diplomat should have a apparatus of concepts in the field of economics, law, politics (geopolitics), diplomatic research, culture (history, ethnology, religion, literature, art). In the process of vocational education, students must master the same conceptual apparatus based on the implementation of interdisciplinary links, discussing similar issues in a foreign language.

In the current situation, a professional cannot be a modern professional without mastering a foreign language, and on the other hand, knowledge of a foreign language is not enough for many professionals to determine the importance of knowing a professional foreign language.

Specialists in the field of diplomacy in accordance with their professional goals:

- own methods of comprehensive study of the socio-economic life of the researcher of assessment;
- to know the methods and results of research in the field of ethnography, archeology and dialectology of the studied area
- know the features of social, political and economic development of the study area; be able to model and predict socio-political and cultural processes [8,p. 120].

However, these rules, in our opinion, do not publish or reflect the qualifications of the graduate, based on the necessary professional knowledge and skills of the diplomatic specialist, as well as the personal qualities and abilities of the specialist, which adequately describes the field of activity. For example, to be a qualified diplomat, you need to be a good analyst, a visionary, a speaker, a qualified politician and a diplomat.

The peculiarity of the integrative basis of training requires the selection of material that most closely connects the foreign language with the disciplines of different cycles of this specialty. Given that the specialty "Diplomacy" is a multifunctional, synthetic specialty that combines information from the natural, humanities, socio-economic disciplines, the method of selecting the content of the course ESP should meet the "order" of the foreign apparatus of all these cycles.

Training of diplomatic specialists' exercises aimed at forming intercultural and communicative competence of the future specialist in the formation of foreign-language intercultural communication discourse have been prepared.

In this regard, it is necessary to conduct internal and interdisciplinary contacts. The development of these connections is in-depth, affects the basis of disciplines and is essential for the improvement of the entire educational process. They represent the integration of educational knowledge based on the transformation of scientific knowledge and have a direct impact on the achievement of teaching and learning.

Learning outcomes of modern Linguodidactics for the formation of diplomatic foreign intercultural communicative discourse:

- cultural and linguistic material in a foreign language;
- unity of behavior models and norms adopted in a foreign language;
- structures used for different purposes in the process of intercultural communication;
- features of strict diplomatic language in the implementation of foreign norms.

Prospective diplomats in the formation of foreign diplomatic intercultural communicative discourse:

- creating correspondence to socio-cultural differences;
- conducting cultural dialogue in the language of intercultural communication, depending on the specifics of the culture of their country;

In the formation of foreign diplomatic, intercultural, communicative discourse, future diplomats should know the results of training in the following areas:

- spelling, lexical, grammatical and stylistic norms of foreign languages;
- main methods of interaction;
- national and cultural features of social and verbal behavior;

- main intonation features of oral speech;
- basic concepts and methods of teaching foreign languages with the use of innovative technologies.

Results

Based on these skills and abilities, we consider the didactic conditions for the formation of a foreign diplomatic intercultural communicative discourse of future diplomats. In the process of formation of foreign diplomatic intercultural communicative discourse, the effectiveness of the developing communication of future diplomats is achieved through the observance of the system of didactic conditions and the use of appropriate educational and methodological support. Observance of the system of didactic conditions allows to put into practice the theoretical rules related to the formation of intercultural communicative discourse of future diplomats. Important didactic conditions for the formation of foreign diplomats' intercultural communicative discourse of foreign diplomats are: creation of an educational environment that promotes the development of all subcompetitions of future diplomats in the formation of foreign diplomatic intercultural communicative discourse; use of a special system of tasks aimed at developing the communication of future diplomats in the process of formation of foreign diplomatic intercultural communicative discourse; use of interactive technology.

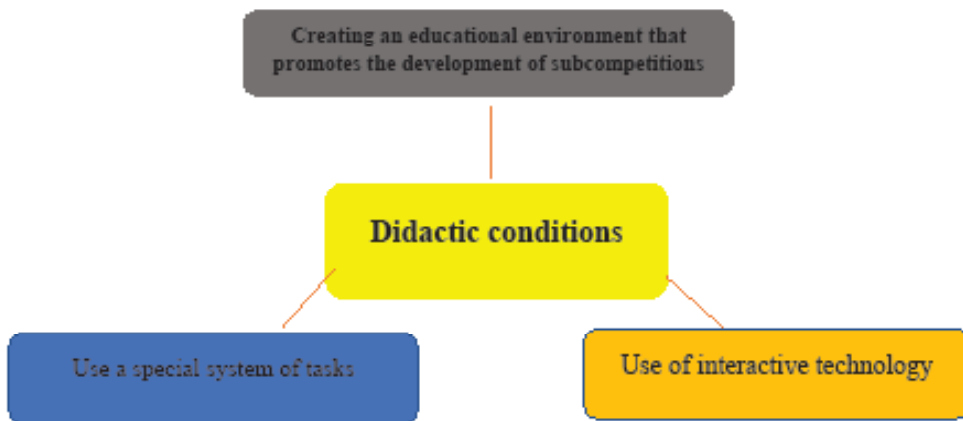

Figure 1 - Didactic conditions for the formation of foreign intercultural communicative discourse of future diplomats

The most important didactic condition for the developing communication of future diplomats in the process of forming foreign diplomatic intercultural communicative discourse is the creation of a special educational environment.

Creating an educational environment provides ample opportunities for the formation of intercultural communicative discourse: to reflect the goals of educational activities; objectives of educational activities; the content of

educational activities; indication of the conditions for the implementation of educational activities; manifestations of the peculiarities of educational activity.

A special place in the creation of the educational environment is given to professional internships, aimed at gaining methodological experience in the chosen field. The acquired theoretical knowledge is used in practice, during which all subcompetitions of diplomatic intercultural communicative discourse are mastered and the value-semantic relationship necessary for professional activity is formed.

Professionally oriented texts (texts from industry and special sources in a foreign language, microtexts in a foreign language) provide information supplementation on the basis of methodologically organized, educational and developmental information environment through the use of which future diplomats are able to learn a foreign language.

The first preparatory stage (reproductive stage): presentation and study of dialogue based on exercises, discourse-participatory and intercultural communicative competence indicators are aimed at studying (sentence construction, diplomatic style, functional style, speech genre and content).

In order to implement these didactic conditions, we offered students the following tasks:

- 1) preparation of material for negotiations;
- 2) review the content of the verbal note on the event;
- 3) correct drawing up of an invitation letter on the example of diplomatic documents. Students acquire the skills to fill out documents correctly, pay attention to the design and sequence of details.

Task 1. Group work with the text is carried out.

1. In discussing the text, consider the requirements for writing a diplomatic letter and answer the question of what is a professional letter writing based on the performance of notes and soul writing. Also, what are its types? The answer to the question « what is it?»

Task 2. Analyzes the specifics of using diplomatic terms and new professional words appointment, credentials, diplomatic representative, certificate of registration,

Task 3. A group conducts a debate on the text a group compiles a professional dialogue.

Documents certifying the registration of a diplomat in a foreign country are called "Credentials". The "Credentials" addressed to the receiving state are signed by the head of the state appointing a diplomatic representative and handed over to ambassadors and heads of special (extraordinary) delegations, approved by the signature of the minister of Foreign Affairs. Sample of personal notes for awarding the certificate:

Değerli, Bakan Bey!

Kazakistan Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanı olmamla ilgili tebriklerinizden

dolayı teşekkür ederim. Memleketinizdeyken gösterdiğiniz misafirperverliğiniz için şükranlarımı belirterek çift taraflı barışa sağlamaya yönelik çalışmalarımızı gerçekleştireceğimize inanıyorum.

Size sağlık, mutluluk ve kardeş Pakistan milletinin gelişmesini dilerim.
En içten dilek ve sagılarımla,

Yüksek makam sahibi
—————Bey'e
Pakistan İslâm
Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanı
İslamabad

In the process of forming a foreign diplomatic intercultural communicative discourse, the following requirements are introduced per unit of training in order to form independence in the implementation of texts in a foreign language.

- specific, which determines the actions to be formed;
- availability of responsibilities;
- thinking and speaking activity of future diplomats;
- problematic formulation of incentive tasks;
- focus on learning a specific type of speech activity;
- ratio of the ultimate goal of teaching the subject;
- motivation, interest in the process or result;
- formation;
- feedback.

One of the important conditions for the development of communication of future diplomats in the process of formation of foreign diplomatic intercultural communicative discourse is the use of a system of special tasks. Such a system of tasks must meet the following requirements:

- foreign language should provide mastery of the system of professionally important education, which is the basis for the formation of diplomatic intercultural communicative discourse;
- facilitate the development of skills in the formation of communicative discourse;
- facilitate the development of important methods of action to form a communicative discourse;
- orientation to the acquisition of experience of professional communication, ensuring the comprehensive development of future diplomats in the process of formation of intercultural diplomatic intercultural communicative discourse.

Discussions and conclusion

The proposed system of tasks aimed at developing the communication of future diplomats in the process of forming a foreign diplomatic intercultural communicative discourse includes the following types.

- motivational and introductory tasks aimed at the formation of foreign diplomatic intercultural communicative discourse;
- selected future diplomats in the field of foreign language education representation tasks that provide acquaintance with social roles in the field of activity;
- effective tasks aimed at the formation of a foreign diplomatic intercultural communicative discourse;
- implement integrative connections of different types of professional activities

creative tasks that provide implementation;

The process of forming a foreign diplomatic intercultural communicative discourse necessarily requires the implementation of tasks at a high level of communicative orientation. The proposed system of tasks will motivate future diplomats in the process of professional communication, mastering the basics of professional proof.

Tasks and the developed program for the formation of foreign intercultural diplomatic intercultural communicative discourse will help the future diplomat to develop the subcompetitions of actions.

Foreign diplomacy requires the widespread use of interactive forms of foreign diplomacy in the formation of intercultural communicative discourse: practical lessons in dialogue mode, discussions, role-playing games, including the analysis of real situations, etc.

In the process of forming the foreign diplomats' intercultural communicative discourse of foreign diplomats, a special place is given to interactive technology, which promotes the development of value orientations in a constantly changing professional environment. In pedagogical science, interactive technology means interaction, being in a conversational mode, entering into a dialogue with someone. Interactive technology means the activity of future diplomats not only with the teacher, but also with each other and in the learning process.

The use of interactive technology is relevant for our study for the following reasons: to create a favorable learning environment in which the student feels his success, his intellectual competence, so that the learning process is brought to a productive level.

The concept of «integrative technologies» is used in practice when it is necessary to emphasize the degree of activity of the subjects in the process of

interaction organized by the teacher in comparison with the existing practice.

In the organization of the learning process, interactive learning is reduced to the interaction of students in the development of learning materials, the exchange of knowledge, ideas, methods of action. Interactive teaching methods are relevant to the forms in our research, they reveal different perspectives, refer to the experience of future diplomats, support their activities, combine theory and practice, mutually develop the experience of participants.

During the research period, interactive learning allowed to highlight the following general results:

1) Interactive teaching methods allow to develop the understanding and creative application of knowledge in solving practical problems. Effectiveness is ensured not only by the active involvement of future diplomats in the educational process, but also by the direct use of knowledge.

2) Interactive training motivates future diplomats and increases participation in the discussion of issues, which gives an emotional impetus to the subsequent search engine, their activity motivates specific actions, the learning process becomes meaningful.

3) Interactive learning develops the ability to think unusually, to see the problem situation, the way out of it; substantiate their principles, values in life; Develops such qualities as tolerance and kindness to opponents, the ability to listen to other views, to establish cooperation, to form partnerships.

4) The use of interactive learning technologies allows you to control the acquisition of knowledge and the ability to apply the acquired knowledge and skills in different situations.

Result on the “created group” system: non-standard approach organization of the educational process; multidimensional mastering of educational material; formation of motivational readiness for interpersonal interaction not only in reading, but also in extracurricular activities.

Objectives of interactive forms of educational work on the formation of foreign diplomats, intercultural communicative discourse of foreign diplomats: to arouse students’ interest in the subject; effective study of educational material; ; to establish interaction between students, to teach them to work in a team, to tolerate any point of view, to respect the rights to freedom of speech and the dignity of the individual. Thus, the proposed didactic conditions can serve as a basis for the formation of foreign diplomats’ foreign diplomatic intercultural communicative discourse.

REFERENCES

[1] Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы.- Астана, 2011. – 12 б. – Кіру режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1100000487> [Қаралған күні: 15.04.2022]

[2] Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным

языкам: пособие для учителя. 3-е изд., перераб. и доп. -М.: АРКТИ, 2004. – 192 с.

[3] Золотнякова А.С. Личность в структуре педагогического общения. – Ростов н/д: РГПИ, 1979. – 201 с.

[4] Чернявская В.Е. Дискурс как объект лингвистических исследований //Текст и дискурс. Проблемы экономического дискурса: Сб. науч. тр. - Спб.: Изд-во С. Петерб. гос. ун-та экономики и финансов, 2001. - С. 11-22

[5] Van Dijk T. A. Discourse and Context: A Socio-Cognitive Approach. Cambridge. - New York: Cambridge University Press, 2008. - P.125.

[6] Айтбаев Ө. Қазақ тіл білімінің мәселелері. – Алматы, 2007. – 618 б.

[7] Апресян Ю.Д. Образ человека по данным языка: Попытка системного описания //Вопросы языкознания. -1995. - С.37-66

[8] Құнанбаева С.С. Қазіргі шеттілдік білім берудің теориясы мен практикасы. –Алматы: ҚазХҚЖ ӘТУ, 2010. – 324 б.

REFERENCES

[1] Қазақстан Республикасының «Bilim turaly» Заңы (Law of the Republic of Kazakhstan «On education»). - Astana, 2011. – 12 б. - Kirw rejimi: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1100000487>.- Astana, 2011. - P. 12) [Qaralğan күni 15.04.2022] [in Kaz]

[2] Gal'skova N. D. Sovremennaya metodika obucheniya inostrannym yazykam: posobie dlya uchitelya. 3-e izd., pererab. i dop (Modern methods of teaching foreign languages: a teacher's manual). - M.: ARKTI, 2004. – 192 s. [in Rus.]

[3] Zolotnyakova A.S. Lichnost' v strukture pedagogicheskogo obshcheniya (Personality in the structure of pedagogical communication). – Rostov n/d: RGPI, 1979. – 201 s. [in Rus.]

[4] С. HERNYAVSKAYA V.E. Diskurs kak ob'ekt lingvisticheskikh issledovaniy (Discourse as an object of linguistic research) //Tekst i diskurs. Problemy ekonomicheskogo diskursa: Sb. nauch. tr. -Spb.: Izd-vo S.Peterb. gos. un-ta ekonomiki i finansov, 2001. - S. 11-22. [in Rus.]

[5] Van Dijk T. A. Discourse and Context: A Socio-Cognitive Approach. Cambridge.- New York: Cambridge University Press, 2008.-P.125 s.

[6] Aytbaev Ө. Қазақ тіл білімінің мәселелері (Problems of Kazakh linguistics). – Алматы, 2007. – 618 б. [in Kaz]

[7] Апресян Ю.Д. Образ человека по данным языка: Попытка системного описания (The image of a person according to language data: An attempt at a systematic description) //Voprosy yazykoznaneya. -1995. - S.37-66 [in Rus.]

[8] Құнанбаева С.С. Қазіргі шеттілдік білім берудің теориясы мен практикасы (Theory and practice of modern foreign language education). – Алматы: ҚазХҚЖ ӘТУ, 2010. – 324 б. [in Kaz]

ШЕТТІЛДІК ДИПЛОМАТИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАТИВТІ ДИСКУРСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ЛИНГВОДИДАКТИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

*Халел А.¹

*¹докторант, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӨТУ,
Алматы, Қазақстан,
e-mail: aknur_h@mail.ru

Аңдатпа. Қазіргі жаһандану жағдайында шеттілдік білім беру мәселесі жиі өзгеріске ұшырауда. Болашақ мамандары даярлау барысында кәсіби ортаға бейімделуіне жол ашу, бәсекеге қабілеттілігін арттыратын тұлғалыққа және біліктілікке бағыттау маңызды рөл атқарады. Қазіргі таңда жаңа әлеуметтік-экономикалық жағдайда, тиімді, нәтижелі еңбек етуге қабілетті, білікті мамандар талап етілуде. Кәсіби білім берудің мақсаты-тұлғаны бірнәрсе үйрету ғана емес, сонымен қатар, оларды өмірде кездесетін әртүрлі кәсіби жағдайларда тығырықтан шығу жолдарын табу мүмкіндігін беру. Мақалада автор қазіргі таңда арқау болып отырған дипломатиялық халықаралық қатынастардың құрылымы халықаралық сарапшылардың кәсіби дискурсының қалыптасуына тікелей әсер ете отырып, күрделене түсетіні атап өтеді. Қазақстан мен шет елдердің ортақ ғылыми және білім беру кеңестігін құрайтын интеграциялық процестер әлемнің басқа елдеріндегі әріптестерімен іскерлік, мәдениетаралық және күнделікті қарым-қатынасқа қатысуға қатысты әртараптандырылған мамандарға қажеттілігін айтады. Әдебиеттерді теориялық талдау дипломатиялық шеттілдік мәдениетаралық коммуникативті дискурсын қалыптастырудағы дидактикалық жағдайларды дамытудың перспективалық бағытын анықтауға мүмкіндік береді. Бұл мәселені шешудің перспективасы коммуникативті құзыреттілікті дамыту үшін болашақ дипломаттарды кәсіби қызметке даярлау тапсырмасының тиімділігімен негізделеді. Мақаланың негізгі мақсаты болашақ дипломаттардың шеттілдік дипломатиялық дискурсын қалыптастырудың лингводидактикалық ерекшеліктерін айқындау болып табылады. Яғни, автор мақалада дипломатиялық шеттілдік мәдениетаралық коммуникативтік дискурсын қалыптастыруда болашақ дипломаттың тілдік тұлғасын сипаттайтын маманның шет тіліндегі кәсіби коммуникативті құзыреттілігін қалыптастыру қажеттілігін сипаттайды.

Тірек сөздер. лингводидактика, болашақ дипломат, дипломатиялық дискурс, коммуникативті дискурс, халықаралық қатынастар, дипломатиялық терминология, термин, коммуникативтік.

ЛИНГВОДИДАКТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ИНОЯЗЫЧНОГО ДИПЛОМАТИЧЕСКОГО МЕЖКУЛЬТУРНОГО КОММУНИКАТИВНОГО ДИСКУРСА

*Халел А.¹

*¹докторант, КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан
e-mail: aknur_h@mail.ru

Аннотация. В условиях современной глобализации проблема иноязычного образования все чаще подвергается изменениям. В процессе подготовки специалистов ключевую роль играет ориентация молодежи на личность и квалификацию, что облегчает адаптацию к профессиональной среде, повышает ее конкурентоспособность. На современном этапе в новых социально-экономических условиях требуются квалифицированные специалисты, способные к эффективному, результативному труду. Цель профессионального образования - не только научить человека что-то делать, но и дать им возможность найти пути выхода из тупика в различных профессиональных ситуациях, с которыми они сталкиваются в жизни. В статье автор отмечает, что структура дипломатических международных отношений, в которой мы сейчас находимся, усложняется, оказывая непосредственное влияние на формирование профессионального дискурса международных экспертов. Интеграционные процессы, составляющие общее научное и образовательное пространство Казахстана и зарубежных стран, говорят о необходимости диверсифицированных специалистов, способных участвовать в деловых, межкультурных и повседневных отношениях с коллегами из других стран мира. Теоретический анализ литературы позволяет выделить перспективное направление разработки дидактических условий в формировании межкультурного коммуникативного дискурса дипломатической иноязычности. Основной целью статьи является выявление лингводидактических особенностей формирования иноязычного дипломатического дискурса будущих дипломатов. То есть автор в статье описывает необходимость формирования профессиональной коммуникативной компетенции специалиста на иностранном языке, характеризующей языковую личность будущего дипломата в формировании межкультурного коммуникативного дискурса дипломатической иноязычности.

Ключевые слова. лингводидактика, будущий дипломат, дипломатический дискурс, коммуникативный дискурс, международные отношения, дипломатическая терминология, термин, коммуникативный.

Статья поступила 09.04.2022

УДК 378.147
МРНТИ 14.35.07
DOI 10.48371/PEDS.2022.65.2.014

FORMATION AND DEVELOPMENT OF PROBABILISTIC AND STATISTICAL THINKING STYLE OF MATHEMATICS STUDENTS

*Akhmetov Zh.¹

¹master of pedagogical sciences, lecturer,
Zhetysu University named after I. Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan
e-mail: ahmetovzhalgas@mail.ru

Abstract. For a fairly long period of time, probabilistic and statistical knowledge remained outside of training. The rapid development of probability theory and mathematical statistics in the XIX-XX centuries, the expansion of the boundaries of their application, awareness of the importance of stochastic knowledge for modern society made it possible to talk about the possibility of including probability-theoretical knowledge in the content of general, secondary and higher education. Prominent figures of science and education have participated in the discussion of this issue for many years. The coming of the XXI century. It was characterized by the inclusion of elements of probability theory, mathematical statistics and combinatorics in the content of the mandatory minimum of mathematical training. As the main purpose of introducing the stochastic component in the course of mathematics, a number of researchers see familiarization with statistical patterns, patterns of a broader type than those that make up classical determinism, noting that the education of probabilistic thinking as the antipode of deterministic thinking is of paramount importance for teaching [1].

Currently, the inclusion of probability theory and mathematical statistics in the content of mathematical education is primarily due to “the meaning and place of stochastic concepts and facts in the system of knowledge and ideas of modern man, their applied and practical significance in the world.” The application of probability theory and mathematical statistics in various fields of science and technology is becoming increasingly important: in sociology, linguistics, literature, models are being built using probabilistic and statistical methods; biology, physics, chemistry, give numerous reasons to talk about statistical patterns encountered in the study of natural phenomena, in the implementation of chemical reactions, in the study of the molecular structure of matter [2].

Keywords: probability theory, mathematical statistics, thinking, methodology, analysis, development, formation, students, teaching, university.

Introduction

Probability theory– the science that studies patterns in random

phenomena, occupies a special place among the mathematical sciences. It is characterized by a special methodology, a special approach to phenomena, a special nature of statements and predictions, a special - probabilistic type of thinking. The research of the formation and development of probabilistic-statistical representations and thinking in children is devoted to the work of both domestic and foreign scientists, who note an important feature of human memory - the ability to probabilistic forecasting. Forecasting the development of events and planning your own actions to achieve the desired results are integral moments of any human activity.

Basic provisions

Analysis of the currently existing dissertation research on the search for methodological ways to implement the stochastic component in the course of mathematics has shown that the work is mainly carried out in the following areas [3], [8], [10]:

- development of methods for the formation of stochastic representations among students in the process of learning the basics of probability theory and mathematical statistics at the primary and secondary school level (V. Bolotyuk, L. Bychkova, S. Vorobyova, D. Manevich, V. Selyutin, etc.);

- strengthening of the applied and practical orientation of the study of stochastic mathematics is due to the formation of a set of practical skills relating to the application of stochastic knowledge in the process of solving problems arising in practice (E. Bunimovich, S. Dvoryadkina, O. Troitskaya, A. Ploski, V. Firsov, S. Shcherbatykh, etc.);

- development of methods of stochastic preparation of teachers of mathematics (A. Anurin, D. Manevich, V. Selyutin, etc.).

Despite the achievements made by both domestic and foreign methodologists in the field of teaching probability theory and mathematical statistics, a number of questions remain open. We are talking about the development of a methodology for teaching stochastics in higher education.

Teaching mathematics in high school has a number of features. The course of mathematics at this stage of training should reflect the profile, i.e. show the possibilities of using mathematical apparatus in future professional activity, which is especially important for representatives of those areas of specialization for which mathematics is not among the core subjects. Familiarity with the elements of the stochastic component opens up ample opportunities to illustrate the importance of mathematics in solving applied problems, which contributes to students' understanding of the necessity and universality of mathematics and its methods [4], [5], [6].

However, the lack of time devoted to studying mathematics in groups of non-mathematical profiles, the weak reflection of the applied potential of stochastics in textbooks and textbooks leads to the fact that probability and statistics courses are often formal, contain only a set of algorithms without their justification, which, in turn, does not achieve the goals of thinking development.

Thus, at present there are contradictions between the need for the formation and development of probabilistic thinking of students as the main goal of introducing probabilistic and statistical lines in the course of mathematics and the insufficient level of its development among graduates; as well as the huge applied potential of stochastics and its insufficient implementation in the course of mathematics.

Description of materials and methods

The hypothesis is that learning stochastics in groups of humanities and natural sciences within the elective course will contribute to the development of probabilistic thinking if the following conditions are taken into account:

- implementation of an applied orientation, through the inclusion in the learning process of a system of tasks and exercises of an applied nature, which allows demonstrating the capabilities of mathematics as an apparatus for solving problems that arise in the field of future professional interests;
- taking into account the individual characteristics of thinking and abilities of representatives of each profile [7], [9].

To solve the problem of research and verification of the validity of the formulated hypothesis, it is necessary to solve the following tasks:

1) on the basis of theoretical data analysis, to determine the psychological and pedagogical foundations for the formation and development of probabilistic thinking;

2) to analyze existing textbooks and textbooks that implement the probabilistic-statistical line from the point of view of reflecting the applied potential of stochastics in them;

3) to select the stochastic content and identify the main ways to implement the applied orientation of stochastic teaching [10], [13], [14].

To solve the tasks, the following research methods were used: analysis and systematization of data from psychological, pedagogical, methodological and educational literature; theoretical and experimental substantiation of the effectiveness of the developed methodology.

The need to include probability-theoretic knowledge in general education is currently due to a number of reasons:

1) high level of scientific development (natural sciences, humanities and technical sciences are largely based on statistical concepts and widely use probabilistic and statistical methods);

2) socio-economic needs of society;

3) the processes of European and world integration, inextricably linked with the mutual rapprochement of countries and peoples, including in the field of education (the stochastic line is present as an independent content line in mathematics courses in almost all developed countries of the world).

The analysis of the teaching of the probabilistic-statistical line of a number of foreign countries (England, France, Japan, USA, etc.) allowed us to identify two main features – the implementation of the applied orientation

of teaching stochastics, as well as the correspondence of the program to the direction of specialization of students [11].

Currently, the school is switching to specialized training focused on individualization of training and socialization of students, including taking into account the real needs of the labor market. Profile differentiation is based on individual psychological characteristics of students. In this connection, teaching mathematics in groups of different profiles has its own specifics [12].

Based on the analysis of existing approaches to the concept of "probabilistic thinking", we distinguish the following components:

1) logical (when solving probabilistic problems, students form the basic techniques of logical thinking, such as comparison, analysis, synthesis, abstraction and generalization);

2) combinatorial (the most characteristic feature of combinatorial thinking is the ability of the subject to determine, consider and take into account all possible combinations of any signs or events);

3) probabilistic-statistical (the ability of students to operate with the concept of "probability", navigate in situations of uncertainty, analyze statistical information).

Introducing students to the ideas and methods of stochastics, most of which is abstract, as well as demonstrating the application of these ideas and methods in various fields of knowledge allows you to create a holistic picture of the world, teach them to compare generalized conclusions with specific phenomena, develop their own assessment of phenomena.

Results and discussion

The study of elements of probability theory and mathematical statistics is one of the main means of implementing the applied orientation of teaching mathematics. Their ideas and methods are widely used in various fields of knowledge.

In our opinion, the applied orientation of stochastic training consists in purposeful activity on the application of stochastic ideas and methods to the description of real-world processes, as well as to the analysis and resolution of a number of problems and tasks arising in future professional activity.

Applied tasks act as a leading component of the implementation of the applied orientation of stochastic learning. The analysis of modern textbooks and textbooks implementing the probabilistic-statistical line showed a weak reflection of the applied potential of stochastics: applied tasks are presented in minimal quantity or absent at all, the same can be said about the presence of applied examples illustrating the application of ideas and methods of stochastics in people's practical activities.

The main method of solving applied problems is the method of mathematical modeling, which includes 3 stages:

- 1) formalization – the construction of a mathematical model;
- 2) the solution of the problem within the constructed model;

3) interpretation – the interpretation of the resulting solution.

Learning to solve problems using modeling activates the mental activity of students, helps them understand the problem, independently find a rational way to solve it, establish a suitable method of verification, determine the conditions under which the task has (or does not have) decision.

Based on the theoretical analysis of the basic requirements for applied tasks, we have identified a number of principles (both general didactic and special) that must be adhered to when selecting applied problems in probability theory and mathematical statistics:

- the principle of accessibility (applied tasks should lie in the sphere of age-related interests and reflect issues that take place in a real situation; if additional facts of mathematical theory are required to consider individual examples, then they should be accessible to understanding and can be considered separately);

- the principle of scientific character (the applications and tasks used should be mathematically complete; the condition and result of solving applied problems should contribute to the expansion of scientific horizons, contain theoretical information about modern scientific achievements in the field of knowledge on which they are based);

- the principle of consistency and interconnection (applied tasks should be an integral part of the system of tasks and exercises in the basic course of combinatorics, probability theory and mathematical statistics);

- the principle of integration of disciplines (stating applied issues and offering practical tasks, it is necessary to emphasize the connection of stochastics with other sciences);

- the principle of practical significance (the content of applied tasks should carry meaningful practical information that is understandable to students either by virtue of their knowledge or based on their life experience and intuitive ideas);

- the principle of activity (when analyzing specific real situations, performing laboratory, practical work and conducting experiments, they take an active position, actively interact when working in small groups, imitating real dependencies, generate ideas);

- the principle of subjectivism (transfer from the object of learning to the subject. Independent work on the compilation of applied problems, the selection of examples of the use of ideas and methods of stochastics in various fields of human activity is important, which significantly expands the horizons, promotes the development of creative thinking);

- the principle of motivation (the motivating potential of stochastics is the formation of cognitive interest: students' awareness of how abstract mathematical concepts and facts can be effectively applied in their profile discipline);

- the principle of profile orientation (tasks and applications of probability

theory and mathematical statistics should be selected in accordance with a specific training profile).

Note also that when learning stochastics, it is advisable to use not individual tasks, but a system of tasks, to which we make the following requirements:

1) the tasks included in the system must meet the main educational objectives of training;

2) in the system of tasks, it is necessary to identify tasks of a preparatory nature, on the example of which students work out the basic techniques and methods used to solve the remaining tasks of the system;

3) the content of the applied tasks included in the system should correspond to reality, be clear, concise, interesting, understandable, and the solution should be of practical significance;

4) to create a system of tasks, it is necessary to take into account level and profile differentiation. So, among the ways of "profiling" stochastic problems, one can distinguish: the use of data or terms from the field of future professional interests in the formulation of an ordinary stochastic problem; the formulation of tasks in the form of professional situations, the solution of which is possible only with the involvement of knowledge from specialized subjects and knowledge of stochastics; setting tasks for students to independently formulate tasks based on the material of the profile discipline in the process of performing laboratory and practical work;

5) the system must include tasks for independent collection, presentation and processing of information (collection of statistical data, compilation and reading of tables, charts and graphs);

6) the system should include tasks that stimulate active cognitive activity, as well as tasks aimed at conducting independent scientific research;

7) the system should include tasks both for the analysis and interpretation of probabilistic models, and for students to independently build models of real situations arising in the field of future professional interests.

Conclusion

The problems put forward in connection with the research hypothesis have been solved and the following results and conclusions have been obtained: Theoretically and using concrete examples, it is proved that the stochastic apparatus is one of the most important components of the general intellectual and professional culture of a person living in modern society, the mastery of which is possible through showing the practical significance of the basic ideas and methods of the probabilistic-statistical component of the mathematics course. The analysis of psychological and pedagogical approaches to the formation and development of probabilistic thinking of students allowed us to establish that ideas about randomness and probabilistic thinking develop within the framework of the operational theory of intelligence development. The analysis of the historical path of introducing the probabilistic-statistical

line into the mathematics course, as well as the analysis of textbooks and textbooks created to date, showed a weak and unbalanced reflection of the applied potential of stochastics, whereas it is the applied orientation that acts as a means of developing students' probabilistic thinking. The methodology of teaching probabilistic and statistical content in the conditions of profile differentiation is based on the idea of implementing the applied orientation of stochastic teaching, carried out by including applied questions and a system of applied problems based on material from various specialized disciplines (biology, chemistry, literature, linguistics, economics, psychology, etc.) in the course on combinatorics, probability theory and mathematical statistics.

The conducted research is not exhaustive, but reveals a range of problems that require further reflection and resolution. In the future, it is advisable to continue the research in terms of developing and improving methods of teaching the basics of probability theory and mathematical statistics, taking into account current trends in the modernization of the content of mathematical education, computerization of the educational process.

REFERENCES

- [1] Carnap, R. Logical Foundations of Probability /Rudolf Carnap. Chicago: University of Chicago Press, 2nd edition. - 1962. - 613 p.
- [2] Jaynes, E.T. The probability theory: The logic of science. - Cambridge: Cambridge University Press, 2003. - 758 p.
- [3] Dvoryatkina, S.N. A structural model of the development of the probabilistic style of thinking of students in the process of teaching mathematics based on the dialogue of cultures Text. //European Social Science Journal. - 2012. - № 6 (22). - С.83-92.
- [4] Mitchell, P.P. Educational Technology //The Encyclopedia of educational media communications and technology/ Ed.D. Unwin, RMc. Aleese. London: Macmillan Press, 1978. - 314 p.
- [5] David J. Hesselgrave. Cotextualization: Meanings, Methods, and Models. Hesselgrave, Edward Rommen. Grand Rapids: Baker Book House, 1989. - 291 p.
- [6] Zhdan, A.N. The history of psychology: From Antiquity to the present day. - M.: Academic Project; Mir Foundation, 2007. - 576 p.
- [7] Kwast, Lloyd. Understanding Culture/in Perspectives on the World Christian Movement, ed. Ralph D. Winter and Steven C. Hawthorne. - Pasadena, CA: William Carey Library, 1981. - P. 361-363.
- [8] Asmus, V. The Problem of Intuition in Philosophy and Mathematics. History Essay: HUL the beginning of the XX century. /V.F. Asmus; introduction by V. V. Sokolov. - Ed.Z. - M.: Editorial URSS, 2004. - 312 p.
- [9] Kovpak I.O. Statistical research as a means of forming probabilistic and statistical thinking of students in the course of mathematics grades 5-6 // Modern problems of science and education. – 2014. – № 3.
- [10] Buntova, E.V. Independent work of students of agricultural

universities in the study of probability theory Text: dis. candidate of Pedagogical Sciences: 13.00.02. - Eagle, 2006. - 193 p.

[11] Sharov, A.C. The success of programming and the development of critical thinking. //Pedagogical Informatics. 2004. - No. 4. - pp. 59-67.

[12] Sheinin, O.B. History of probability theory and statistics in brief statements Text.; comp. and O.B. Sheinin lane. - Berlin: NG Verlag, 2006.-140 p.

[13] Sadovsky, V. N. Ludwig fon bertalanfy and development of system research in the twentieth century. //The System approach in modern science. - M.: Progress-Traditsiya, 2004. - P. 7-36.

[14] Romanenko, V. N. Pedagogical Informatics and key concepts of theoretical pedagogy of higher scho. /V. N. Romanenko, G. V. Nikitin, V. V. Koretz //Pedagogical informatics. - No. 2. - 2010. - pp. 49-60.

[15] General Psychology Text.: in 7 vols.; edited by B.S. Bratusya. Vol. 1. Sokolova E.E. Introduction to psychology / E.E. Sokolova. 3rd ed., ster. - M.: Publishing Center «Academy», 2008. - 352 p.

[16] Monakhov, V.M. Introduction to the theory of pedagogical technologies. - Volgograd: Peremena, 2006. - 319 p.

[17] Kolesnikova, I.A. The nature of humanitarian knowledge and its mission in modern society. //Social humanitarian knowledge. - 2001. - No. 3. - pp. 33-47.

МАТЕМАТИКАЛЫҚ СТУДЕНТТЕРДІҢ ЫҚТИМАЛДЫ- СТАТИСТИКАЛЫҚ ОЙЛАУ СТИЛІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖӘНЕ ДАМУЫ

*Ахметов Ж.У.¹

*¹педагогика ғылымдарының магистрі, оқытушы-дәріскер,
І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған, Қазақстан,
e-mail: ahmetovzhalgas@mail.ru

Аңдатпа. Ұзақ уақыт бойы ықтималдық және статистикалық білім оқу шеңберінен тыс қалды. ХІХ-ХХ ғасырлардағы ықтималдық теориясы мен математикалық статистиканың қарқынды дамуы, оларды қолдану шекараларының кеңеюі, қазіргі қоғам үшін стохастикалық білімнің маңыздылығын түсіну теориялық-ықтималдық білімді жалпы, орта және жоғары білім мазмұнына қосу мүмкіндігі туралы айтуға мүмкіндік берді. Көрнекті ғылым және білім қайраткерлері көптеген жылдар бойы осы мәселені талқылауға қатысып келеді. ХХІ ғасырдың басталуы ықтималдық теориясы, математикалық статистика және комбинаторика элементтерін математикалық дайындықтың міндетті минимумының мазмұнына қосумен сипатталды. Математика курсына стохастикалық компонентті енгізудің негізгі мақсаты ретінде бірқатар зерттеушілер классикалық детерминизмді құрайтындарға қарағанда статистикалық заңдылықтармен, кең типтегі заңдылықтармен танысуды көреді, бұл

ықтималды ойлауды детерминистік ойлаудың антиподы ретінде тәрбиелеу оқу үшін өте маңызды екенін атап өтті.

Қазіргі уақытта ықтималдықтар теориясы мен математикалық статистиканың математикалық білім беру мазмұнына қосылуы, ең алдымен, “қазіргі адамның білімі мен идеялары жүйесіндегі стохастикалық ұғымдар мен фактілердің мәні мен орны, олардың әлемдегі қолданбалы және практикалық маңызы”. Ғылым мен техниканың әртүрлі салаларында ықтималдық теориясы мен математикалық статистиканы қолдану барған сайын маңызды бола түсуде: элеуметтануда, лингвистикада, әдебиетте модельдер ықтималдық пен статистикалық әдістерді қолдана отырып құрылады; биология, физика, химия табиғи құбылыстарды зерттеуде, химиялық реакцияларды жүзеге асыруда, заттың молекулалық құрылымын зерттеуде кездесетін статистикалық заңдылықтар туралы айтуға көптеген себептер береді.

Тірек сөздер: ықтималдықтар теориясы, математикалық статистика, ойлау, әдістеме, талдау, даму, қалыптасу, студенттер, оқыту, университет.

ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ ВЕРОЯТНОСТНО-СТАТИСТИЧЕСКОГО СТИЛЯ МЫШЛЕНИЯ СТУДЕНТОВ-МАТЕМАТИКОВ

*Ахметов Ж. У.¹

¹магистр педагогических наук, преподаватель - лектор, Жетысуский университет им. И. Жансугурова, Талдыкорган, Казахстан
e-mail: ahmetovzhalgas@mail.ru

Аннотация. В течение довольно длительного периода времени вероятностные и статистические знания оставались за рамками обучения. Стремительное развитие теории вероятностей и математической статистики в XIX-XX веках, расширение границ их применения, осознание важности стохастических знаний для современного общества позволили говорить о возможности включения теоретико-вероятностных знаний в содержание общего, среднего и высшего образования. Видные деятели науки и образования уже много лет участвуют в обсуждении этого вопроса. Наступление XXI века характеризовалась включением элементов теории вероятностей, математической статистики и комбинаторики в содержание обязательного минимума математической подготовки. В качестве основной цели введения стохастического компонента в курс математики ряд исследователей видят ознакомление со статистическими закономерностями, закономерностями более широкого типа, чем те, которые составляют классический детерминизм, отмечая, что воспитание вероятностного мышления как антипода детерминированного мышления имеет первостепенное значение для обучения.

В настоящее время включение теории вероятностей и математической статистики в содержание математического образования обусловлено в первую очередь "значением и местом стохастических понятий и фактов в системе знаний и представлений современного человека, их прикладной и практической значимостью в мире". Применение теории вероятностей и математической статистики в различных областях науки и техники приобретает все большее значение: в социологии, лингвистике, литературе модели строятся с использованием вероятностных и статистических методов; биология, физика, химия дают множество поводов говорить о статистических закономерностях, встречающихся при изучении природных явлений, при осуществлении химических реакций, при изучении молекулярной структуры вещества.

Ключевые слова: теория вероятностей, математическая статистика, мышление, методология, анализ, развитие, становление, студенты, преподавание, университет.

Статья поступила 17.03.2022

УДК 378.14

МРНТИ 14.35.07

DOI 10.48371/PEDS.2022.65.2.015

DIDACTIC ASPECTS OF IMPROVING THE QUALITY OF EDUCATION

*Babakhanov F.B.¹, Sultanbekov Sh.S.²,
Makhanbetiyar A.B.³, Satybaldiyeva K.⁴

*¹doctoral student, Miras University, Shymkent, Kazakhstan
e-mail: farhad_kz@mail.ru

²c.p.s., ministry of Labor and Social Protection of the Population of the Republic of Kazakhstan, Nur-Sultan, Kazakhstan, e-mail: chingiz@mail.ru

³master student, Kazakh national University named after Al Farabi, Almaty, Kazakhstan, e-mail: 98_akhnur_98@mail.ru

⁴master student, Kazakh National Women's teacher Training university, Almaty, Kazakhstan, e-mail: satybaldiyeva.kyrgyzdak@mail.ru

Abstract. The task of improving the quality is multifaceted, which embraces the political, economic, social, pedagogical, psychological, ethical, scientific and organizational and technological aspects. In the theory of modern management, the algorithm for ensuring the quality of goods and services can be represented by a cycle that includes a sequence of mandatory

actions: planning educational services based on the selection of appropriate goals; implementation of plans through selected methods and means of action; ensuring the effectiveness of actions through verification or control; analysis and adjustment of actions.

The educational process of the university involves the professional training of the future specialist. In vocational training, didactic, psychological and subject aspects are distinguished. The psychological aspect implies the motivational sphere of the individual, the orientation of the individual to the future profession, the ability and interest in professional work.

Technological readiness is understood as a system of knowledge and skills necessary for successful professional activity. By subject means a good command of the content of the discipline.

Thus, individualization becomes a means of didactic training of students, and the content aspect of training is made up of professionally significant knowledge and skills.

Key words: Basic terms (automatically generated), high school, content of education, knowledge, specialized education, educational material, education, educational process, society's request, creative self-development, study load, fundamentalization of education, humanization of the educational process, integration of elements of the content of education

The main provision

The basic methodology of quality management, as it turned out, is applicable not only in industry and the service sector, but also in education. In order to switch to new technologies for managing the quality of education, it was necessary to ensure the openness of the entire education system to a variety of influences: from the state, the economy and society, while maintaining its internal integrity and high academic standards. Quality management of the educational process and educational systems is impossible without an objective assessment of the results and required the creation of a reliable control system, since without system control the learning process cannot be effective [1].

Introduction

The didactic system is a consistent embodiment in the principles, forms, methods and teaching aids of a certain didactic concept, i.e. a certain understanding of the goals, essence, laws and patterns, mechanisms of learning and personality development. If learning is considered, first of all, as the formation of typical methods of activity based on the acquired information, then the concept of programmed learning arises. If learning is interpreted as a way to develop creative abilities, then this approach corresponds to the concept of problem-based learning.

Problem-based learning is a condition and a means of achieving a number of the most important goals of the university. It assumes that the process of assimilation of knowledge by students cannot be reduced only to their

perception, memorization and reproduction. The most important condition for conscious, informal mastering of knowledge is the activity of the student's personality, his individualization. But it would be wrong to conclude from the above that all learning must become problematic.

This would be contrary to the capabilities of the university, education would become uneconomically organized, and the laws of the assimilation process would be violated, requiring the initial acquisition of ready-made knowledge in a certain form that could be applied in the course of solving problems.

For didactic preparation of students in the process of individualization of education, it is necessary to practice the use of more optimal teaching methods: problem-based learning, programmed, heuristic and research methods, most often these methods are used in major disciplines, conducting practical classes, and also introducing educational, didactic, cognitive tasks into the learning process, formulating pedagogical abilities for future professional activity, since in the course of solving problems, individualization of learning to solve these problems occurs, individualization of student learning occurs.

Materials

Didactic training, in essence, covers the entire set of problems related to the goals, content and conduct of the educational process, i.e. determines the procedural apparatus of the didactic training of the future specialist [2].

Control increasingly acts not only as a means of managing the educational process, but also as a means of developing the educational systems. Improving the quality of education cannot be achieved only by improving the monitoring and evaluation process; although without it, it is simply impossible, but it is important to change in line with modern requirements of all components of the education system. The main requirement for a modern lesson is that the content of the material is relevant to life, reflects the scientific truth and corresponds to the current level of development of the science, and teaching methods - to the level of the latest achievements of didactics. The new educational paradigm focuses not on the child's knowledge, skills and abilities, but on his personality and development through education.

Methods

In this research paper we conducted interview and use methodology for identification the problem and the ways how to solve. as it was relationg to the improving the quality of education we arranged the work as follows.

According to the results of the survey conducted among the students of the final groups (126 people were interviewed).

To the question What offers do you expect in chANGING EDICATION? the third part of the respondents answered: favorable conditions, the possibility of career growth, a full social package, advanced training, the possibility of free training.

The second third of the students wished for a high salary, flexible work

schedule, and career advancement. The other students could not answer this question. Worse was the question What can you offer TO CHANGE THE QUALITY?

Only 26% of the respondents can offer high-quality and conscientious performance of good professional training in the specialty, responsibility and dedication, all their potential and desire to work; the rest of the graduates found it difficult to answer. During the educational process, the graduate must form an adequate assessment of their capabilities and their claims, prepare them to perceive the real picture of the labor market and the desires of employers, to realize their professional suitability. Therefore, teachers and administrators of any educational institution need to work so that their graduates are in demand in the modern labor market in conditions of fierce competition and rapid development of modern society.

The growth of competence depends on the consistency in solving this issue. Since professional competence is a complex personal characteristic, it is impossible to pay attention to the development of only one component here. The acquisition of skills of self-educational work, the availability of the necessary pedagogical knowledge does not mean that the student will use them skillfully in his practical activities. In accordance with the model proposed in the study, self-education should be considered a system-forming element, a determining factor of its development.

Results

Intensively developing, the testing system is a catalyst for many innovative processes, the widespread introduction of information technologies and the creation of regional and municipal systems for assessing the quality of education. The formulation of the problem of quality in education, and therefore its provision and evaluation, is most directly related to the pragmatic aspects of the activities of educational institutions, and primarily higher education.

The quality assurance system is considered as a set of tools and technologies used to create conditions that guarantee the achievement of a certain level of preparedness of students (graduates, students and specialists). With this approach, education is considered, from one case, as a social category, and the other one, being a result of the pedagogical activity of an educational institution and the educational activity of the student himself.

The conceptual aspects of ensuring the quality of education are primarily related to the creation of learning conditions:

quality-enhancing education policies; clearly and unequivocally established criteria, norms, quality standards of educational products;

the quality level of teachers and schoolchildren, the quality of curricula and didactic materials, the quality level of the material, technical, social and information infrastructure of educational institutions;

effective means of influencing the subjects of the educational process, including specific technologies for organizing educational and educational processes, methods for assessing the quality of education;

using modern tools and technologies for objective quality control of education; informatization of education (professional databases, electronic textbooks and libraries, everyday use of telecommunications in classroom and independent study work);

mechanisms and tools for managing and self-governing educational activities from the standpoint of quality.

Thus, the quality of education is, first of all, the quality of the constituent parts of the entire educational system and its subjects, including the management system.

The main determinants of the formation of the content of secondary education are the needs of society and the individual, the orientation of education towards the prospects for the development of science, technology, production, and the service sector. The development of the content of secondary education is carried out in accordance with the main trends in its development - personal and competency-based orientation, focus on the maximum development of the individual, the priority of universal values, patriotic education, openness, accessibility, practical significance of knowledge and skills [3].

Discussion

The formation of the content of education should be based on the fundamentalization of knowledge that unites and integrates the individual and society, as well as knowledge that makes the individual free. Considering that the modern world (as a habitat and as the internal content of a person) catastrophically requires ecologization (environment ecology, soul ecology, thought ecology, etc.), we drew attention to the position of S. Klepko, who notes that " the integration of elements of the content of education on the principles of categorization is the basis for the fundamentalization of educational systems [4].

These approaches are more related to the principle of generalization, because they cover a wider range of problems than the fundamentalization of knowledge provides. But, in any case, as S. Goncharenko notes in his studies, it is necessary to reveal ways of generalizing and systematizing students' knowledge at the level of fundamental scientific concepts, laws, theories, methodological principles of natural science (material unity of the world, forms of existence of matter, interconnection as an attribute of matter, universal connection of bodies as the source of all types of motion), taking into account the principles of conservation, etc. [5].

When forming the content of education in high school, the principles of humanization of the learning process must be observed. On the one hand, students can be freed from the overload of educational information, getting ample opportunities for creative self-development, and on the other hand, it is vital for them to be confident in their future, which, as our research has shown, does not yet have its proper place [6].

The didactic aspect is one of the most important, since technological knowledge and skills begin to be laid directly in the learning process. To a

large extent, the level of didactic competence of the future specialist depends on how the process of didactic training is organized.

The didactic aspect is represented by a set or system of interrelated forms, means and methods of training with a predetermined end goal - individual readiness for future professional activity. Thus, individualization becomes a means of didactic training of students, and the content aspect of training consists of professionally significant knowledge and skills.

The process of didactic training of university students will be effective if it is purposeful and manageable, that is, so that the process of didactic training itself is creative, built on the basis of individualization.

To do this, during the training, great attention should be paid to the acquisition of theoretical knowledge of the professional subject area and bring them to well-formed skills. Students should clearly understand the specifics and interrelation of tasks, both didactics and methods of teaching the subject.

The problem of teaching in the didactic preparation of students requires a systematic approach. In recent years, a number of works have been published on the consideration of pedagogical systems in their general form. The pedagogical system is defined as a multidimensional education containing many interrelated elements forming a stable unity and integrity, possessing integrative properties and subordinated to the goals of upbringing, education and training, preparation for future professional activity.

Conclusion

To implement the modern requirements and demands of society regarding the provision of individual orientation of the content of education of high school students, the guaranteed achievement of the mandatory level of general education of graduates, the implementation of individual profile training programs, it is necessary to provide it with didactic and methodological developments. Such developments should reveal the didactic principles of organizing profile education, taking into account the invariant and variable educational components, which will provide opportunities for the full implementation of profile education in high school.

In high school, it is necessary to radically change the ratio of the invariant and variable components of the content of education. More precisely, the invariant and profile components. When the content necessary for every ordinary citizen is laid in the invariant, but the profile component must bear the recesses according to the chosen profile [7].

This, of course, radically changes the current ratio of the invariant and variable components of the content of education in high school, but in order to achieve significant results, cosmetic means cannot be dispensed with, it is really necessary to take into account the needs, first of all, of the subjects of the educational process, and of course, requests when forming the content of education. society as a whole on the quality of education.

One of the main results of the formation of the content of education

is the timely and high-quality preparation of high school students that meets the requirements of the 21st century to resolve the contradictions inherent in the world in the context of globalization. School graduates must possess key competencies, possess systemic thinking, informational and environmental culture, the ability to dialogically communicate, be socially active, successful and tolerant.

REFERENCES

1. Vaskivska, G. O. Human studies: for students of the 10th–11th classes of the primordial lighting of the primary foundations. - K.: Type of NPU named after M. P. Drahomanov, 2013. - 256 p.
2. Vaskivska, G. O. Formation of the system of knowledge about people among high school students: theory and practice: monograph. - K.: Type of NPU named after M. P. Drahomanov, 2012. - 512 p.
3. Goncharenko, S.U. for the reader [Text] / S. U. Goncharenko. - K.: Glad. school, 1990. - 208 p.
4. Klepko, S. F. Integration as a fundamentalization of education // Integration of the elements of education / Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference. - Poltava, 1994. - S. 12-13.
5. Stepanyuk, A.V. Fundamentalization of the change of biological education of schoolchildren [Electronic resource] //Pedagogical almanac. - 2010. - VIP. 5. — P. 58–64.
6. Fundamentalization of education in high school in the minds of specialized education: method. rec. / [aut. coll.: G. O. Vaskivska, N. V. Zakharchuk, S. V. Kosyanchuk]; intro. Art. i Sciences. ed. Dr. ped. Sciences G. O. Vaskivskoy. - K.: Type of NPU named after M. P. Drahomanov, 2015. - 68 p.
7. Kiselnikova S.V., Kokoreva O.G. Didactic bases of ensuring the quality of education //Successes of modern natural science. - 2008. - No. 4. - P. 79-80.

БІЛІМ БЕРУ САПАСЫН АРТТЫРУДЫҢ ДИДАКТИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

- *Бабаханов Ф.Б.¹, Султанбеков Ш.С.², Маханбетияр А.Б.³, Сатыбалдиева К.⁴
*¹докторант, Мирас университеті, Шымкент, Қазақстан,
e-mail: farhad_kz@mail.ru
²п.ғ.к., Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі, Нұр-Сұлтан, Қазақстан, e-mail: chingiz@mail.ru
³магистрант, Әл Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail:98_akhnur_98@mail.ru
⁴магистрант, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail:satybaldiyeva.kyrgyzdak@mail.ru

Аңдатпа. Сапаны арттыру міндеті көп қырлы болып табылады, ол саяси, экономикалық, әлеуметтік, педагогикалық, психологиялық, этикалық, ғылыми-ұйымдастырушылық-технологиялық тұрғыдан қарастырылады. Қазіргі заманғы менеджмент теориясында тауарлар

мен қызметтердің сапасын қамтамасыз ету алгоритмі міндетті әрекеттер тізбегін қамтитын циклмен ұсынылуы мүмкін: сәйкес мақсаттарды таңдау негізінде білім беру қызметін жоспарлау; іс-әрекеттің таңдалған әдістері мен құралдары арқылы жоспарларды жүзеге асыру; тексеру немесе бақылау арқылы іс-әрекеттердің тиімділігін қамтамасыз ету; әрекеттерді талдау және түзету. Университеттің оқу үрдісі болашақ маманды кәсіби дайындауды көздейді. Кәсіптік оқытуда дидактикалық, психологиялық және пәндік аспектілері ажыратылады. Психологиялық аспект жеке тұлғаның мотивациялық сферасын, тұлғаның болашақ мамандығына бағдарлануын, кәсіби жұмысқа қабілеті мен қызығушылығын білдіреді. Технологиялық дайындық табысты кәсіптік қызмет үшін қажетті білім мен дағдылар жүйесі ретінде түсініледі. Пән дегеніміз пәннің мазмұнын жақсы меңгеру. Осылайша, даралау студенттерді дидактикалық оқыту құралына айналады, ал оқытудың мазмұндық жағы кәсіби маңызды білім мен дағдыдан құралады.

Тірек сөздер. (автоматты түрде құрылған), орта мектеп, білім мазмұны, білім, бейіндік білім, оқу материалы, білім, оқу процесі, қоғамның сұранысы, шығармашылық өзін-өзі дамыту, жүктеме, білім беруді іргелендіру, оқу процесін ізгілендіру, білім беру мазмұнын интеграциялау. элементтері

ДИДАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ

*Бабаханов Ф.Б.¹, Сұлтанбеков Ш.С.²,
Маханбетияр А.Б.³, Сатыбалдиева К.⁴

^{*1}докторант, университет Мирас, Шымкент, Казахстан,
e-mail: farhad_kz@mail.ru

²к.п.н., Министерство труда и социальной защиты населения
Республики Казахстан, Нур-Султан, Казахстан, e-mail: chingiz@mail.ru

³магистрант, КАЗНУ имени аль Фараби,
Алматы, Казахстан, e-mail: 98_akhnur_98@mail.ru

⁴магистрант, Казахский национальной женский педагогической
университет, Алматы, Казахстан, e-mail: satybaldiyeva.kyrgyzdak@mail.ru

Аннотация. Задача повышения качества многогранна – политическая, экономическая, социальная, педагогическая, психологическая, этическая, научно-организационная и технологическая. В теории современного менеджмента алгоритм обеспечения качества товаров и услуг может быть представлен циклом, включающим последовательность обязательных действий: планирование образовательных услуг на основе выбора соответствующих целей; реализация планов посредством избранных методов и средств действия; обеспечение эффективности действий посредством проверки или контроля; анализ и корректировка действий. Образовательный процесс вуза предполагает профессиональную

подготовку будущего специалиста. В профессиональном обучении выделяют дидактический, психологический и предметный аспекты. Психологический аспект подразумевает мотивационную сферу личности, направленность личности на будущую профессию, способность и интерес к профессиональной деятельности. Под технологической готовностью понимается система знаний и умений, необходимых для успешной профессиональной деятельности. Под предметом понимается хорошее владение содержанием дисциплины. Таким образом, индивидуализация становится средством дидактической подготовки студентов, а содержательную сторону обучения составляют профессионально значимые знания и умения.

Ключевые слова: Основные термины (автоматически генерируемые), средняя школа, содержание образования, знания, специализированное образование, учебный материал, образование, образовательный процесс, запрос общества, творческое саморазвитие, учебная нагрузка, фундаментализация образования, гуманизация образовательного процесса, интеграция элементов содержания образования.

Статья поступила 24.05.2022

2 Бөлім
ОҚЫТУДАҒЫ ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ
Раздел 2
СОВРЕМЕННЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ
ОБУЧЕНИЯ
Part 2
MODERN EDUCATIONAL TECHNOLOGIES OF TEACHING

УДК 378
МРНТИ 14.07.07
DOI 10.48371/PEDS.2022.65.2.016

РАЗВИТИЕ У СТУДЕНТОВ ПРЕДМЕТНЫХ НАУЧНЫХ
ЗНАНИЙ ПРИ ОБУЧЕНИИ ОБРАТНЫМ ЗАДАЧАМ
ДЛЯ ДИФФЕРЕНЦИАЛЬНЫХ УРАВНЕНИЙ

***Корнилов В.С.¹**

***¹д.п.н., профессор, Московский городской педагогический университет,
Москва, Россия, e-mail: vs_kornilov@mgpu.ru**

Аннотация. Студентов вузов в процессе обучения должны знакомить с современными достижениями мировой науки об окружающем мире. Одним из эффективных научных методов исследования окружающего мира является научный метод, основу которого составляет математическое моделирование. Математические модели, с научной точки зрения, имеют важные свойства. Среди таких свойств важно подчеркнуть их научно-познавательный потенциал, а также свойство универсальности.

Привлечение математических моделей обратных задач в целях решения дифференциальных уравнений предоставляет возможность мобильного и эффективного исследования разнообразных объектов, процессов и явлений. Подобные процессы могут происходить не только в доступных исследователю местах (земная среда, водная среда, воздушное пространство), но и там, куда исследователю трудно попасть или вообще невозможно (дно мирового океана, глубинная земная среда, космическое пространство). Эти обстоятельства наглядно демонстрируют потребность в подготовке в вузах специалистов по обратным задачам. При обучении студентов обратным задачам для дифференциальных уравнений развиваются их творческие способности, формируются фундаментальные научные знания как по обратным задачам, так другие научные знания, развивается научное мировоззрение.

Ключевые слова: обратные задачи для дифференциальных уравнений, прикладная математика, вычислительные алгоритмы, научное мировоззрение, педагогические технологии.

Основные положения

Шагая в ногу со временем, высшее образование нацелено на подготовку изобретательных специалистов высокого уровня квалификации, замечательно владеющих предметными знаниями на уровне фундаментальной системы, обладающих научным мировоззрением, пытливым и неординарно-творческим подходом к решению поставленных задач, а так же развитым критическим мышлением, и навыками анализа поступающей информации. Именно такие специалисты, работая в научно-исследовательских и образовательных учреждениях, имеют достаточные знания и навыки для самостоятельного и компетентного решения сложных профессиональных задач и возникающих в процессе деятельности вопросов и проблемных ситуаций, посредством эффективного использования методов и достижений современной науки всего мира.

В Российской Федерации, Республике Казахстан на государственном уровне осуществляется большой вклад в развитие высшего образования. Важно подчеркнуть такие аспекты его развития, как фундаментализация, гуманитаризация, цифровизация. Эта деятельность находит свое развитие в правительственных постановлениях и распоряжениях, нормативных документах государственных образовательных стандартов.

Осуществление неразрушающего контроля и диагностики объектов, определение местоположения или формы объектов, реконструкция изображений, выявление причинно-следственных связей исследуемых процессов и явлений приводят к необходимости решать задачи заданного типа. Подход с использованием математических методов и технологий обратных задач для дифференциальных уравнений позволяют идентифицировать различные свойства объектов, процессов и явлений и получать новые научные знания.

Введение

Обратные задачи при решении дифференциальных уравнений часто возникают в геофизике, химии, биологии, экономике, промышленности, медицинской томографии и во многих других научных областях. Решение обратных задач для дифференциальных уравнений может дать новую информацию, заменив непосредственные измерения. Особенно это особенно важно в случаях труднодоступности или недоступности изучаемых объектов, процессов и явлений. Речь может идти о глубоких слоях Земли, дне мирового океана, космическом пространстве.

Существенный вклад в разработку и развитие теории и практики обратных задач для дифференциальных уравнений внесли такие авторы, как Ж.Адамар, А.С.Алексеев, В.А.Амбарцумян, В.Я.Арсенин, Г.Борг, А.Л.Бухгейм, П.Н.Вабишевич, В.В.Васин, И.М. Гельфанд, В.К.Иванов, С.И.Кабанихин, С.Г.Крейн, Б.М.Левитан, М.М.Лаврентьев, В.А.Марченко, П. С. Новиков, Ю.П.Петров, А.И.Прилепко, В.Г.Романов, А.А.Самарский, В.С.Сизиков, В.П.Танана, А.Н.Тихонов, Л.А.Халфин,

С.П.Шишатский, В.А.Юрко, R.Arcangeli, Y.M.Chen, H.Cordes, A.J.Douglas, H.Engl, D.W.Fox, T.Gallie, G.Gerglotz, F.John, M.H.Protter, E.Wichert, N.Wiener и многие другие авторы разных стран мира(см., например, [1–6]).

Потребность формирования специалистов с навыками решения обратных задач для дифференциальных уравнений инициировала в некоторых высших учебных заведениях России, Казахстана и других стран СНГ преподавание курсов по выбору, посвященных заданному типу задач (см., например, [2–12]). И такая подготовка специалистов по обратным задачам осуществляется с 60-х годов прошлого века.

Описание материалов и методов

При формировании содержания программы обучения обратным задачам для дифференциальных уравнений за основу берутся профессиональные потребности производства при подготовке студентов. В ходе освоения практических знаний, студенты приобретают умения и навыки обследования и анализа разного рода задач заданных предметных областей посредством математического моделирования обратных задач при решении дифференциальных уравнений. Тем самым впитывая в себя, разного рода научные знания об окружающем нас мире, о существующих в нем причинно-следственных связях, явлениях и физических процессах происходящих в окружающей среде и в заданной предметной области в частности.

К примеру, в процессе решения, обратных задач в области электродинамики посредством методов математической физики (следует доказать теоремы существования, однозначности и устойчивости решения обратной задачи), студенты осваивают новые, для себя, научные знания в сфере электродинамики, неоднородной структуры земной среды, электромагнитных излучений, узнают источники электромагнитных полей и другие научные знания. При обследовании обратных задач обучаемые могут приобрести практические навыки и в других научных сферах. Изучая, к примеру, обратные спектральные задачи, обучаемые студенты приходят к выводу, что математические модели обратных спектральных задач возможно успешно применять в физике, радиоэлектронике, геофизике, квантовой механике и других областях. На ряду с вышеуказанным студенты узнают математические методы спектральных отображений, операторы преобразования, эталонные модели и другие математические методы спектрального анализа.

Студенты на учебных занятиях осваивают такие эффективные математические методы, как метод подбора, метод квазиобращения, метод операторных уравнений, метод регуляризации Тихонова, метод решения на компакте, метод Фурье, метод преобразования Лапласа, метод характеристик, метод шкал в банаховых пространствах, метод Соболева и другие математические методы.

Процесс изучения многих обратных и некорректно поставленных задач трудоемок из-за их нелинейности, что создает математические трудности при поиске решения и, в будущем, доказательстве корректности задачи. Поэтому, преподавателями на учебных занятиях уделяется внимание приближенным методам их решения. Студенты нарабатывают умения и навыки поиска приближенных решений обратных задач для дифференциальных уравнений с помощью методов вычислительной математики, применяя вычислительные алгоритмы, основу которых составляют конечно-разностные методы, вариационные методы, оптимизационные методы, методы решения стационарных задач математической физики, методы решения нестационарных задач математической физики.

На учебных занятиях студенты осваивают приемы и технологии корректного использования компьютерных технологий при поиске приближенных решений обратных задач для дифференциальных уравнений. Важно подчеркнуть, что при этом студенты убеждаются в том, что современные компьютерные технологии способны не только быстро найти приближенное решение нужной математической задачи, но и визуализировать его в удобном для исследователя виде. Это может быть, например, графическое изображение, таблица, диаграмма и др., что позволяет наглядно проводить научный анализ, а при необходимости, мобильно провести новый вычислительный эксперимент.

Понимание важности вычислительных алгоритмов, с помощью которых исследуются обратные задачи для дифференциальных уравнений, их межпредметных связей с вычислительной математикой, необходимости применять компьютерные технологии позволяет студентам не только приобрести систему фундаментальных научных предметных знаний, но и развить свое научное мировоззрение.

Уместно отметить, что вычислительные алгоритмы решения прикладных математических задач интересовали математиков прошлых столетий и до сих пор продолжают интересовать многих математиков сегодня. Это обстоятельство объясняется тем, что анализ сложных математических задач, представляющих собой математические модели, описывающие физические процессы и явления, требует создания приближенных методов их решения, основу которых составляют вычислительные алгоритмы.

Архимед, Аль-Хорезми, Ш.Ферро, Дж.Кардано, Л.Феррари, Ф.Виета, Джон Непер, И.Ньютон, Д.Рафсон, Б.Тейлор, Д.Стирлинг, Л.Эйлер, К.Ф.Гаусс, Чарлз Бэббидж, Д.К.Адамс, У.Ж.Леверье, Томас де Кальмара, П.Л.Чебышев, Г.Холерит, Н.Г.Чеботарев и многие другие математики разных стран мира в свое время занимались разработкой вычислительных алгоритмов решения математических задач, внося тем самым фундаментальный вклад в создание и развитие методов вычислительной математики.

Большой вклад в дальнейшее развитие вычислительных алгоритмов решения математических прикладных задач внесли работы таких авторов, как А.Н. Крылов, Б.Г. Галеркин, В. Ритц, М.Р.Фреше, Р. Курант, К. Ланцош, Н.Г. Чеботарев, А.О. Гельфонд, А.Н.Тихонов, А.А.Дородницын, Л.В.Канторович, А.А.Самарский, Г.И.Марчук, С.К.Годунов, Н.С.Бахвалови многие другие математики (см., например, [1,13]).

В ходе изучения метода обратных задач при решении дифференциальных уравнений студентам предоставляется информация о том, что математические модели обратных задач могут применяться для разнообразных целей и способны представлять процессы различной природы. Данное свойство повышает научно-исследовательские возможности и потенциальное применение таких математических моделей. Студентам доводится, что математическое моделирование обратных задач являются многогранными, когда они привносят синтаксические характеристики, тем временем семантика, содержание и смысл моделируемого процесса не рассматриваются в рамках математической модели. В таком случае является затруднительным прийти к выводу о том, какой именно процесс описывает представленная универсальная модель.

Студенты приходят к пониманию, что методики исследования математических моделей обратных задач, и их научно-познавательные возможности допустимо использовать при обследовании и анализе задач возникающих в разного рода предметных областях окружающего мира. В следствии обучения посредством подобной методики преподнесения материала студенты осознают наличие глубоких междисциплинарных связей между прикладной математикой и информатикой; у студентов раскрываются математические и творческие способности, расширяется мировоззрение в научной сфере, базовые теоретические знания, а так же практические навыки обратных задач; складывается образ системы связей научных знаний об основных понятиях информатики как о научной дисциплине, таких, как информация, формализация, синтаксис, семантика, моделирование, алгоритмизация, вычислительный эксперимент и многое другое. Дальнейший анализ гуманитарных и прикладных вводных данных полученных результатов обратной задачи позволяет студентам получить соответствующие логические умозаключения об изучаемом процессе и выявить, в итоге, интересующую научную информацию, исследовать, проанализировать ее свойства и осознать ее научную ценность.

Результаты

Реализация научных связей междисциплинарного характера при обучении математическому моделированию обратных задач в целях решения дифференциальных уравнений, предоставляет возможность обучающимся сформировать глубокие предметные научные знания, приобрести умения и практические навыки, целенаправленно

выбирать пути эффективного исследования методами математического моделирования обратных задач, охватывать опыт философского, гуманитарного и прикладного анализа и их решений. Освоение студентами фундаментальных предметных знаний, практических навыков и некоторого опыта позволяет проникнуться сутью обследуемых физических процессов и явлений с помощью их исследования методами обратных задач, наглядно визуализируя и тем самым демонстрируя их математические креативные способности.

Способность к творческому подходу в математике позволяет студентам осваивать новые научные знания из разных научных областей, в том числе в прикладной и вычислительной математике, в философии — в обширной сфере такого базового, в нашей жизни понятия, как причина и следствие. Проведение анализа причинно-следственных связей с философской точки зрения, помогает студентам лучше осваивать методологический потенциал в изучении и понимании скрытых возможностей окружающего мира; помогает осмыслить, что новая информация об обследуемых физических процессах и явлениях, которая получена в ходе получения результатов обратных задач при решении дифференциальных уравнений, имеет связь, в том числе и с фундаментальными философскими понятиями в естествознании.

Обсуждение

При обучении обратным задачам у студентов формируются и развиваются научные знания, которые обеспечивают успешностью реализации таких дидактических технологий, как:

1) привлечение преподавателей, которые являются специалистами в сфере решений дифференциальных уравнений с использованием обратных задач;

2) включение в содержание обучения инновационных методов с учетом профессиональной направленности подготовки студентов в области теории обратных и некорректных задач;

3) реализация методов, средств обучения и принципов при решении дифференциальных уравнений с использованием обратных задач;

4) подготовить студентов к участию в научных конференциях, посвященных решениям дифференциальных уравнений с использованием обратных и мотивировать их к работе в научных семинарах;

5) подготовить студентов к выполнению выпускных квалификационных работ, посвященных к решению дифференциальных уравнений с использованием обратных задач;

6) использования педагогических технологий в формировании у студентов креативности в самостоятельном анализе прикладного характера, результатов исследований при решении дифференциальных уравнений с использованием обратных задач.

Заключение

Фундаментальные знания студентов в математическом моделировании обратных задач при решении дифференциальных уравнений, их опыт и практические навыки самостоятельного исследования математических моделей обратных задач способствует совершенствованию их мировоззрения в сфере естественных наук. Обладание научным мировоззрением помогает студентам осознавать, что математические модели обратных задач для дифференциальных уравнений имеют важную роль в исследованиях большого перечня прикладных задач, решение которых позволяют модернизировать не только методы мировой науки, но и разрешать насущные проблемы в промышленности, производстве, сельском хозяйстве, экономике, социальной и в большинстве других сфер человеческой деятельности.

Несомненно, что студент, обладающий обширным научным мировоззрением, в предстоящей профессиональной деятельности в качестве научного специалиста, математика-исследователя способен самостоятельно эффективно решать сложные научные задачи из разного рода прикладных сфер.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Вабищевич П.Н. Вычислительные методы математической физики. Обратные задачи и задачи управления. - М.: Вузовская книга, 2019. - 478 с.

[2] Ватульян А.О., Беляк О.А., Сухов Д.Ю., Явруян О.В. Обратные и некорректные задачи: учебное пособие. - Ростов на Дону: Изд-во Южного федерального университета, 2011. - 232 с.

[3] Денисов А.М. Введение в теорию обратных задач: учебное пособие. - М.: Изд-во МГУ им. М.В. Ломоносова, 1994. - 207 с.

[4] Кабанихин С.И. Обратные и некорректные задачи: учебник для студентов вузов. - Новосибирск: Сибирское научное издательство, 2009. 458 с.

[5] Лаврентьев М.М., Романов В.Г., Шишатский С.П. Некорректные задачи математической физики и анализа. - М.: Наука, 1980. - 286 с.

[6] Романов В.Г. Обратные задачи для дифференциальных уравнений: спецкурс для студентов НГУ. - Новосибирск: НГУ, 1973. - 252 с.

[7] Бидайбеков Е.Ы., Корнилов В.С., Камалова Г.Б. Обучение будущих учителей математики и информатики обратным задачам для дифференциальных уравнений //Вестник МГПУ. Серия «Информатика и информатизация образования». - 2014. - № 3 (29). - С. 57–69.

[8] Корнилов В.С. Реализация научно-образовательного потенциала обучения студентов вузов обратным задачам для дифференциальных

уравнений //Казанский педагогический журнал. - 2016. - № 6. - С. 55–59.

[9] Корнилов В.С. Теория и методика обучения обратным задачам для дифференциальных уравнений: монография. - М.: Изд-во «ОнтоПринт», 2017. - 500 с.

[10] Bidaibekov Y. Y., Kornilov V. S., Kamalova G. B., Akimzhan N. Sh. Fundamentalization of mathematical knowledge while teaching students inverse and incorrect problem //The Third International Conference on Analysis and Applied Mathematics (ICAAM 2016): the abstract book (September 7–10, 2016, Almaty, Kazakhstan). - Almaty: Institute of Mathematics and Mathematical Modelling, 2016. - P. 188.

[11] Revshenova M., Bidaibekov E., Kornilov V., Kamalova G., Shekerbekova S., Gulzhan S., Sabrayev K. Professional competence development when teaching computational informatics //Cypriot Journal of Educational Sciences. – 2021. - Volume 16. - Issue 5. - P. 2575–2585.

[12] Kornilov V.S. Development of Scientific Knowledge of Students on Computer Simulation in Training Inverse Problems for Differential Equations //Вестник Российского университета дружбы народов. Серия «Информатизация образования». - 2022. - Т. 19. - № 1. - С. 54–61.

[13] Марчук Г.И. Методы вычислительной математики. - М.: Наука, 1989. - 608 с.

REFERENCES

[1] Vabishchevich P. N. Vychislitel'nyye metody matematicheskoy fiziki. Obratnyye zadachi i zadachi upravleniya (Computational methods of mathematical physics. Inverse problems and control problems). - М.: Vuzovskaya kniga, 2019. - 478 с. [in Rus.]

[2] Vatul'yan A.O., Belyak O.A., Sukhov D.YU., Yavruyan O.V. Obratnyye i nekorrektnyye zadachi: uchebnoye posobiye (Inverse and ill-posed problems: a tutorial). - Rostov na Donu: Izd-vo Yuzhnogo federal'nogo universiteta, 2011. - 232 s. [in Rus.]

[3] Denisov A.M. Vvedeniye v teoriyu obratnykh zadach: uchebnoye posobiye (Introduction to the theory of inverse problems: textbook.). - М.: Izd-vo MGU im. M.V. Lomonosova, 1994. - 207 s.

[4] Kabanikhin S.I. Obratnyye i nekorrektnyye zadachi: uchebnyk dlya studentov vuzov (Inverse and ill-posed problems: a textbook for university students). - Novosibirsk: Sibirskoye nauchnoye izdatel'stvo, 2009. - 458 с. [in Rus.]

[5] Lavrent'yev M.M., Romanov V.G., Shishatskiy S.P. Nekorrektnyye zadachi matematicheskoy fiziki i analiza (Incorrect problems of mathematical physics and analysis). - М.: Nauka, 1980. - 286 s. [in Rus.]

[6] Romanov V.G. Obratnyye zadachi dlya differentsial'nykh uravneniy:

spetskurs dlya studentov NGU (Inverse Problems for Differential Equations: a special course for NSU students). - Novosibirsk: NGU, 1973. - 252 s.

[7] Bidaybekov Ye.Y., Kornilov V.S., Kamalova G.B. Obucheniye budushchikh uchiteley matematiki i informatiki obratnym zadacham dlya differentsial'nykh uravneniy (Teaching future teachers of mathematics and computer science inverse problems for differential equations) //Vestnik MGPU. Seriya «Informatika i informatizatsiya obrazovaniya». - 2014. - № 3 (29). - S. 57–69. [in Rus.]

[8] Kornilov V.S. Realizatsiya nauchno-obrazovatel'nogo potentsiala obucheniya studentov vuzov obratnym zadacham dlya differentsial'nykh uravneniy (Realization of the scientific and educational potential of teaching university students in inverse problems for differential equations) //Kazanskiy pedagogicheskiy zhurnal. - 2016. - № 6. - S. 55–59. [in Rus.]

[9] Kornilov V.S. Teoriya i metodika obucheniya obratnym zadacham dlya differentsial'nykh uravneniy: monografiya (Theory and methods of teaching inverse problems for differential equations: monograph). - M.: Izd-vo «OntoPrint», 2017. - 500 s. [in Rus.]

[10] Bidaybekov Y. Y., Kornilov V. S., Kamalova G. B., Akimzhan N. Sh. Fundamentalization of mathematical knowledge while teaching students inverse and incorrect problem (undamentalization of mathematical knowledge while teaching students inverse and incorrect problem) //The Third International Conference on Analysis and Applied Mathematics (ICAAM 2016): the abstract book (September 7–10, 2016, Almaty, Kazakhstan). - Almaty: Institute of Mathematics and Mathematical Modelling, 2016. - P. 188.

[11] Revshenova M., Bidaybekov E., Kornilov V., Kamalova G., Shekerbekova S., Gulzhan S., Sabrayev K. Professional competence development when teaching computational informatics (Professional competence development when teaching computational informatics) //Cypriot Journal of Educational Sciences. – 2021. - Volume 16. - Issue 5. - P. 2575–2585.

[12] Kornilov V.S. Development of Scientific Knowledge of Students on Computer Simulation in Training Inverse Problems for Differential Equations (Development of Scientific Knowledge of Students on Computer Simulation in Training Inverse Problems for Differential Equations) //Vestnik Rossiyskogo universiteta druzhby narodov. Seriya «Informatizatsiya obrazovaniya». - 2022. - T. 19. - № 1. - S. 54–61.

[13] Marchuk G.I. Metody vychislitel'noy matematiki (Methods of computational mathematics). - M.: Nauka, 1989. - 608 s. [in Rus.]

ДИФФЕРЕНЦИАЛДЫҚ ТЕНДЕУЛЕРГЕ АРНАЛҒАН КЕРІ ЕСЕПТЕРДІ ОҚЫТУДА СТУДЕНТТЕРДІҢ ПӘНДІК ҒЫЛЫМИ БІЛІМДЕРІН ДАМУ

*Корнилов В. С.¹, п.ғ.д., профессор,
Мәскеу қалалық педагогикалық университеті, Мәскеу, Ресей,
e-mail: vs_kornilov@mgpu.ru

Аңдатпа. Жоғары оқу орындарының студенттерін оқыту үдерісінде қоршаған орта туралы әлемдік ғылымның заманауи технологияның жетістіктерімен таныстыруға тиіс. Қоршаған әлемді зерттеудің тиімді ғылыми тәсілдерінің бірі ғылыми әдіс болып табылады, оның негізі математикалық модельдеу болып табылады. Математикалық модельдер ғылыми тұрғыдан маңызды қасиеттерге ие. Осындай қасиеттердің ішінде олардың ғылыми және танымдық әлеуетін, сондай-ақ әртүрлілік қасиетін ерекше атап өткен жөн.

Дифференциалдық теңдеулер үшін кері есептердің математикалық модельдерін қолдану әртүрлі объектілерді, үдерістерді мен құбылыстарды мобильді және тиімді зерттеуге мүмкіндік береді. Мұндай үдерістер зерттеушіге қолжетімді жерлерде (жер, су, ауа кеңістігі) ғана емес, сонымен бірге зерттеушіге зерттеу мүмкіндігі қолайсыз жерлерде (мұхиттардың терең қабатында, жер асты қабаттарында, ғарыш кеңістігі және т.б.) де болуы мүмкін. Бұл жағдайлар жоғары оқу орындарында дифференциалдық теңдеулер үшін кері есептерді оқыту негізінде мамандар даярлау қажеттілігінің айқын көрінісі. Студенттерге дифференциалдық теңдеулер үшін кері есептерді оқытуда олардың шығармашылық қабілеттері дамиды, кері есептер бойынша іргелі ғылыми білім де, ғылыми креативтілігі де қалыптасады, ғылыми дүниетаным дамиды.

Негізгі сөздер: дифференциалдық теңдеулерге арналған кері есептер, қолданбалы математика, есептеу алгоритмдері, ғылыми дүниетаным, педагогикалық технологиялар.

DEVELOPMENT OF STUDENTS' SUBJECT SCIENTIFIC KNOWLEDGE WHEN TEACHING INVERSE PROBLEMS FOR DIFFERENTIAL EQUATIONS

*Kornilov V. S.¹, professor, d.p.s., professor,
Moscow City University, Moscow, Russia,
e-mail: vs_kornilov@mgpu.ru

Abstract. University students in the learning process should be introduced to the modern achievements of world science about the surrounding world. One of the most effective scientific methods of exploring the surrounding world is the scientific method, which is based on mathematical modeling. Mathematical models, from a scientific point of view, have important properties. Among such

properties, it is important to emphasize their scientific and cognitive potential, as well as the property of universality.

The use of mathematical models of inverse problems for differential equations makes it possible to study a variety of objects, processes and phenomena in a mobile and efficient manner. Such processes can occur not only in places accessible to the researcher (terrestrial environment, aquatic environment, airspace), but also where it is difficult or impossible for the researcher to get to (the bottom of the world ocean, deep terrestrial environment, outer space). These circumstances clearly demonstrate the need for training specialists in inverse problems at universities. When teaching students inverse problems for differential equations, their creative abilities develop, fundamental scientific knowledge is formed both on inverse problems and other scientific knowledge, and a scientific worldview develops.

Keywords: inverse problems for differential equations, applied mathematics, computational algorithms, scientific worldview, pedagogical technologies.

Статья поступила 19.04.2022

УДК 372.851

МРНТИ 27.01.45

DOI 10.48371/PEDS.2022.65.2.017

**THE USE OF INFORMATION AND COMMUNICATION
TECHNOLOGIES IN MATHEMATICS LESSONS AS ONE OF
THE METHODS FOR DEVELOPING THE ALGORITHMIC
COMPETENCE OF STUDENTS**

*Smagulov Y.Zh.¹, Temerbekova A.A.², Karassyova L.N.³

¹d.p.s., Professor, Zhetysu University named after I. Zhansugurov,
Taldykorgan, Kazakhstan, e-mail: Smagulovezh@mail.ru

²d.p.s., Professor, Gorno-Altai State University, Gorno-Altai,
Republic, Russia, e-mail: tealbina@yandex.ru

³doctoral student, Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov,
Kokshetau, Kazakhstan, e-mail: lyubakarassyova@mail.ru

Abstract. This article provides a brief overview of scientific works, the authors of which conduct research in the field of education aimed at developing the algorithmic competence of students in teaching mathematics. The main objective of the study is to show the importance of developing students' algorithmic competence with the help of information and communication technologies (ICT). And also, the concept and formation of algorithmic competence in mathematics classes through ICT is considered. A detailed

solution of the problem with the development of an algorithm is described. The proposed model for solving problems in mathematics will be useful for the development of mathematical literacy of students and literacy of students in the field of ICT. The elements of the author's methodology of teaching the subject "mathematical literacy" using the algorithmization of the educational process are presented. The proposed teaching method contributes to the development of intuition, logic in students, students are not afraid to make mistakes, expressing their answer, their point of view. The idea is substantiated that the development of algorithmic competence in students in mathematics lessons through ICT remains relevant today, as this is emphasized by international studies under the PISA program (Programme for International Student Assessment), which assesses mathematical literacy and literacy in the field of information and communication technologies.

Key words: algorithmic competence, mathematical literacy, teaching mathematics, information and communication technologies

Introduction

Studying development aspects of algorithmic competence of students in mathematics lessons, we contribute to the implementation of one of the goals of the State Program for the Development of Education and Science of Kazakhstan Republic for 2020-2025 - increasing the global competitiveness of Kazakhstan education and science, bringing up and educating a person based on universal values, increasing the contribution of science to the socio-economic development of the country [1]. Modern innovations in education and economy, changes in the labor market necessitate cause the possession of skills that can allow students to analyze and evaluate the situation, information for solving problems, creatively use existing knowledge and experience to gain new knowledge. The skills of mastering information and communication technologies become relevant [2].

In 2017, Kazakhstan became a member of two relevant OECD committees - the Committee on Education Policy and the Committee on Science and Technology Policy, which indicates the international recognition of the achievements of the Kazakh education system.

However, in the domestic system of education and science there are a number of topical issues that need to be addressed. According to the results of the OECD Program for the International Assessment of Adult Competences (16-65 years old) (PIAAC), Kazakhstan ranked below average in numeracy and information and communication technology literacy.

The results of an independent examination in assessing the knowledge of graduates in mathematics, the results of international studies (PISA) highlighted a number of problems. In particular, difficulties were found in solving problems of a practical nature, where mathematical knowledge and skills should manifest themselves in any context. In other words, students experienced difficulties in building mathematical models, drawing up action

algorithms, and transferring a known solution method to new conditions.

Nowadays, there remains a need to create pedagogical conditions and technologies that ensure the formation of skills to apply knowledge in non-standard situations. Therefore, active search for new ways and means to form and develop initiative, flexibility of thinking, independence, and the ability to transfer knowledge into the field of practical activity is existing [3].

Basic provisions

The purpose of the study is the methods of forming students' algorithmic competence by the use of information and communication technologies in mathematics lessons.

Algorithmic thinking skills can be considered one of the necessary skills for everyone in modern world. Individuals and society live at a time when they cannot abandon the use of information and communication technologies (ICTs). Thus, they must be ICT literate [4].

Algorithmic competence is a constituent component of competence in the field of information and communication technologies (ICT competence). The concept of "algorithmic competence", presented in the works of L.N. Udovenko, Yu.V. Korchemkina, V.V. Kalitina, M.V. Kondudar can be summarized as the ability to create an algorithm and implement it as a software product [5].

Based on the approaches to the concept of "competence", presented in the works of I.A. Zimney, A.V. Khutorsky, B.S. Gershunsky, it is possible to clarify the concept of "algorithmic competence".

Algorithmic competence is a set of knowledge of the main algorithms of the course being studied and the ability to use them in solving problems of a certain range, the ability to combine known algorithms and create new ones, the willingness to apply the algorithmization process in various subject areas [5]. In the process of teaching mathematics, the formation of algorithmic competence is dynamic in nature, subject to the principles of "continuity, systemacity, succession and staging".

The analysis of the literature showed that the improvement of the process of teaching students through algorithmization was reflected in the studies of I.N. Antipova, V.A. Dalinger, V.M. Monakhova, Yu.A. Makarenkova, M.P. Lapchik and others L.N. Landa first introduced the definition of an algorithmic approach to learning. The problems of forming the foundations of algorithmic culture were the subject of research by foreign teachers (R. Kaiser, A. Speck, G. Krummerheuer, S. Kaune, P. Kadunts), who analyzed the educational potential of various subject areas - mathematics, physics, chemistry, geography, cultural studies, pedagogy and psychology [3].

Popova V.V. [6] in his study studies the formation of algorithmic competence of students - future ICT specialists.

The article by Çetin Güler [4] deals with the skills of algorithmic thinking without computers. Korchemkina Yu.V. [7] in her study analyzes the possibility of using an algorithmic approach in teaching linear algebra

to students with advanced study of computer science and its impact on the formation of professional competencies of future bachelors.

Materials and Methods

Analysis, pedagogical modeling. The object of the study is the process of teaching mathematics at the senior level of general education. The subject of the research is the method of teaching the algorithmization of students in mathematics lessons using information and communication technologies.

We are close to the position of L.N. Udovenko [8], where the methodological possibilities of the competence-based approach of the methodological base in the development of the algorithmic content-methodological line in school mathematics are considered. The author identified four levels of algorithmic competence development. Through comparison, the article provides their distinction, describes the nature of the manifestation of algorithmic competence at each level. The differences between the logical-algorithmic and creative levels from the subject and attributive ones, as well as the ways of forming algorithmic competence are indicated.

The theoretical analysis of the study and educational practice made it possible to highlight the following key points:

- firstly, the development of algorithmic competence in students in mathematics classes through ICT remains relevant today, which is emphasized by international studies under the PISA program (Programme for International Student Assessment), which assesses mathematical literacy and literacy in the field of information and communication technologies;
- secondly, the ability to create, apply and transform signs and symbols, models and schemes to solve educational, cognitive and practical problems, as well as evaluate the results obtained is the need for the digitalization of modern life.

Popova V.V. proposes teaching mathematics in such a way that the result of solving a problem, depending on its nature or practical purpose, the student could receive not only in the form of a number, formula or graph, but also, if possible, in the form of an algorithm or a block diagram of an algorithm. This method of developing algorithmic competence can be adapted for school students [6].

So, when studying a certain topic, you can tell students from the very beginning that the result of their work (including independent work) should be an algorithm for solving a certain type of problem. It is necessary to draw the attention of students to the fact that they will have to not only solve the proposed problems, but also formalize their reasoning in the form of an algorithm, consider possible solutions, summarize and analyze the results obtained. In order to master the topic under study, the teacher needs not only to teach the student to solve problems of a particular type, but also to recognize many of these problems in real life and apply the resulting algorithm in practice.

We offer students a task: to write an algorithm and solve a problem. "The section of the tunnel with a perimeter of 18 meters should have the shape of

a rectangle, completed with a semicircle. Find the radius of the semicircle at which the cross-sectional area of the tunnel will be the largest.

Consider the compilation of an algorithm and the solution of this problem.

To solve this problem, it is advisable to build a drawing Figure 1 so that students can clearly see and understand what is being said.

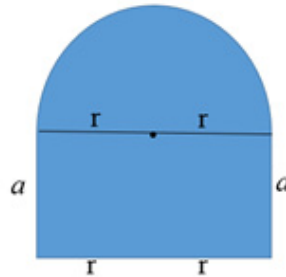

Figure 1 - Schematic representation of the tunnel

1. Consider the figures that make up this figure and write down the perimeter. The first figure is a semicircle, the second figure is a rectangle. $C_{\text{semicircle}} = \pi r$; $P_1 = 2r + 2a$, where P_1 is the perimeter of the rectangle, excluding one side, r is the radius of the semicircle, and a is one of the sides of the rectangle. Then, $P_{\text{figures}} = \pi r + 2r + 2a$, hence we express a .

We have. $a = \frac{P - r(\pi + 2)}{2}$ (*)

2. Let's make the dependence of the cross-sectional area of the figure on the radius

$$S(r) = \frac{\pi \cdot r^2}{2} + 2ar$$

3. In the equality $S(r)$, we replace $S(r) = \frac{\pi \cdot r^2}{2} + 2ar$, $a = \frac{P - r(\pi + 2)}{2}$,

using equality (*).

$$S(r) = \frac{\pi \cdot r^2}{2} + 2r \frac{P - r(\pi + 2)}{2}$$

Simplify and differentiate the resulting equality.

We get $S'(r) = \pi r + P - 2r(\pi + 2)$

4. Solve the equation $S'(r) = 0$, i.e. $\pi r + P - 2r(\pi + 2) = 0$, relatively to r .

5. Solving this equation, we have $r = \frac{P}{4 + \pi}$

6. Substitute the known value $P = 18\text{m}$ from the condition of the problem, we get

$$r = \frac{18}{4 + \pi}, r \approx 2,5\text{m}.$$

Approximate student response (algorithm):

1. Consider the figures, write down the formula for finding the perimeter.
2. Compose the dependence of the cross-sectional area of the figure on the radius.

3. Differentiate and solve the resulting equation.

4. Substitute the known data of the problem and find the desired value.

In the course of solving this problem, it is possible to discuss such properties of algorithms as mass character, certainty, and effectiveness, emphasize the convenience of using the algorithm, and identify the main difficulties that arose during its compilation. For the formation of algorithmic competence, it is important to observe the principle of staging, that is, in the learning process, based on the level of preparedness of students, rely on their capabilities and take into account the speed of assimilation of the material.

Work is carried out frontally. Colored zones (green, yellow, red) have been prepared in advance for recording (or attaching) student responses. In the green zone, we will add student options that are proposed to follow when solving the problem. The teacher asks the opinion of each student, the opinion of the majority is taken into account. However, individual responses are not excluded. In the yellow zone we will transfer the answers of students (2-3 answers) which, according to the students, are the closest to the true answer of this task. In the red zone from the yellow, we will transfer the correct answer.

The task condition can be displayed on the screen using a projector. Students learn to work with information presented in various forms (text, tables, diagrams, scheme, pictures, drawings).

With the help of the proposed methodology, the algorithmic competence of students is developing in the study of mathematics, by working out step-by-step actions.

1. The teacher reads the problem, showing the importance of each word, drawing the students' attention to the fact that all the words from the condition carry a certain meaning.

2. Students are invited to read the problem, given time to think about the solution. Students try to select the necessary data if the task contains redundant information.

3. Students solve a problem, simulate a situation, think, sort out possible solutions, use the trial and error method, offering their own solution (algorithm or flowchart), all student answers are recorded (or attached if working with stickers) on a green zone.

4. The teacher, together with the students, analyze all the solutions (algorithm or block diagram) that are in the green zone, selecting 2-3 solutions (algorithm or block diagram) that most satisfy the solution of the problem, and these solutions (algorithm or block -scheme) are transferred to the yellow zone.

5. Analyzing the solutions (algorithm or flowchart) that are in the yellow zone, together with the students of the class, the correct solution (algorithm or flowchart) is determined that satisfies the condition of the problem and write it down in the red zone. As homework, we offer students a solution to problems, taking into account the division of students into groups of humanitarian and natural-mathematical areas. Moreover, the condition of the tasks of an easy

degree of difficulty will be written on green sheets, of an average degree of difficulty - on yellow sheets, of a high degree of difficulty - on red sheets. When checking homework, it will be clearly seen how the quality of students' knowledge is growing. That is, the more yellow and red sheets during the test, the higher the quality of knowledge.

After the qualitative development of tasks, a real improvement in the quality of students' knowledge, you can move on to individual tasks.

The tasks are distributed as follows, as shown in Table 1 (Table 1).

Table 1. Distribution of tasks by difficulty levels, depending on the execution time

Class, direction		Time to complete one task
1	2	3
Humanitarian	Natural-mathematical	
Number of tasks of easy complexity (%)		Up to 2 min
50	20	
Number of tasks of medium complexity (%)		2 min
30	30	
Number of tasks of high complexity (%)		More than 2 min
20	50	

After the qualitative development of tasks, a real improvement in the quality of students' knowledge, you can move on to individual tasks. To determine the degree of difficulty of the task and the time it takes to solve it, there is a base for preparing for the UNT, where using the program in the filter you can set the required time spent on solving one problem and get a selection of tasks.

The proposed method of teaching mathematical literacy contributes to the development of intuition, logic in students, students are not afraid to make mistakes, expressing their answer, their point of view. Also, the advantage of this type of work is that all students in the class can be involved in active mental work. Periodically, with such work, you can use a survey with a delayed response. With such a survey, after the question, a pause is maintained for 30-40 seconds. This allows you to respond not only to those who think quickly. Delayed reaction helps to attract to work and less energetic students, who take a passive position in the usual survey.

To apply this technique in the work of a teacher, you can use information and communication technologies (ICT):

First, prepare a Microsoft Power Point presentation with the condition of the tasks that will be solved in the lesson.

Secondly, using the capabilities of ICT, divide the slide displayed on the interactive whiteboard into three parts, depicting a green, yellow, red zone for recording the solution (answer) of the problem.

Thirdly, after writing down the options for solving the problem in the green zone, the desired answers can be copied and transferred to the yellow zone. Repeat the same for the red zone.

Results

We will conduct classes according to the proposed method in the form of an experiment with two groups of children. With the first group, consisting of n people, a scheme for solving problems will be analyzed, problems will be solved, including applied ones, without compiling an algorithm and using a computer. In the second group, numbering m people, the same thing will be done (perhaps in a smaller volume), but in addition it will be necessary to create an algorithm for solving problems and propose to solve part of the problems using the Mathcad package. Mathcad is a computer algebra system from the class of computer-aided design systems, focused on the preparation of interactive documents with calculations and visual support, it is easy to use and apply for teamwork. Then a verification work was carried out, composed of three levels of complexity: basic, medium and advanced. When solving problems, students will have the opportunity to use a computer. Students who are able to create algorithms, use them and apply computer programs will certainly show interest in tasks of increased complexity, while achieving certain results [9].

It cannot be argued that it is advisable to accompany the teaching of the entire mathematics course at school with algorithmization and the use of computer programs, but even small inclusions of algorithms in the educational material and providing students with the opportunity to use ICT in the classroom improve the quality of teaching mathematics and increase students' motivation to learn. The use of flowcharts in mathematics classes not only allows you to present the progress of solving the problem in a visual form, but also obliges students to take a more responsible approach to the solution: think through each step, consider possible solutions, optimize the process and critically evaluate the result. The ability to formulate one's reasoning and the course of a decision in the form of an algorithm or a flowchart of an algorithm is a necessary component of the development of algorithmic competence.

Of the two existing methods of teaching algorithms (communication of ready-made algorithms; leading students to discover the necessary algorithms on their own), the latter is a variant of the heuristic method of teaching and is a description of the teacher's teaching activity with the help of instructions, rules, sequences of actions of an algorithmic type, with the help of which the teacher solves certain didactic problems [10].

Discussion and Conclusion

In conclusion here are the main points: when organizing teaching mathematics in the proposed way, the formation of algorithmic competence accompanies the entire process and does not require a radical revision of the content of the educational material, allowing the teacher to work within the

framework of the curriculum and in the amount of hours allocated for its assimilation. In the future, the following directions are possible: studying the methodology for developing the algorithmic competence of students through ICT, introducing the developed methodology into the educational process of the subject of mathematics, conducting training seminars and master classes for mathematics teachers in order to improve the quality of teaching in school education.

In developing students' mathematical knowledge, the teacher may ask students to explain and discuss various solution methods, verbally link representations and concepts, present mathematical situations in different ways, and invent their own procedures. For computational procedures to be efficient, accurate, and correct, it is important that the teacher pays attention to student understanding and that students have time to practice. To develop flexibility in mathematics, teachers may challenge students with non-standard problems for which they do not immediately recognize the appropriate solution method. Students may also find it helpful to focus on multiple approaches to these non-routine problems. It includes calling on students to explain, justify, and prove solution methods, problem solving, and mathematical results. When dealing with problems in context, the teacher can offer confirmation of the authentic aspects of the problem. Students can also participate in discussions about the authenticity of various aspects of contexts. The contexts used may come from life outside of school and may not initially have an educational purpose in terms of practicing math skills. However, assignments can offer new insights and knowledge about the contexts they are in, whether real world contexts or cross-curricular contexts.

REFERENCES

[1]. Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан. - Режим доступа: URL:<https://primeminister.kz/ru/gosprogrammy/gosudarstvennaya-programma-razvitiya-obrazovaniya-i-nauki-respubliki-kazahstan-na-2020-2025-gody-9114129> [Дата обращения: 21.11.2021].

[2]. Мырзахметова А.Ж., Ильина Н.Ф., Современные тенденции в обновлении содержания школьного исторического образования в Республике Казахстан //Вестник КарГУ. - 2017. – С. 17-27.

[3]. Баймуханов Б. Б., Бекболганов Е. Ж., Избасарова М. А. Развитие логического мышления младших школьников как педагогическая проблема //Евразийский Союз Ученых. – 2016. – №. 1-3 (22).

[4]. Четин Гюлер. Algorithmic Thinking Skills without Computers for Prospective Computer Science Teachers //Journal of Theoretical Educational Science. - 2021. – №14(4). – С. 570-585.

[5]. Шкерина Л.В. Измерение и оценивание уровня сформированности профессиональных компетенций студентов – будущих учителей математики: учебное пособие / Л.В. Шкерина. – Красноярск, 2014.

[6]. Попова В.В. Формирование алгоритмической компетентности студентов – будущих икт-специалистов в системе среднего профессионального образования в процессе обучения математике: дис. ... канд. пед. наук / В.В. Попова. – Красноярск, 2019. – 233 с.

[7]. Корчемкина Ю.В. Формирование профессиональных компетенций студентов в курсе линейной алгебры на основе алгоритмического подхода // Педагогика и психология. – 2019. – с. 140–147.

[8]. Удовенко Л. Н. Ярославский педагогический вестник. – 2013. – № 1. – Том II. – С. 103-107.

[9]. Smagulov Y., Yessengabylov I. Factors in the productive use of information and communication technologies by mathematics teachers //World Institute for Engineering and Technology Education (WIETE). – 2021.

[10]. Темербекова А. А. Методика обучения математике: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений /А.А. Темербекова, И.В. Чугунова, Г.А. Байгонакова. – ГорноАлтайск: РИО ГАГУ, 2013. – 352 с.

REFERENCES

[1]. Gosudarstvennaya programma razvitiya obrazovaniya i nauki Respubliki Kazakhstan (State Program for the Development of Education and Science of the Republic of Kazakhstan). - Rezhim dostupa: URL: <https://primeminister.kz/ru/gosprogrammy/gosudarstvennaya-programma-razvitiya-obrazovaniya-i-nauki-respubliki-kazahstan-na-2020-2025-gody-9114129>. [Data obrashcheniya: 21.11.2021]. [in Rus.]

[2]. Myrzakhmetova A.Zh., Ilyina N.F., Sovremennye tendentsii v obnovlenii soderzhanii shkol'nogo istoricheskogo obrazovaniya v Respublike Kazakhstan (Modern trends in updating the content of school history education in the Republic of Kazakhstan) //Vestnik KarGu. - 2017.- №1. – S.17-27 [in Rus.]

[3]. Baimukhanov B.B., Bekbolganov E.Zh., Izbasarova M.A. Razvitie logicheskogo myschleniya mladschikh shkol'nikov kak pedagogicheskaya problema (Development of logical thinking of younger schoolchildren as a pedagogical problem) //Eurasiskiy Sojuz Uchjonykh. – 2016. – № 1-3 (22) [in Rus.]

[4]. Çetin Guler. Algorithmic Thinking Skills without Computers for Prospective Computer Science Teachers //Journal of Theoretical Educational Science. - 2021. - No. 14(4). – S. 570-585

[5]. Shkerina L.V. Izmerenie i otsenivanie urovnya sformirovannosti professional'nykh kompetentsiy studentov – budushchikh uchiteley matematiki: uchebnoye posobiye (Measurement and assessment of the level of formation of professional competencies of students - future teachers of mathematics). – Krasnoyarsk, 2014 [in Rus.]

[6]. Popova V.V. Formirovanie algoritmicheskoy kompetentnosti studentov – budushchikh ikt-spetsialistov v sisteme professional'nogo

obrazovaniya v protsesse obucheniya matematike: dis...kand.ped.nauk (Formation of algorithmic competence of students - future ICT specialists in the system of secondary vocational education in the process of teaching mathematics: PhD in Sciences). – Krasnoyarsk, 2019. - 233 s. [in Rus.]

[7]. Korchemkina Yu.V. Formirovanie professional'nykh kompetentsiy studentov v kurse lineynoy algebrы na osnove algoritmicheskogo podchoda (Formation of professional competencies of students in the course of linear algebra based on the algorithmic approach) //Pedagogika and psycologiyay. - 2019. – S.140–147 [in Rus.]

[8]. Udovenko L.N. Yaroslavskiy pedagogicheskiy vestnik (Yaroslavl Pedagogical Bulletin). - 2013. - №. 1. - Tom II. – S. 103-107 [in Rus.]

[9]. Y.Smagulov, I.Yessengabylov. Factors in the productive use of information and communication technologies by mathematics teachers // Copyright © 2021 World Institute for Engineering and Technology Education (WIETE), ABN: 50 135 362 319 Last updated: 21 Nov 2021.

[10]. Temerbekova A.A. Metodika obucheniya matematike: ucheb. posobiye dlya stud. vyssch. ucheb.zavedeniy (Methods of teaching mathematics: textbook for students high institutions) /A.A. Temerbekova, I.V. Chugunova, G.A. Baigonakova. - Gorno-Altaysk, RIO GAGU, 2013. - 352 s. [in Rus.]

ОҚУШЫЛАРДЫҢ АЛГОРИТМДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМЫТУ ӘДІСТЕРІНІҢ БІРІ РЕТІНДЕ МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

*Смагулов Е.Ж.¹, Темербекова А.А.², Карасёва Л.Н.³

*¹п. ф. д., профессор, І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған, Қазақстан, e-mail: Smagulovezh@mail.ru

²п. ф. д., профессор, Горно-Алтайск мемлекеттік университеті, Горно-Алтайск, Алтай Республикасы, Ресей, e-mail: tealbina@yandex.ru

³докторант, Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан, e-mail: lyubakarassyova@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада авторлары білім беру саласында студенттердің математиканы оқытудағы алгоритмдік құзыреттілігін дамытуға бағытталған зерттеулер жүргізетін ғылыми еңбектерге қысқаша шолу жасалады. Зерттеудің негізгі мақсаты – ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың (АКТ) көмегімен студенттердің алгоритмдік құзыреттілігін дамытудың маңыздылығын көрсету. Сондай-ақ, математика сабақтарында АКТ арқылы алгоритмдік құзыреттілік ұғымы мен қалыптасуы қарастырылады. Алгоритм құру арқылы есептің егжей-тегжейлі шешімі сипатталған. Математикадан есептер шығарудың ұсынылып отырған моделі оқушылардың математикалық сауаттылығын және АКТ саласындағы оқушылардың сауаттылығын дамыту үшін

пайдалы болады. Оқу үдерісін алгоритмдеу арқылы «математикалық сауаттылық» пәнін оқытудың авторлық әдістемесінің элементтері берілген. Ұсынылып отырған оқыту әдісі оқушылардың өз жауабын, өз көзқарасын білдіріп, қателесуден қорықпай, интуициясын, логикасын дамытуға ықпал етеді. АКТ арқылы математика сабағында оқушылардың алгоритмдік құзіреттілігін дамыту бүгінгі күні өзекті болып қала береді деген идея негізделеді, өйткені бұл математикалық сауаттылық пен математика саласындағы сауаттылықты бағалайтын PISA бағдарламасы (Programme for International Student Assessment) шеңберіндегі халықаралық зерттеулерде ерекше атап өтілген. ақпараттық-коммуникациялық технологиялар. Оқу, танымдық және практикалық мәселелерді шешу үшін белгілер мен белгілерді, модельдер мен схемаларды жасау, қолдану және түрлендіру, сондай-ақ алынған нәтижелерді бағалау қазіргі өмірді цифрландырудың қажеттілігі болып табылады.

Тірек сөздер: алгоритмдік құзыреттілік, математикалық сауаттылық, математиканы оқыту, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар

ПРИМЕНЕНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ, КАК ОДИН ИЗ МЕТОДОВ РАЗВИТИЯ АЛГОРИТМИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ УЧАЩИХСЯ

*Смагулов Е.Ж.¹, Темербекова А.А.², Карасёва Л.Н.³

¹д.п.н., профессор, Жетысуский университет им. И. Жансугурова, Талдықорган, Казахстан, e-mail: Smagulovezh@mail.ru

²д.п.н., профессор, Горно-Алтайский государственный университет, Горно-Алтайск, Республика Алтай, Россия, e-mail: tealbina@yandex.ru

³докторант, Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова Кокшетау, Казахстан, e-mail: lyubakarassyova@mail.ru

Аннотация. В данной статье приводится краткий обзор научных работ, авторы которых проводят исследования в сфере обучения, направленного на развитие алгоритмической компетенции учащихся при обучении математике. Основная задача исследования – показать важность развития у учащихся алгоритмической компетенции с помощью информационно-коммуникационных технологий (ИКТ). А также, рассматривается понятие и формирование алгоритмической компетенции на занятиях математики посредством ИКТ. Описано подробное решение задачи с составлением алгоритма. Предложенная модель решения задач по математике будет полезна для развития математической грамотности учащихся и грамотности учащихся в сфере ИКТ. Представлены элементы авторской методики преподавания предмета «математическая грамотность» с применением алгоритмизации учебного процесса. Предлагаемая методика преподавания способствует развитию интуиции,

логики у учащихся, ученики не боятся ошибиться, высказывая свой ответ, свою точку зрения. Обосновывается мысль о том, что развитие алгоритмической компетенции у учащихся на уроках математики посредством ИКТ остается актуальной на сегодняшний день, так как это подчеркивается международными исследованиями по программе PISA (Programme for International Student Assessment), где оцениваются математическая грамотность и грамотность в сфере информационно-коммуникативных технологий. Умение создавать, применять и преобразовывать знаки и символы, модели и схемы для решения учебных, познавательных и практических задач, а также оценивать полученные результаты – это необходимость цифровизации современной жизни.

Ключевые слова: алгоритмическая компетенция, математическая грамотность, обучение математике, информационно-коммуникационные технологии

Статья поступила 11.04.2022

УДК 378.07.811.113
МРНТИ 14.35.09
DOI 10.48371/PEDS.2022.65.2.018

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ CLIL ПОДХОДА В ФОРМИРОВАНИИ ИНОЯЗЫЧНОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ОРИЕНТИРОВАННОЙ КОМПЕТЕНЦИИ УЧАЩИХСЯ УРОВНЯ ОБЩЕГО СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

*Головчун А.А.¹

¹к.п.н., ассоциированный профессор КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан, e-mail: al_tina@inbox.ru

Аннотация. Сегодня общеобразовательная школа в Республике Казахстан переживает процесс обновления содержания образования. Этот процесс очень чувствителен для старшей ступени школы ввиду преподавания ряда предметов на иностранном языке. В этой связи контентно-языковой интегрированный подход является наиболее эффективным. В данной статье предлагается методика формирования профессионально-ориентированной компетенции учащихся уровня общего среднего образования с использованием контентно-языкового интегрированного CLIL подхода. Обозначены этапы формирования иноязычной профессионально-ориентированной компетенции, способности и коммуникативные задания для каждого этапа. Этапы

включают активизацию речемыслительной деятельности. Раскрываются наиболее интересные и мотивирующие приемы активизации уже сформированной схемы знаний обучающихся с помощью placemat, think-pair-share, scrambled sentence. Представлена стадия введения нового материала с фокусировкой на усвоении нового вокабуляра. Далее следует продуктивная стадия, которая подразумевает порождение письменной и устной речи на базе нового контента и нового лингвистического материала, и стадия оценивания с фокусировкой на оценку усвоения и языкового материала, и контента. В исследовании мы использовали такие методы исследования, как критический анализ литературных источников по изучаемой проблеме, наблюдение за педагогическим процессом, обобщение передового опыта учителей, опрос учителей иностранного языка на предмет использования CLIL в профессиональной деятельности и экспериментально-опытное обучение учащихся уровня общего среднего образования. Перед проведением экспериментально-опытного обучения были обозначены экспериментальные и контрольные группы. Пред экспериментального диагностика показала необходимость целенаправленного формирования иноязычной профессионально-ориентированной компетенции учащихся уровня общего среднего образования с использованием контентно-языкового интегрированного подхода. Проведено экспериментально-опытное обучение по формированию иноязычной профессионально-ориентированной компетенции учащихся уровня общего среднего образования. Результаты экспериментально-опытного обучения доказывают эффективность используемого подхода.

Ключевые слова: иноязычная профессионально-ориентированная компетенция, контентно-языковой интегрированный подход – CLIL, учащиеся уровня общего среднего образования

Основные положения

Много пишется об использовании контентно-языкового интегрированного обучения на разных ступенях образовательного пространства нашей республики. Хотелось бы в этой статье поделиться опытом использования данного подхода, именно подхода согласно источникам западного формата обучения. У многих методистов было пессимистическое отношение к данному подходу в иноязычном образовании, но со временем мнение меняется и на сегодня этот подход достаточно эффективный в овладении контентом будущей профессии на иностранном языке, в частности, английском. Английский язык объявил, своего рода, монополию на использование CLIL подхода в

образовательном пространстве. В этом помогла убедиться стажировка - CLIL in Higher Education в университете Утрехт (Нидерланды).

Введение

По сути, подход очень прост и состоит из нескольких стадий. Первая стадия – это активизация мыслительного процесса. Эта стадия поддерживается практическими всеми западными методистами [1]. Здесь запускаются концепты, существующие в той или иной профессиональной сфере и активизируются когнитивные механизмы, отвечающие за использование вышеупомянутых концептов на изучаемом иностранном языке. Причем, можно активизировать все лингвистические (лексические, фонетические, грамматические) и коммуникативные аспекты речевой деятельности (аудирование, говорение, чтение и письмо). Кроме того, можно утверждать, что активизация усвоенных ранее концептов будущей профессиональной деятельности и коммуникативных аспектов иноязычной речи повышает внутреннюю мотивацию обучаемых, дает установку на усвоение нового. Механизм антиципации – предвосхищения усвоения новой информации формируется в процессе первой стадии CLIL.

Первая стадия помогает сконцентрироваться, сфокусироваться на новой деятельности. Она помогает выявить и устранить пробелы у обучаемых. Работая в этом направлении, наша кафедра при КазУМОиМЯ им. Абылай хана предложила использовать три базовые универсальные для методики иноязычного образования стадии CLIL – PPP (presentation, practice and production), без активизации речемыслительной деятельности. Это может иметь место, если основная цель использования CLIL подхода состоит в формировании и развитии межкультурной коммуникативной компетенции обучаемых. Есть ряд исследований, которые доказывают эффективность использования первой стадии CLIL.

Теория, поддерживающая использование первой стадии – стадии активизации – билингвальная теория Камминса [2]. Он сравнил мыслительные процессы изучающих иностранный язык с айсбергом. Невидимая часть айсберга – это та часть, которая содержит в своем составе уже сформированную языковую и концептуальную картину мира обучаемого. Видимая часть айсберга – это та часть, которая содержит в своем составе активный и пассивный словарный запас, а также синтаксические конструкции родного и иностранного языка для использования и понимания прочитанного или услышанного. По мнению ученого, стадия активизации помогает учителю увидеть невидимую часть айсберга для адекватного выбора того или иного приема ввода новой информации с целью расширения или изменения тезауруса личности обучаемого.

Еще одна теория, которую приводят западные методисты в качестве поддержки стадии активизации в рамках реализации CLIL подхода - интеракционистская теория [3], суть которой заключается в формировании компетенции в динамичном движении от умений низшего порядка до способностей высшего порядка с обязательной активизацией предыдущих схем или фреймов. Интересно заметить, что согласно этой теории, в процессе освоения нового, возникает конфликт между уже сложившимися и глубоко укоренившимися стереотипами и формирующимися. И в данный момент возникает необходимость в использовании иных лексических и коммуникативных аспектов иноязычной речи для выражения новых стереотипов. Стадия активизации, в этом случае, помогает сформировать образ нового стереотипа, заставляя использовать иной регистр речи, академический, в частности.

Другая теория, поддерживающая стадию активизации – конструктивистская или социально-конструктивистская теория научения, согласно которой, компетенции формируются в процессе значимой коммуникации, в процессе обмена информацией и сравнения концептов имеющихся знаний у обучаемых. Во многих работах делается акцент на активизацию различных видов интеллекта (логико-математический, кинестетический, лингвистический музыкальный, визуально-пространственный, естество испытательный). В методической литературе можно найти большое количество приемов на активизацию речемыслительной деятельности в рамках CLIL. Рекомендуется достаточно эффективный прием под названием «scrambled sentence». Выбирается предложение или дефиниция того или иного явления, затем печатается или пишется вразброс слова из этой дефиниции в трех колонках. Задача обучаемого составить целостное предложение несущий смысл. Если дефиниция или предложение вызывает сомнение, желание опровергнуть контекст, то это можно обсудить и предложить обучаемым высказать свою точку зрения или предложить аргумент.

Следующая стадия CLIL – стадия введение нового материала и нового вокабуляра. Здесь методисты едины в том, что мультимодальный подход является здесь самым эффективным. Посредством чтения, прослушивания контента, просмотра видео, фотографий, раздаточного материала, выполнения практико-ориентированных заданий усваивается и содержание вводимого материала, и нового вокабуляра. В связи с этим, обнажается острый вопрос подбора и адаптации контента для обучаемых. От преподавателя на данной стадии требуется приложить максимум усилий для обеспечения понимания обучаемыми контента, усвоения и впоследствии использования новых слов или словосочетаний для реализации коммуникативного намерения.

Реализация коммуникативного намерения в устной или письменной форме, по сути, является следующей стадией контентно-языкового интегрированного подхода. Эта стадия может быть реализована посредством презентации продукта в виде рисунка, графика, диаграммы, буклета, программного приложения, системы коммуникативных заданий, игры, технического дизайна, физических упражнений, музыкальных композиций. Здесь очень важно преподавателю обеспечить возможность для обучаемых использовать усвоенную терминологию в речи посредством посильных коммуникативных заданий: организация дискуссии, дебатов, деловых игр, интервью, групповых презентаций; написание эссе, реферата, делового письма, описание эксперимента, веб-сайта, биографии, составление опросника, блога, статьи, постера.

Последняя стадия контентно-языкового интегрированного подхода – стадия оценки усвоения и содержания предмета, и новой терминологии. Для этого методисты предлагают составлять матрицы - рубрики с критериями и дескрипторами [4].

Материалы и методы исследования

В качестве основных методов исследования мы использовали критический анализ литературных источников по изучаемой проблеме, наблюдение за педагогическим процессом, обобщение передового опыта учителей, опрос учителей иностранного языка на предмет использования CLIL в профессиональной деятельности и экспериментально-опытное обучение учащихся уровня общего среднего образования. Наша основная задача заключалась в том, чтобы выяснить, каково отношение учителей ОШ к использованию контентно-языкового интегрированного подхода в их профессиональной деятельности. Мы опросили 10 учителей иностранного языка общеобразовательных школ, принимая во внимание естественные условия образовательной среды в республике и тот факт, что не так много учителей имеют сертификат, подтверждающий владение базовыми аспектами контентно-языкового интегрированного обучения. Кроме того, мы приняли во внимание тот факт, что наличие сертификата не гарантирует реализации CLIL подхода на практике. Опрос в данном случае является вспомогательным методом по отношению к основному экспериментально-опытному обучению.

Can you accept CLIL approach as an integral part of professional activities?

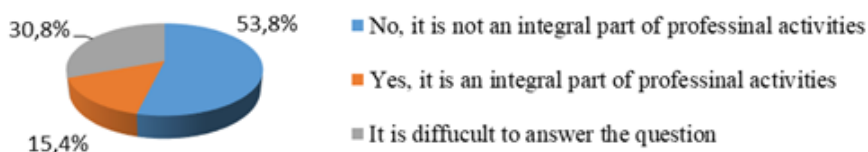

Рисунок 1. Опрос учителей ИЯ на предмет использования CLIL в профессиональной деятельности

Результаты опроса показывают, что 53,8% учителей не реализуют CLIL подход на практике. Кроме того, многие учителя не понимают разницы между CLIL и LSP. Такая ситуация должна поменяться ввиду эффективности вышеуказанного подхода, особенно на старшей ступени обучения общеобразовательной школы. В качестве подтверждения данного тезиса, совместно с докторантом КазУМОиМЯ им. Абылай хана проведено экспериментально-опытное обучение по формированию иноязычной профессионально-ориентированной компетенции с использованием CLIL подхода учащихся уровня общего среднего образования в КГУ Гимназии № 3 (Караганда). В эксперименте принимало 60 учащихся. В контрольной группе – 30 учащихся и в экспериментальной группе – 30 учащихся. В экспериментальной группе иноязычная профессионально-ориентированная компетенция естественнонаучного направления формировалась с использованием CLIL подхода, в контрольной – на базе традиционного подхода в естественных условиях школы.

Результаты

До экспериментально-опытного обучения проводился предэкспериментальный срез с целью определения уровня сформированности иноязычной профессионально-ориентированной компетенции учащихся уровня общего среднего образования. Для этого были разработаны задания и параметры оценки сформированности вышеуказанной компетенции. Результаты показали, что требуется целенаправленная работа по формированию иноязычной профессионально-ориентированной компетенции учащихся уровня общего среднего образования. Экспериментально-опытное обучение проводилось в рамках элективного курса «CLIL Biology» в естественных условиях гимназии. Выделено 4 этапа – этап активизации пройденного материала, этап введения нового материала, этап фокусировки на лингвистических аспектах материала, этап фокусировки на коммуникативных аспектах материала и этап оценки сформированности иноязычной профессионально-ориентированной компетенции. Для каждого этапа определились способности и соответствующие каждому этапу коммуникативные задания. После экспериментально-опытного обучения был проведен постэкспериментальный срез. Результаты срезов представлены в таблице.

Table 1 – The results of pre and post- experimental diagnostics

Parameters of competence assessment	Cross-section	EG		CG	
		Average %	Difference in rates of growth %	Average %	Difference in rates of growth %
An ability to perceive information and identify the gist	Pre Post	2.7% 5%	+2.3	2.7% 3.3%	+0.6
An ability to collect, analyze and interpret data	Pre Post.	2.3% 4.3%	+2	2.3% 3.6%	+1.3
An ability to draw the conclusion related the original information	Pre Post	2.1% 4%	+2	2.3% 2.6%	+0.3
An ability to apply new lexical items for generating ideas and reflection	Pre Post	2.3% 4%	+1.7	2.7% 3%	+0.3
An ability to produce speech in terms of input	Pre Post	1.7% 4.3%	+2.6	2.1% 3.3%	+1.2
An ability to reflect the content and communicative activity	Pre Post	2.1% 4.6%	+2.5	2.3% 3.6%	+1.3
Average	Pre Post	2.2% 4.3%	+2.1	2.4% 3.2%	+0.8

Обсуждение

Результаты пост экспериментального среза демонстрируют значительное улучшение показателей экспериментальной группы. Таким образом, у нас есть основания полагать, что предложенная методика формирования профессионально-ориентированной компетенции учащихся уровня общего среднего образования с использование CLIL подхода является эффективной.

Заключение

Несмотря на то, что CLIL подход достаточно широко используется в педагогике развитых стран и внедряется административно-управленческим аппаратом МОН РК в рамках обновленного содержания образования, учителя общеобразовательных школ относятся к данному подходу весьма настороженно и неохотно пользуются его преимуществами. Реакция учителей понятна. Достаточно сложно обеспечить усвоение нового контента на базе нового иноязычного материала. Понятно, что не все учащиеся готовы к такому процессу обучения, сказывается

отсутствие мотивации к обучению на старшей ступени школы и многие другие факторы. Но как показывает наше исследование, CLIL подход заслуживает внимания, ввиду его эффективности. Исследуемый подход очень гибкий. Он позволяет использовать родной язык на уроках до тридцати процентов для реализации поставленных целей. Приемы, используемые в рамках четырех этапов (активизации, введения нового контента, фокусировки на лингвистических, далее на коммуникативных аспектах речи и обратной связи) многочисленны, повышают мотивацию учащихся изучать новый контент и новый вокабуляр в рамках тематики естественно-математического направления [5]. Кроме того, можно проводить тандем уроки на базе CLIL подхода. Тандем учителя английского языка и учителя биологии или химии, или любого другого предмета. Даже практико-ориентированные уроки, такие как физкультура, музыка, изобразительное искусство можно провести на базе данного подхода. Кроме того, методисты советуют создавать максимально благоприятную атмосферу на уроке, так как достаточно сложно усвоить новый контент на базе нового иноязычного материала. Следует отметить, что кабинет, где проводятся уроки с использованием CLIL подхода – это кабинет с разнообразными ресурсами: ножницы, клей, бумага, фломастеры, раздаточный материал, мультимедийные приложения, компьютеры, проектор, доска, муляжи, книги, мобильный телефон, лабораторные инструменты. Результаты экспериментально-опытного обучения демонстрируют хорошие показатели. Кроме того, на базе полученных данных опубликована статья в электронной базе данных Scopus.

ЛИТЕРАТУРА

[1]. Luk Van Mensel Phillipe Hillgsmann, Laurence Mettwle, Benolt Galand. CLIL, elitist language learning approach. A background analysis of English and Dutch CLIL pupils in French-speaking Belgium. Published online 05 Feb 2019. - Pp. 1-14.

[2]. Jim Cummins and Merrill Swain (2015) Bilingualism in Education. Aspects of Theory research and practice. – 2015. – Pp. 66-73.

[3]. Maria Pilar Augustin Llach. The effects of the CLIL approach in foreign language Learne's lexical profiles. Published online 26 Oct 2017. - Pp. 557-573.

[4]. Dmitri Leontjev, Mark Antony deBoer. Multimodal means in assessment of processes: an argument for a hard-CLIL approach. Published online 22 May 2020. – Pp. 1275-1291.

[5]. Graham. Keith Mathew; Choi Yunkyeong; Davoodi. Amin; Razmeh. Shariba; Dixon. L.Quentin. Language and content outcomes of CLIL and EMI: A systematic Review. Latin American Journal of CLIL, v11 p19-37 Jan-Jun 2018.

ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРУ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЖОҒАРЫ КЕЗЕҢ ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЕТ ТІЛІНІҢ КӘСІБИ- БАҒДАРЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА CLIL ӘДІСІН ПАЙДАЛАҢУ

*Головчун А.А.¹

*¹п.ғ.к., қауымдастырылған профессор, Абылай хан атындағы
ҚазХҚжәнеӘТУ, Алматы, Қазақстан, e-mail: al_tina@inbox.ru

Аннотация. Бүгінгі таңда Қазақстан Республикасындағы жалпы білім беретін мектепте білім беру мазмұнын жаңарту процесі жүріп жатыр. Бұл процесс бірқатар пәндерді шет тілінде оқытуға байланысты жоғары мектеп үшін өте сезімтал. Осыған байланысты мазмұндық-тілдік интеграциялық әдіс ең тиімді болып табылады. Бұл мақалада мазмұн-тілді біріктірілген CLIL әдісін қолдана отырып, жоғары сынып оқушыларының кәсіби-бағдарланған құзыреттілігін қалыптастыру әдістемесі ұсынылған. Кезеңдерге сөйлеу және ойлау әрекетін белсендіру кіреді. Студенттердің қалыптасқан білім сызбасын «ойлан-жұптас-бөліс», «ойлан-жұптас-бөліс», салалас сөйлем арқылы белсендірудің ең қызықты және ынталандырушы әдістері ашылды. Жаңа лексиканы меңгеруге бағытталған жаңа материалды енгізу кезеңі ұсынылады. Бұдан кейін жаңа мазмұн мен жаңа тілдік материал негізінде жазбаша және ауызша сөйлеуді қалыптастыруды қамтитын өнімді кезең және тілдік материалдың да, мазмұнның да игерілуін бағалауға бағытталған бағалау кезеңі басталады. Негізгі зерттеу әдістері ретінде біз жалпы білім беретін мектептің жоғары сынып оқушыларының кәсіби-әрекетінде мазмұн-тілді біріктірілген CLIL-ді қолдану және тәжірибелік-эксперименттік оқыту бойынша шет тілі мұғалімдерінен сауалнама жүргіздік. Эксперименттік-эксперименттік оқытуды өткізу алдында эксперименттік және бақылау топтары белгіленді. Экспериментке дейінгі диагностика жалпы білім беретін мектептің жоғары сынып оқушыларының шет тілінің кәсіби-бағдарлы құзыреттілігін мазмұнды-тілдік интеграцияланған тәсілді пайдалана отырып, мақсатты түрде қалыптастыру қажеттілігін көрсетті. Жалпы білім беретін мектептің жоғары сатысы оқушыларының шет тілін кәсіби-бағдарлы құзыреттілігін қалыптастыру бойынша эксперименттік-эксперименттік тренинг өткізілді. Эксперименттік-эксперименттік оқытудың нәтижелері қолданылған тәсілдің тиімділігін дәлелдейді.

Тірек сөздер: шетел тілі кәсіби-бағдарланған құзыреттілік, мазмұнды-тілдік интеграцияланған тәсіл – CLIL, жалпы білім беретін мектеп оқушылары.

USING CLIL APPROACH IN DEVELOPING FOREIGN LANGUAGE PROFESSIONALLY ORIENTED COMPETENCE OF SENIOR STAGE STUDENTS IN SECONDARY SCHOOL

*Golovchun A.A.¹

*¹c.p.s., associate professor, KazUIR&WL named after Ablai khan,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: al_tina@inbox.ru

Abstract. Today, the secondary school in the Republic of Kazakhstan is undergoing a process of updating the content of education. This process is very sensitive for the senior school due to the teaching of a number of subjects in foreign language. In this regard, the content and language integrated learning is the most effective one. This article proposes a methodology for the formation of professionally oriented competence of senior students of secondary school using the CLIL approach. The stages of formation of the above-mentioned competence, abilities and communication tasks for each stage are indicated. The stages include the activation of speech and thought activity. The most interesting and motivating methods of activating of the formed knowledge scheme of students with the help of placemat, think-pair-share and scrambled sentence are revealed. The stage of introducing new material with a focus on the assimilation of a new vocabulary is presented. This is followed by a productive stage, which involves the generation of written and oral speech based on new content and new linguistic material, and an assessment stage with a focus on assessing the assimilation of both language material and content. As the main research methods, we used a survey of foreign language teachers on the use of CLIL in their professional activities and experimental training of senior students of secondary school. Before conducting experimental training, experimental and control groups were designated. Pre-experimental diagnostics showed the need for purposeful formation of a foreign language professionally oriented competence of senior students of secondary school using CLIL. Experimental training on the formation of a foreign language professionally oriented competence of students of the senior stage of secondary school was carried out. The results of experimental training prove the effectiveness of the approach used.

Key words: foreign language professionally oriented competence, CLIL, students of secondary school.

Статья получила 24.05.2022

УДК 378.147
МРНТИ 14.35.09
DOI 10.48371/PEDS.2022.65.2.019

THE FOREIGN LITERATURE IN THE FORMATION OF INTERCULTURAL COMPETENCE OF PRE-SERVICE ENGLISH STUDENTS

*Zhumabekova G.B.¹, Zhusupova R.F.²

*¹c.p.s., ass.professor, KazUIR&WL named after Ablai Khan, Almaty,
Kazakhstan, e-mail: zhuma@mail.ru

² c.p.s., ass.professor, Eurasian National University named
after L.N. Gumilyov, Nur-Sultan, Kazakhstan,
e-mail: rozazhusupova@mail.ru

Abstract. The knowledge of foreign languages in modern society becomes necessary as we live in a multicultural and multilingual world. The range of intercultural educational links has changed. Within the Bologna process, academic exchanges have been intensified, and opportunities for continuing education abroad expanded. Students participate in interregional and European projects organized with the help of new telecommunication technologies, communicate in a foreign language with their peers on the Internet, and foreign trips are connected today with the cultural and educational exchange.

Hence, the process of intercultural competence formation for Pre-service English students in the context of cultural dialogue requires innovative educational technologies in learning and teaching. The sociocultural component is possible only through authentic materials reflecting the reality in which the representative of the relevant culture lives and performs. With thorough knowledge of this culture, students are ready to communicate with the person of certain cultures.

So, as we think to form the intercultural competence of the future foreign language teachers, one of the effective means is reading literary texts of American literature. Moreover, the research is devoted to the problem of intercultural competence formation and the study aims to provide a theoretical basis and practical application of methods and techniques to form intercultural competence of pre-service English students through interpreting 20-century American fiction. The following methods of the research work were used to solve the problems of the study: historical chronological, theoretical content analysis, statistical processing methods, ranking, stating, formative and final (control) experiments, questioning, pedagogical supervision, interviewing, and others.

Keywords: competence, formation of intercultural competence, EFLT, foreign literature, intercultural communication, American literature, culture, research.

Introduction and Main provisions

The current system of global education sets new aims and objectives in the process of preparing future specialists due to market requirements. Academic teaching requires motivating students in improving academic language proficiency with intercultural communicative skills. In this regard, the development and improvement of approaches and methods of teaching English become increasingly pivotal. Encouraging intercultural communicative competence formation to university students means developing the skills of written scientific speech, critical thinking, and comprehension of cultural awareness.

Cited S.S. Kunanbayeva that "it is necessary to note the ambiguity of the single term "intercultural competence", which in the meaning of intercultural and communicative competence is understood as an object of formation in the field of teaching foreign languages. But the same term is also used in a broader sense - like the ability to control intercultural communication in the field of cultural studies or intercultural communication, which means communication between representatives of different cultures" [1-16].

S.G.Ter-Minassova [2-113], M. Bennet [3-77], M.H.Baltabayeva, Sh.T.Taubayev, K.Kudaibergenova, M. Ellis, A.E. Fantini, G. Fischer, E. Jung, K. Knapp, M. Knight, T.O. Rogers, Y. Sarkees, G. Triandis, Konev V.A, Korneeva L.I, Milrud R.P, Panfilova A.P, Passov E. I and others emphasized that the role of a teacher leads to the role of a coordinator of the intercultural communicative process in the classroom as well as a teacher can be turned into an active learner whereas a student can become a master and hold the educational process.

The term "intercultural competence" was introduced into scientific circulation more than sixty years ago, but its uniform definition and structure still have not worked out. Most scientists interpret this concept differently and the definition is very controversial.

Materials Theoretical Background and Literature Review

As a scientific field, the theory of intercultural communication emerged in the United States after the Second World War, when the sphere of influence of American politics, economy, and culture around the world began to expand actively. American politicians, businessmen, and diplomats have an urgent need to clarify the causes of interethnic conflicts and solve problems that arise when interacting with representatives of different cultures. In this regard, the awareness was gradually developing of the need to study languages and the cultures of various areas, their customs, traditions, and norms of behavior. The American linguist E. Hall, who is considered to be the creator of the theory of intercultural communication, in the 1950s convincingly proved the closest connection between culture and communication and theoretically substantiated the idea of the possibility of learning someone else's culture. He wrote that, since they learn the culture, it means that it can be taught. This idea paved the

way for systematic and organized teaching of foreign culture [4-18].

It was Bayram, and later the team of the Intercultural Competence Assessment project (INCA project) and Baker W. who developed the concepts of the structure of intercultural competence [5-5]. In his development, M. Bayram relied on earlier studies of M. Canale and M. Swain.

According to the M. Bayram model, intercultural competence consists of five components:

1) intercultural relations, including openness, curiosity, willingness to abandon prejudices about foreign cultures and native culture;

2) knowledge: about social groups, their characteristics, behavior in their country and the country of the communication partner, about the general processes of social and personal interaction;

3) skills of interpretation and correlation include the ability to interpret a document or an event of another culture, explain and correlate it with the phenomena of the native culture;

4) skills of discovery and interaction include the ability to learn new knowledge about culture and cultural behavior, the ability to operate with knowledge, relationships, and skills in communication and real-time;

5) critical cultural awareness consists in the ability to critically and based on certain criteria to assess the worldview, behavior, results of activity inherent in native and foreign cultures [6-61].

V.P. Furmanova developed a technology for the formation of intercultural competence, which includes four phases: informational, comparative, adaptive, application [7-128].

The information phase is the process of instructing and introducing additional information. The main task of the student is to study the situation and enter it based on those rules and information that the teacher introduces.

The comparative phase involves the analysis of a foreign language and one's own cultures, which boils down to a) establishing formal rules for interactive situations; b) reconstruction of knowledge of one's own culture and the diversity of subcultures; c) selection of functional and situational rules for their use in a foreign language environment.

In the comparative phase, episodes and scenes containing a typical communicative problem are studied:

1) "interviews" with speakers of a foreign language and one's own culture, identifying situations in which the behavior of another seems unusual and difficult to explain;

2) the transformation of individual situations into small stories;

3) presentation of situations with an explanation of behavior;

4) comparison of explanations;

5) the definition and selection of situational and cultural characteristics and rules of behavior that are valid for a particular sphere of communication. The task of students is to choose the right one from the possible options.

Otherwise, the introduction of additional information is recommended. When comparing behavior, the student realizes that each culture has a different mode of everyday life, therefore sociocultural competence as a set of background knowledge represents the basis for understanding another culture. At this phase of training, exercises of a contrasting nature are essential, allowing you to correlate different concepts in the conceptual field of cultures [8-206].

The text is considered as a speech work, presented in oral or written form, as a product of speech activity organized according to certain rules, which has integrity, coherence, structuredness, and completeness. Moreover, by the term "text" we will mean "educational text", that is, the text used by the teacher in teaching students in the lesson. For many centuries, teachers have used texts as an effective means of teaching a foreign language. Since ancient times, a special textual method was used in teaching living and dead languages [9-254].

At the same time, the text itself for a long time has not been recognized as the basic unit of instruction. Such units were considered a word or sentence, and the text was considered as a necessary language environment (context), allowing students to demonstrate the functioning of these language units and thus contributing to their better understanding. Only in the second half of the 20th century, in connection with the development of the theory of communicative learning, did the text become recognized as a unit of instruction, and since the 1980s, the main unit of teaching a foreign language. Many methodologists believe that the text is the core of the organization of a lesson in a foreign language. S.K. Folomkina describes the following text functions in the learning process:

1. The function of expanding, replenishing the student's linguistic knowledge, mainly lexical (write new words, find words/models by a certain attribute, bring the situation in which the word is used)

2. The function of training students in the use of language material, which students must master. Realizations of this function are tasks aimed at reproducing the language material of the text, for example: to analyze lexical/grammatical phenomena, answer the teacher's questions, find words/combinations in the text, equivalents are given in the native language, retell the content close to the text, etc.

3. The function of the development of oral speech. For this purpose, various forms of reproduction of the contents of the red text are used (retelling in your own words, a dramatization of individual episodes, inventing complementary details, conversation on specific issues raised in the text).

4. The function of the development of reading. This function is implemented by tasks aimed at checking the understanding of the perceived text, highlighting various semantic elements in it, as well as formal ones that facilitate the processes of understanding or help to overcome difficulties.

At present, the classification of reading proposed by S.K. Folomkina, for studying, fact-finding, viewing, and search is very popular.

Reading for gist, skim reading, or skimming.

Reading for specific information or scanning.

Reading for detailed comprehension or reading for detail.

The suitability of the texts or their parts for speech practice can be determined by, for example, the following criteria:

1) a bright and entertaining storyline of a text or passage;

2) emotionality and imagery of exposition;

3) the relevance of the material;

4) the thematic proximity of the subject to the life experience and interests of students;

5) the possibility of a clash of points of view and opinions, giving rise to discussions;

6) the possibility of various situational transformations of the content side of the text or passage.

7) educational value.

It is necessary to select the text from the standpoint of what moral problems arise in them, how they are solved. These selection criteria are met by the literary texts of the country of the language being studied.

The working process with a literary text, which is designed to form social and cultural skills can be implemented in two ways:

1. The allocation of individual cultural phenomena in this historical period,

and then an appeal to the literary work of the text, in which the features of the national vision of the world are embodied.

2. The selection in the text of linguistic and cultural units and images of artistic speech, then familiarity with the relevant cultural phenomena that contribute to the understanding of the national picture of the world [10-17].

This approach once again confirms the interconnection and interaction of the phenomena of culture and language as a reflection of this phenomenon.

In addition to country-specific realities, any text carries information about the characteristics of the national worldview, the psychology, and mentality of native speakers, as well as the perception of the world around [11].

Methods

In our country, different types of schools are based on some concrete profile for studying a subject. Schools with intensive study of a foreign language are not an exception. Students in such schools can learn additional subjects in English or another foreign language. One of these possibilities is also the discovery of foreign literature for students. Students learn to perceive the world in all its diversity, through a different culture to better understand their own. Learning a foreign language helps to get rid of stereotypes, gain inner freedom, and liberate. A special place in the educational system belongs to foreign literature.

In the linguistic school - gymnasium No. 17, Nur-Sultan, based on which

our experiment was conducted, the course of study of foreign literature has been carried out from the current school year. The course is taught in 10 and 11 classes.

By the hypothesis and objectives of the research, a plan for the pedagogical experiment was developed, which included three stages.

starting experiment

basic stage of the experiment

final stage of the experiment

Two groups (2 classes) participated in the experiment: experimental group-11th "B" class, control group-11th "A" class. The number of students in both groups is the same- 16.

The experimental group (11th B class) and the control group (11th A-class) as has been said above, consist of 16 students, 7 boys and 9 girls (11th A) and 6 boys and 10 girls (11th A). In the lessons, the students are active, perceive the material well, many students have strong leadership traits. Almost everyone actively participates in the life of the school and class, attends clubs, sports sections, many have completed language courses, music, or art schools. In educational activities, there is a healthy spirit of competition, this disciplines the students: each student tries to prove himself in the lesson; they try to get exhaustive knowledge with the help of Internet resources, additional literature.

Class discipline is at the highest level both in lessons and in breaks. During the lessons, the students carefully listen to the teacher, without interrupting him.

It is necessary to note that in both classes there are some students with low motivation to learn English, and we will try to encourage them in getting interested in studying and reading, and working with American literature.

In the first stage of the experiment – the initial test was aimed to determine the level of intercultural competence of students of the experimental group (EG) and the control group (CG) before experimental teaching.

The following test with questionnaire elements was used there.

Test.

Name and surname of the student _____ group _____

Explain the meaning of the following words (realia) in English.

Ranch, prairie, drugstore, mini bagels, Easter bunny, Broadway, sweatshirt, sidewalk, hotel lobby, coyote, BLT, buffalo wings, country music, mile, quart, penny, dime, dollar, relish.

2. Explain the meaning of the following English expressions.

Beat around the bush

Hit the sack

The best of both worlds

A bird in the hand is worth two in the bush

Don't cry over spilled milk

On cloud nine

Answer the following question: What do you know about the American lifestyle?

What American writers do you know? Do you know important events that happened in America in 19- 20th century?

4. Imagine that in a conversation with a native English speaker on a chosen topic you do not have enough information or something was not clear to you. After the conversation, will you clarify this information? If so, in what ways?

5. When you communicate with native English speakers, what do you usually experience? (Choose one option) _____

A. Although I understand the speech of an English-speaking interlocutor, it is usually difficult for me to understand the meaning of his statement.

B. Although I understand his speech, I do not always understand the meaning of his statement. I think this is normal because we have two different cultures;

C. I do not always understand the interlocutor. When I do not understand him, I clarify with him and try to understand him as much as possible;

D. In the process of communication, I try to understand my interlocutor as best as possible and explain to him why I cannot understand him.

Tasks 1 and 2 tested the knowledge of vocabulary and fixed expressions of the English language related to the cultural realities and values of the British (Americans). For this parameter, a comparatively best result was obtained.

In the first task, 7 students in each group gave the correct explanation of such words as “ranch”, “drugstore”, “sweatshirt”, “sidewalk”, “mile”, “dollar”. The meaning of such words as “Easter bunny”, “dime”, “penny” was correctly indicated only by 4 students from the EG and 3 students from the CG. Even fewer students know the words “prairie,” “hotel lobby,” “Bigfoot,” “Penitentiary.” In addition, none of the two groups knows the meaning of words such as “relish”, “mini bagels”, “BLT”, “Buffalo wings” According to the second task, only 4 students from the EG correctly explained the meaning of all proverbs and expressions. 5 students from the EG and 2 students from the CG did not understand the meaning of the expression “Hit the sack”, 3 students from the control group incorrectly give the meaning of the expression “Beat around the bush”, and 2 students from both groups do not know the correct meaning “The best of both worlds »

The result of the first and second tasks allows us to conclude that students are not very familiar with English (American) texts. In the process of learning English, students focus on the practical use of the language but do not pay enough attention to the vocabulary associated with American culture, or to its cultural content, which indirectly has a great influence on communication with a native speaker. In the third task, students of both groups were asked to answer two questions. As the result showed, not all students know about the American way of life, or know very superficially (only a third of the students in both

groups were able to answer this question more fully). This is also the case with American writers. Most students call such writers Jack London, Mark Twain, and Ray Bradbury. On the last question, we see the following result:

In CG, 3 students chose option A - "Although I understand the speech of the English interlocutor, it is usually difficult for me to understand the meaning of his statement. 6 students chose option B - "Although I understand his speech, I do not always understand the meaning of his statement. I think this is normal because we have two different cultures." 5 students chose option C - "I do not always understand the interlocutor. When I do not understand him, I clarify with him and try to understand him as much as possible. " 10 students chose option D - "In the process of communication, I try to understand my interlocutor as best as possible and explain to him why I can't understand him." In the EG, 2 students chose option A, 2 students chose B and 4 students chose C.

The results of the test in the experimental group and control group See in Table 2 and Diagram 1.

Table 2. The level of formation of intercultural competence skills in EG and CG on the starting stage of the experiment

Parameters of measurement of the level of intercultural competence	Percentage of the level of knowledge and skills	
	Experimental group	Control group
1. The knowledge of the vocabulary of the English language is closely connected with the cultural realia and values of the American people.	33%	32%
2. The knowledge of English (American) cultural and historical realia and traditional values of the American people.	23%	20%
The ability and interest in finding out information about American culture.	26%	23%
Realization of possible misunderstanding or cultural conflict in intercultural communication and the ability to solve problems.	48%	51%
The level of intercultural competence	32%	31,5

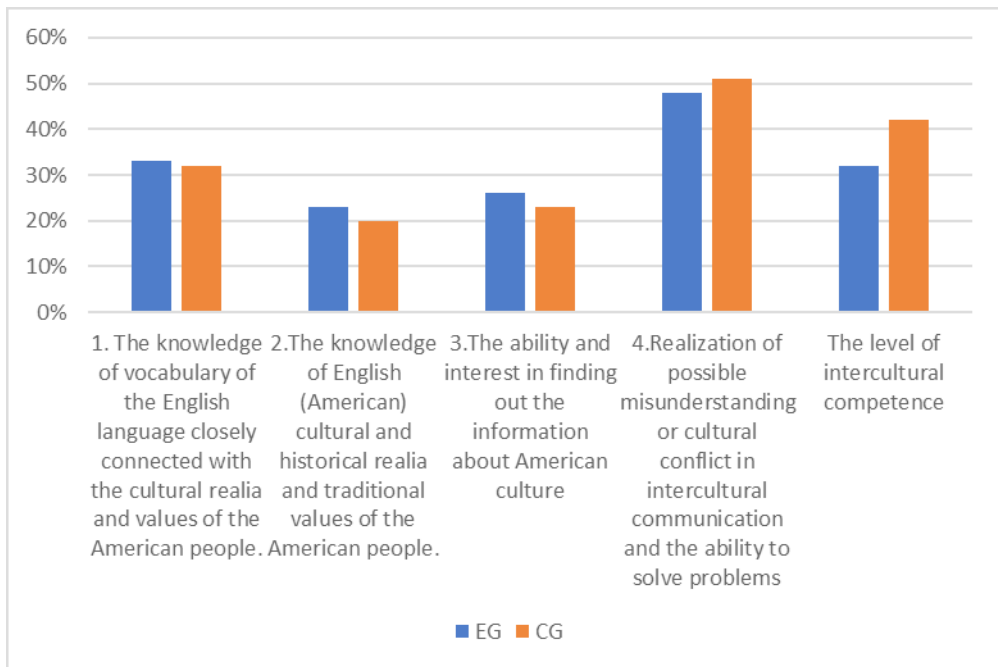

Diagram 1- The level of formation of intercultural competence skills in EG and CG on the starting stage of the experiment

After analyzing the results of the test, we noticed that the results obtained by students from the EG turned out to be higher than the results obtained by students from the CG by 0.5%. We will consider this difference when comparing the results of the starting and control sections. However, even though there is a slight difference between the results of the EG and the CG, the level of intercultural competence of both groups seems low.

The carried out test made it possible to determine ways and means to develop the following skills and abilities of students:

1. To enrich the lexical reserve with the realities of the country of the language being studied;
2. Stimulate speech creativity
3. Develop students' communication skills
4. Teach students to plan their work: set goals, get information about American culture by working with texts from the works of American writers, analyze what has been done, and outline the next steps to complete the work.

Results

The ability to read foreign literature is one of the key skills acquired in the process of learning a foreign language [12-11]. Today, the choice of educational materials before the teacher of the foreign language is quite large. Having decided on the aims and objectives of the subsequent work, we proceeded to the second stage of our experiment.

At this stage, we carried out work with the experimental group (11b class), developed a methodology for experimental work, so the main program of the experiment was implemented. To experiment, a thematic calendar was developed for the period from September 2020 to March 2021, lessons on the course "Foreign Literature" were developed and conducted. Thus, we selected 10 works of American writers of the 20th century, such as Mark Twain, O. Henry, Theodore Dreiser, Ernest Hemingway, Jack London, and John Steinbeck.

The lessons on the course "Foreign Literature" included exercises and tasks aimed at the formation and development of intercultural competence.

We divide them into the following groups: 1) Pre-reading exercises: - familiarity with culturally specific vocabulary and fixed expressions; 2) Learning reading texts; 3) post-reading exercises and tasks: - acquaintance with cultural realia reflected in literary texts, a story about them; - search for additional information about these cultural realia; - analysis of the behavior and characters, moral values, hiding in the texts.

We start the description of the learning process in the EG. Here you can see some examples of tasks.

Lesson 1. «The £1,000,000 Bank-Note» by Mark Twain.

We began our first lesson in literature by exploring the work of the famous American writer Mark Twain and his humorous story, "The £ 1,000,000 Bank-Note". So, we will describe in detail the work on this text.

Pre-reading stage

At this stage, the teacher gives her students the list of vocabulary from the text: *mining brokers clerk, a small brig, flunkey, lodgings, bill, the Continent, jail, highwayman, quarters, played cribbage, cent, I was in the clouds, miles.*

The teacher started with brainstorming questions such as:

1. Look at the title of the text and the vocabulary given. What do you think this story is about?
2. What is the genre of the text?
3. Read the first passage of the story and guess what kind of person the main character was.

The students of the experimental group got interested in questions and tasks and tried to answer the questions and do the task. Most of them said that the story was about some clever American who had to come across many adventures. If to talk about the genre of the story some of them said that it was an adventures story, others said it was a detective story, and only two students said it was a humorous one.

In the next stage, the ***while-listening stage***, the teacher uses such type of reading as intensive reading. This type of reading is very useful and effective.

Such exercises can be used here:

Read the text very carefully and make up a plan for the story.

Read the text very carefully and make a scheme or a table of the main events of the story.

The students could choose either to make a plan of the story or a scheme or a table of the main events of the story. All students were involved in working with the text and then presented their work to the class.

In the last stage, the after-reading stage, the teacher gave the following tasks to the class:

Task 1. Decide if the statements True or False

The author of the story had a family in San Francisco.

He worked 6 days a week.

A couple of elderly gentlemen offered him some adventurous affair.

The Bank of England once issued three notes of a million pounds each, to be used for a special purpose connected with some public transaction with a foreign country.

The gentlemen chose him because he seemed to be an honest man.

The author wasn't very happy to find the money in the envelope.

The author's father and the minister's father were schoolmates in childhood.

One of the gentlemen turned out to be Portia's father.

The author and his wife got the bill cashed in the bank of England as a wedding present.

The end of the story was unhappy.

Task 2. Answer the questions about the story.

- 1. What is the main idea of the story?*
- 2. What is the genre of the story?*
- 3. If you happened to be in such a situation as the author what would you do?*
- 4. What personal features of character helped the author survive in his difficult case?*

Task 3. Make your own short story with these words: *mining brokers clerk, a small brig, flunkey, lodgings, bill, the Continent, jail, highwayman, quarters, played cribbage, cent, I was in the clouds, miles.*

As homework, the students had to read this story again and try to retell it on behalf of Portia, one of the gentlemen, the Minister, etc.

Lesson 2. "Lost on dress parade" by O'Henry.

Pre-reading stage

The teacher pays the students attention to the questions and offers them to discuss them in groups.

- 1. You can be happy if you are rich.*
- 2. Money plays an important role in people's life.*
- 3. We can be happy even without money.*

In the pre-reading stage, the students are also introduced to new vocabulary from the text. Here the teacher pays the students 'attention to the words that are used in American English.

I slipped on the sidewalk

Thus, spoke the brave who was born and reared in the wigwams of the tribe of the Mannhattans. The lights and the stream of hurrying vehicles in the avenue.

The typical New York young clubman

Broadway

Manhattan

Cab

bridge

Wigwams

Sidewalk

The students work with the words

Define the meaning of the words

Make sentences and phrases with the words

While-reading stage

The students are divided into groups and each group works with a passage of the story. So, the teacher here uses the co-called jigsaw reading.

Each group retells another group the given passage and at the end, all the class knows the contents of the story.

After-reading stage exercises and tasks.

Discussion. Answer the following questions:

Why did the main hero play the role of a rich idler?

Where did he work and how much did he save for 10 weeks?

Whom did he come across and how did it happen?

Why did he tell a lie to the girl?

Did he regret his lies? Why? Why not?

What is your opinion about the main characters of this story?

Decide if the statements are True or False.

Mr.Chandler looked like a typical working architect.

He worked as an architect and got 10 dollars every week.

He saved money to help his family.

He asked the girl to dine with him at an expensive restaurant.

Mr.Chandler played a role of a very rich man before the girl.

Miss Marian said she would fall in love with a working person even if he were poor.

Put the sentences in the right order.

Just then, a girl scuddled lightly around the corner slipped on a patch of icy snow and fell plump upon the sidewalk.

Mr. Towers Chandler was pressing his evening suit in his hall bedroom.

A sudden idea came into the head of the young architect. He would ask this girl to dine with him

Up Broadway Chandler moved with the vespertine dress parade.

So he began to prate to Miss Marian of clubs, of teas, of golf and riding and kennels and cotillions and tours abroad and threw out hints of a yacht lying at Larchmont.

The two girls sat in the window seat, looking out at the lights and the stream of hurrying vehicles in the avenue, and discussed the evening.

Imagine that you are Mr. Towers Chandler. Tell the class about yourself and your life in New York, about your work and why you pretended a very rich idler before Marian.

Imagine you are Miss Marian and tell the class about your life and why you went outside that evening; tell the class what you think about Chandler.

As homework, the students have to prepare their version of the end of the story.

The third stage of the experiment was a control test, on which the results of teaching in the control group and the experimental group were checked. The control stage allowed us to summarize our work, to test the students' acquisition of an experimental group of knowledge and skills of intercultural competence during work on literary texts of American literature of the 20th century.

The purpose of the control stage of the experiment was to consider the effectiveness of the application of the developed methodology for the formation of intercultural competence students based on the literary texts on American literature of the 20th century.

The following tasks were identified as part of the control experiment:

to analyze the results of students' work on the lessons in foreign literature;

to identify the formation of intercultural competence skills when performing practical exercises in English classes;

determine the advantages of this methodology in school practice.

At the control experiment stage, the following research methods were used – questionnaires, testing, and discussion.

Two classes took part in it (experimental group – 11th “b” grade and control group – 11th “a” grade). At this stage, the verification was carried out using a written test with questionnaire elements, the tasks of which were similar to the tasks of the pre-experimental test. Each task measured certain knowledge, skills, or psychological qualities that make up intercultural competence.

Table 3. The level of formation of intercultural competence skills in EG and CG on the control test

Parameters of measurement of the level of intercultural competence	Percentage of the level of knowledge and skills	
	Experimental group	Control group

1. The knowledge of the vocabulary of the English language is closely connected with the cultural realia and values of the American people.	84%	45%
The knowledge of English (American) cultural and historical realia and traditional values of the American people.	77,3%	34%
The ability and interest in finding out the information about American culture	52,5%	41%
Realization of possible misunderstanding or cultural conflict in intercultural communication and the ability to solve problems	66%	52%
The level of intercultural competence	70%	42%

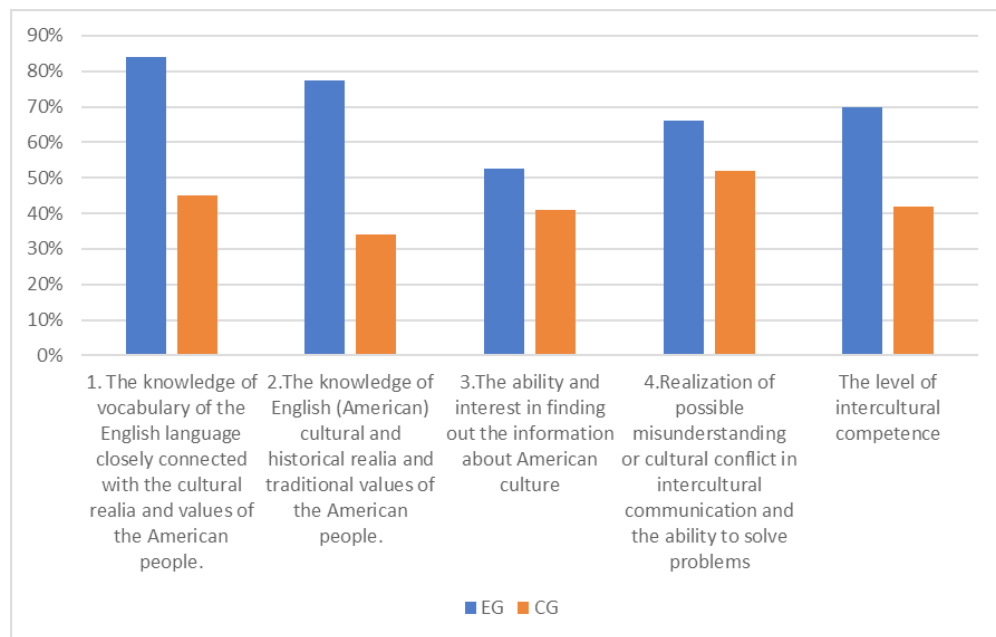

Diagram 2- The level of formation of intercultural competence skills in EG and CG on the control test.

As we see, the results of both groups on the stage of the control experiment differ. When we checked the knowledge of the vocabulary of the English language closely connected with the cultural realia and values of the American people it was defined that on the stating test both experimental and control groups knew less than 50% of that vocabulary.

The control test showed us that the level of knowledge of the vocabulary of the experimental group has been increased. The average number of words defined in EG-17\20, in CG-9\20.

While checking the second parameter, in which the students had to write the information they know about the history and culture of American people, it was defined that on the stating test the knowledge of English (American) cultural and historical realia and traditional values of the American people were very low in both groups (EG-23%, CG-20%). The control test showed us that the level of knowledge of English (American) cultural and historical realia and traditional values of the American people in EG and CG has been increased. In EG-77, 3% and in CG-34%. The students of EG could give much information about American traditions and historical events.

While checking the third parameter on the stating test, the percentage of the ability and interest in finding out the information about American culture in both groups was 26% in EG and 23% in CG. It is a very low mark.

The control test showed us that after the experimental work the percentage of the ability and interest in finding out the information about American culture in EG has been increased to 52,5%, in CG it is 41%.

Checking the last parameter, the realization of possible misunderstanding or cultural conflict in intercultural communication, and the ability to solve problems on stating test, we see that in EG it is lower (48%) than in CG (51%). Therefore, 48% of students in EG realize the necessity of taking into account the cultural differences in communication with foreigners, native speakers of American English. 51% of students of CG pointed out that they try to achieve understanding between speakers in intercultural communication.

The control test showed us that this parameter has been increased to 66% in EG and 52% in CG. Therefore, after experimental work, the results in EG have been improved to 18% (48%-66%).

We see that the level of intercultural competence in both groups differs. On the stating stage of the experiment in EG, it was 32% and in CG it was 31,5%. After the experimental work in EG, it is 70% and in CG-42%. So the parameters that have more importance for the formation of intercultural competence such as “the knowledge of cultural realia”, “the ability to compare and interpret cultural realia and people’s value”, “psychological qualities” in EG have been increasing much more than in CG.

The general level of intercultural competence in EG has been increasing much more than in CG. Below in Table 4 and Diagram 3 the results of the comparison of the level of formation of intercultural competence skills in EG on the starting stage of the experiment and the control test are illustrated.

Table 4. The comparison of the level of formation of intercultural competence skills in EG on the starting stage of the experiment and the control test

Parameters of measurement of the level of intercultural competence	Percentage of the level of knowledge and skills in EG	
	Starting stage	Control test

1. The knowledge of the vocabulary of the English language is closely connected with the cultural realia and values of the American people.	33%	84%
The knowledge of English (American) cultural and historical realia and traditional values of the American people.	23%	77,3%
The ability and interest in finding out the information about American culture	26%	52,5%
Realization of possible misunderstanding or cultural conflict in intercultural communication and the ability to solve problems	48%	66%
The level of intercultural competence	32%	70%

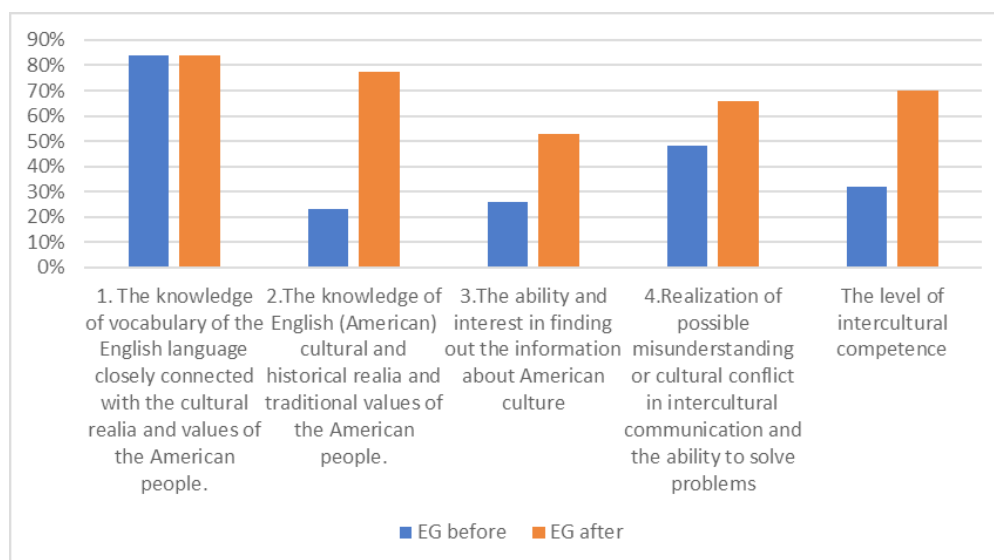

Diagram 3- The comparison of the level of formation of intercultural competence skills in EG on the starting stage of the experiment and the control test

As we see from Table 4 and diagram 3, the level of formation of intercultural competence in the experimental group before the basic stage and the final stage of the experiment much differ. Before the practical lessons on work with foreign literary texts, the students knew less about the culture and traditions of the country the language of which they study [13-91]. After the implementation of methods and tasks of working with foreign literature, American literature of the 20th century, the level of knowledge and skills of intercultural competence of the students increased and improved much more than before. It proves that our proposed experimental work has been sufficient

and effective for forming the intercultural competence of pre-service English students.

Conclusion

While learning a foreign language the students emerge into another culture, the culture, and traditions of the target language, and compare their own culture with the peculiarities and characteristic features of the foreign way of life.

In our research, we tried to develop and form intercultural competence in the students of high school using studying American literature of the 20th century. For this purpose, we have worked out the methodology and a set of tasks and exercises to use in our lessons of English. We have described the process of working with literary texts, stages, and types of reading.

So, in part one we investigated the general notions necessary to understand our problem. We examined the concept and the main points of the theory of the development of intercultural competence as well as the notion and the significance of the literary text as an informative source about the culture of the country of the learnt language.

Thus, the main results of our investigation are the notions of *competence* and *intercultural competence* have been specified. Competence is a range of issues of which a person is well aware, has knowledge and experience, and is good. Intercultural competence is the ability of two or more members of different linguistic groups from different countries to communicate in the same language that is native to one person and foreign to the other one.

Reading literary texts plays an important role in the formation of intercultural competence: it provides good opportunities for both the accumulation and clarification of knowledge about the culture of the country of the language studied and for the development of creative experience.

The main principles of the selection of literary texts for the formation of intercultural competence have been defined. They are the principle of scientific character, the principle of availability of the text, the principle of communicative value of the text, the principle of conformity of the text content with students' interests, and the principle of sociocultural information value of the text.

Based on the above-mentioned principles, the literary texts of popular American writers of the XX century have been selected as the material for the development of intercultural competence, as they reflect the basic moral values and attitudes of Americans and allow students to learn more about the culture and the way of life of the country of the language studied. During the selection of texts we relied on the wishes of the students, the questionnaire was conducted and 10 literary texts of American authors were selected.

For the formation of intercultural competence a typology of exercises and tasks done at three main stages of reading has been developed. These tasks include the introduction of American culture and specific vocabulary,

phraseology, cultural realia, analysis of the main characters, and moral values. The students as homework did some searching work and found additional useful information about the culture and history of the USA.

The result of the work done showed that the level of formation of intercultural competence of the students has significantly increased compared to the previous one.

REFERENCES

[1] Kunanbayeva S.S. The Modernization of Foreign Language Education: the Linguo-Cultural Communicative Approach. - United Kingdom: Hertfordshire Press, 2013. – 293 p.

[2] Ter-Minassova S.G. Language and intercultural communication. – M: MSU, 2004. – 352 p.

[3] Bennet E. Murugesan S., Nageswari P. The Influence of Stock-Specific Factors on Investors' Sentiment. //NY: World Journal of Social Sciences. - 2011. -1(4). – 115 p.

[4] Hall E. From cultural awareness to intercultural awareness: culture in ELT. //Oxford: ELT Journal. - 2012. - Volume 66. Issue 1. - 67 p.

[5] Byram M., Baker W. From cultural awareness to intercultural awareness: culture in ELT. //Oxford: ELT Journal. - 2012. - Volume 66. Issue 1. - 99 p.

[6] Бурикова С.А. Межкультурный подход в обучении иностранным языкам как рефлексия межкультурных различий. М., 2017. – 153 с.

[7] Фурманова В.П. Межкультурная коммуникация и лингвокультуроведение в теории и практике обучения иностранным языкам. – Саранск: изд-во Мордовского университета, 1993. – 128 с.

[8] Кадырбекова П. К. Межкультурная коммуникация: проблемы и перспективы - М., 2008. – 258 с.

[9] Фоломкина С. К. Обучение чтению на иностранном языке в неязыковом вузе: учебно-методическое пособие. – М.: Высшая школа, 2005. – 412 с.

[10] Elizarova, T.G., Kalachinskaya, I.S., Sheretov, Yu.V., Shirokov, I.A. Numerical simulation of electrically conducting liquid flows in an external field. //MO: Journal of Communications Technology and Electronics. – 2005. - vol. 50. - no. 2. – 87 p.

[11] Fantini, A. Exploring and assessing intercultural competence. - St. Louis, MO: Washington University, Center for Social Development, 2007.

[12] Samovar, A., Porter, E., McDaniel, R. Communication Between Cultures. - Boston: Wadsworth, 2009. – 16 p.

[13] Storch N. Implementing and assessing collaborative writing activities in EAP classes. - New York: Routledge, 2017. – 103 p.

REFERENCES

- [1].Kunanbayeva S.S. The Modernization of Foreign Language Education: the Linguo-Cultural Communicative Approach. - United Kingdom: Hertfordshire Press, 2013. – 293 p.
- [2].Ter-Minassova S.G. Language and intercultural communication. – М: MSU, 2004. – 352 p.
- [3].Bennet E. Murugesan S., Nageswari P. The Influence of Stock-Specific Factors on Investors’ Sentiment. //NY: World Journal of Social Sciences. - 2011. -1(4). – 115 p.
- [4].Hall E. From cultural awareness to intercultural awareness: culture in ELT. //Oxford: ELT Journal. - 2012. - Volume 66. Issue 1. - 67 p.
- [5].Byram M., Baker W. From cultural awareness to intercultural awareness: culture in ELT. //Oxford: ELT Journal. - 2012. - Volume 66. Issue 1. - 99 p.
- [6].Burikova S.A. Mezhluk’turnyy podkhod v obuchenii inostrannym yazykam kak refleksiya mezhluk’turnykh razlichiy (Intercultural approach in teaching foreign languages as a reflection of intercultural differences). М., 2017. – 153 s. [in Rus.]
- [7]. Furmanova V.P. Mezhluk’turnaya kommunikatsiya i lingvokul’turovedeniye v teorii i praktike obucheniya inostrannym yazykam (Intercultural communication and linguistic and cultural studies in the theory and practice of teaching foreign languages). – Saransk: izd-vo Mordovskogo universiteta, 1993. – 128 s. [in Rus.]
- [8]. Kadyrbekova P. K. Mezhluk’turnaya kommunikatsiya: problemy i perspektivy (Intercultural communication: problems and prospects) - М., 2008. – 258 s. [in Rus.]
- [9]. Folomkina S. K. Obucheniye chteniyu na inostrannom yazyke v neyazykovom vuze: uchebno-metodicheskoye posobiye (Learning to read in a foreign language in a non-linguistic university: a teaching). – М.: Vysshaya shkola, 2005. – 412 s. [in Rus.]
- [10]. Elizarova, T.G., Kalachinskaya, I.S., Sheretov, Yu.V., Shirokov, I.A. Numerical simulation of electrically conducting liquid flows in an external field. //MO: Journal of Communications Technology and Electronics. – 2005. - vol. 50. - no. 2. – 87 p.
- [11]. Fantini, A. Exploring and assessing intercultural competence. - St. Louis, MO: Washington University, Center for Social Development, 2007.
- [12]. Samovar, A., Porter, E., McDaniel, R. Communication Between Cultures. - Boston: Wadsworth, 2009. – 16 p.
- [13]. Storch N. Implementing and assessing collaborative writing activities in EAP classes. - New York: Routledge, 2017. – 103 p.

БОЛАШАҚ АҒЫЛШЫН ТІЛІ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

*Жумабекова Г.Б.¹, Жусупова Р.Ф.²

¹п.ғ.к., қауымдастырылған профессор, Абылай хан атындағы
ҚазХҚжәнеӘТУ, Алматы, Қазақстан, e-mail: zhuma@mail.ru

²п.ғ.к., қауымдастырылған профессор, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан,
e-mail: rozazhusupova@mail.ru

Аңдатпа. Мақала болашақ ағылшын тілі мұғалімінің мәдениетаралық құзыреттілігін қалыптастыру мәселесіне арналған. Болон процесінің қызметі аясында академиялық алмасулар күшейіп, шетелде үздіксіз білім алу мүмкіндіктері кеңейді. Демек, шет тілдеріне қатысты қоғамның әлеуметтік тәртібі тілді практикалық білімде ғана емес, сонымен бірге бұл тілді басқа мәдениет өкілінің нақты шығу тегіне байланысты әдепті қарым-қатынаста қолдану қабілетінде де көрінетіні анық. Жаңа әлеуметтік-экономикалық және саяси жағдай студенттердің болашақ ағылшын тілі мұғалімдерінің лингвомәдени құзыреттілік деңгейіне қойылатын талаптардың артуына алып келеді.

Біз осы жұмыста болашақ ағылшын тілі мұғалімдерінің мәдениаралық құзыреттілігін қалыптастыру үшін ХХ ғ. Америка әдебиеті бойынша әдістеме мен практикалық жаттығулар әзірледік. Мақалада жұмыс нәтижелері сипатталған және зерттеу нәтижелері келтірілген. Зерттеу міндеттерін шешу үшін келесі зерттеу әдістері қолданылды: тарихи-хронологиялық, теориялық мазмұнды талдау, статистикалық өңдеу әдістері, рейтинг, анықтау, қалыптастыру және қорытынды (бақылау) эксперименттер, сұрақ қою, педагогикалық бақылау, сұхбат және т.б.

Тірек сөздер: құзыреттілік, мәдениаралық құзыреттілікті қалыптастыру, шетел тілдерін оқыту, шетел әдебиеті, мәдениетаралық қарым-қатынас, американдық әдебиет, мәдениет, зерттеу

ФОРМИРОВАНИЕ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

*Жумабекова Г.Б.¹, Жусупова Р.Ф.²

¹к.п.н., асс.профессор, КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан, e-mail: zhuma@mail.ru

²к.п.н., асс.профессор, ЕНУ им Л.Н.Гумилева, Нур-Сұлтан, Казахстан
e-mail: rozazhusupova@mail.ru

Аннотация. Статья посвящена проблеме формирования межкультурной компетенции будущего учителя английского языка. В рамках деятельности Болонского процесса активизировались академические обмены и расширились возможности для продолжения

образования за рубежом. Следовательно, очевидно, что социальный порядок общества по отношению к иностранным языкам отражается не только в практическом знании языка, но и в умении использовать этот язык в реальном тактичном общении в зависимости от конкретного происхождения представителя другой культуры. Новая социально-экономическая и политическая ситуация приводит к повышению требований к уровню лингвокультурной компетенции студентов-будущих учителей английского языка,

В данной работе нами была разработана методика и практические упражнения по изучению литературы Америки XX века для формирования межкультурной компетенции будущих учителей английского языка. В статье описаны результаты работы и приведены выводы исследования. Для решения задач исследования использовались следующие методы исследовательской работы: историко-хронологический, теоретический контент-анализ, методы статистической обработки, ранжирование, констатирующий, формирующий и итоговый (контрольный) эксперименты, анкетирование, педагогическое наблюдение, интервьюирование и другие.

Ключевые слова: компетенция, формирование межкультурной компетенции, преподавание иностранных языков, зарубежная литература, межкультурное общение, Американская литература, культура, исследование

Статья поступила 24.05.2022

УДК 800.92:519.682

МРНТИ 14.35.07

DOI 10.48371/PEDS.2022.65.2.020

EFFECTIVE METHODS OF TEACHING PERSIAN LANGUAGE BASED ON NEW TECHNOLOGIES

**Sadykova R.K.¹*

*¹c.phil.s., Kazakh National Women's Teacher Training University,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: roza.sadikova@mail.ru*

Abstract. In many countries, Persian is taught as a primary and second language. But there is little scientific research on the methodology of teaching the Persian language based on new technologies. In this regard, this article will be devoted to the methodology of teaching the Persian language based on modern technologies.

Teaching a foreign language with the help of new technologies has become widespread in the country and has improved the quality of education. This article deals with the effectiveness of teaching the Persian language

with the help of new technologies, the correct use of Persian websites for the development of students' spoken language, vocabulary, listening skills and pronunciation in this language, and also provides information about electronic textbooks for learning the Persian language published abroad.

Currently, with the help of new information technologies, modern, effective ways of mastering the Persian language are determined, a list of specific Internet resources and sites is given, and it is specified what results to expect from each of them. It is shown that new technologies used during the lesson and extracurricular activities have their own significance. Evidence is given that there is a difference between traditional lessons and lessons using new technologies. It is said that in lessons using new technologies, students have a high level of learning a foreign language.

Key words: Internet, learning, foreign language, electronic textbook, Persian language, modern, site, method

Basic Provisions

An integral part of modern education system is a well-developed digital infrastructure. The law of the Republic of Kazakhstan «About Education» states that «The main objective of education system is to create the necessary conditions for education aimed at the formation and professional development of individual based on the national and general human values, progresses of science and practice, introduction of new learning technologies, education informatization, access to international communicative networks to gain knowledge based on professional development». It is a basic sign of great hopes for the development of education and science in the field of innovative technologies in our XXI century. Systematic education reform is of great social importance. One of the important features of the implementation of education reform is the need to modernize the educational process.

At present, many Kazakhstani educational institutions face difficulties due to low internet speeds, lack or incompatibility of digital infrastructure. Therefore, it is necessary to develop IT infrastructure in educational institutions, digital educational resources, networks and platforms of open online courses, automation of public services [1].

Introduction

Learning a foreign language aims to promote a well-developed citizen, which contributes to the full development and maturity of language learners, formation of worldview, thought and mind, feeling and emotion, spiritual and aesthetic tastes, character, the desire to improve their knowledge. Textbooks have a special place in learning a foreign language. In this regard, it is appropriate to consider the didactic effectiveness of technical textbooks from the possibility of realization in terms of the ability to control.

The term «technology» comes from the Greek words *techne* - art, skills, professions and *logos* - science, education [2, p. 6]. Technology is a method

of processing the material needed to obtain a product and a systematic process required to produce a product. It is a set of knowledge about methods and means of managing productive processes. At present, the concept of «pedagogical technology» is interpreted differently.

Iranian scholar Khossein Khaledji, in his scientific article «The role of learning technologies in teaching of Persian language and literature» states: «Possibilities of different activities and requirements of market in the field of technology aim at the usage of new technologies. In addition, skills are mandatory in the organization of education to prepare working groups in accordance with the specific conditions of information period» [3, p. 600].

In society, technology is seen as a means or machine used to expand a person's emotional and physical strength. However, technology has high functional capabilities and serves the purpose of human activity [4, 600]. Educational technology is more effective in secondary education or learning process, and learners can easily see its benefits in learning process.

The purpose of educational technology is to increase learning productivity as a means of solving problems in teaching. This increases learners' interest and desire to learn, and teachers use the media in learning process. It is true that many technologies are used in education system.

The future specialist should be taught how to work with information, how to acquire new knowledge, how to shape the development of global knowledge. To do this, every teacher or student must learn three languages in order to master the learning process: the mother tongue, language of science and language of technology. With the help of this technology it is possible to achieve excellent results in the development of personal quality in the process of acquiring knowledge, ability, skill.

Description of material and methods

Since the informative technology of education is implemented within the framework of this information education system, means that provide information and software support to this educational technology should not be limited with a computer, but to the software that is included in it. In this regard, let's talk about the possibilities of the Internet in a foreign language. Language learners will be able to complete the tasks based on the requirements of Internet, exchange messages via e-mail and WhatsApp in the language they are learning, and participate in virtual communication clubs - conferences.

One can exchange text messages, listen to various programs, watch videos, use any type of information for a certain period of time. Prompt delivery of information, ability to use the sources of information, interactive search systems and independent search, transfer of received material to different media, etc. uses the advantages of the internet. Thus, the Internet allows foreign language learners to use authentic texts, listen to the speaker, communicate with them and create natural language environment. The research of Kazakhstani scientists Zh. Karaev, A. Zhunisbek, Kh. Zhanpeisova and others on learning

technologies is widely used in teaching process.

Education at present world looks very different. At present, high technologies determines what we learn and how we learn. Their influence on education will increase in future. All universities must introduce technical innovations, otherwise knowledge which suggested by them will not be able to meet modern requirements and needs of the students. In order to prevent this, it is necessary to develop digital education and combine with traditional education [5].

To meet the needs of information society in the XXI century in the field of education, it was necessary to solve the following tasks: to improve the quality of education through the effective use of computer technology, Internet, computer networks, electronic and telecommunications tools, electronic textbooks in the educational process. Improvement of software and methodical provision, as well as the use of modern information technology in education is reflected in the professional development of pedagogical cadres.

It is obvious that in difficult situation at present, ie in the fight against the most dangerous epidemic in the world, the effective organization of education requires double responsibility. The biggest change has taken place in the field of education. The transition of educational institutions to distance learning, of course, was a novelty for students, teachers and parents.

"In general, in recent years, distance learning has become a global trend. This method is widely used by many universities around the world. This has both advantages and disadvantages. Especially in the current conditions of quarantine, there is no alternative. Therefore, it should be improved in the future", - the President Kasym-Jomart Tokaev paid attention to the effective way of organizing education process [6].

President of Kazakhstan Kasym-Jomart Tokaev declared a state of emergency on March 16, 2020 in order to ensure the security of people of the Republic of Kazakhstan. In this regard, high school and university students in the country have moved to distance learning. The format of distance learning has identified a number of issues related to emergency situations. He also noted the need to digitize and improve the country's Internet system and the education system has faced some challenges.

In some educational institutions of the country, distance learning is still going on. In 2020, the demand for online courses has increased, as their advantage is the opportunity for each student to read the material independently at an optimal and adjustable pace. In the past, such self-study was controversial due to the difficulty of assessment, but now this problem can be easily solved with the help of online exams and automated assessment tools. Many universities already offer students to enroll in online courses. Even some programs and certifications are only available to online learners. It is likely that in the near future, universities will spend more money on the development of online education: this will require the creation of a holistic infrastructure that

will form the basis of a new modern educational environment.

Methodist scientist V.B. Ivanov in his scientific article «Prospects for the study of Iranian languages in Russian Federation «In the online textbook dedicated to teaching Persian language (author V.B. Ivanov) offers teaching for 1 academic year (ie two semesters) between the Moodle. In addition to interacting with the textbook and language course online, interactive lessons with the students via Skype 2-3 times a week are conducted (one and a half hours of conversation with the teacher in one lesson). Individual and group exercises are performed» [7,3].

Prior to the pandemic, students who studied Persian language in Kazakhstan travelled to Iran to study and improve their Persian for free in short-term courses. Because many universities in Iran have different courses that teach Persian as a foreign language. All of them are now under the auspices of Saadi Foundation, headed by Dr. Haddad Adel, President of the Academy of Persian language and literature. The main objectives of the Fund:

- a) Teaching Persian language to foreign students in Iran;
- b) the spread of Persian language and culture outside of Iran.

In past, these objectives have been solved simultaneously by several organizations. The largest centers of this activity are: Dehhoda Center in Tehran, Allameie Tabatabai university in Tehran, Mashhad University, Qazvin university, Gilan university in Rasht, Isfakhan university, Shiraz university.

In other words, students studying Persian at the universities around the world get to know each other and communicate in Persian language. Such language courses help students to develop the Persian language and arouse their interest. Most of these courses are currently available online.

Russian methodologist scholars Zamerchenko N.I., Kuznetsov A.V. emphasizes the importance of the electronic textbook in the article called «Model of electronic textbook in a foreign language of a new generation in terms of the introduction of FSSES and professional standard of teacher» [8]. The use of electronic textbooks in general reduces the burden on teachers and increases students' interest to the subject.

Advantages of electronic textbook:

- 1) ability to adapt to the individual needs of the student;
- 2) use of the possibilities such as reproduction of audio and video materials;
- 3) clarity in the form of graphs, charts, tables and figures;
- 4) simplicity and objectivity of knowledge control (solving test tasks);
- 5) expanding the reception of information.

Therefore, electronic textbook has a reading style, systematization. Students can read the material on their own, using a good e-textbook with hyperlinks.

Modern electronic textbooks are textbooks that can be used in the process, among others, instead of paper manuals. The quality of teaching aids in the electronic textbook allows to automate the verification of written work

of material. It uses modern Internet services that can not only find grammatical and spelling errors in the text, but also make stylistic corrections, as well as provide a detailed explanation of each error. This will significantly improve the working conditions of modern teacher, teacher will have a free time for self-development and careful preparation for lessons [9].

Wordwall is a multifunctional means for creating interactive and printed materials, and you can also create Persian tasks and games.

Canva is a convenient graphic design tool that offers many design templates to anyone. The advantage of Canva is ease of use, wide free functionality, ability to create without a designer, creation of a design for any purpose, the connection to any computer and device. One can prepare a variety of creative presentations in learning process of Persian lessons.

Kahoot is used in the educational process. It is used in teaching foreign languages, tests, questionnaires, cognitive games. While using such kind of technologies, the language learner must have a sufficient knowledge.

Padlet is a very affordable platform for creating online board. Here students can work together and provide feedback. One can create a cluster of words in Persian language.

While teaching a foreign language in a practical way, it is intended to encourage students to work independently, apply their knowledge and skills creatively in new situations. In this regard, it is important to be able to use reference books, adapt to the content of the text on their own, copy necessary points, develop an ability to express their opinions and evaluate the preparation of short messages for writing abstracts.

Social networks and various messengers (Facebook.com, Skype, Whatsapp, Speaky, HiNative) allow students to exchange friendly letters, develop intercultural communication, as well as assimilate lexical units related to Internet discourse.

At present, computer technology has been developed. Currently, students can improve their foreign language skills not only through computers, but also through mobile gadgets. This type of exercise is unique in its mobility, as the exercises can be performed, for example, on public transport. According to our aims, disadvantage of these applications is a limitation of teaching direct «live» speech, although these applications are suitable for teaching pronunciation, which helps to avoid mistakes while performing the task.

As for the benefits of using information technology in education, there are two different views on the influence of ICT on education (especially schools). Some believe that the effects of new technologies will make traditional curricula more effective. An alternative approach of introducing ICT at schools will make a difference.

Some existing technologies for teaching Persian language and literature:
Provision with software-1.

Software is a great source of information and plays an important role

in expanding students' knowledge. Teaching Persian language has its own peculiarities. For example, Persian language is a world-famous poetry language. The program includes an appropriate encyclopedia, translations into different languages, traditions and poems, poetry read with literary, poetic tenderness and attractive voice.

2- Internet

The use of web technology and multiple websites helps teachers and students access a wide range of resources, lesson plans, discussions and debates. Online courses for teachers and students in virtual schools contribute to the growth and dissemination of the language and literature around the world. Some universities in Iran have already offered the distance education, but at present, developed countries use sophisticated telecommunications through online and interactive classrooms for high school learners.

3 - Intranet (National network)

One of the most important issues in informative-communicative technology is the existence of national network that meets the needs of students. At present, educational institutions are provided with books and materials for students and teachers to study the Persian language and literature.

Khossein Khaledji makes the following recommendations for teaching Persian language:

1. Development of the infrastructure of Persian language and literature in the field of informative technology;
2. Encourage teachers and students to take electronic courses rather than rely on textbooks;
3. Taking into account the language dialect and cultural differences in the development of the program;
4. Management of complex plan and transformation of Persian language into the language of science;
5. Pay attention to the researches in the field of higher education;
6. Creating a database of all dissertations at universities;
7. Production of cheap electronic media and materials;
8. Development of methods of teaching Persian language and literature based on new technologies [3, p. 604].

Dr. Parvin Nokhidi in his scientific article «The role of new technology and teaching technology in teaching Persian literature» said: «At present, the education system using the means of educational technology provides a creation of favorable learning environment and atmosphere, as well as the formation of motivation, interest and abilities of learners. In this regard, the media play a key role in education and provide the teacher with potential opportunities, including educational videos with important and key elements such as video, sound and movement, which can facilitate the learning process»,- also, told about the types of methods in teaching.

1. Cooperation model 2. Preliminary organization model 3. Model of concept acceptance.

4. Inductive thinking model 5. Comparison method 6. Question-answer method 7. Research method 8. Method of solving problems. 9. Experimental method [10].

There are many communicative methods in teaching Persian language. This method is carried out through direct communication between the student and teacher, forming a style of speech in a particular language, combining effective ways of teaching the language and implementing it as a means of language communication. That is, it is formed in all forms of language activity. Listening, speaking, reading and writing. Because it ensures its implementation.

CASE STUDY method also has a special place, the use of this method in the formation of students' speaking skills is a new innovative system of individual pedagogy, which stimulates the interest of language learners in learning a foreign language in the education system.

Visual aids, various game elements, some methods influence on the students to easily master the educational material without the exhaustion of their attention. According to Sh.A.Amonashivili, in order to increase the language learner's desire for a second language, it is necessary to arouse an interest in the culture, life and interests of another country, to speak at that language, reflecting the beauty of the language.

In this regard, the role of the explanatory method in the development of vocabulary is special, showing videos of Persian language on YouTube on each topic.

Results

At present, let's focus on modern, effective ways to learn Persian language with the help of new information technologies. We know that new technologies are very useful in learning a foreign language, it is difficult to immediately switch to a new format of language learning. The rapid change in new technologies has also changed the ways and opportunities of language learning. In this regard, the Saadi Foundation of the Islamic Republic of Iran has taken a number of measures. In particular, Saadi Foundation has organized special online language courses for students and teachers studying Persian language abroad. Distance learning has almost doubled the number of language courses.

Iranian methodologist scholars A.Vakilifard and M.Khodadaian in their scientific article «Tools for Teaching Persian in a Virtual Environment: From Design to Implementation» said, «New technologies have brought new changes in language teaching. Recently, distance learning has begun to develop. Distance learning of Persian language is the most convenient and effective system of learning for foreigners», - said [11].

Chairman of Saadi Foundation in Iran Gholam-Ali Haddad Adel told at the meeting of Persian-language virtual education system a major change in teaching Persian language around the world. Gholam-Ali Haddad Adel said: «At present, we have developed a new educational program to teach

Persian language». Saadi Foundation's website has been updated with a new content specifically related to virtual education and added a section entitled «Virtual education». Through this section, students and even teachers of Persian language can see a variety of materials. The Saadi Foundation has also published a number of textbooks on foreign languages. In particular, chapters 1,2 of the textbook «Gom-e avval» (First step), «Mina 1», «Mina 2» [12] and 1,2 chapters of the textbook «Applied terminology».

These textbooks are in accordance with the university curriculum. The textbook «Gom-e avval» is very important for the students of Persian language. This textbook is especially indispensable textbook for the beginners of Persian language. That is, «Gom-e avval» is an important textbook for language learners from the beginning to advanced level. The textbook is based on teachers' and professors' many years of experience teaching in Iran and abroad. The main purpose of the book is to teach language learners from the beginning. Textbook teaches language learners the formation of all types of language activities, that is, the ability to perceive (listening) and writing (reading), explain their thoughts literate, concrete, logically connected, oral and in written form while maintaining the conditions of language communication (writing and speaking) The main focus was on the ability to deliver. Language learners can perform a variety of exercises with a textbook which consists of 60 academic hours. By the end of the book, language learners will be able to write and speak Persian language fluently as they complete all the tasks in the book. In general, the book «Gom-e avval» is a tool that help to develop literacy for the first time.

The books «Mina 1» and «Mina 2» are also a textbook for those who want to learn Persian language well and quickly. These books decorated beautifully have a unique design and an attractive cover, attract the attention of Persian language learners and increase their interest in learning Persian language. It should be noted that the content of the book is also new. Another feature of this book is that it is written on the basis of equal mastery of oral literary language and spoken language. Through the books Mina 1 and Mina 2, language learners learn to write and speak Persian language quickly and easily. The collection includes the types of language activities, such as writing, listening, speaking, reading. The book «Mina 1» consists of four volumes and each volume contains eight lessons. The book allows to language learners to master all types of language skills. All tasks given in the book are connected with each other. Combination of grammatical materials and vocabulary provided in the book helps the language learner to speak Persian language fluently. Each chapter is based on thinking of lexical topics, expressing opinions, the ability to express their thoughts in Persian language, as well as acquaintance with new vocabulary, lexical tasks and exercises. The books «Mina 1» and «Mina 2» also contain games, and another feature of this book is the audio version of textbook.

Reza Morad Sakharai and Mariam Soltani's book «Iranian Studies» is one

of the textbooks published by Azfa publications related to Saadi Foundation for middle and high level of Persian students. This textbook is based on teaching methods and aimed at learning Persian language and recognizing Iran [13]. For those who want to improve their Persian language, sections 1,2 of the textbook «Applied terminology» will be a good choice. This book will help language learners to expand their vocabulary in various fields. The book does not only expand the vocabulary, but also helps to develop listening, speaking, reading and writing skills. The book's beautiful design and vivid illustrations also help to understand the words and content of the lesson better and to read in Persian language. In general, exercises and tasks given in each lesson of the book allow language learners to develop reading, writing skills and enrich their vocabulary stock.

The above-mentioned textbooks published by Saadi Foundation in recent years increase the interest of Persian language learners and help them to learn the language faster and faster. The electronic version of these books is currently used by the universities in Kazakhstan and gives positive results. As it is used at the lessons, it leads to significant success and contributes to the formation of students' language competence, as can be seen from practical lessons.

Discussion

As mentioned above, vocabulary is the basic language material, because it is impossible to master a foreign language without acquiring vocabulary of a particular language. Thus, it is true that vocabulary is important in other areas of knowledge because of grammatical errors in our speech, because we do not know some grammatical materials. For example: / ما در دانشگاه هستم ma dar daneshgah hast. However, Iranians understand the speaker's thoughts, even if the sentence is mispronounced. And the correct version of sentence is: / ما در دانشگاه هستیم ma dar daneshgah hastim. Translation: We are at university. Thus, even if there are grammatical errors in the sentence, a communication can be there.

When a foreign language learner is able to communicate and has a limited vocabulary to understand someone's words, realization of communication is difficult. That is, we cannot explain each other's words. However, this does not mean that the acquisition of vocabulary in teaching of foreign language is a goal in itself. Methodologist scholars of foreign languages say that the role of vocabulary in teaching a foreign language is special. Therefore, student must be able to use the correct vocabulary in speech, the most correct and appropriate way to convey ideas orally or in written form. In this regard, it should be noted that the role of vocabulary in the study of Persian language is special and the only best way for the students to learn dictionaries in Persian language through the Internet. For example, we would like to recommend TooTee TV, Learn Persian *یوسف شوم* یوسف شوم, as it is an additional source of help for teachers in teaching language to the students, as well as high-quality educational resources

for language learners. Rational use of video texts, short, clear and fun, eye-catching short videos with beautiful bright animations and vivid illustrations will be a great help to language learners. It attracts more attention from students and arouses interest related to considered topic. Materials of these videos are given not only in Persian language, but also in English language.

By working on the following website www.vajehyab.com بای هژاو, you can discover the meaning of Persian words and explore their scope. That is, using this modern online dictionary, students can develop language competence, lexical vocabulary. What does this modern dictionary contain? Here are some well-known Persian dictionaries. It consists of famous 15-volume dictionary ادخده, and dictionaries دی مع, نی مع. If necessary, we can find the word we are looking for in these dictionaries. It also includes synonyms and antonyms of words. Each author gave one word in several senses. That is, the dictionary gives several definitions of one word, as well as English translation. That is, as a result of working with the site www.vajehyab.com بای هژاو, students' vocabulary is developed.

Language skills, vocabulary, development of sound ability, dialogic and monologue speech, teaching writing and grammar can be developed in computer programs that teach Persian language.

In this regard, an Internet resource called Persian language online is offered by us.

We can also offer an Internet resource called Persian language online. On this site one has a possibility to study Persian language anywhere in the world and improve Persian language. There are dialogues on a well-known topic in Persian language, with the reading of texts (transcription), translation, a glossary, a test task on the topic. It is given in the following order: 1. Video 2. Persian Text 3. Transliteration 4. Translation 5. Glossary 6. Dialogue-1-2-3 7. Spoken vs Written 8. Lesson Quiz.

1. Let me stop at each of them.

1. By watching the video on the topic, the learner of Persian language quickly learns the dialogue, pays special attention to the Persian pronunciation and pays attention to the pronunciation of each word and sentence.

2. Learns reading and listening skills through the Persian Text box and learns to read Persian correctly, increases literacy in Persian language.

3. Transliteration - where the reader reads the text correctly and adapts to literate reading.

4. Translation is based on a competent translation into Persian language.

5. Glossary gives new words used in the lesson, listens to them, pays attention to how they are pronounced in a foreign language, learns phonetic skills.

6. A small dialogue is given in Dialogue-1-2-3 box that can be used to develop speaking skills during the lesson. Here, language competence is formed.

7. Most Persian words have the same form, whether written or spoken,

but not all words. In spoken vs written box, the words and word phrases used in this lesson are changed depending on whether they are spoken or written. The main dialogue of this lesson is given in written form (but this written form is rarely used in oral communication). A language learner can learn and distinguish between written and spoken Persian language.

8. Modern test tasks are given in the Lesson Quiz box. It checks and assesses language learners' knowledge of the lesson and give them possibility to expand their knowledge and be agile.

There are also audio and 60 video lessons for language learners at the Beginner, Elementary, Intermediate levels. It tests knowledge taken through the test, that is, tests knowledge. Subject teachers should not only explain grammar to students or work with books, including exercises, but also use such Internet resources to make lessons more effective and interesting. How many people are using YouTube videos for education at present? In many cases, watching videos is more convenient than reading. In addition, this type of training often helps to memorize the material better. Now you can access the Internet from a variety of gadgets, such as smartphones and even TVs. This makes video reading more convenient and popular. YouTube video hosting is also a useful resource for learning Persian language, as the videos are realistic, focused on everyday life, which explains their attractiveness and popularity around the world. As a homework assignment, students can search for *ناتساد* *دیدی سراف یاه* on YouTube and share interesting fairy tales and epics. As for the benefits of this, tasks performed by seeing and hearing are generally remembered better. This means that students will be taught to listen to the sounds of each word by seeing and hearing the epics, and it will be a great help to learn the correct accent, which will help language learners to develop listening skills.

It is necessary to pay attention to the development of ability to speak, read and understand a foreign language during the process of teaching taking into account the conditions of teaching a foreign language at the university. Speaking a foreign language is one of the most important means for mastering the language material, listening comprehension, developing oral communication, language communication. Recently, the role of CLIL method in foreign language teaching is also special and contributes to the formation of language skills of language learners. That is, the main purpose of this method is to reduce the teacher's speech and form the skills of language learners to communicate with each other. The methodist scholar T. Ayapova: "At present, CLIL is very popular not only in Europe, but also in Kazakhstan. Qualitative implementation of this technology depends on the professional training of CLIL teachers «[14, p. 534].

A prerequisite for the realization of the communicative goal of learning a foreign language is a communicative orientation throughout the learning process. Therefore, it is necessary to encourage students to speak a foreign

language and work through books. In this regard, the 4-volume textbook of Saadi Foundation «Persian language» by Dr. Akhmad Saffar Mukhaddam can be used to teach Persian language to foreigners [15].

In addition, books by the Saadi Foundation have recently been prepared at various levels of Persian language teaching. This leveling is based on the reference standard for teaching Persian language. He also provided a list of textbooks for teachers of Persian language. In general, the effectiveness of teaching Persian language on the basis of new technologies can be seen in daily lessons, because we have noticed that as the use of above given sites, electronic textbooks in Persian language awakens students' interest in that language, builds language competence, increases vocabulary and learns a foreign language.

Conclusion

In conclusion, informative-communicative technologies are very useful for creating pedagogical, psychological environment that allows the next generation to receive a comprehensive education, business and talent, creativity and free development. Recently, the basic requirement of informative society is to provide learners with the basics of informative knowledge, development of logical-structural thinking skills, the formation of skills to use informative technology as a tool for self-development and its implementation. General education is the basic means for developing the nation's competitiveness.

With all this in mind, one of the possible options for attractive education for modern graduates - distance learning also plays an important role in the educational process. A modern teacher must master modern multimedia and informative- communicative technologies of learning to positive motivation. Modern classroom equipments, the use of electronic textbooks instead of paper textbooks, the introduction of a new material through visual presentations and lack of text, games or tests also help to develop a positive attitude to reading, better perception and memorizing the information. It is necessary to set specific goals and objectives for the students, to describe obtained results in detail by completing them, while strictly regulating the duration of work.

Features of language learners' perception of psychological-pedagogical information, dependence on digital technologies indicate the need to find new ways and methods of teaching that meet the interests of language learners and the requirements of modern education. A foreign language is not only a goal, it is a teaching means and it allows to use different resources to organize effective work. The Internet is a means full of materials that can be widely used in foreign language teaching to develop one of the most important skills.

The use of new technologies in the process of improving the Persian language is an effective means to increase the level of skills needed by students, helps the teacher, saves time, facilitates learning in a convenient time, promotes an effective combination of learning and new technologies, helps students in need, allows the language learner to search constantly, get qualified education and gives possibilities to use various sites in a foreign language.

REFERENCES

[1]. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. Қазақстан Республикасы үкіметінің 12.10.2021 жылғы №726 қаулысымен. Кіру режимі: URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900000988> [Қаралған күні 15.11.2021]

[2]. Бекболатова Қ.М. Экодизайн техникалары арқылы болашақ бейнелеу өнері мамандарының кәсіби шеберлігін қалыптастыру: докторлық диссертация. - Алматы, 2018. - 163 б.

[3]. Khalegi H. (2013) The Role of Learning in Technologies in Teaching Persian language and Luterature. //International Journal of Academic Research in Business and Social Science. -2013. -Vol.3.- No11. Pp.-600-605.

[4]. Zvfn, Sh. Application of New Technology in Education. - Tehran, 2011. Access mode: URL: <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.677.3939&rep=rep1&type=pdf> [Accessed: 20.11.2021]

[5]. Современные методы обучения, которые изменяют образование в 2021 году. Режим доступа: URL: <https://magazine.lectera.com/ru/articles/sovremennye-metody-obucheniya-kotorye-izmenyat-obrazovanie-v-2021-godu> [Дата обращения;17.11.2021]

[6]. Қасым-Жомарт Тоқаев: Шәкірттеріне қашықтан білім беріп жатқан ұстаздар қауымына ризашылық білдіремін //Білімді ел. 05.05.2020. Кіру режимі: URL: <https://bilimdinews.kz/?p=101794https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900000988> [Қаралған күні 20.11.2021]

[7]. Иванов В.Б. Перспективы исследований иранских языков в РФ // Россия-Иран: диалог культур: тезисы докл. международной конференции. -Санкт-Петербург, 8 апреля, 2016. - С.1-5

[8]. Замерченко Н.И., Кузнецов А.В. Модель электронного учебника по иностранному языку нового поколения в условиях введения ФГОС и профессионального стандарта педагога. Источник Филологические науки. Вопросы теории и практики.-Тамбов: Грамота, 2018. -№1 (179). Ч.2. С.417-419.

[9]. Japos G.V. Effectiveness of Coaching Interventions Using Grammarly Software and Plagiarism Detection Software in Reducing Grammatical Errors and Plagiarism of Undergraduate Researches// Institutional Research Journal. -2013. - Vol.1. -№1. Pp.97-109.

[10]. //یسراف تاییبدا شزومآ رد یشزومآ یروانف و نیون یروانف شقن / /پ. یدیهان: یشرتسد تلحاح. 2020. دشر ملجم

URL:<https://www.roshdmag.ir/fa/article/25575/%D9%86%D9%82%D8%B4%D9%81%D9%86%D8%A7> [یشرب خیرات : 25.11.2021]

[11] Vakilifard A., Khodadadian M. Tools for Teaching Persian in a Virtual Environment: From Design to Implementation //Journal of Teaching Persian to speakers of other languages. 2013. -Vol.-1.- №2. -Pp.61-82.

[12]. - انیم م. یشارحص B1-B2 ص 132.- 2015. ناریا یشراف نابز نونک: نارهن . - حطس نازومآ یشراف یارب 2- Tehran: Kanune zabane Iran, 2015. - 132 p.

- [13]. Sahraee R., Sultani M. *Iranology*. - Tehran:AZFA, 2020. - 280 p.
- [14]. Ayapova T., Seidaliyeva G. The model of CLIL teacher training and retraining center in the content of multilingual education//Laplage em Revista. - 2021. - Vol.7 (Extra-D). - Pp.528-536.
- [15]. Moqaddam S.A. *Persian language //Book Two: Capital of Iran*. - Tehran: Shouraye gostareshe zhaban va adabiate farsi, 2007. - P.227.

REFERENCES

- [1]. Qazaqstan Respyblikasi bilim berydi jáne gylymdy damytwdyń 2020–2025 jyldarǵa arnalgan memlekettik baǵdarlamasy (About approval of the state program of development of education and science in the Republic of Kazakhstan for 2020-2025.) Qazaqstan Respyblikasi Úkimetinin 12.10.2021 jilgi №726 Kiru rejimi: URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900000988> [Qaralǵan kúni 15.11.2021] [in Kaz.]
- [2]. Bekbolatova Q.M. Ekodizain tehnikalari arqyly bolashaq beineley o’neri mamandarynyn’ kásibi sheberligin qalyptasryy (Formation of professional skills of future specialists of fine arts through eco-design techniques) //Doktorlyq disertatsiya. -Almaty. 2018.-163 b. [in Kaz.]
- [3]. Khalegi H. The Role of Learning in Technologies in Teaching Persian language and Luterature. //International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences. -2013. -Vol.3.- No11. Pp.-600-605.
- [4]. Zvfn, Sh. Application of New Technology in Education. - Tehran, 2011. Access mode: URL: <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.677.3939&rep=rep1&type=pdf> [Accessed: 20.11.2021]
- [5]. Sovremennye metodi obycheniya kotorye izmeniyat obrazovanie v 2021 gody (Modern teaching methods that will change education in 2021) //Online Education 29. 01.2021. Rezhim dostupa: URL: <https://magazine.lectera.com/ru/articles/sovremennye-metody-obucheniya-kotorye-izmenyat-obrazovanie-v-2021-godu> [Data obracheniya:17.11.2021] [in Rus.]
- [6]. Qasym Jomart Toqaev: Shákirterine qashyqtan bilim berip jatqan ustazdar qauymyna rizashylyq bildiremin (I would like to thank the community of teachers who provide distance education to their students). 05.05.2020. Kiru rejimi: URL: <https://bilimdinews.kz/?p=101794> [Qaralǵan kúni 20.11.2021] [in Kaz.]
- [7]. Ivanov V.B. Perspektivi issledovanií iranskikh yazikov v RF (Prospects for the study of Iranian languages in Russian Federation) //Rossiya-Iran: dialog kultur: tezisi dokl. mezh. -Sankt-Peterburg, 8 apreliya, 2016 g. S.-1-5. [in Rus.]
- [8]. Zamerc’enko N.I., Kyznetsov A.V. Model elektronogo uchebnika po inosrtannomy yaziky novogo pokoleniya v usloviyakh vvedeniya FGOS i professionalogo standartu pedagoga (A model of electronic textbook in a new generation of foreign languages in the context of the introduction of FSES and the professional standard of a teacher //Istoc’nik.Filologic’kie nayki. Voprosi

teorii i praktiki. -Tombov: Gramota , 2018. - №1(179). - Ch.2. - S. 417-419.

[9]. Japos G.V. Effectiveness of Coaching Interventions Using Grammarly Software and Plagiarism Detection Software in Reducing Grammatical Errors and Plagiarism of Undergraduate Researches //Institutional Research Journal. -2013. - Vol.1. -№1. Pp.97-109.

[10]. Nahidi P. Naqsh fanavari nyin va fanavari amyزشi dar amyзesh adabiate farsi (The role of new technology and educational technology in teaching Persian literature) //Mazhale Roshd. 2020 Halate dastrasi: URL:[https://www.roshdmag.ir/fa/article/25575/%D9%86%D9%82%D8%B4%D9%81%D9%86%D8%A7%](https://www.roshdmag.ir/fa/article/25575/%D9%86%D9%82%D8%B4%D9%81%D9%86%D8%A7%20) [Tarihe barasi: 25.11.2021] [in Per.]

[11]. Vakilifard A., Khodadadian, M. Tools for Teaching Persian in a Virtual Environment: From Design to Implementation //Journal of Teaching Persian to speakers of other languages. 2013. -Vol.-1. - Pp.61-82.

[12]. Sahraie R. Mina-2 baraye farsi amyзane sath B1-B2 (Mina-2 for Persian level students-2 B1-B2). - Tehran: Kanune zabane Iran, 2015. - 132 p. [in Per.]

[13]. Sahraee R., Sultani M. Iranology. -Tehran: AZFA, 2020.-280 P.

[14]. Ayapova T., Seidaliyeva G. The model of CLIL teacher training and retraining center in the content of multilingual education//Laplage em Revista, 2021.-Vol.7 (Extra-D). - Pp.528-536.

[15]. Moqaddam S.A. Persian language //Book Two: Capital of Iran. - Tehran: Shouraye gostareshe zhaban va adabiate farsi. - 2007. - P.227.

ПАРСЫ ТІЛІН ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАР НЕГІЗІНДЕ ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

*Садықова Р.К.¹

¹фил. ғ.к., Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан, e-mail:roza.sadikova@mail.ru

Аңдатпа. Парсы тілі көптеген елдерде негізгі және екінші тіл ретінде оқытылады. Бірақ парсы тілін жаңа технологиялар негізінде оқыту әдістемесі жайында ғылыми зерттеулер аз. Осыған орай, бұл мақала заманауи технологиялар негізінде парсы тілін оқыту әдістемесіне арналады.

Елімізде шетел тілін жаңа технологиялар арқылы оқыту кең қарқын алып, білім берудің сапасын артыра түсті. Аталмыш мақалада парсы тілін жаңа технологиялар арқылы оқытудың тиімділігі, парсы тіліндегі сайттарды дұрыс қолдана отырып студенттердің сөйлеу дағдылары, сөздік қоры жетілетіні, сол тілдегі айтылымдарды тыңдай отырып, төселетіні және парсы тілін үйрену үшін шетелде шыққан электронды оқулықтар жайында мағлұмат беріледі.

Қазіргі таңда жаңа ақпараттық технологиялардың көмегімен парсы тілін меңгертудің заманауи, тиімді жолдары айқындалып, нақты интернет ресурстары мен сайттардың тізімі беріледі, әрқайсысынан

қандай нәтиже күтілетіні нақтыланады. Сабақ барысында және сабақтан тыс қолданылатын жаңа технологиялар өзіндік маңыздылыққа ие екені көрсетіледі. Дәстүрлі сабақтардан, жаңа технологияларды қолданып өткен сабақтардың айырмашылығы бар екеніне дәлелдер келтіріледі. Жаңа технологияларды пайдаланған сабақтарда студенттерде шетел тілін үйрену көрсеткіші жоғары болатыны туралы айтылады.

Тірек сөздер: Интернет, оқыту, шетел тілі, электронды оқулық, парсы тілі, заманауи, сайт, әдіс

ЭФФЕКТИВНЫЕ СПОСОБЫ ОБУЧЕНИЯ ПЕРСИДСКОМУ ЯЗЫКУ НА ОСНОВЕ НОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

*Садыкова Р. К.¹

*¹к.фил.н., Казахский национальный женский педагогический университет, Алматы, Казахстан, e-mail: e-mail:roza.sadikova@mail.ru

Аннотация. Во многих странах персидский язык преподается как основной и второй язык. Но научных исследований о методике преподавания персидского языка на основе новых технологий мало. В связи с этим данная статья будет посвящена методике преподавания персидского языка на основе современных технологий.

Обучение иностранному языку с помощью новых технологий получило широкое распространение в стране и повысило качество образования. В данной статье речь идет об эффективности обучения персидскому языку с помощью новых технологий, о правильном использовании персидских сайтов для развития разговорной речи учащихся, словарного запаса, умения слушать и произношения на этом языке, а также представлена информация об электронных учебниках для изучения персидского языка, изданных за рубежом.

В настоящее время с помощью новых информационных технологий определяются современные, эффективные способы овладения персидским языком, дается перечень конкретных интернет-ресурсов и сайтов, уточняется, каких результатов от каждого из них ожидать. Показано, что новые технологии, используемые в ходе урока и внеурочной деятельности, имеют свою значимость. Приводятся доказательства того, что существует разница между традиционными уроками и уроками с использованием новых технологий. Говорится, что на уроках с использованием новых технологий учащиеся имеют высокий уровень изучения иностранного языка.

Ключевые слова: Интернет, обучение, иностранный язык, электронный учебник, персидский язык, современный, сайт, метод

Статья поступила 23.02.2022

УДК 372.881.111.1

MPHTI 14.35.09

DOI 10.48371/PEDS.2022.65.2.021

**MINOR PROGRAM IN FOREIGN LANGUAGE EDUCATION -
THE POSSIBILITY OF BROADENING ONE'S HORIZONS OR
ACQUIRING ADDITIONAL SPECIALIZATION**

*Akhmetova M.K.¹ Zakirova G.D.²

*¹PhD, associate professor of KazUIR&WL named after Ablai khan,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: east.1970@mail.ru

²associate professor, International Information Technology University,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: g.zakirova@iitu.edu.kz

Abstract. This article talks about the introduction of the Minor program into the educational program of the specialty «Foreign Language Teacher Training». The advantage of this program is the possibility of acquiring additional specialization, as well as expanding own horizons. The introduction of the Minor program "Professional-specific intercultural communication (natural science, economics, humanitarian profiles) into the educational process for students of the Pedagogical Faculty of Foreign Languages contributed to the development of a profile-oriented sectoral foreign language in these three areas. For each of these areas, labor functions were defined, in accordance with which the content was developed and the course program was oriented. For each selected area, relevant topics and subtopics were identified, a communicative-speech register was created, communicative situations, textual and audio-video material were selected. At present, specialists who speak a foreign language in a certain field of activity at a professional level are in great demand, that is, the problem of training professional personnel in a foreign language sectoral education becomes relevant, and the profiles noted in this article are most in demand in the modern domestic labor market. Modern trends in the development of the education sector involve international interaction and joint projects at all levels, starting from school. Therefore, at present, specialists of a wide range are required, on the one hand, teachers who are competent in the field of modeling the subject-procedural content of foreign language education within the framework of the socio-economic, natural science and humanitarian areas and analytics in the field of external interaction, on the other hand. Thus, to meet the future school teachers of foreign languages with the modern requirements of the school and society, there is the need to provide such a Minor course at a university in order to obtain additional specialization and competitiveness in the domestic labor market.

Key words: minor, foreign language sectoral education, professional-specific intercultural communication, additional specialization, foreign language communication, labor functions, cognitive-linguocultural complexes, communicative situation.

Introduction

At the present stage of development of our society, the expansion of political and economic borders, international communications in various branches of science and culture, the role of a foreign language in various areas of communication is increasing. Knowledge of a foreign language becomes a necessary condition for competitiveness not only in the domestic, but also in the global labor market. Now, in accordance with the requirements of modern society, it is not enough to know only a foreign language, but to be fluent in a professional foreign language in a certain area of life.

Along with the main block of general education disciplines according to the profile (major), additional profiles arise from interrelated disciplines (minor) outside the main direction of training specialists. Modern additional profiles and educational programs should be developed taking into account personality-oriented and competence-based approaches, should be focused on the student's independent choice, his interests and inclinations, future significance for his profession, the opportunity to gain additional knowledge in another field.

Main provisions

The profile program is the main educational program, the cycle of disciplines included in it forms the professional competencies of the future specialist. An additional educational program, a cycle of disciplines included in it, contributes to the formation of additional competencies, having mastered which, the student will be able to receive additional specialization, additional disciplines are non-core for the direction of training, but they can be interconnected and not related to each other [1].

The minor program is studied simultaneously with the main educational program major, and the student independently chooses from the general list of disciplines that are sequentially studied in the second, third and fourth years of the bachelor's degree.

The advantages of the minor program are the formation and development of additional competencies, the formation of a special worldview, obtaining an additional specialization - a certificate, in addition to a diploma.

Modern society understands the increased need for foreign language communication, a foreign language, namely, English, is a tool for professional communication not only in general, but also for professional communication in a particular professional field of activity.

In accordance with the document "On approval of state compulsory standards of education at all levels of education", Order of the Minister of Education and Science of the Republic of Kazakhstan dated October 31, 2018 No. 604. Paragraph 49 provides "49. The university independently develop educational programs of postgraduate education in accordance with the requirements of the State Educational Standard, reflecting the learning outcomes, on the basis of which curricula are developed (working curricula,

individual student curricula) and working curricula in disciplines (syllabuses)» [2]. Thus, universities have the right, along with the main educational program major, to also offer additional disciplines in minor.

The formation of intercultural communicative competence of a graduate of a language university is an urgent task of higher education. One of the important aspects of the concept of foreign language education in the Republic of Kazakhstan is the competence-based approach and the formation of the personality of the "subject of intercultural communication".

In official documents, the order of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan dated 10/12/2018 describes the additional educational program minor, and it is defined as «a set of disciplines and (or) modules and other types of educational work, determined by students for study in order to form additional competencies» [3]. The volume of disciplines chosen for the additional educational program is established by the university independently. At the same time, the disciplines of the additional educational program are studied by students as part of the university component and the elective component, and their volume is included in the total amount of credits required to assign the appropriate degree or qualification in the main educational program [3].

Students are offered a great opportunity to expand their horizons when studying minors, to acquire an additional new specialization, which will only increase their competitiveness not only in the domestic, but also in the international labor market. Of course, a minor contributes to obtaining a minimum amount of knowledge, basic knowledge, but these skills will be enough to prove yourself in a certain field of activity.

Description of materials and methods

Minor programs were developed and implemented in the educational process in all areas of the faculties in Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages. For the Pedagogical Faculty of Foreign Languages in order to ensure the preparation of undergraduate students in the Module «Cognitive-conceptual foundations of foreign language linguodidactics», a minor «Professional specific intercultural communication (natural science, economics, humanitarian profiles)» has been developed, that is, students studied three areas simultaneously in the classroom. The course «Professional- specific intercultural communication (natural science, economics, humanitarian profiles)» is intended for students of pedagogical specialties and is aimed at mastering additional specializations - a STEAM specialist teacher and a developer of international projects, a specialist teacher of an economic profile, a compiler-analyst of contracts, an expert analyst in the field of international economic cooperation, a literary analyst, a specialist teacher for international and humanitarian-oriented schools and educational centers [4].

Modern trends in the development of the education sector involve international interaction and joint projects at all levels, starting from school. Therefore, at present, specialists of a wide range are required, on the one hand, teachers who are competent in the field of modeling the subject-procedural content of foreign language education within the framework of the socio-economic, natural science and humanitarian areas and analytics in the field of external interaction, on the other hand.

For the modernization of domestic higher professional education, a set of tasks is needed for the development of sectoral vocational education, one of which is, according to Academician S.S. Kunanbayeva, «to develop a conceptual and innovative platform for an updated model of a certain sectoral education based on the systemic innovative directions of the country's strategy» [5, p. 10]. To fulfill this task, the minor «Professional- specific intercultural communication (natural science, economics, humanitarian profiles)» was developed and implemented in KazUIR&WL.

This course is focused on the development of integrative and applied foundations of intercultural communication in the natural sciences, economics and humanitarian fields and the training of in-demand specialists in the field of education who are able to successfully compete with their foreign colleagues and conduct successful activities both in Kazakhstan and abroad. For this purpose, the following labor functions were defined: development of a communicative-speech register of a natural science profile; scientifically based selection of didactic material within STEAM; annotating and reviewing literary works, articles and texts; didactic analysis of the style features of literary works; modeling of polyvariant speech-communicative situations of economic profile; compiling written samples of internationally accepted models of professional communication [4, p.7].

The course «Professional- specific intercultural communication (natural science, economics, humanitarian profiles)» contributes to the development of intercultural communicative competence, professional identifying competence with the composition of subcompetences: contextual communicative, professionally integrated, designing and constructing metacommunicative, reflective and developing and analytical predictive, and also contributes to mastering the metalanguage, demonstrating a deep understanding of the basic concepts of classical and modern science, effective foreign language communication in scientific content both in writing and orally, the use of scientific experience to analyze new scientific concepts in a foreign natural science direction.

When organizing this course, it is necessary to take into account the conformity of the model of foreign language education. The result of the adaptation of the international model of foreign language education in relation to the national conditions of the Republic of Kazakhstan, thus determining the following strategy and tactics of education is:

- competence-based education and its assessment of the quality of the final result;
- communicative and functional orientation;
- level ranking of the subject content and final indicators according to the selected standardized standard levels of learning and language proficiency;
- representation of the subject content in the form of cognitive-linguocultural complexes, consisting of spheres, themes, sub-themes and typical situations of communication;
- the development of a criterion-parameter scale for measuring language competence and the introduction on its basis of a single control and evaluation mechanism for language proficiency, which manifests itself in a new final result - the formation of intercultural competence as the ability for intercultural communication in a person, defined as a subject of intercultural communication [6].

The universal scientific and theoretical basis for the formation of the subject of intercultural communication is the first developed in the domestic methodological science «Cognitive-linguoculturological methodology and theory of foreign language education» (S.S. Kunanbayeva).

At present, profile-oriented models are of particular importance, when a foreign language becomes a means of studying blocks of single-profile disciplines (chemistry, biology, marketing, management, etc.), students begin to study these profiles at the senior stage of secondary schools, and in order to meet future school teachers of foreign languages to the modern requirements of the school and society, there is a need to provide such a minor course at the university to obtain additional specialization and competitiveness in the domestic labor market.

The research method was the analysis and approbation of the developed Minor course by 4th year students of the Pedagogical Faculty of Foreign Languages.

This Minor course was held for one semester among 4th year undergraduate students of the Pedagogical Faculty of Foreign Languages of KazUIR&WL. Students were offered topics in three profiles - natural sciences, economics, humanitarian, which were organized in accordance with CLC, that is, sphere, topic, subtopic, communicative situation. Since all these three profiles are completely different, and the number of allocated hours was not enough to master all three areas in depth, therefore, the most relevant and interesting topics for the development of a general outlook were highlighted.

For example, in the natural sciences there were the following topics: "Microbes: Understanding and Defense Against Bacteria and Viruses"; "The birth of the Universe and the mechanisms of the Universe"; "The future of robots"; "Pros and cons of GMO products"; "Ecological problems"; "Production of mineral fertilizers in Kazakhstan" and others. In the economic direction – "Business reports"; "Company, products and customer relations"; "Market

economy and social institutions”; “Start your own business”. In humanities – “The main concepts in Literary Interpretation”; “Historical background: the main periods in the development of English Literature”; “Linguacultural analysis of traditional English Fairy-Tales and their role in English Literature”; “Discourse characteristics of the genre-poetry (characteristic features, literary analyzes, etc.)”; “Detectives”; “Science fiction. Fantasy” and others.

When implementing this minor, teachers provided materials for the development of receptive Input and productive Output skills of students, various activities were offered for this purpose.

To develop receptive speech skills, students performed reading and listening tasks, students were offered authentic materials on topics: texts, articles, videos and audio materials from original sources.

In addition to conducting classes in classrooms, students had the opportunity to repeat the material on the electronic portal of our university Moodle (Figure 1). The figure shows that students can listen to a video lecture recorded by our teachers.

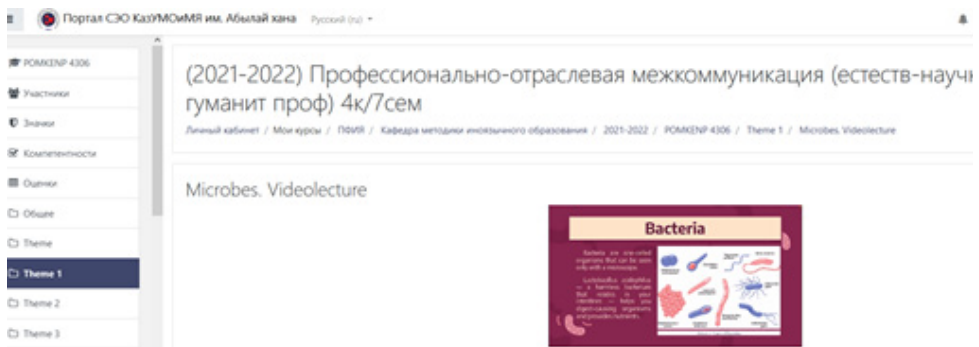

Figure 1 – video lecture on the Moodle electronic portal

In addition to the video lecture, students performed some tasks (Lecture), having mastered some topics (Figure 2).

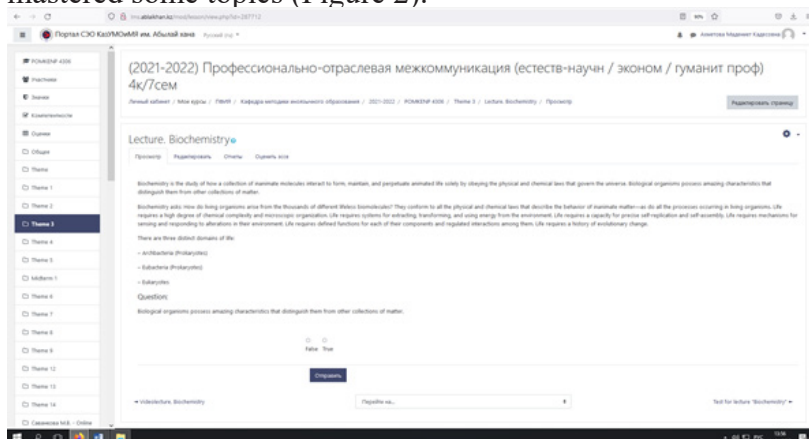

Figure 2- lecture on the Moodle electronic portal

Moreover, students can test their knowledge by taking a test on the Moodle electronic portal (Figure 3).

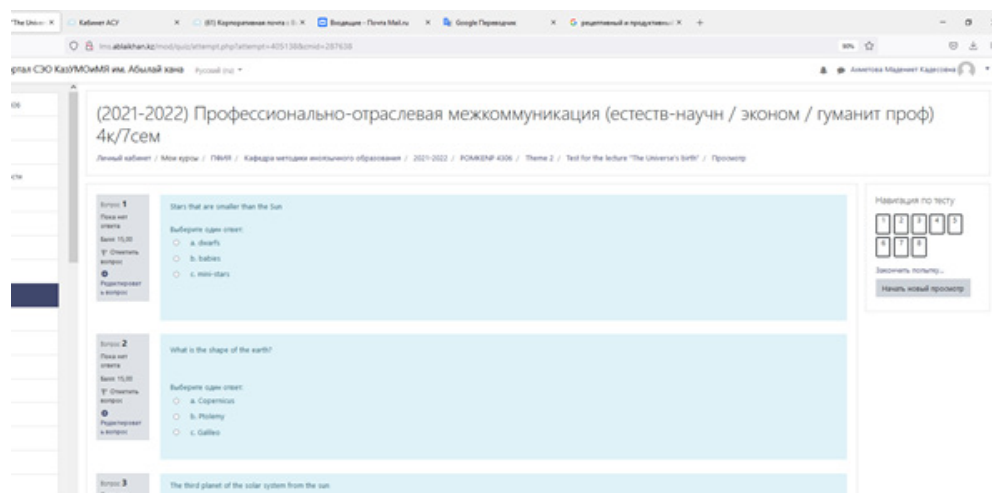

Figure 3- test on the Moodle electronic portal

For the development of productive Output skills and communicative abilities of students in the organization of educational activities in the educational process, the following communicative situations were used, for example,

- Scientists are still arguing about where viruses are classified - to animate or inanimate nature? What are the reasons for academic debate?

- It is well known that all bacteria are microscopic in size. Do you think the small size of bacterial cells is an advantage or a disadvantage?

- Academician V. Vernadsky calculated that under favorable conditions, the offspring of just one bacterium can fill the Pacific Ocean depression in 5 days. Why isn't this happening? What happens to bacteria in adverse conditions?

- Role-playing game. Dialogue between doctor, patient and laboratory worker. Discuss the benefits and harms of bacteria for human life and nature, give examples. Explain the main difference between food poisoning and foodborne infections.

- Do you want to visit Mars? Are the conditions on Mars suitable for human habitation? Find another planet in the universe that could be habitable for humans. Prove your answer.

- Have a roundtable discussion and determine if it is possible for something else to exist beyond existence.

- Use your blog, Instagram, Twitter, Vkontakte account or any other social media tool to get an opinion on the meaning of the periodic law. Share your findings in a group (at least 50 people must participate in the survey). Make a conclusion and present it in a report.

- Give all the pros and cons of cloning human embryos. Analyze in which countries cloning is prohibited, and also demonstrate the UN declaration, which indicates the inadmissibility of experiments on human reproduction, that is, cloning.

- Role-playing game. Group A - You are genetic biological engineers who claim that GMOs are not dangerous products. Group B - You are representatives of Greenpeace who advocate unforeseen consequences that can affect people and nature.

At the present stage, employers' interest is determined not just by a graduate's qualification, which includes knowledge, skills and abilities, but by his competence, which combines qualifications and personality qualities. According to A.V. Khutorskoy, «knowledge, skills, abilities and methods of activity correlated with a certain type of activity and conditioned by real practice» can be attributed to the aggregate qualities of a person [7, p. 141]. Consequently, in the modern system of higher education, the requirements for the professional training of graduates are changing, since this is due to the transition to the concept of «competence». For the successful formation and development of students' competencies at the undergraduate level and their demand in the domestic labor market with the presentation of modern requirements, it is necessary to equip them with additional specifications that they will be able to implement in the future.

Thus, by offering students of the Pedagogical Faculty of Foreign Languages such communicative problem tasks and situations, it becomes possible to bring them to foreign language communication in a certain area.

Results

Considering the need to introduce a minor program for students of the Pedagogical Faculty of Foreign Languages, it can be noted that students have acquired the opportunity to receive additional specialization, which they will be able to test after graduation. When applying for a job, students may have advantages, as they will have the opportunity to organize and conduct elective courses or a facultative in English in the above three areas. And this means that graduates of our university will be in demand and employed.

After completing the course «Professional- specific intercultural communication (natural science, economics, humanitarian profiles)», students have mastered the basic level in three areas, are able to conduct foreign language communication in these areas, mastered the specialty metalanguage and mastered the profile-oriented specific language in these areas.

At the exam at the end of this course, students used the terminological vocabulary in the natural sciences, economics and humanities in full; express and defend their point of view; entered into controversy.

During the exam, students were asked questions such as:

1. Justify the answer why bacteria are considered the most ancient inhabitants of the Earth.

2. The benefits and harms of bacteria in human life and nature.
3. Explain how hygiene products can help reduce harmful bacteria.
4. Explain how do bacteria enter the human body and what harm do they do.
5. Identify the measures are taken to combat diseases caused by bacteria.
6. Define the advantages and disadvantages of rapidly developing robotics industry.
7. Describe the main types of work carried out by industrial robots in different manufacture.
8. Define the differences between artificial intelligence and robotics.
9. Classify the robots' and humans' functions in different spheres of life.
10. Analyze Pros and Cons of AI robots.
11. Can robots replace a teacher? Why/why not?

These types of questions are considered problem questions, and this is very important because problem-oriented tasks allow students to think critically, solve problems and find the right solution.

After the exam, the average score for the group was calculated. For this purpose, two strong groups were selected – 405 and 324, and two weak groups 407 and 420. During the oral exam on this minor, it was noted that students mastered the metalanguage in the studied three areas, which is confirmed by the fact that the average grade for the exam of 4th year students in this discipline showed high results (Figure 4). The average score for the four groups is 88%.

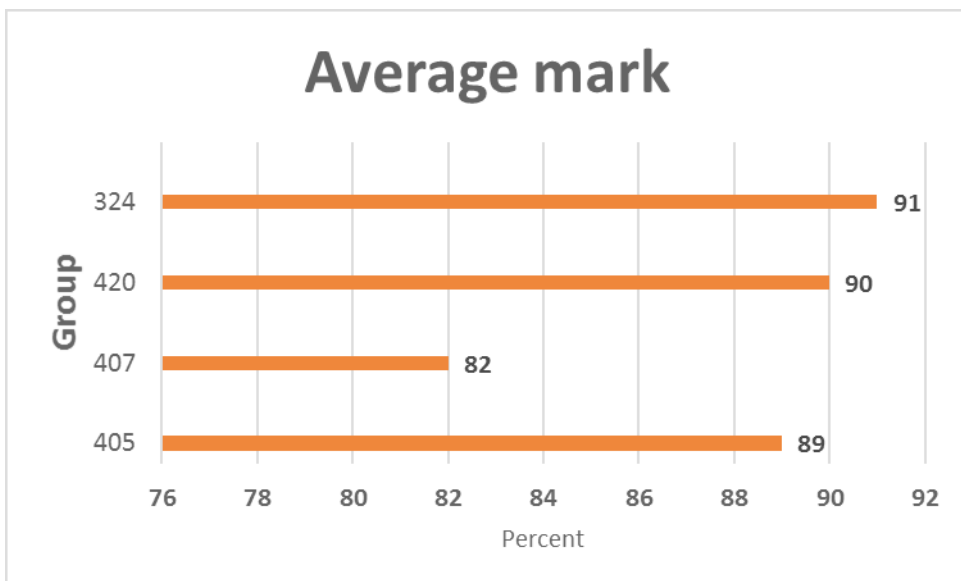

Figure 4- average score for the exam

Thus, based on the data of the testing of the minor “ Professional- specific intercultural communication (natural science, economics, humanitarian

profiles)” with 4th-year students of the Pedagogical Faculty of Foreign Languages, it can be concluded that the developed course contributes to the development of students’ horizons and the acquisition of additional specialization, and in this case has a positive dynamic for the development of foreign language skills communication in sectoral foreign language vocational education.

Discussion

The course “Professional-specific intercultural communication (natural science, economics, humanitarian profiles)” was first introduced this academic year, and, of course, it was difficult not only for students, but also for teachers who teach this discipline. The difficulty, first of all, was in the selection of content, the selection of terminology, relevant texts and video materials, the development of tasks and exercises. But despite all these difficulties, the course turned out to be interesting, promising and exciting. I would like to believe that in subsequent years this course will be only improved and there will be more interactive tasks that allow students to move to the highest level of foreign language branch communication.

Conclusion

Summarizing the above, it should be noted that with the development of international relations of the Republic of Kazakhstan with other countries of the world in all sectors of life, and the need for international cooperation, the entry of our country into the international educational space, more and more requirements are placed on university graduates. At the present stage, knowledge of a foreign language is not enough only for communication on well-known topics, there is a need for foreign language communication in a professional foreign language in a certain area, and to achieve this goal, language universities need to train such specialists who are capable and ready for foreign language branch communication at a professional level. The teaching staff of Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages under the leadership of our rector academician S.S. Kunanbayeva has begun to introduce such educational programs as minors for students to receive additional specializations.

We hope that in the future, the staff of our university will be able to continue and improve the work begun, and our graduates will be competitive not only in the domestic, but also in the international labor market.

REFERENCES

[1]. Saparbayeva S.S. Formirovaniye rekomendatsiy po razrabotke dopolnitel’nykh programm po napravleniyu kadrov «Biznes i upravleniye» (Formation of recommendations for the development of additional programs in the direction of personnel “Business and Management”). URL: <https://www.enu.kz/downloads/noyabr-2020/formirovanie-rekomendaciy.pdf> [Date of access: 20.03.2022]

[2]. «Ob utverzhdenii gosudarstvennykh obshcheobyazatel'nykh standartov obrazovaniya vseh urovney obrazovaniya». Prikaz Ministra obrazovaniya i nauki Respubliki Kazakhstan ot 31 oktyabrya 2018 goda № 604. Punkt 49. ("On approval of state compulsory standards of education at all levels of education". Order of the Minister of Education and Science of the Republic of Kazakhstan dated October 31, 2018 No. 604. Item 49) URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1800017669> [Date of access: 20.03.2022]

[3]. Pravila organizatsii uchebnogo protsessa po kreditnoy tekhnologii obucheniya. Prikaz MON RK ot 12.10.2018 g. №563 (Rules for organizing the educational process on credit technology of education. Order of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan dated 12.10.2018 No. 563). URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1100006976> [Date of access: 22.03.2022]

[4]. Obrazovatel'no-programmnoye planirovaniye i upravleniye podgotovkoy spetsialistov po napravleniyu «6B017 – Podgotovka uchiteley po yazykam i literature» (Educational and program planning and management of the training of specialists in the direction "6B017 - Teacher training in languages and literature."). – Almaty, KazUIR&WL named after Ablai Khan, 2020 - 29 p. [in Rus.]

[5]. Kunanbayeva S.S. Strategicheskiye oriyentiry vysshego inoyazychnogo obrazovaniya (Strategic guidelines for higher foreign language education). - Almaty, 2015 – 208p. [in Rus.]

[6]. Kunanbayeva S.S. Teoriya i praktika sovremennogo inoyazychnogo obrazovaniya (Theory and practice of modern foreign language education). - Almaty, 2010 - 344 p. [in Rus.]

[7]. Khutorskoy A.V. Praktikum po didaktike i sovremennym metodikam obucheniya (Workshop on didactics and modern teaching methods). - S-Pb.: Piter, 2004. – 541 p. [in Rus.]

ШЕТТІЛДІК БІЛІМ БЕРУ БОЙЫНША МАЙНОР БАҒДАРЛАМАСЫ – АДАМНЫҢ ОЙ-ӨРІСІН КЕҢЕЙТУ НЕМЕСЕ ҚОСЫМША МАМАНДЫҚ АЛУ МҮМКІНДІГІ

*Ахметова М.К.¹, Закирова Г.Д.²

*¹философия докторы (PhD), қауымдастырылған профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ, Алматы, Қазақстан
e-mail: east.1970@mail.ru

²ассоциативтік профессор, Халықаралық Ақпараттық Технологиялар университеті Алматы, Қазақстан, e-mail: g.zakirova@iitu.edu.kz

Аңдатпа. Бұл мақалада «Шетел тілі мұғалімдерін даярлау» мамандығының білім беру бағдарламасында Майнор бағдарламасының жүзеге асырылуы сипатталған. Бұл бағдарламаның артықшылығы – қосымша мамандық алу мүмкіндігі, сонымен қатар адамның ой-

өрісін кеңейту. Шетел тілдері факультеті студенттерінің оқу процесіне «Кәсіби және салалық мәдениетаралық коммуникация (жаратылыстану, экономикалық, гуманитарлық)» майнорлық бағдарламасын енгізу осы үш бағыт бойынша бейіндік салалық шетел тілін дамытуға ықпал етті. Осы үш бағыттың әрқайсысында еңбек функциялары айқындалып, соған сәйкес мазмұны жасалып, курс бағдарламасы бағдарланды. Әрбір тандалған салада өзекті тақырыптар мен тақырыпшалар анықталды, коммуникативті сөйлеу регистрі жасалды, коммуникативті жағдаяттар, мәтіндік және аудиовизуалды материал тандалды. Қазіргі уақытта белгілі бір қызмет саласында шетел тілін кәсіби білімі бар мамандарға үлкен қажеттілік бар, яғни, шетел тілінде салалық білім беру мамандарын даярлау мәселесі өзекті болып табылады және осы мақалада келтірілген профильдер қазіргі заманғы отандық еңбек нарығында ең танымал болып табылады. Білім беру саласын дамытудың заманауи тенденциялары мектептен бастап барлық деңгейдегі халықаралық өзара іс-қимыл мен бірлескен жобаларды қамтиды. Сондықтан қазіргі уақытта кең профильді мамандар, бір жағынан, әлеуметтік-экономикалық, жаратылыстану-гуманитарлық салалар шеңберінде шеттілдік білімінің пәндік-процессуалдық мазмұнын модельдеу саласында құзыретті мұғалімдер қажет, кінші жағынан, сыртқы өзара әрекеттесу саласындағы аналитиктер қажет. Осылайша, болашақ мектептің шетел тілі мұғалімдерін мектеп пен қоғамның заманауи талаптарына сай ету үшін қосымша мамандық алу және ішкі еңбек нарығында бәсекеге қабілетті болу үшін жоғары оқу орнында осындай қосалқы курсты ұйымдастыру қажет.

Түйінді сөздер: майнор, шетел тілі салалық білім, кәсіби және салалық мәдениетаралық қарым-қатынас, қосымша мамандық, шеттілдік қарым-қатынас, еңбек функциялары, когнитивтік-лингвомәдени кешендер, коммуникативті жағдаят.

ПРОГРАММА МАЙНОР В ИНОЯЗЫЧНОМ ОБРАЗОВАНИИ - ВОЗМОЖНОСТЬ РАСШИРЕНИЯ КРУГОЗОРА ИЛИ ПРИБРЕТЕНИЯ ДОПОЛНИТЕЛЬНОЙ СПЕЦИАЛИЗАЦИИ

*Ахметова М.К.¹ Закирова Г. Д.²

¹доктор философии (PhD), ассоциированный профессор,
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан
e-mail: east.1970@mail.ru

²ассоциированный профессор, Международный университет
международных технологий, Алматы, Казахстан
e-mail: g.zakirova@iitu.edu.kz

Аннотация. В данной статье рассказывается о введении программы майнор в образовательную программу специальности «Подготовка учителей иностранных языков». Преимуществом данной программы

является возможность приобретения дополнительной специализации, а также расширения собственного кругозора. Внедрение в учебный процесс студентов педагогического факультета иностранных языков программы майнор «Профессионально-отраслевая межкультурная коммуникация (естественнонаучный, экономический, гуманитарный профили) способствовало развитию профильно-ориентированного отраслевого иностранного языка по этим трем направлениям. Для каждого из этих трех направлений были определены трудовые функции, в соответствии с которыми был разработан контент и ориентирована программа курса. Для каждой выбранной области были определены актуальные темы и подтемы, создан коммуникативно-речевой регистр, отобраны коммуникативные ситуации, текстовый и аудио-видео материал. В настоящее время большим спросом пользуются специалисты, владеющие иностранным языком в определенной сфере деятельности на профессиональном уровне, то есть проблема подготовки профессиональных кадров в иноязычном отраслевом образовании становится актуальной, и отмеченные в данной статье профили наиболее востребованы на современном отечественном рынке труда. Современные тенденции развития сферы образования предполагают международное взаимодействие и совместные проекты на всех уровнях, начиная со школы. Поэтому в настоящее время требуются специалисты широкого профиля, с одной стороны, преподаватели, компетентные в области моделирования предметно-процессуального содержания иноязычного образования в рамках социально-экономического, естественнонаучного и гуманитарного направлений и аналитики в области внешнего взаимодействия, с другой стороны. Таким образом, для соответствия будущих школьных учителей иностранных языков современным требованиям школы и общества возникает необходимость в предоставлении такого курса майнора в вузе для получения дополнительной специализации и конкурентоспособности на отечественном рынке труда.

Ключевые слова: майнор, иноязычное отраслевое образование, профессионально-отраслевая межкультурная коммуникация, дополнительная специализация, иноязычная коммуникация, трудовые функции, когнитивно-лингвокультурологические комплексы, коммуникативная ситуация.

Статья поступила 29.03.2022

УДК 372.881.1
МРНТИ 14.35.07
DOI 10.48371/PEDS.2022.65.2.022

КӘСІБИ БАҒЫТТАЛҒАН ШЕТЕЛ ТІЛІ САБАҒЫНДА КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

***Канаева А.Ж.¹, Нурланбекова Е.К.², Бесирова Н.С.³**

***¹аға оқытушы, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Алматы, Қазақстан, e-mail: akma.kan81@mail.ru**

**²п.ғ.к., Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда,
Қазақстан, e-mail: nur.eriya@mail.ru**

**³аға оқытушы, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар
және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан,
e-mail: bes_nurgul@mail.ru**

Аңдатпа. Бұл мақалада біз Қазақстан жоғары оқу орындарында тілдік емес мамандық студенттеріне кәсіби бағытталған шетел тілін оқытудың ерекшеліктерін, тиімді тұстары мен оқыту үдерісінде қолдануға ұсынылатын әдіс-тәсілдерді қарастырамыз. Зерттеу жұмыстың өзектілігі бүгінгі таңда шетел тілін кәсіби негізде оқыту Қазақстанның жоғары білім беру жүйесінің басым бағыттардың бірі ретінде танылып отыр. Демек, жоғары оқу орнының басты мақсаты – маман даярлау барысында, оған кәсіби міндеттерді орындауға, халықаралық ынтымақтастықты тиімді жүзеге асыруға қажетті білім, біліктілік пен дағдыларды қалыптастыру болып табылады. Отандық және шетелдік ғалымдардың жасаған тұжырымдамаларына, сонымен қатар Мемлекеттік білім беру стандартының талаптарына және жұмыс берушілердің қызметкерлерге қоятын талаптарына сәйкес кәсіби бағытта шетел тілін оқытуда тек лексикалық және грамматикалық тілдік құрылымдармен немесе мәдениетаралық біліммен шектеліп қалмай, оларға алған құзіреттіліктерін кез келген жағдайда пайдалана отырып, қарым-қатынас мақсаттарына жетуге мүмкіндік беру керек. Аталмыш мақаланың мақсаты - пәнді оқыту барысында қалыптасатын коммуникативтік құзыреттіліктің компоненттерін қарастыра келе, лингвокәсіби құзыреттіліктің маңыздылығын айқындап, оны дамытуға бағытталған әдістемелік ұсыныстар жасау болып табылады. Сондай-ақ, әдіскер ғалымдардың зерттеулеріне сүйене отырып «коммуникативтік құзыреттілік» ұғымына анықтама беру. Лингвокәсіби құзыреттіліктерді дамытуға бағытталған модульді оқытудың маңыздылығын және кәсіби бағытталған шетел тілін оқытуда пәнаралық байланыстың тиімділігін қарастырамыз. Шетел тілін кәсіби бағытта оқыту қарым-қатынас жағдайына байланысты төрт тілдік дағдыларды (тыңдалым, оқылым, айтылым және жазылым) пайдалана отырып, қарым-қатынас жасау қабілетін қалыптастыруға ықпал етеді.

Сонымен қатар, біз бұл мақалада жүргізілген сауалнама нәтижелері бойынша қазақстандық жоғары оқу орындарында кәсіби бағытталған француз тілін оқытуда қиындықтар тудыратын негізгі факторларға тоқталамыз.

Тірек сөздер: кәсіби бағытталған шетел тілі, тілдік емес мамандық, коммуникативтік құзіреттілік, лингвокәсіби құзыреттілік, модульдік оқыту, пәнаралық байланыс, терминология, оқу бағдарламасы.

Негізгі ережелер

Қазақстан жоғары оқу орындарында кәсіби бағытталған француз тілі мен жалпы француз тілін оқытуда оқу мақсаттарын, мазмұнын және оқытушының міндеттерін ажыратуда қиындықтар жиі кездесуде. Оқытушылар арасында ортақ оқу бағдарламасы мен оқытуда өзара бірегейліктің болмауынан әрбір аталмыш пән оқытушысы өзі құрастырған оқу бағдарламасы мен мүмкіндігінше тапқан оқу құралдарын пайдаланып дәрістер беріп келеді.

Осы аталған қиындықтар бізге келесі зерттеу сұрақтарын шешуді міндеттейді:

1. Еңбек нарығының талаптарына сай болу үшін болашақ мамандар қандай кәсіби құзыреттіліктерді меңгеруі қажет?

2. Құзіреттіліктер бірізділігіне сәйкес кәсіби бағытталған француз тілін оқытуды қалай дамытуға болады?

Демек, кәсіби бағытталған шетел тілін оқыту әдістемесі үлкен ізденістерді қажет етеді. Бұл жағдай бізді Қазақстанда шетел тілін оқыту мүмкіндіктері мен университеттерде кәсіби бағытталған шетел тілін оқыту әдістемесін дамыту тетіктері туралы ойлануға итермелейді. Яғни, бұл оқытудың өзіндік қиындықтары бар деп нақты айта аламыз.

Кіріспе

Жаңа қазақстандық білім беру парадигмасына көшудің бірден бір мақсаты - құзіреттілікке негізделген тәсілді жүзеге асыру болып табылады [1]. Соңғы жылдары елімізде тілдік емес мамандықтарда кәсіби бағытталған шетел тілін оқыту болашақ маманның кәсіби қызметте қарым-қатынас аясының кеңеюіне байланысты ерекше маңызға ие болды. Қазақстан жоғары оқу орындарында кәсіби бағытталған шетел тілін, оның ішінде кәсіби француз тілін оқыту білім жүйесіндегі жаңа бағыт екенін айта кету керек. Бұл пән жаңа Мемлекеттік білім беру стандартына және университеттердің оқу бағдарламасына енгізілген. Бірақ оқытушылардың көпшілігі үшін кәсіби бағыттағы шетел тілін оқыту «университеттік терра инкогнита» болып отыр [2]. Ол сондай-ақ әртүрлі тілдік емес мамандықтардың білім беру бағдарламаларына, оқу жоспарларына, оқытудың техникалық құралдарына байланысты мәселелерді туындатып отыр.

Материалдар мен әдістерді сипаттау

Отандық және шетелдік ғалымдардың тұжырымдамаларына сараптама жасау және деректерді талдау нәтижесінде қазақстандық жоғары оқу орындарында кәсіби бағытталған шетел тілі сабағында қалыптасатын коммуникативтік құзыреттілік түсінігіне анықтама бердік.

Кәсіби бағытталған шетел тілі сабақтарында кездесетін қиындықтарды анықтау үшін және оларды сипаттау мақсатында біз Қазақстанның 5 жоғары оқу орындарының кәсіби француз тілі пәні оқытушылары арасында сауалнама жүргіздік. Сауалнамаға төмендегі көрсетілген университеттерден 40 оқытушы қатысты, атап айтқанда:

- Сорбонна – Қазақстан институты, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті;
- әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті;
- Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті;
- Қостанай мемлекеттік педагогикалық институты;
- Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті.

Осы сауалнаманы талдау барысында оқытушылардың әртүрлі қиындықтарға тап болатыны анықталды және бізге Қазақстандағы кәсіби бағытталған шетел тілін оқытудағы бар қиындықтарды егжей-тегжейлі айқындап берді.

Бұл сауалнама нәтижелері оқытушылар төмендегідей қиындықтарға тап болады деген қорытынды жасауға мүмкіндік берді (кесте 1. Сауалнама нәтижелері) :

- кәсіби бағытталған француз тілін оқыту әдістері бойынша біліктілік жетілдіру курстарының жеткіліксіздігі;
- кәсіби бағытталған шетел тілі сабақтарындағы білім беру мазмұнының ерекшелігі;
- оқытуға қажетті ресурстар мен педагогикалық құралдардың жеткіліксіздігі;
- Қазақстан жоғары білім беру контекстіне бейімделген оқулықтар, кешендер мен әдістемелік құралдардың аздығы;
- пәнге бөлінетін сағаттар санының жеткіліксіздігі және т.б.

Кесте 1. Сауалнама нәтижелері.

	Қажетті ресурстар мен педагогикалық құралдардың жеткіліксіздігі	Пәнді оқыту әдістері бойынша біліктілік жетілдіру курстарының аздығы	Қазақстан ЖОО бейімделген оқулықтар мен кешендердің аздығы	Пән мазмұнының ерекшелігі	Пәнге бөлінген сағат санының жеткіліксіздігі
Санмен	12	29	26	11	1
Пайызбен	30 %	72,5 %	65 %	27,5 %	2,5 %

Жүргізілген зерттеу қазақстандық жоғары оқу орындарындағы тілдік емес мамандықтардың ерекшеліктерін ескере отырып, кәсіби бағытталған француз тілін оқыту сапасының жеткіліксіздігіне әкелетін негізгі себептерді анықтауға мүмкіндік берді. Сол себепті біз білім беру мазмұнын қайта қарап, құзыреттілік қағидаларына сәйкес оқу бағдарламасын әзірлеуді ұсынамыз.

Нәтижелер

Қазіргі білім берудегі негізгі нормативті құжаттардың басым көпшілігінде «құзыреттілік» ұғымы негізгі түйін сөздер қатарында қарастырылып келеді. Алдымен «құзыреттілік» ұғымының этимологиясына тоқталатын болсақ, ол латын тілінің «competence» деген сөзінен аударғанда «білу», «істей алу», «қол жеткізу» деген мағынаны білдіреді [3]. Яғни, алған білім мен дағдыларды нақты бір жағдайларда және өмірде туындайтын түрлі мәселелерді шешуде қолдана білу өте маңызды.

Елімізде жоғары білім беруді дамытудың қазіргі кезеңінде мамандық тілін үйренуге деген қызығушылық бұрынғыдан да жоғары, өйткені бүгінгі таңда әртүрлі бейіндегі мамандардың шетелдік әріптестерімен өзара әрекеттесуіне, олардың арасында белсенді диалог орнатуға тенденция басым. Бұл ретте мамандарды даярлаудың негізгі талаптарының бірі – кәсіби шетел тілін меңгеру. Яғни, кәсіби бағытталған француз тілі немесе Халықаралық құқық саласындағы француз тілін оқытудағы құзыреттілікке негізделген тәсіл болашақ мамандарды нақты кәсіби өмірге сапалы дайындауға кең мүмкіндіктер ашады.

Осыған байланысты Субботина «шетел тілдерін оқытудағы құзыреттілікке негізделген тәсіл студенттерде үш негізгі құзыретті дамытуды көздейді: лингвистикалық, коммуникативтік және мәдениетаралық» деп атап көрсетеді [4].

Алайда, жоғарыда айтып өткеніміздей, құзыреттілік түсінігін «нақты мәселелерді шешу үшін білім мен тәжірибені жұмылдыру қабілеті» (Жан-Франсуа Перре термині) ретінде енгізудің өзектілігі құзыретті көп функциялы құрал ретінде қарастыруға мүмкіндік береді. Жалпы, құзыреттілікке негізделген тәсіл білім беру нәтижесіне бағытталған тәсіл екенін және бұл нәтиже меңгерілген ақпараттың көлемі емес, адамның әртүрлі проблемалық жағдайларда әрекет ету қабілеті екенін атап өтуге болады.

Шетел тілінде қарым-қатынас мамандардың кәсіби қызметінің негізгі құрамдас бөлігіне айналуға, ал тілдік емес университеттердегі «Кәсіби бағытталған шетел тілі» пәнінің рөлі Қазақстанның жоғары білім беру жүйесінде соңғы жылдары айтарлықтай өсті.

Білім беру мазмұны ең алдымен білім беру бағдарламасында көрініс табады. Білім беру бағдарламасы Ұлттық біліктілік шеңберіне, кәсіби стандартқа және өзге де нормативтік құжаттарға сәйкес жүзеге асырылады [5].

Тілдік емес мамандық студенттеріне қажетті құзыреттіліктерді дамытуға бағытталған жүйені құру үшін, біз логикалық бірізділікте құрастырылған және қазақстандық университеттік контекстке барынша сәйкес келетін құзыреттілік моделін құруымыз қажет.

Осы әдістемелік тәсілді жүзеге асыру үшін біз француз ғалымдары Ж.-П. Кюк пен И. Грюка ұсынған коммуникативтік құзыреттілік моделін негізге алдық (1-сурет), олардың пікіріне сәйкес коммуникативтік құзыреттілік келесі компоненттерді қамтиды: лингвистикалық, әлеуметтік-лингвистикалық, стратегиялық және дискурсивтік компоненттер [6].

1-сурет. Коммуникативтік құзыреттілік моделі.

Сондықтан біз Қазақстан ЖОО-да студенттерді «Халықаралық құқық» мамандығы бойынша оқытуды кәсібилендіру үшін коммуникативтік құзыреттіліктердің бес маңызды құрамдас бөлігін, яғни компонентін қарастырамыз, олардың төртеуі Кюк пен Грюканың еңбектеріне сүйеніп алынған. Біз ұсынып отырған соңғы компонент студенттердің болашақ кәсіби қызметіне бағытталған және тілдік қажеттіліктеріне бейімделген, мысалы:

- лингвистикалық компонент - грамматикалық ережелерді, лексикалық бірліктерді, фонетиканы меңгеру, әрине бұл маңызды компонент, бірақ шетел тілінде қарым-қатынас жасау үшін жеткіліксіз;

- әлеуметтік - лингвистикалық компонент - тілді қолданудың әлеуметтік-мәдени ережелерін білу және оның тілдік формаларын қарым-қатынас жағдайында қолдану;

- дискурсивті компонент - сөйлеудің әртүрлі түрлерін және олардың когеренттілігі мен когезиясын білу;

- стратегиялық компонент - қарым-қатынас жағдайында вербалды және вербалды емес стратегияларды қолдана білу;

- лингвокәсіби компонент - кәсіби лексиканы меңгеру және арнайы термин жасау ережелерін білу.

Бұл модель Қазақстан университеттерінің тілдік емес мамандықтарында, оның ішінде Халықаралық құқық мамандығында білім алатын студенттердің «кәсіби тілдік қажеттіліктерін» толықтай қамтиды.

Сондай-ақ, коммуникативтік құзыреттілік маманның кәсіби құзыреттілігінің құрамдас бөлігі ретінде кәсіби қызметтің түрлерін сәтті жүзеге асырудың қажетті шарты болады. Осыған орай, Халықаралық құқық саласы бойынша кәсіби шетел тілі сабақтарында коммуникативтік құзыреттілікті дамыту үрдісі лингвокәсіби компоненттің қалыптасуынан басталуы керек деп есептейміз. Студенттің сөздік құрамның белгілі бір элементтерін меңгеруі, кәсіби ұғымдардың мағынасын ашуға талпынысы лингво-кәсіби құзыреттіліктердің қалыптасуының алғы шарттары болып табылады.

Ғылыми әдебиеттерге сүйене отырып, коммуникативтік құзыреттілік ұғымына анықтама береміз: коммуникативтік құзыреттілік - бұл тұлғаның кәсіби қызметінде де, күнделікті өмірінде де қарым-қатынасты қамтамасыз етуге бағытталған дағдылары, қабілеттері мен жеке қасиеттерінің әмбебаптылығы.

Оқытушы аталған құзыреттіліктердің дамуына ықпал ететін дидактикалық іс-шараларды жүзеге асыруы қажет. Мысалы, кәсіби бағытталған шетел тілі пәнінің концепциясы және жиналған мәліметтердің талдау нәтижелері бойынша оқытушы қандай дағдыларды қалыптастыруға басымдық берілетінін нақтылауы керек.

Кәсіби шетел тілі сабағын жоспарлау келесі әдістемелік ұстанымдарға негізделуі тиіс:

- жаттығулар коммуникативті мақсатты көздейтін тілдік қажеттіліктерді талдау негізінде жүзеге асырылады;

- әдістемелік жоспарлау жинақталған мәліметтерді талдау нәтижелерімен тығыз байланысты болуы керек;

- сабақ коммуникативтік тәсілге негізделуі тиіс (аутенттік мәтіндердің қолданылуы, сабақтағы интерактивті қарым-қатынастың орнауы, т.б.).

Оқытушы сөйлеудің жазбаша және ауызша іс-әрекеттерін қамтитын бірнеше сабақ жоспарларын дайындауы керек, олардың әрқайсысы жазбаша және ауызша түсіну мен сөйлеуге арналған жаттығуларды, сондай-ақ тақырыптық лексиканы және құқықтық терминологияны меңгеруге және бекітуге бағытталған әдістерді қамтуы керек. Яғни, оқытушы кәсіби терминология мен заң тәжірибесін білу арасында тікелей байланысты орнатуы керек және құқық саласына бағытталған

дискурсты қалыптастыра білуі керек. Сапарғалиева мен Бегимбекованың пікірінше, коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру дегеніміз сабақта хабарлама мәтінін пайдалана білу, сөйлеу дағдыларын меңгеру, сыртқы және ішкі көріністерді үйлестіре білу, кері байланыс жасай білу, қарым-қатынас кедергілерін жеңу және т.б. [7].

Белгілі ғалым Н. Гальскованың пікірінше, кәсіби бағытталған шетел тілін оқытудың мазмұны мыналарды қамтуы керек:

- білім берудің кәсіби бағыттылығын ескере отырып, коммуникативтік іс-әрекет түрлерін, тақырыптар мен жағдаяттарды, кәсіби дискурсты және т.б.;

- тілдік (фонетикалық, лексикалық, грамматикалық, орфографиялық) материалды, оның қалыптасу ережелерін;

- қарым-қатынас құралы ретінде, оның ішінде мәдениетаралық жағдайларда шетел тілін практикалық меңгеру деңгейін сипаттайтын арнайы (сөйлеу) дағдылар кешенін;

- оқытылатын тіл елінің ұлттық-мәдени ерекшеліктері мен болмысын меңгеру жүйесін [8].

Жоғарыда айтылғандай, кәсіби бағытталған француз тілі мазмұнының құрылымдық элементтері лингвистикалық, социомәдени, дискурсивтік, стратегиялық және лингвокәсіби (кәсіби лексика негізінде) компоненттері бар коммуникативтік құзыреттіліктер болып табылады. Бұл бөлімдерде ол тілдің әртүрлі аспектілерін қарастыруы керек: лексикалық аспект (терминология және лексикология), мәтіндік (құқықтық ақпаратты құрылымдау), прагматикалық және дискурсивтік (құқықтық қатысым тәсілдері, құқықтық дискурстың орнауы). Яғни, оқыту барысында лексиканы бекітуге бағытталған глоссариймен жұмыс бірнеше функцияларға ие болуы мүмкін:

- жылдам түсіну үшін: жекелей дайындалған мәтін және глоссарий студенттің сөздіктегі терминдердің мағынасын іздеуге көп уақыт жұмсамауына мүмкіндік береді;

- барлық терминдер бірден ұсынылмайды, студенттер өздері сабақ барысында консультативті әрекетті жүзеге асырады;

- студенттер глоссарий жазады, бұл жұмыс олардан жауапкершілікті талап етеді.

Шетел тілі сабағында пәннің мазмұнын кеңейту тақырыптық пәнаралық байланыс принципіне негізделген. Тақырыптық пәнаралық байланыс – оқытудың мазмұнын ұйымдастыру тәсілі, ол әртүрлі білім салаларындағы оқу нысандарын, тақырыптарын, мәселелерін пәнаралық сипаттағы жалпы идеялармен байланыстыру арқылы біріктіруге негізделген.

Кәсіби-коммуникативтік құзіреттіліктерді қалыптастыру мен дамыту мәселелерін зерттеген лингвист, педагог және психологтардың еңбектеріне сүйене отырып, біз кәсіби бағытталған шетел тілін оқытуда пәнаралық байланыс принципін лингво-кәсіби құзіреттіліктерді қалыптастыратын

тиімді тәсіл ретінде қарастырамыз. Пәнаралық байланыс интеграциялық тәсіл ретінде дүние жүзінің бірнеше білім беру жүйелерінің міндетті білім беру бағдарламаларында көптеп насихатталуда [9]. Пәнаралық байланыс негізінде оқыту коммуникативтік құзыреттіліктерді дамыта отырып, пән мазмұнын құруға мүмкіндік береді.

Яғни, Халықаралық құқық мамандының 3 курс студенттерінің коммуникативтік құзыреттіліктерін дамытуға бағытталған модульдерді және жаттығулар жүйесін әзірлеу барысында біз мамандық пәндерінің тақырыптық жоспарларын ескердік. Мысалы, біз ұсынып отырған модульде төмендегідей тақырыптар қамтылған:

Module I. Le fondement constitutionnel du Kazakhstan

Le Kazakhstan comme un pays unitaire.

Le statut constitutionnel de la République du Kazakhstan en tant qu'État.

Le pouvoir législatif au Kazakhstan.

Le Parlement du Kazakhstan.

Le pouvoir exécutif au Kazakhstan.

Le Président de la République du Kazakhstan.

Осылайша, тақырыптық пәнаралық байланыс принципін қолдану арқылы тілдік емес мамандық студенттерінің кәсіби коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру мүмкін болады. Бұл тәсіл еліміздің еңбек нарығына дайын болашақ мамандарға қажетті дағдылар мен білімдерді біріктіруді қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Ал арнайы мәтіндер негізінде шетел тілін оқытуды, мысалы, грамматикалық шақтарды коммуникативті мазмұнда беру арқылы екі есе тиімді етуге болады. Мұнда біз Бинон мен Верлинденің кәсіби бағытталған шетел тілін оқыту кезінде лексиканы дамытудың маңыздылығы туралы көзқарасымен келісеміз: «лексиканы оқыту кәсіби шетел тілінің негізгі тірегі», сондықтан бұл ең алдымен берілген саланың негізгі сөздік қорына шоғырлану, лексикалық қорға және терминологияға мән беру керек [10]. Пәнаралық принципті ұстана отырып лексиканы үйретуде аутентті мәтіндер басты қызмет атқарады. Р.Жусупованың пікірінше, аутентті мәтіндер, өз тұрғысынан студенттердің қызығушылығын шет тілін үйренуге деген ынталарын арттыратын оқу құралы. Әдістемелік мақсатта жасалған осындай аутенттілік оқу – шет тілдік түпнұсқа материалдарды пайдалану сөйлеу, тыңдау, оқу, жазу дағдыларының барлық түрлерін оқытуды тиімді жүзеге асыруға, шет тілінің коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыруға мүмкіндік береді [11].

Талқылау

Құзыреттілікке негізделген білім беру моделі – бұл Қазақстандағы білім беру жүйесін модернизациялаудың басты шарты. Құзыреттілік тәсілі көптеген қазақстандық жоғары оқу орындарында ұлттық білім беру стандарттары деңгейінде жүзеге асырылады [12].

Бірақ бұл процесті тиімді жүзеге асыру үшін оқытушы «нені оқыту керек, қандай оқыту түрін мақсат ету керек, және ең алдымен осы іс-

әрекеттерді қалай ұйымдастыру керек» деген сұрақтарға жауап бере алуы қажет [13]. Кераның пікіріне сәйкес, «Кәсіби бағытталған шетел тілі» пәнінің оқу бағдарламасын әзірлеу барысында төмендегі ұсыныстарды ескеру керек:

- Кәсіби шетел тілінің басымдығы тілдің өзіне бағытталмайды. Лингвистикалық мақсат екінші орында, стратегиялық концепцияға және оқыту әдістеріне басымдық беріледі, бірақ олар әртүрлі іс-әрекеттерде алмасушы/транверсалды болып келеді.

- Ауызша және жазбаша қатынас дағдылары әралуан болуы керек.

- Тиімді әдістемелік-педагогикалық прогресс сақталуы керек, яғни: құзыреттілікке сәйкес әрекет ету керек: іскерлік механизмдерін ескере отырып, ең кішкентай құзыреттіліктен ең үлкен құзыреттілікке өту және т.б.

Жоғарыда аталған ұсыныстарды тиімді пайдалану үшін білім берудің мақсат, міндеттеріне сәйкес материалдарды бір-бірінен тәуелсіз пайдалана алатындай жеке блоктарда әзірлеуіміз керек. Нақты қажетті оқу құралдарын әзірлеу «орындауы қиын міндет» екені белгілі. Демек, нақты бір аудиторияның қажеттілігіне сәйкес нақты салалық лексикаға бай мазмұнды даярлау керек, оны жаңарту үшін жекелеген жағдайда әдістемелік өңдеуді болжай білу қажет» [14]. Лексика материалдық элементтің объектілері мен құбылыстарымен және қоғам тарихымен тікелей байланысты бола отырып, лингвистикалық қарым-қатынастың қажеттіліктеріне ғана қызмет етіп қоймайды, сонымен қатар әлеуметтік танымдық тәжірибені шоғырландыру мен берудің өзіндік түрі болып табылады [15]. Кәсіби бағытталған шетел тілін оқыту барысында лексикалық бірліктермен қоса мәтіннің мазмұнына аса мән берген жөн. Себебі, мәтін – негізгі қызметі қарым-қатынас болып табылатын бірқатар қызметтерді атқаратын жазба тілдің туындысы. Осыған байланысты мәтін коммуникациялық серіктестер арасындағы ақпараттық өзара әрекеттесудің ең маңызды құралы болып табылады.

Жүргізілген зерттеу жұмысы барысында, біз жиналған мәліметтерді талдап, Қазақстандық университеттер жағдайында білім алушылардың қажеттіліктерін анықтай отырып, олардың кәсіби коммуникативтік құзыреттілігін дамыту оқытуды модульдік ұйымдастыру арқылы жүзеге асырылатынын байқадық. Сонымен қатар, отандық және шетелдік ғалымдардың зерттеулерін зерделей келе, коммуникативтік құзыреттіліктің пәнаралық негізде тиімді қалыптасатынын, онсыз кез келген салада тікелей және жанама қарым-қатынас орнату, сондай-ақ ғылыми және кәсіптік білім беру мүмкін емес екенін анықтай алдық.

Қорытынды.

Қорытындылай келе, біз Қазақстандық жоғары оқу орындарында студенттердің лингво-кәсіби құзыреттілігін дамытуға бағытталған оқытудың кейбір кемшіліктерін анықтадық. Кәсіби бағытталған француз тілі пәні бойынша жаңа бағдарламаларды әзірлеуде студенттердің тілдік

және кәсіби қажеттіліктерін ескерген жөн. Себебі, жоғары білікті және жан-жақты маман өзінің кәсіби қызметіне қатысты кез келген жағдайда шетел тілін қолдана білуі керек.

ӘДЕБИЕТ

[1]. Zhumaliyeva R., Muratkyzy A. Intercultural communicative competence: findings from competence-based approach //Педагогика и психология. – 2020. – № 1(42). – С.56–62

[2]. Viguier, A. Le français de spécialité, terra incognita universitaire. // The French Review. - 2016.- №1 (90). - С.121–135.

[3]. Есимғалиева Т.М. Болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттілігін көптілді білім беру жағдайында қалыптастыру: дис. филос. докт. PhD. Алматы,– 2020. – 40–41 б.

[4]. Субботина В.В. Необходимость изучения английского языка и его роль в современном мире //Вестник КазНУ. Серия филологическая.– 2012. - № 2(136). – С.130.

[5]. Курманбаева Т., Шайбакова Д. Лексико-стилистические особенности научной терминологии в технических текстах: лингводидактический аспект //Педагогика и психология. – 2020. – № 2(43). – С.20–29.

[6]. Cuq J.-P., Gruca I. Cours de didactique du français langue étrangère et seconde (nouvelle édition). - Grenoble, PUG, 2005. – С. –265–266

[7]. Sapargaliyeva A., Begimbekova S., Mametkhanova A. Communicative competence is professional value of a modern pedagogue //Педагогика и психология. – 2020. – № 4(45). – С.213–221.

[8]. Гальскова Н. Современная методика обучения иностранному языку: Пособие для учителя. - М: АРКТИ-Глосса, 2000. – 25-27 с.

[9]. Roy P., Schubnel Y., Schwab C. Les représentations de la pratique interdisciplinaire chez de futurs enseignants suisses du primaire. //RDST. Recherches en didactique des sciences et des technologies. – 2019.– p. 49–85

[10]. Binon J., Verlinde S. L'enseignement/apprentissage du vocabulaire et la lexicographie pédagogique du français sur objectifs spécifiques (FOS): Le domaine du français des affaires. Ela. //Etudes de linguistique appliquée – 2004. – №3 (135) – p. 271–283.

[11]. Жусупова Р. Аутенттік мәтіндер негізінде студенттердің коммуникативті құзіреттілігін қалыптастырудың әдістемесі //Известия КазУМОиМЯ имени Абылай хана», серии «Педагогические науки». – 2021. –№ 4 (63).

[12]. Канаева А., Умекова Н., Токен М., Токкулинова Г. Қазақстандық жоғары оқу орындарында шетел тілін оқытуда құзыреттілік тәсілдің рөлі //Педагогика и психология. – 2021. – № 3.

[13]. Mangiante J.-M., Parpette C. Le Français sur Objectifs Spécifiques. - Hachette, Paris – 2004. – p.17

[14]. Khera M. N. Pour un enseignement du français sur objectifs spécifiques aux étudiants inscrits en architecture. – 2015. – p. 25.

[15]. Ташмуратова К.Е., Садыкова Р.К. Шетел тілін оқытуда коммуникативтік технологиялар арқылы студенттердің лингвомәдени құзыреттілігін қалыптастыру жолдары //Абай атындағы ҚазҰПУ-нің Хабаршысы, «Көптілді білім беру және шетел тілдері филологиясы» сериясы. –2021. – №1(33)

REFERENCES

[1]. Zhumaliyeva R., Muratkyzy A. Intercultural communicative competence: findings from competence- based approach //Pedagogika i psihologia. – 2020. – № 1(42). – S.56–62.

[2]. Viguier, A. Le français de spécialité, terra incognita universitaire (Specialised French, an academic terra incognita) //The French Review. - 2016. - №1 (90). - C.121–135. [in French]

[3]. Esimgaliyeva T.M. Bolaşaq pedagog-psihologtardyñ kәsibi qūzyrettiliğın köptildi bilim beru jağdaiynda qalyptastyru (Professional competence of future teachers-psychologists formation in the context of multilingual education): dis. filos. dokt. PhD. - Almaty, 2020. – 40–41 b. [in Kaz]

[4]. Subotina V.V. Neobhodimöst izuchenia angliskogo iazyka i ego röl v sovremennom mire (The need to learn English and its role in the modern world the modern world) //Vestnik KazNU, Seria filologicheskaja. – 2012. - № 2(136). – C.130. [in Rus]

[5]. Kurmanbaeva T., Şaibakova D. Leksiko-stilisticheskie osobenosti nauchnoi terminologii v tehničkih tekstah: lingvodidakticheski aspekt (Lexical and stylistic features of scientific terminology in technical texts: a linguodidactic aspect) //Pedagogika i psihologia. – 2020. – № 2(43). – S.20–29. [in Rus.]

[6]. Cuq J.P., Gruca I. Cours de didactique du français langue étrangère et seconde (Course in the didactics of French as a foreign and second language) (nouvelle édition). - Grenoble, PUG, 2005. – S. –265–266 [in French]

[7]. Sapargaliyeva A., Begimbekova S., Mametkhanova A. Communicative competence is a professional value of a modern pedagogue – 2020. – № 4(45). – S.213–221.

[8]. Gälskova N. Sovremennaia metodika obuchenia inostrannomu iazyku (Modern foreign language teaching methodology): Posobie dlä uchitelä. – M.: ARKTİ, 2000. – 25-27 s. [in Rus]

[9]. Roy P., Schubnel Y., Schwab C. Les représentations de la pratique interdisciplinaire chez de futurs enseignants suisses du primaire (Representations of interdisciplinary practice among future Swiss primary school teachers). // RDST. Recherches en didactique des sciences et des technologies. – 2019.– p. 49–85. [in French]

[10]. Binon J., Verlinde S. L'enseignement /apprentissage du vocabulaire et la lexicographie pédagogique du français sur objectifs spécifiques (FOS): Le domaine du français des affaires. (Vocabulary teaching/learning and

pedagogical lexicography of French for specific purposes (FOS): The field of business French) Ela. //Etudes de linguistique appliquee – 2004. – №3 (135) – p. 271–283. [in French]

[11]. Jusupova R. Autenttik mätinder negızinde studentterdiñ komunikativtı qūzyrettilıgın qalyptastyruıñ ädıstemesı (Methods of forming students' communicative competence on the basis of authentic texts) //İzvestia KazUMOimÄ imeni Abylai hana», serii «Pedagogicheskie nauki». – 2021. –№ 4 (63). [in Kaz.]

[12]. Kanayeva A., Umekova N., Tokkenova M., Tokkulınova G. Qazaqstandıy joğary oqu orındarynda şetel tilin oqtuda qūzyrettilik täsildıñ rölı (The role of the competent approach in teaching a foreign language in the universities of Kazakhstan) //Pedagogika I psihologia. – 2021. – № 3(48). [in Kaz]

[13]. Mangiante J.M., Parpette C. Le Français sur Objectifs Spécifiques (French for Specific Purposes) Hachette. – Paris, 2004. - p.17 [in French]

[14]. Khera M. N. Pour un enseignement du français sur objectifs spécifiques aux étudiants inscrits en architecture (For the teaching of French on specific objectives to students registered in architecture). – 2015. –p. 25. [in French]

[15]. Taşmuratova K.E., Sadykova R.K. Şetel tilin oqtuda komunikativtik tehnologialar arqyly studentterdiñ lingvomädeni qūzyrettilıgın qalyptastyru joldary (Ways to form students' linguocultural competence through communicative technologies in foreign language teaching) //Abai atyndağy QazÜPU-nıñ Habarşysy, «Köptildi bilim beru jäne şetel tilderi filologiasy» seriasy. – 2021. – №1(33). [in Kaz]

ФОРМИРОВАНИЕ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ НА УРОКАХ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ОРИЕНТИРОВАННОГО ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

*Канаева А.Ж.¹, Нурланбекова Е.К.², Бесирова Н.С.³

¹ст.преп., Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан, e-mail: akma.kan81@mail.ru

²к.п.н., Кызылординский университет имени Коркыт Ата, Кызылорда, Казахстан, e-mail: nur.eriya@mail.ru

³ст.преп., Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: bes_nurgul@mail.ru

Аннотация. В данной статье мы рассматриваем особенности и преимущества обучения профессионально-ориентированному иностранному языку студентов неязыковых специальностей в вузах Казахстана, а также рассматриваем методы, применяемые в процессе обучения. Актуальностью данной исследовательской работы является то, что на сегодняшний день обучение профессионально-ориентированному иностранному языку признано одним из приоритетов системы высшего

образования Республики Казахстан. Основной целью высшего учебного заведения в подготовке специалистов является формирование знаний, умений и навыков, необходимых для реализации профессиональных задач и эффективного осуществления международного сотрудничества. В соответствии с концепциями, разработанными отечественными и зарубежными учеными, а также требованиями ГОСО и требованиями работодателей к специалистам при обучении профессиональному иностранному языку должны формироваться не только лексико-грамматические структуры языка или межкультурные знания, но и умения их применять в любой ситуации для достижения своих целей. Целью данной статьи является рассмотрение компонентов коммуникативной компетенции, формируемых в процессе обучения профессиональному иностранному языку, определение значимости лингво-профессиональной компетенции и обозначение путей ее развития. А также постараемся дать определение понятию «коммуникативная компетентность», основываясь на исследования методистов и остановимся на важности модульного обучения, направленного на развитие лингвистических профессиональных компетенций и эффективности междисциплинарной связи при обучении профессионально-ориентированному иностранному языку. Обучение профессиональному иностранному языку способствует развитию коммуникативных компетенций с использованием четырех речевых навыков (аудирование, чтение, говорение и письмо) в зависимости от ситуации общения. Согласно результатам проведенной анкеты, в данной статье мы остановимся на основных факторах, создающих трудности в обучении профессионально-ориентированному французскому языку в вузах Казахстана.

Ключевые слова: профессионально-ориентированный иностранный язык, нелингвистические специальности, коммуникативная компетентность, лингво-профессиональная компетентность, модульное обучение, междисциплинарная связь, терминология, учебная программа.

FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE IN VOCATIONALLY-ORIENTED FOREIGN LANGUAGE CLASSES

*Kanaeva A.Zh.¹, Nurlanbekova E.K.², Besirova N.S.³

*¹senior teacher, Al-Farabi Kazakh National University,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: akma.kan81@mail.ru

²c.p.s., Korkyt Ata Kyzylorda University,

Kyzylorda, Kazakhstan, e-mail: nur.eriya@mail.ru

³senior teacher, Abylai Khan Kazakh University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan, e-mail: bes_nurgul@mail.ru

Abstract. In this paper we consider the features and advantages of teaching a professionally-oriented foreign language to non-linguistic students in Kazakhstani universities, as well as the methods used in the learning process. The relevance of this research work is that nowadays professional-oriented

foreign language training is recognized as one of the priorities of higher education system in the Republic of Kazakhstan. The main aim of higher education institution in training of specialists is to form knowledge, abilities and skills necessary for implementation of professional tasks and effective implementation of international cooperation. In accordance with the concepts developed by national and foreign scientists as well as the requirements of SOSE and the requirements of employers to specialists in training in a professional foreign language should be formed not only lexical-grammatical structures of the language or intercultural knowledge, but also the ability to apply them in any situation to achieve their goals. The aim of this article is to consider the components of communicative competence formed in the process of teaching a professional foreign language, to define the importance of linguo-professional competence and to outline the ways of its development. We will also try to define the notion of "communicative competence" on the basis of methodologists' research and focus on the importance of modular training aimed at the development of linguistic professional competences and the effectiveness of interdisciplinary communication in teaching a professionally-oriented foreign language. Professional foreign language teaching contributes to the development of communicative competences using four speech skills (listening, reading, speaking and writing) depending on the communication situation. According to the results of the questionnaire, in this paper we will focus on the main factors that create difficulties in teaching professionally oriented French in Kazakh universities.

Key words: professionally oriented foreign language, non-linguistic specialities, communicative competence, linguistic-professional competence, modular learning, interdisciplinary communication, terminology, curriculum.

Статья поступила 10.04.2022

УДК 372.881.1
МРНТИ 14.85.09
DOI 10.48371/PEDS.2022.65.2.023

АНАЛИЗ БИЛИНГВАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ В СООТВЕТСТВИИ С КОНЦЕПЦИЕЙ WEB 2.0

*Кублашева Ж.С.¹, Ермакова А.Б.², Даулетова А.Б.³

¹старший преподаватель, Центр развития языков, Западно-Казахстанский аграрно-технический университет имени Жангир хана, Уральск, Казахстан, e-mail: jkublasheva@mail.ru

²старший преподаватель, магистр, Центр развития языков, Западно-Казахстанский аграрно-технический университет имени Жангир хана, Уральск, Казахстан, e-mail: aminaamir80@mail.ru

³преподаватель, Центр развития языков, Западно-Казахстанский аграрно-технический университет имени Жангир хана, Уральск, Казахстан, e-mail: aliya-2474@mail.ru

Аннотация. В последние десятилетия на процесс преподавания и обучения в значительной мере повлияли цифровые технологии, завоевавшие популярность в современном обществе и в передовых образовательных системах. В данной статье представлено исследование, целью которого являлось осветить стратегии, которые были реализованы в различных странах для совершенствования практики преподавания и изучения второго языка. Приобретение новых знаний путём развития полилингвизма может послужить драйвером интеграции Казахстана в мировое сообщество. Для достижения сформулированной цели исследования авторами было рассмотрено, отобрано и проанализировано множество источников литературы последних лет из журнальных статей, отчётов, книжных изданий. При проведении анализа документов и обзора литературы было использовано несколько электронных баз данных, таких как Scopus и Google Scholar. Поиск осуществлялся по ряду ключевых слов, таких как «second language» и «language learning». Затем авторы тщательно проанализировали собранные данные, чтобы определить актуальность и применимость той или иной стратегии, подхода. По итогам анализа литературы установлено, что цифровые технологии имеют весомое значение для системы билингвального обучения. Авторами было заключено, что в исследованиях, где при обучении применялись цифровые технологии, у учащихся успешно формировались социальные и языковые компетенции, включая коммуникативные навыки. Кроме того, использование цифровых технологий помогало выявлять уровни компетентности учащихся и объективно оценивать качество знаний при билингвальном обучении. Таким образом, можно утверждать, что цифровые технологии способствуют более динамичному изучению языка.

Ключевые слова: цифровые технологии, Web 2.0, билингвальная программа, компьютерное обучение, систематический обзор.

Введение

Согласно концепции развития Ассамблеи народа Казахстана (до 2025 года), государством созданы условия и оказывается поддержка для развития традиций, языков и культуры народа Казахстана [1]. В нашей многоязычной многонациональной стране широкое распространение получили государственный казахский и официальный русский языки. В образовании, наряду с государственным языком, обучение ведётся на русском, татарском, узбекском, таджикском и уйгурском языках в зависимости от региона Казахстана.

Знание языков расширяет круг возможностей нашей жизни. Современный человек не должен ограничиваться знанием одного языка [2]. Спрос на знание языков в Казахстане возрос в связи с произошедшими за последние два десятилетия общественными, политическими и экономическими изменениями, которые оказали заметное влияние на развитие многих сфер жизни, включая образование, и приобретение новых знаний путём развития полилингвизма может послужить драйвером интеграции Казахстана в мировое сообщество [3].

Более того, по мнению академика МАН ВШ, члена-корреспондента НАН РК, профессора С. С. Кунанбаевой, главная целевая установка иноязычного образования – развитие личности как субъекта межкультурной коммуникации через познание (когнитивный аспект) и соизучение языка и культуры иносоциума (лингвокультурологический аспект), и далее путём «социализации» (осмысления и присвоения концептосферы иной картины мира на основе собственной) [4].

Билингвальное образование позволяет обучающемуся комфортно чувствовать себя в многоязычном мире; обучение, построенное по данному принципу – это возможность получать образование на одном из мировых языков, не теряя связи с основной этнической языковой принадлежностью; билингвальное обучение расширяет «границы» мышления [5].

Целью билингвальных программ является глубокое развитие родного языка при изучении второго языка. В этой сбалансированной программе обучение как на языке меньшинства, так и на языке большинства осуществляется одинаково. При этом преподаватели обоих языков могут работать в команде, а преподавание осуществляется поочерёдно на двух языках.

На разработку билингвальной программы влияют определённые социальные и мотивационные факторы учащегося. Преподаватель играет ключевую роль в процессе обучения, мотивируя учащихся к изучению языков. Однако в последние десятилетия на процесс преподавания и

обучения, осуществляемый в рамках этой программы, повлияли цифровые технологии, завоевавшие популярность в современном обществе и в передовых образовательных системах.

Казахстанские учёные отмечают необходимость для учителей быстро осваивать возникающие цифровые технологии, связанные с сегодняшними условиями жизни [6]. Если раньше поиск информации происходил посредством изучения книг и журналов в печатном формате, то сегодня поиск можно осуществлять через сеть Интернет, виртуальные цифровые библиотеки и электронные издания [7].

Подобный инструментарий предоставляет преподавателям новые возможности для коммуникации, обмена информацией и совместного использования Интернет-ресурсов с учащимися, а обучающимся – возможность дистанционно задавать вопросы, обращаться за советом, делиться информацией и улучшать успеваемость по учебным программам.

Целью данного исследования является выявление имеющихся данных о внедрении и возможностях концепции Web 2.0 для содействия овладению вторым языком в рамках образовательных программ.

Концепция Web 2.0 является одной из наиболее часто используемых технологий для совместной работы в обучении языкам, поскольку представляет собой пространство, в котором учащиеся могут взаимодействовать с другими людьми, продуцируя и систематизируя новые знания.

Материалы и методы

В данном исследовании было рассмотрено и проанализировано множество источников литературы последних лет из журнальных статей, отчётов, книжных изданий, чтобы выявить стратегии, которые были реализованы в различных странах для совершенствования практики преподавания и изучения второго языка. При проведении анализа литературных источников было использовано несколько электронных баз данных, таких как Scopus и Google Scholar. Поиск осуществлялся по ряду ключевых слов, таких как «second language» и «language learning». Затем авторы тщательно изучили и проанализировали собранные данные, чтобы определить актуальность и применимость той или иной стратегии, подхода. По результатам данного анализа были сформулированы основные выводы по теме исследования.

Результаты и обсуждение

В результате поиска были экстрактированы данные исследований, посвящённые использованию технологий в учебном процессе в целом или изучению языка в среде, отличной от двуязычной учебной программы. Во всех выбранных научных статьях описано успешное применение концепции Web 2.0 при овладении вторым языком. Исследования характеризовались разными подходами: описательные (Мынбаева и Анарбек, 2016; Chun et al., 2016), тематические исследования (Shin, 2014;

Dooley, 2016), качественные исследования (Craig, 2013; Малинина, 2016) и смешанные исследования (Qian & Levis, 2018; Castaño & Urtza, 2013).

В описательном исследовании Мынбаевой и Анарбек (2016) упоминается платформа Moodle, используемая для дистанционного обучения во многих вузах Казахстана. Описаны примеры использования концепции Web 2.0 в некоторых школах Нур-Султана и Усть-Каменогорска, где учителя проводят уроки посредством социальных сетей. С развитием цифровых технологий популярность набирают массовые открытые онлайн-занятия. Однако учёные отмечают необходимость разработки новых курсов с использованием информационных технологий [8].

В статье Chun et al. (2016) приведено описательное исследование, в котором установлена связь между использованием цифровых технологий с уровнем потребности в изучении языков. Учёные предполагают, что важным фактором является обозначение того, как технологии влияют на обучающихся в зависимости от методов изучения языка, и какие последствия применения той или иной технологии могут привести к освоению желаемого языка. Данное исследование указывает на важность цифровых технологий в освоении второго языка [9].

Статья Shin (2014) представляет собой тематическое исследование, в котором концепция Web 2.0 используется для помощи в разработке и концептуализации цифровых инструментов в рамках лингвистической структуры. В данной статье исследуется развитие литературной грамотности посредством использования блогов. Это исследование было проведено среди 20 испаноязычных второклассников, изучающих английский язык в США. Установлено, что использование блогов на уроках способствовало улучшению языковой компетенции. Авторы также отметили, что социальные отношения подкрепляются пониманием межличностной функции языка и окружения при построении текста [10].

В статье Qian & Levis (2018) представлена система обучения сегментированному восприятию, которая сочетает в себе характеристики кейс-методов с индивидуальной оценочной работой. В данном количественном исследовании использовалась программа, которая сочетает обучение произношению слов с использованием вычислительного подхода к восприятию. Программа запоминает и пополняет список часто встречающихся слов, обладает функциями фонетического ввода с высокой вариабельностью и технологией преобразования текста в речь [11]. Однако в современном лингвистическом образовании система автоматизированного обучения произношению (CAPT, англ. Computer aided pronunciation training) практически не используется [12]. Как бы то ни было, данная система способствует изучению языка с помощью технологических ресурсов (списков часто встречающихся слов, баз данных разговорной речи и технологии преобразования текста в речь). Qian & Levis описывают разработку и оценку прототипа перцептивной

фонетической системы обучения. В исследовании приняли участие 32 респондента: 31 человек – студенты, являющиеся носителями русского языка, изучающие английский язык как иностранный, и один 42-летний преподаватель английского языка. Среди студентов университета было 9 женщин и 22 мужчины в возрасте от 20 до 23 лет, специализирующихся на морской инженерии. Обучение проходило во внеурочное время и было полностью самостоятельным. Участники эксперимента сами контролировали, сколько времени уделять фонетическим упражнениям. В целом продолжительность варьировалась от 10 до 100 минут, в среднем 70 минут. При этом содержание обучения было разным для каждого участника, так как уровень подготовки студентов был различным. По результатам исследования учёные заключили, что компьютерные приложения для обучения произношению слов позволили адаптировать учебный процесс под отдельных учащихся [11].

В исследовании Dooly (2016) описан проект, который знакомит 7-8-летних школьников с новой темой и способствует развитию некоторых лингвистических навыков, таких как увеличение словарного запаса и изучение грамматики второго языка. В исследовании приняли участие школьники из Испании и Австрии в количестве 75 учеников. Исследование базируется на данных, собранных в ходе 10-недельного языкового проекта, в материалах которого, для ознакомления юных учащихся с концепциями хороших и плохих привычек, связанных с личной гигиеной, физической активностью и приёмом пищи, использовались такие инструменты, как видеоконференции и короткие видеоклипы с аватарами из виртуального мира. По результатам исследования был разработан обучающий проект, основанный на использовании компьютерно-опосредованной коммуникации. В освоении второго языка отмечалась положительная динамика, учащиеся начальных классов успешно освоили знания с использованием концепции Web 2.0 [13].

В исследовании Малининой (2016) рассматриваются Интернет-ресурсы, направленные на организацию совместной работы, а также проведён анализ отношения студентов к онлайн и очной совместной работе, и возможности включения технологий в процессы командной работы. Экспериментальное воздействие заключалось во внедрении инструментов концепции Web 2.0 (Tricider.com, MeetingWords.com, TodaysMeet.com) в образовательный процесс для содействия совместной работе обучающихся. В исследовании приняли участие 42 студента, изучающих английский язык на экономическом факультете НИУ «Высшая школа экономики». Основными инструментами сбора данных являлись анкетирование, интервью и наблюдение, а также оценка работы студентов. Результаты выявили положительное отношение к концепции Web 2.0 у большинства участников: отмечали рост мотивации к достижению целей, психологический рост (дивергентное мышление),

повышалась культура речи, развивались навыки, связанные с командной работой. Предлагаемые Интернет-ресурсы способствовали улучшению коммуникативных навыков студентов и совместной работе с целью изучения языка вне аудитории, что очень важно, поскольку часто аудиторного времени недостаточно. Кроме того, цифровые ресурсы обеспечивали объективность оценивания работы студентов [14].

В качественном исследовании Craig (2013) изучались результаты применения блогов в работе будущих преподавателей. Результаты указывают на преимущества ведения блогов. Педагоги являлись создателями контента и моделировали образовательный процесс для своих учеников. Опрос по завершении исследования, а также восторженные отзывы респондентов показали, что задачи, связанные с оформлением, ведением блогов и созданием контента, должны быть включены в курсы подготовки учителей [15].

Castaño & Urtza (2013) установили, что использование концепции Web 2.0 может играть ключевую роль в процессе изучения второго языка. В исследовании участвовали 30 иностранных школьников, недавно зачисленных в среднюю школу Испании. Для ознакомления учащихся-иммигрантов с языками в школе, и чтобы учащиеся эффективно развивали изучение второго языка, в качестве инструментов концепции Web 2.0 были выбраны видеоблоги. Была предпринята попытка проверить, способствует ли использование концепции Web 2.0 совместному обучению языкам и устным навыкам. Согласно результатам, благодаря цифровой технологии учащиеся-иммигранты чувствовали себя активными сторонниками принимаемых решений, улучшились отношения между учащимися, а также между учащимися и учителями, что послужило положительным импульсом к изучению языка [16].

Заключение

Казахско-национальное двуязычие реализуется следующим образом: в качестве первого языка – казахский; свободный выбор изучаемого языка. В основном, методики преподавания казахского и русского, а также других национальных языков остаются единообразными. Но надо отметить, что идёт постоянный поиск совершенствования методик билингвального обучения [5].

Нами был изучен ряд исследований из авторитетных международных баз данных, освещающих влияние применения цифровых технологий на процесс преподавания и изучения второго языка. Мы полагаем, что использование данной концепции способствует положительному отношению к освоению новых языков и достижению в ходе учебного процесса металингвистических целей. Исследования, в которых концепция Web 2.0 использовалась в качестве экспериментального воздействия, показывают, что она выполняет социальную функцию языка, которая заключается во взаимодействии с социумом, удовлетворении

потребности человека в общении. Этот факт доказывает, что цифровые технологии имеют огромное значение для билингвального обучения.

Использование цифровых технологий помогает установить уровни компетентности и объективно оценивать качество знаний при билингвальном обучении. Цифровые технологии способствуют индивидуализации обучения, позволяя осуществлять обучение, несмотря на разнообразие способностей, стилей обучения, интересов, поведения, навыков мышления учащихся. При этом выбор методики преподавания в немалой степени зависит от общих и педагогических задач, а также от оснащённости учебного заведения компьютерными классами и целей обучения. Следует помнить, что когда учащимся предоставляется возможность участвовать в аутентичной учебной среде, они, как правило, более активны и автономны.

В исследованиях, где обучение осуществлялось в соответствии с концепцией Web 2.0, у обучающихся успешно формировались социальные и языковые компетенции. Таким образом, цифровые технологии способствуют более динамичному изучению языка.

ЛИТЕРАТУРА

[1]. Приказ «Об утверждении Концепции развития Ассамблеи народа Казахстана (до 2025 года)» № 148 от 28 декабря 2015 года. Режим доступа: URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1500000148>. [Дата обращения: 18.03.2022].

[2]. Рафикова Э. Р. Гражданин мира или мечта человека о мировом языке //Гуманитарные и правовые проблемы современной России: материалы XIII межвуз. студ. науч.-практ. конф. (Новосибирск, 27 апр. 2017 г.). – Новосибирск: изд-во Новосибирский ГАУ. – 2017. – Т. II – С. 51.

[3]. Valieva F. et al. The Socio-linguistic adaptation of migrants: the case of oralman students' studying in Kazakhstan //Education Sciences. – 2019. – Т. 9. – № 3. – С. 164.

[4]. Кунанбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования. – Алматы, 2010. – 344 с.

[5]. Сматаева М. А. О билингвальном обучении в учебных заведениях //Материалы Междунар. науч.-теор. конф. «Сейфуллинские чтения – 15: Молодежь, наука, технологии – новые идеи и перспективы», приуроченной к 125-летию С. Сейфуллина (Нур-Султан, 2019 г.). – Нур-Султан: изд-во КАТУ. – 2019. – Т. II. – Ч. 1. – С. 50-51.

[6]. Акпарова Ж. Значение цифровой компетентности в деятельности педагога //Известия КазУМОиМЯ имени Абылай хана, серия «Педагогические науки». – 2021. – № 4 (63). – С. 112.

[7]. Джусубалиева Д., Адилжанова У. Использование цифровых технологий для формирования поисково-исследовательской компетенций будущих учителей иностранного языка // Известия КазУМОиМЯ имени Абылай хана, серия «Педагогические науки». – 2021. – № 4 (63). – С. 126

[8]. Mynbayeva A., Anarbek N. Informatization of education in Kazakhstan: New challenges and further development of scientific schools // *International Review of Management and Marketing*. – 2016. – T. 6. – № 3. – C. 259-264.

[9]. Chun D., Kern R., Smith B. Technology in language use, language teaching, and language learning // *The Modern Language Journal*. – 2016. – T. 100. – № S1. – C. 64-80.

[10]. Shin D. Web 2.0 tools and academic literacy development in a US urban school: A case study of a second-grade English language learner // *Language and Education*. – 2014. – T. 28. – № 1. – C. 68-85.

[11]. Qian M., Chukharev-Hudilainen E., Levis J. A system for adaptive high-variability segmental perceptual training: Implementation, effectiveness, transfer // *Language Learning & Technology*. – 2018. – T. 22. – № 1. – C. 69-96.

[12]. Valencia-Galeano Y. S., Serrano-Sánchez J. L. Learning a second language supported by digital technologies: a systematic review // *Education in the Knowledge Society*. – 2020. – T. 21. – C. 1-13.

[13]. Dooly M., Sadler R. Becoming little scientists: Technologically enhanced project-based language learning // *Language Learning & Technology*. – 2016. – T. 20. – № 1. – C. 54-78.

[14]. Malinina I. Implementing web 2.0 tools for collaborative work of learners studying English // *The New Educational Review*. – 2016. – T. 43. – № 1. – C. 104-114.

[15]. Craig D. Content creators and language learners: Exploring Web 2.0 and wikis // *Journal of Educators Online*. – 2013. – T. 10. – № 2. – C. 1-21.

[16]. Castaño C., Urtza G. Adolescent Immigrant Students' Learning of Second Languages // *New Educational Review*. – 2013. – T. 33. – № 3. – C. 193-204.

REFERENCES

[1]. Prikaz «Ob utverzhdenii koncepcii razvitiya Assamblei naroda Kazahstana (do 2025 goda)» № 148 ot 28 dekabrya 2015 goda. (Order «On Approval of the Development Concept of the Assembly of the People of Kazakhstan (until 2025)» No. 148 dated December 28, 2015). Rezhim dostupa: URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1500000148>. [Data obrashcheniya: 18.03.2022]. [in Rus.]

[2]. Rafikova E. R. Grazhdanin mira ili mechta cheloveka o mirovom jazyke (A citizen of the world or a person's dream of a world language). Humanitarian and legal problems of modern Russia: materials of the XIII interuniversity stud. Scientific-practical conf. (Novosibirsk, April 27, 2017). – Novosibirsk: publishing house of Novosibirsk State Agrarian University. – 2017. – Vol. II – p. 51. [in Rus.]

[3]. Valieva, F. et al. The Socio-linguistic adaptation of migrants: the case of oralman students' studying in Kazakhstan. *Education Sciences*. – 2019. – Vol. 9. – № 3. – p. 164.

[4]. Kunanbayeva S. S. *Teoriya i praktika sovremennogo inoyazychnogo obrazovaniya (Theory and practice of modern foreign language education)* – Almaty, 2010. – 344 s. [in Rus.]

[5]. Smataeva M. A. *O bilingval'nom obuchenii v uchebnyh zavedenijah (On bilingual education in educational institutions)*. Proceedings of the Intern. Scientific-Theor. conf. «Seifullin readings - 15: Youth, science, technology - new ideas and perspectives», dedicated to the 125th anniversary of S. Seifullin (Nur-Sultan, 2019). – Nur-Sultan: publishing house of KATU. – 2019. – Vol. II. – Part 1. – Pp. 50-51. [in Rus.]

[6]. Akparova, Zh. The importance of digital competence in teacher activities. *Bulletin of Ablai khan KazUIRandWL, Series «Pedagogical sciences»*. – 2021. – № 4 (63). – p. 112. [in Kaz.]

[7]. Dzhusubalieva, D. and Adilzhanova, U. Using digital technologies for the formation of search-research competence in future foreign language teachers. *Bulletin of Ablai khan KazUIRandWL, Series «Pedagogical sciences»*. – 2021. – № 4 (63). – p. 126. [in Rus.]

[8]. Mynbayeva, A. and Anarbek, N. Informatization of education in Kazakhstan: New challenges and further development of scientific schools. *International Review of Management and Marketing*. – 2016. – Vol. 6. – № 3. – Pp. 259-264.

[9]. Chun, D., Kern, R. and Smith, B. Technology in language use, language teaching, and language learning. *The Modern Language Journal*. – 2016. – Vol. 100. – № S1. – Pp. 64-80.

[10]. Shin D. Web 2.0 tools and academic literacy development in a US urban school: A case study of a second-grade English language learner. *Language and Education*. – 2014. – Vol. 28. – № 1. – Pp. 68-85.

[11]. Qian, M., Chukharev-Hudilainen, E. and Levis, J. A system for adaptive high-variability segmental perceptual training: Implementation, effectiveness, transfer. *Language Learning & Technology*. – 2018. – Vol. 22. – № 1. – Pp. 69-96.

[12]. Valencia-Galeano, Y. S. and Serrano-Sánchez, J. L. Learning a second language supported by digital technologies: a systematic review. *Education in the Knowledge Society*. – 2020. – Vol. 21. – Pp. 1-13.

[13]. Dooly, M. and Sadler, R. Becoming little scientists: Technologically enhanced project-based language learning. *Language Learning & Technology*. – 2016. – Vol. 20. – № 1. – Pp. 54-78.

[14]. Malinina, I. Implementing web 2.0 tools for collaborative work of learners studying English. *The New Educational Review*. – 2016. – Vol. 43. – № 1. – Pp. 104-114.

[15]. Craig, D. Content creators and language learners: Exploring Web 2.0 and wikis. *Journal of Educators Online*. – 2013. – Vol. 10. – № 2. – Pp. 1-21.

[16]. Castaño, C. and Urtza, G. Adolescent Immigrant Students' Learning of Second Languages. *New Educational Review*. – 2013. – Vol. 33. – № 3. – Pp. 193-204.

WEB 2.0 ТҰЖЫРЫМДАМАСЫНА СӘЙКЕС БИЛИНГВАЛДЫ ОҚЫТУДЫ ТАЛДАУ

*Кублашева Ж.С.¹, Ермакова А.Б.², Даулетова А.Б.³

¹аға оқытушы, Тілдерді дамыту орталығы, Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті, Орал, Қазақстан
e-mail: jkublasheva@mail.ru

²аға оқытушы, магистр, Тілдерді дамыту орталығы, Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті, Орал, Қазақстан, e-mail: aminaamir80@mail.ru

³оқытушы, Тілдерді дамыту орталығы, Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті, Орал, Қазақстан
e-mail: aliya-2474@mail.ru

Аңдатпа. Соңғы онжылдықтарда оқыту мен білім беру процесіне қазіргі қоғамда және алдыңғы қатарлы білім беру жүйелерінде танымал болған сандық технологиялар айтарлықтай әсер етті. Бұл мақалада әртүрлі елдерде екінші тілді оқыту мен үйрену тәжірибесін жетілдіру үшін жүзеге асырылған стратегияларды көрсетуге бағытталған зерттеу ұсынылған. Полилингвизмді дамыту арқылы жаңа білім алу Қазақстанның әлемдік қоғамдастыққа кірігуінің драйвері бола алады. Зерттеудің тұжырымдалған мақсатына жету үшін авторлар соңғы жылдардағы көптеген әдебиет көздерін журнал мақалаларынан, есептерден және кітап басылымдарынан қарады, таңдады және талдады. Құжаттарды талдау және әдебиеттерді шолу кезінде Scopus және Google Scholar сияқты бірнеше электрондық мәліметтер базасы қолданылды. Іздеу «second language» және «language learning» сияқты бірқатар кілт сөздер бойынша жүргізілді. Содан кейін авторлар белгілі бір стратегияның, тәсілдің өзектілігі мен қолданылуын анықтау үшін жиналған деректерді мұқият талдады. Әдебиеттерді талдау нәтижелері бойынша сандық технологиялардың билингвалды оқыту жүйесі үшін маңызды мәні бар екендігі анықталды. Авторлар оқыту кезінде цифрлық технологиялар қолданылған зерттеулерде оқушылардың коммуникативтік дағдыларын қоса алғанда, әлеуметтік және тілдік құзыреттіліктері ойдағыдай қалыптасқандығына қорытынды жасады. Сонымен қатар, цифрлық технологияларды қолдану оқушылардың құзыреттілік деңгейлерін анықтауға және билингвалды оқыту кезінде білім сапасын объективті бағалауға көмектесті. Осылайша, цифрлық технологиялар тілді неғұрлым серпінді үйренуге ықпал етеді деп айтуға болады.

Тірек сөздер: сандық технологиялар, Web 2.0, билингвалды бағдарлама, компьютерлік оқыту, жүйелі шолу.

ANALYSIS OF BILINGUAL LEARNING IN LINE WITH THE WEB 2.0 CONCEPT

*Kublasheva Zh.S.¹, Ermekova A.B.², Dauletova A.B.³

¹Senior Lecture, Center for the Development of Languages, Zhangir Khan West Kazakhstan Agrarian Technical University, Uralsk, Kazakhstan
e-mail: jkublasheva@mail.ru

²Senior Lecture, master, Center for the Development of Languages, Zhangir Khan West Kazakhstan Agrarian Technical University, Uralsk, Kazakhstan
e-mail: aminaamir80@mail.ru

³Lecture, Center for the Development of Languages, Zhangir Khan West Kazakhstan Agrarian Technical University, Uralsk, Kazakhstan
e-mail: aliya-2474@mail.ru

Abstract. In recent decades, the teaching and learning process has been strongly influenced by digital technologies, which have gained popularity in modern society and in advanced educational systems. This paper presents a study that aims to highlight strategies implemented in various countries to improve second language teaching and learning practices. The acquisition of new knowledge through the development of multilingualism can serve as a driver for Kazakhstan's integration into the global community. In order to achieve the formulated aim of the study, the authors overviewed, selected and analysed numerous sources of literature from journal articles, reports, and books published in recent years. Several electronic databases such as Scopus and Google Scholar were used for document analysis and literature review. Several keywords were used, such as 'second language' and 'language learning'. The authors then carefully analysed the collected data to determine the relevance and applicability of a particular strategy, approach. As a result of the literature review, it was established that digital technology has a significant importance for the bilingual learning system. The authors concluded that in studies where digital technology was used in teaching, students successfully developed social and language competencies, including communication skills. Moreover, the use of digital technologies helped to identify the competence levels of learners and objectively assess the quality of knowledge in bilingual education. Thus, it can be argued that digital technologies contribute to more dynamic language learning.

Keywords: digital technologies, Web 2.0, bilingual programme, computer-based learning, systematic review.

Статья поступила 02.03.2022

УДК 372.891
МРНТИ 14.01.07
DOI 10.48371/PEDS.2022.65.2.024

**ТҰЛҒАҒА-БАҒДАРЛАНҒАН БІЛІМ БЕРУ ТӘСІЛДЕРІ АРҚЫЛЫ
ГЕОГРАФИЯНЫ ОҚЫТУ ҮЛГІСІ
(АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫНЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУ
ҮРДІСТЕРІ МЫСАЛЫНДА)**

*Хорғасбай Е.Т.¹, Карбаева Ш.Ш.².

^{*1}докторант Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан, e-mail: enlik1@mail.ru

²п.ғ.к., университет профессоры м.а., Абай атындағы Қазақ ұлттық
педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан, e-mail: karbaevash@mail.ru

Аңдатпа. Оқыту немесе оқу іс-әрекетіндегі мұғалімнің қызметі оқу үдерісінің маңызды құрамдас бөлігі ретінде қарастырылады. Өйткені білім алушылардың оқу жетістіктерінен көрініс табатын білім беру нәтижелері оқыту сапасына тікелей байланысты. Ал оқыту сапасы мұғалімнің оқу және кәсіби іс-әрекетінде қалыптасып дамитын шығармашылық потенциалының нәтижесі.

Қазіргі қоғам білім беру жүйесінен білім алушылардың әртүрлі пәндерден алған білім жиынтығын игеруін және оны белгілі жағдаяттарда қолдана алуын талап етпейді. Қоғам жылдам өзгеріске даяр, белгісіз жағдаятта күрделі мәселелерді шеше алатындай өзін-өзі дамуға, өзбетінше білім алуға және кәсіби өзіндік анықталуға мақсатты түрде бағытталған тұлғаны қажет етуде.

Осындай қоғамдық сұранысқа жауап беру үшін оқытушы өзінің кәсіби іс-әрекетін оқытудың түрлі инновациялық әдіс-тәсілдері арқылы жақсарту керек екендігін жақсы түсінеді. Педагогика ғылымы үнемі оқытудың тиімді әрі жүйелі әдістерін іздестіру бағытында дамуда, негізгі міндеті – оқыту сапасын көтеруге әсер ететін әдіс-тәсілдерді анықтау. Жалпы педагогикада берілгендей география пәнін оқыту әдістемесінде де оқытудың әдістері білім берудің мақсатына жетуге бағытталған оқытушы мен білім алушының белгілі бір тәртіпте жүзеге асырылатын іс-әрекет қарым-қатынастарының бірлігі мен үйлесімділік тәсілдері екендігі белгілі. Осыларды ескере отырып, оқытудың инновациялық әдіс-тәсілдерін қолдануда оқу үдерісін жаңа көзқарас тұрғысынан қарастыру және тұлғаны қалыптастырудың психологиялық механизмін игеру сапалы нәтижеге жетуге мүмкіндік береді. Мақалада ауыл шаруашылығының экономикалық даму үрдістерін оқыту үлгісін жасаудағы оқытудың әдіс-тәсілдерін таңдау және оқу іс-әрекетінің алгоритмін дайындау мәселелері талқыланады.

Тірек сөздер: білім беруді модернизациялау, оқыту сапасы, тұлғаға-бағдарланған педагогикалық әдіс-тәсілдер, тұлғаны дамыту, оқу іс-әрекеті, оқу жетістіктері, білім беру нәтижелері, шығармашылық потенциал, жобалау технологиясы, тұлғаны қалыптастыру; ауыл шаруашылығы; экономикалық даму үрдістері; оқыту үлгісі.

Кіріспе

Географиялық білім беруді модернизациялауда тұлғаны дамытуға бағытталған шешуші міндеттерге ие тұлғаға-бағдарланған педагогикалық әдіс-тәсілдер басымдық танытып отыр.

Тұлғаға-бағдарланған білім беру – бұл педагогикалық қызметтегі методологиялық (әдіснамалық) бағдар, ол өзара байланысты түсініктер, идеялар мен тәсілдер арқылы өзіндік тануын, өзіндік қалыптасуын және тұлғаның қабілеттерінің жүзеге асуын, оның қайталанбас даралығының дамуын қамтамасыз етеді және қолдайды. Сонымен қатар тұлғаға-бағдарланған білім беруде «білім алушы-оқытушы» бірлескен оқу іс-әрекетінде білім алушыға саналы әрі жауапкершілікті тұлға ретінде қарау және оның танымдық қабілеттерін дамыту болып табылады.

Тұлғаға-бағдарланған білім беру тәсілінде таңдап алынған оқыту технологиялары білім алушы тұлғасын тану және қадірлеуді; қабілеттеріне қарай топтарға бөлуге; ынтымақтастықпен оқу іс-әрекеттерін жүзеге асыруға; оқыту үрдісінде білім алушының өзіндік «менін» іздеуге көмек көрсетуді қамтамасыз етеді. [1, 2]. Білім беруде жаңа технологияларды пайдалану оқыту үдерісін толық өзгертуге, білім берудің тұлғаға-бағдарланған моделін жүзеге асыруға септігін тигізеді. Оқытушы педагогикалық технологиялар арқылы білім алушының интеллектуалдық, шығармашылық деңгейін жоғарлатып, даралығын, тұлғалығын қалыптастырады.

Біз тұлғаға-бағдарланған педагогикалық әдіс-тәсілдерді анықтамас бұрын, алдымен, «Тұлғаға-бағдарланған білім беру?», «Тұлғаға-бағдарланған педагогика?», «Тұлғаға-бағдарланған оқыту?», «Тұлғаға-бағдарланған оқыту технологиясы?», «Тұлғаға-бағдарланған сабақ?» ұғымдарын талдап алдық (1-кесте).

Кесте 1. Тұлғаға-бағдарланған тәсіл

Тұлғаға-бағдарланған білім беру?
Әдіснамалық тұрғыда тұлғаға-бағдарланған білім беру жүйелі білім алу факторына негізделген және оқыту үдерісінде білім алушының жеке қасиеттері (білім алуға сұранысы, қызығушылығы, мақсаты, қабілеті, белсенділігі, т.б. тұлғалық-психологиялық ерекшеліктері) барынша ескеріледі.

Тұлғаға-бағдарланған педагогика?
Білім беру процесінің барлық кезеңдерінде білім алушы басты фигура екендігін мойындау, яғни, «білім алушыға орталықтандырылған» оқыту.
Тұлғаға-бағдарланған оқыту?
Білім алушыны пәнді зерделеуші және таным субъектісі ретінде оның жалпы дамуы мен өзіндік дамуын қамтамасыз ету және білім алушының даралық ерекшеліктерін айқындау.
Тұлғаға-бағдарланған оқыту технологиясы?
Оқу мәтіндерін, дидактикалық материалдарды, әдістемелік ұсыныстарды, оқу диалогтары типтерін, бақылау формаларын білім алушының білімді меңгеруінде оның тұлғалық дамуына қарай арнайы құрылымдау.
Тұлғаға-бағдарланған сабақ?
Тұлға ретінде білім алушылардың танымдық және жасампаздық қабілетін дамыту.

Бұдан тұлғаға-бағдарланған тәсілдің мәні «мұғалім-білім алушы» өзара байланысын тұлғалық модельге бағдарлау, сонымен қатар оқу үдерісін барынша білім алушының белсенділігіне қарай бағыттау қажеттігі екендігіне көзіміз жетті.

Қазіргі мектептердегі географияны оқыту әдістемесіне талдау жасайтын болсақ, дәстүрлі оқыту жүйесінің басымдылығы байқалады. Бұл дәстүрлі оқыту жүйесінің жеткіліксіз жағы мұғалімнің авторитарлық рөлінің басымдылығы, яғни, көбінесе білім алушы объект ретінде қалып қояды, білім алушының өз мүмкіндіктерін іске асыруы, өзін-өзі дамытуы, өздігінен ізденуы әліде жеткіліксіз деңгейде қалып отыр. Демек географиядан білім сапасын қамтамасыз ету «нені оқыту?», «қалай оқыту?», «алынған нәтиже» төңірегінде қалып қояды. Сондықтан болашақта географиядан білім сапасын қамтамасыз ету үшін мектепте географиялық білім беруді жетілдіру, оқыту мақсатына сәйкес күтілетін нәтижені жоспарлау, оқу үдерісін ұйымдастыру, білім алушының құзыреттілігі алдыңғы орынға шығу керек. Географиядан білім берудің мазмұндық және процессуалдық негізін анықтаудың бұл жолы білім алушыны оқу материалдарын дайын күйінде алуға емес, өз бетімен ізденуге, өзіне қажетті білімді іздестіруге керекті қасиеттермен қаруландырады.

Негізгі ережелер

ҚР Президентінің «Қазақстан – 2050» Стратегиясында мықты мемлекет, дамыған экономика және жалпыға ортақ еңбектің негізінде берекелі қоғам құру, Қазақстанның әлемнің ең дамыған 30 елінің қатарына кіру туралы баяндалған болатын. Стратегияны жүзеге асырудың «Білім мен кәсіби машық – заманауи білім беру, кадрларды даярлау мен қайта даярлау» атты 4-бағытында білім беру әдістемелерін жаңғыртуға көп көңіл бөлінген. Бәсекеге қабілетті дамыған мемлекет болу үшін біз

сауаттылығы жоғары елге айналуымыз керек, жалпы барлық жеткіншек ұрпақтың функционалдық сауаттылығына да зор көңіл бөлуіміз керек – деп айтқан болатын.

ҚР Білім және ғылымды дамытудың 2016-2019 жж. арналған бағдарламасында 21 ғасырдағы табысты адамның білімі мен іскерлігінің 16 түрін атап көрсетілген.

Бүгінгі таңда жүргізіліп жатқан жаңа ғылыми зерттеулер әлемдік озық тәжірибелер мен отандық білім жүйесіндегі ерекшеліктерді зерделеуге, тұғырнамалық идеяларды саралауға бағыттталып отыр. Жаңа мазмұнға сай білім беруді ұйымдастырудың тұғырнамалық-нормативтік базаларын, демократияландыру негізіндерін анықтап, жалпы оқытудың жаңа әдіс-тәсілдерін пән деңгейінде және әрбір оқу материалдарын игеруге қатысты жіктеп көрсету – біздің қазіргі ізденістеріміздің міндеттерінің бірі. Осындай міндеттердің бірі тұлғаға-бағдарланған білім беру тәсілдері арқылы географияны оқыту үлгісін жасау болып табылады.

Негізгі бөлім. Бүгінгі таңда жүргізіліп жатқан жаңа ғылыми зерттеулер әлемдік озық тәжірибелер мен отандық білім жүйесіндегі ерекшеліктерді зерделеуге, тұғырнамалық идеяларды саралауға бағыттталып отыр. Жаңа мазмұнға сай білім беруді ұйымдастырудың тұғырнамалық-нормативтік базаларын, демократияландыру негізіндерін анықтап, жалпы оқытудың жаңа әдіс-тәсілдерін пән деңгейінде және әрбір оқу материалдарын игеруге қатысты жіктеп көрсету – біздің қазіргі ізденістеріміздің міндеттерінің бірі. Осындай міндеттердің бірі тұлғаға-бағдарланған білім беру тәсілдері арқылы географияны оқыту үлгісін жасау болып табылады.

Заманауи жалпы білім беретін мектепте білім алушының тұлғалық сапасын дамытуға бағытталған және білім алушылардың оқу іс-әрекетін жүйелейтін жоба жұмыстары басымдық танытып отыр.

Жалпы жоба ұғымын талдайтын болсақ, ол бұрын белгісіз, жаңадан қолданысқа енгізілетін немесе бұрыннан белгілі, бірақ жетілдіруді қажет ететін іс-әрекет тәсілі. Екінші жағынан жоба – қойылған мәселені шешудің ерекше тәсілі. Не себепті «ерекше» дейміз, өйткені кез келген мәселе жоба арқылы шешілуі мүмкін емес. Жоба жұмысын жүргізуде білім алушылар:

- басқа оқу пәндерінен алған тірек білімдерін кіріктіру және қолдану;
- өз бетінше ойлау және шешім қабылдау, тапқырлық таныту;
- зерттеу әдістерін меңгеру;
- өз қабілеттерін ашу және оларды әр түрлі оқу іс-әрекетінде жүзеге асыру және т.б. білік, дағдыларды меңгереді [3, 45-бет; 4].

Қазіргі мектепте жоба жұмыстары мен жобалап оқытудың әдіс-

тәсілдері салыстырмалы түрде соңғы он-онбес жыл көлемінде оқыту практикасына енгізілді. Ол оқытудың тұлғаға-бағдарланған әдіс-тәсілдері аясында жүзеге асырылып, білім алушылардың бойында қоғамның, техносфераның және оның болашақ дамуына бағдар береді. Білім алушылар оқу-шығармашылық жобаларды жүзеге асыру барысында нақты зерттеу іс-әрекет әдістерін үйренеді [4, 8-бет].

Материалдар мен әдістерді сипаттау

Ұсынылып отырған зерттеудің әдіснамасы адамның іс-әрекет субъектісі ретіндегі философиялық ізгілендіру және жалпы білім беретін мекемелерде жүйелі тәсіл тұрғысынан педагогикалық үрдісті ұйымдастыру идеяларына, тұлғаның дамуы туралы іліміне, ақыл-ой іс-әрекетін сатылап қалыптастыру теориясына, іс-әрекеттік теорияға, білім мазмұны теориясына, жалпы білім беретін мекемелерде жаратылыстану пәндерінен білім берудің мазмұны мен әдістемесіне қатысты теорияларға, оның ішінде «География» курсының теориясы мен әдістемесіне, Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасына, Қазақстан Республикасы «Білім туралы» Заңына, еліміздің және алыс-жақын шетелдердің алдыңғы қатарлы педагог-ғалымдарының зерттеу мәселесіне қатысты іргелі еңбектеріне, білім беру бағдарламаларына, сонымен қатар жалпы жауапкершілік мәселелерінің философиясы мен әдіснамасына негізделген.

Географияны оқыту әдістемесі педагогикалық ғылымдар ішіндегі жеке дидактиканың бірі. Дидактика барлық оқу пәндерінің әдістемелеріндегі жалпығылыми негізді құрайды, сондықтан географияны оқыту әдістемесі дидактикаға негізделген заңдарға, заңдылытар мен ұстанымдарға сәйкес дамиды.

Нәтижелер және талқылау

Білім алушылардың оқу-шығармашылық жобаларды жүзеге асыруы білім беру сапасының прогрессивті өзгеруіне әкелетінін, білімге жаңа элементтер енгізетінін және оның бір күйден екінші күйге ауысуында мақсатты өзгерістерді қамтитындығын, білім беру әлеуметтік, мәдени және жеке анықталған білім беру қызметі ретінде қарастырылатындығын ғалымдардың осы мәселелер төңірегінде жазған еңбектеріне талдау жасау нәтижелері көрсетіп отыр. Осы зерттеулерге орай соңғы жылдары адамның шығармашылық тиімділігін арттыру үшін білім беру стратегиялары өзгеруде.

Жаңартылған білім беру мазмұны идеяларының бірі тұлғаға-бағдарланған білім беру тәсілдерін оқу үдерісінде жүзеге асыру болып табылады. Тұлғаға-бағдарланған білім беру тәсілдерін оқу

үдерісінде жүзеге асыру мұғалімнің жобалап оқытуды қолдануын қарастырады. Оның мәні – білім алушыларды теориялық идеядан алған білімін практикада қолдана алуына дейінгі трансформациялық іс-әрекет процесіне қосу. Жобалап оқыту білім алушылардың өзбетінше жұмыс жасауына мүмкіндік бере келе, оқушылар жобалау-түрлендіру қызметінің алгоритмін меңгереді, ақпаратты өз бетінше іздеуге және талдауға, география және басқа пәндер бойынша бұрын алған білімдерін біріктіруге және қолдануға үйренеді, жаңа білім мен құзыретке ие болады. Нәтижесінде олардың шығармашылық және зияткерлік қабілеттері, тәуелсіздігі, жауапкершілігі дамиды, жоспарлау және шешім қабылдау қабілеттері қалыптасады. Білім алушылардың оқу жобалары олардың болашақ өзіндік өміріндегі жобалардың прототипі болуы керек. Оларды орындай отырып, студенттер нақты мәселелерді шешу, алға қойылған мақсатқа жету тәжірибесін алады. Жобалап оқытуды жүзеге асыруда мұғалімнің шеберлігі ерекше мәнге ие. Сондықтан болашақ мұғалімдерді оқыту процесінде олардың мектеп оқушыларымен жоба жұмыстарын орындау іс-әрекеттеріне дайындауға баса назар аудару қажет [5].

Біздің зерттеуіміздің мақсат-міндеттеріне орай ауыл шаруашылығының экономикалық даму үрдістері мысалында география оқу пәні бойынша тұлғаға-бағдарланған білім беру тәсілдері арқылы оқыту үлгісіне талдау жасалды.

Географияны экономикалық тұрғыдан зерттеу пәні халық пен шаруашылықты, сонымен қатар әлеуметтік-экономикалық аумақтық жүйелерді талдау мен болжау, қазіргі қоғамдағы экономикалық факторлардың өмір сүру сапасына әсерін анықтауға негіз болып отыр. Қазіргі кезде халық пен шаруашылықты, әлеуметтік-экономикалық аумақтық жүйелерді талдау мен болжау мәселелері елдің экономикалық дамуына тікелей әсер етуде. Ел экономикасында ауыл шаруашылығының ролі оның жалпы шаруашылықтағы даму деңгейі көрсетеді. Ауыл шаруашылығы – еліміздің агроөнеркәсіптік кешеннің маңызды буыны болып табылады, ол жалпы шаруашылықта елеулі орынға ие. Оның көрсеткіші ретінде онда еңбек ететін экономикалық белсенді халықтың үлесі мен ауыл шаруашылығынан түсетін ішкі өнімінің үлес салмағы алынады. Ауыл шаруашылығының дамуы ел қауіпсіздігі факторларының бірі бола отырып, оны басқа елдерге тәуелділіктен сақтайды. Ауыл шаруашылығының жаңа инфрақұрылымы оны өндірістік ұйымдастыру-басқарудан (ауыл шаруашылығы техника мен мал шаруашылығы фермаларының жабдықтарын жөндеу және техникалық қызмет көрсету, материалдық техникалық жабдықтау, көліктік қызмет көрсету, ауылдағы агрохимиялық және малдәрігерлік қызмет, егін шаруашылығы

жұмыстарын жүргізу барысында түрлі қозғалмалы механикаландырылған топтармен жұмыс жүргізу, агроқұрылымдарға өндірістік қызмет көрсету және т.б.) тұрады. Нарықтық экономика жағдайында ауыл шаруашылық өндірістік инфрақұрылымдық кәсіпорынның дамуының стратегиялық бағыттары а) нарыққа ену немесе қызметті толық жетілдіруді; ә) қызмет көрсету нарығын дамытуды; б) жаңа өнім түрлерін дайындауды қамтиды [6, 7].

Зерттеудің басты идеяларының бірі ауыл шаруашылығының экономикалық даму үрдістерін оқыту үлгісін жасаудағы оқытудың әдіс-тәсілдерін таңдау және оқу іс-әрекетінің алгоритмін дайындау мәселелеріне тоқталатын болсақ, экономикалық және әлеуметтік география сандық көрсеткіштерді талдаумен және әртүрлі экономикалық есептеулермен айналысады. Мәселен, оқулықтағы көптеген тапсырмалар білім алушылардан статистикалық кестелермен жұмыс жасауды, есептеулер жүргізуді, графиктер мен картодиаграммалар құруды талап етеді. Сондықтан бұл мәселелердің мектеп бағдарламаларына енуі, жас ұрпақты болашақтың тізгіні елдің экономикалық дамуында екендігіне бағыттау болып табылады. Осыған орай ауыл шаруашылығының экономикалық даму үрдістерінің оқулық мазмұнында берілуі мен оны оқытудың үлгісін дайындау мәселелерін қарастырамыз.

Қазақстанда мектептерінде жаңа үлгідегі жаңартылған білім беру бағдарламасына зерттеудің мақсат-міндеттеріне сәйкес жасалған талдауға сүйенсек, Үлгілік оқу бағдарламасында (7-9 сыныптар) «Экономикалық география» бөлімінде Қазақстанның индустриалды-инновациялық даму бағыттары [8, 9], ал 10-11 сыныптарда «Геоэкономика» бөлімінде Қазақстан Республикасы үшін тиімді шаруашылықтың құрылымы, шаруашылық салаларының арақатынасы, шаруашылығының аумақтық құрылымы, экономикалық дамуындағы тиімді көрсеткіштерді анықтау қарастырылады [9].

«Ауыл шаруашылығы» және «экономикалық даму үрдістері» ұғымдарына тоқталсақ, ауыл шаруашылығы – халықты азық-түлік өнімдерімен, ал өндеуші өнеркәсіпті қажетті ауыл шаруашылық шикізаттарымен қамтамасыз етуші Қазақстан шаруашылығының ең негізгі маңызды саласы болып табылады. Ауыл елдің экономикалық дамуындағы маңызды факторы ретінде халықтың қоғамдық-саяси тұрақтылығын шешуде үлкен рөл атқарады.

Елдің ауыл шаруашылығын әлеуметтік-экономикалық дамытуға мүмкіндік мол, осыған орай ауыл шаруашылығын нарық жағдайында әрбір жекелеген аймақтардың табиғи экономикалық өзгешеліктерін еске ала отырып ауыл шаруашылығының әлеуметтік салаларын

дамыта білсек, еліміздің экономикасын биік деңгейге көтере отырып, әлемдік бәсекелестікке төтеп беруге болады. Ол өз кезегінде елдің даму үрдісінде оң нәтиже беретіні белгілі. Ауыл шаруашылығының экономикалық даму үрдістері қазіргі таңда ұлттық бәсекеге қабілеттілікті арттыру бағытында еліміздің сыртқы экономикалық саясатында негізгі басымдықтарға, мемлекеттік реттеудегі сыртқы бағдарға айналып отыр. Индустриалды-инновациялық даму үрдісіндегі Қазақстанның бәсекеге қабілеттілігінің отандық технологияларға негізделуі елдің жаһандық бәсекеге кіріктірілуінің бірден-бір жолы ретінде қарастырылуда. Осыған орай зерттеу жұмысының негізгі бағытын экономиканың сапалы өсуі елдің үдемелі индустриялық-инновациялық дамуына ықпал ететін физикалық инфрақұрылымды жаңғырту, адами ресурстарды дамыту және институционалдық базаны нығайту тұрғысынан қарастыру әлеуметтік-экономикалық даму үрдісіндегі Қазақстанның бәсекеге қабілеттілігін анықтауға негіз болады [10].

Зерттеудің негізгі бағыты ауыл шаруашылығының экономикалық даму үрдістері мысалында тұлғаға-бағдарланған білім беру тәсілдері арқылы географияны оқыту үлгісін ұсыну. Осыған орай Қазақстан географиясын экономикалық тұрғыдан зерделеу барысында біз тұлғаға-бағдарланған білім беруді жоба жұмыстары арқылы оқыту үлгісі білім алушылардың оқу нәтижелерін көреміз.

Ауыл шаруашылығының экономикалық даму үрдістері оқу материалдарын игеру жоба жұмыстары арқылы арнайы тапсырмаларды орындауда жүзеге асырылады. Жоба жұмыстары арқылы оқытудың мәні географиялық білімді басқа оқу пәндерінен берілетін біліммен кіріктіре отырып, практикалық бағыттағы тапсырмаларды орындаудағы мұғалімнің оқу жобалау жұмыстарын ұйымдастыруы, сәйкесінше білім алушылардың танымдық іс-әрекетін арттыру болып табылады. Географиялық білім беру мазмұнындағы экономикалық оқу материалдарын оқытуда жоба жұмыстарын орындату білім алушылардың ізденісін, шығармашылық біліктері мен дағдыларын қалыптастыруда маңызы зор. Сондықтан география пәні бойынша заманауи сабақ үлгілерінде жоба жұмыстары арқылы оқу тапсырмаларын орындау білім алушылардың практикалық оқу іс-әрекеттерін арттырады. Ауыл шаруашылығының экономикалық даму үрдістерін жоба жұмыстары арқылы оқыту білім алушылардың алған білімдерінің практикалық маңыздылығын түсінуіне жағдай жасай отырып:

- білім алушылардың жоба жұмыстары арқылы оқу іс-әрекеттерін еркін таңдауына;

- жобалау танымдық оқу іс-әрекеттері арқылы басқа пәндермен байланысты ажырата білуге;

- жобалау оқу іс-әрекеттері арқылы тапсырма орындауда жан-жақты білімнің қажеттілігін түсінуге мүмкіндік туады, ол өз кезегінде экономикалық тұрғыда білім беру бағытын күшейтеді [11].

Жобалау оқу іс-әрекеттері практикадағы маңызды өзгерісті білдіреді, мұғалім жоба жұмыстарын жүргізудегі маңызды компоненттерді ескере отырып, оқу үдерісінде ұйымдастыруда алдын ала жоспарлау алуы қажет. Жоба жұмыстары қазіргі кезде жалпы білім беру деңгейі мен кәсіби дайындықта кеңінен қолданылады. Сонымен қатар, жоба жұмыстарын ұйымдастыру арқылы әртүрлі контексте «білім алушы-мұғалім», «білім алушы-білім алушы» арасындағы кері байланысқа қол жеткізуге мүмкіндік беріледі, бұл өз кезегінде оқу үдерісіне байланысты кейбір шектеулерді жояды. Жоба жұмыстарының негізгі артықшылықтарының бірі – білім алушының өзіндік ізденісіне үлкен мүмкіндік береді [12].

Білім алушылардың ауыл шаруашылығының экономикалық даму үрдістері оқу материалдарын игеруін анықтау мақсатында алдымен:

а) білім алушылардың жалпы экономикалық білімі мен біліктері қандай дәрежеде екендігі;

ә) жалпы білім беретін мектептерде география пәнін оқыту барысында экономикалық географиядан, оның ішінде ауыл шаруашылығы оқу материалдары мазмұнының қалай берілетіндігі;

б) білім алушылардың экономикалық біліктерін қалыптастыруда пәнаралық байланыстардың ескерілу деңгейі анықталды.

Осы мақсатпен Алматы облысы Қарасай ауданы Кемертоған орта мектебінде 9-11 сыныптарда практикалық жұмыстар жүргізілді. Онда сабақтың жүргізілу барысына бақылау жасау, мұғалімдердің іс-әрекетін талдау, оқыту нәтижелерін тексеру, мұғалімдер мен білім алушылар арасында әңгіме жүргізу тәрізді зерттеу әдістері қолданылды.

Практика барысында білім алушылардың қазіргі кездегі елдің экономикалық даму бағыттарына деген көзқарастарын анықтау мақсатымен әңгіме-кеңес жүргізілді.

Оқушыларға:

«Сенің көзқарасың бойынша бүгінгі таңда Қазақстан Республикасы үшін экономикалық дамуда қандай мәселелер маңызды болып отыр?», «Қалай ойлайсың елдің экономикалық дамуында ауыл шаруашылығының рөлі басым ба?», «Экономикалық мәселелер туралы толық мәліметті қандай ақпарат көздерінен аласыңдар?» - деген сұрақтар берілді. Сонымен бірге білім алушылардың оқытудың әдіс-тәсілдерін таңдау қызығушылықтарын айқындау мақсатында білім алушылар үшін экономикалық оқу материалдарын игеруде оқытудың қандай әдіс-тәсілдері тиімді екендігін анықтау мақсатында қысқаша сұрақтар беріліп,

оқыту технологияларының мән-мағынасы түсіндірілді, сондай-ақ әр тақырып оқу материалдарының мазмұнына қарай төменгі кестеде келтірілген оқыту технологиялары қолданылды, оның нәтижесі өңделіп қорытындыланды (2-кесте).

Кесте 2. Экономикалық оқу материалдарын игеруде білім алушылардың (9-11 сыныптар) оқытудың әдіс-тәсілдерін таңдау көрсеткіштері

№ р/с	Тақырыпты оқып-үйренудегі оқыту технологиялары	9 сынып	10-11 сыныптар
1.	Географияны оқытудағы дәстүрлі педагогикалық технологиялар	19%	10%
2.	Дидактикалық бірліктерді ірілеу технологиясы	25%	20%
3.	Дамыта оқыту технологиясы	39%	36%
4.	Перспективалы алдын-алу технологиялары	47%	50%
5.	Зерттеу технологиялары	55%	60%
6.	Ақпараттық технологиялар	55%	60%
7.	Жоба жұмыстары арқылы оқыту технологиясы	55%	60%

Білім алушылардың оқытудың әдіс-тәсілдерін таңдау көрсеткіштеріне талдау жасай келе, білім алушылардан не себепті зерттеу технологиясы, ақпараттық технология, жоба жұмыстары арқылы оқыту технологияларын көп таңдағандықтары анықталды. Білім алушылар зерттеу және жоба жұмыстары арқылы оқыту технологиялары тақырыпты оқып-үйренуге қызығушылықтарын арттырғандығын, өзбетінше зерттеу жұмыстарын жүргізгендіктерін айтса, ақпараттық технология бүгінгі күн талабы екендігіне баса назар аударды.

Сонымен, жоба жұмыстары арқылы оқытудың әдіс-тәсілдері географиялық білім беруде жоғары сынып білім алушыларының оқу нәтижелерінің көрсеткіші үшін тиімді екендігі анықталды.

Қорытынды

Географияны оқытуда оқытудың жаңа әдіс-тәсілдері оқу пәнінің мазмұны мен құрылымы ерекше педагогикалық құрылымды құрайды. Оқытудың жаңа әдіс-тәсілдері «білім алушы-мұғалім» өзара оқу іс-әрекетінің нәтижесінде білім алушылардың географиялық білім мазмұнын игеруін білдіреді

Бүгінгі таңда жүргізіліп жатқан жаңа ғылыми зерттеулер әлемдік озық тәжірибелер мен отандық білім жүйесіндегі ерекшеліктерді

зерделеуге, тұғырнамалық идеяларды саралауға бағыттталып отыр. Жаңа мазмұнға сай білім беруді ондағы оқытудың әдіс-тәсілдерін ұйымдастыру біздің қазіргі ізденістеріміздің бір саласы. Оқытудың инновациялық әдіс-тәсілдерін қолдануда оқу үдерісін жаңа көзқарас тұрғысынан қарастыру және тұлғаны қалыптастырудың психологиялық механизмін игеру сапалы нәтижеге жетуге мүмкіндік береді.

Оқушылардың оқу-танымдық іс-әрекетін басқарудағы ең бастысы – оқытудың әдіс-тәсілдерін іріктеу болып табылады. Оқытудың әдіс-тәсілдерін барлық пәндер үшін бірдей пайдалана беруге болмайды. Әр пәннің ерекшелігін, онда берілген оқу материалдарын ескере отырып беру оның нәтижесін береді. Осындай зерттеу мәселелеріне қатысты талдау «Экономикалық география» және «Геоэкономика» бөлімдерін жоба жұмыстары арқылы оқытуда географиялық білім сапасын арттыруға негіз болады.

«Зерттеуді Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті қаржыландырып жатыр (2022 ж. 11 ақпан № 5 шарт)».

ӘДЕБИЕТ

[1] Еркінбаева Л.Қ. Шаруа (ауыл шаруашылық) қожалығының қызметін құқықтық реттеу құралы. - Алматы, 2019. - 9-14 б.

[2] Кажмуратова А. Причины и следствие аграрного кризиса в Казахстане //Евразийское сообщество. - 2017. - № 3. - 119-121 бб.

[3] Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы, 2012 жылғы 14 желтоқсан «Қазақстан – 2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. URL: <http://www.economika.astana.kz> [Қаралған күні: 26.03.2022].

[4] Ауыл шаруашылығында әрбір қадам маңызды. «Tenge monitor» Республикалық экономикалық апталық газеті. URL: <http://economics.kazgazeta.kz>. [Қаралған күні: 21.03.2022].

[5] Азық – түлік өнімдерінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету. URL: <https://infourok.ru> [Қаралған күні: 21.03.2022].

[6] Ауыл шаруашылық өндірісін ұйымдастырудың алғашқы нысандары және Қазақстандағы ерекшеліктері. //С. Бәйішев атындағы Ақтөбе университеті Хабаршысы. Тарих сериясы. - 2019. - № 2(10). - 72-76 б.

[7] Горохов С.А. Общая экономическая, социальная и политическая география: Учебное пособие. – М: ЮНИТИ, 2018. – 192с.

[8] Негізгі орта білім беру деңгейінің 7-9-сыныптарына арналған «География» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы. ҚР БҒМ №668 Бұйрығы, 23.11.2016. URL:<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1600014605>. [Қаралған күні: 21.03.2022].

[9] Жалпы орта білім беру деңгейінің жаратылыстану-математикалық

бағыттағы 10-11-сыныптарына арналған «География» оқу пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы. ҚР БҒМ №352 Бұйрығы, 27.07.2017. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1700015605/history> [Қаралған күні: 21.03.2022].

[10] Еспергенов Ж.К. Агробизнес- ауыл экономикасының негізі //Жаршы N10 2018. 49-59б. URL: <https://kzref.org/ekonomikasi-damifan-elder-tejiribesi-agrarli-ondiriste-jandand.html> [Қаралған күні: 21.03.2022].

[11] Vilmante Kumpikaite, Ramune Čiarniene. New training technologies and their use in training and development activities: Survey evidence from Lithuania //Journal of Business Economics and Management. – 2008. - 9(2). – P. 155-159. - Access mode: URL: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB> [Date of access: 21.03.2022].

[12] Петрова Е. Ю. Современные технологии в обучении географии: Учебное пособие для студентов педагогических университетов. – Томск: Изд-во ТГПУ, 2018.– 124 с. URL: <https://libraryksu.kg/public/assets/upload/books/> [Дата обращения: 21.03.2022].

REFERENCES

[1] Erkinbaeva L.Q. Şarua (auyl şaruşaşylyq) qojalyğynың qyzmetin qūyqyтыq retteu qūraly (A tool for legal regulation of peasant (agricultural) activities). - Almaty, 2019. - 9-14 b. [in Kaz.]

[2] Kajmuratova A. Prichiny i sledstvie agrarnogo krizisa v Kazahstane (Causes and consequences of the agrarian crisis in Kazakhstan)// Evraziiskoe soobestvo. - 2017. - № 3. - P. 119-121. [in Rus.]

[3] Qazaqstan Respúblikasynyń Prezidenti N.Á. Nazarbaevtyń Qazaqstan halqyna Joldaýy, 2012 jylғы 14 jeltoqsan «Qazaqstan – 2050» strategiasy qalyptasqan memlekettiń jańa saiası baғыты baғыты (Strategy “Kazakhstan - 2050” is a new political direction of the established state). URL: <http://www.economika.astana.kz> [Karalğan küni: 26.03.2022] [in Kaz.]

[4] Auyl şaruşaşylyğynda әrbir qadam maңызdy (Every step is important in agriculture). «Tenge monitor» Respublikalyq ekonomikalыq aptalyq gazetі. URL: <http://economics.kazgazeta.kz> [Karalğan küni: 21.03.2022]. [in Kaz.]

[5] Azyq – tülіk önimderiniń qauipsizdigin qamtamasyz etu (Ensuring food safety). URL: <https://infourok.ru> [Karalğan küni: 21.03.2022]. [in Kaz.]

[6] Auyl şaruşaşylyq öndіpіcіm üiymdactypudың alğaşqy nycandapy және Qazaqstandaғы epekşeliktepi (Primary forms of organization of agricultural production and features in Kazakhstan). С. Bәiіşev atyndaғы Aqtöbe univepcitetі Habapşыcy. Tapıh cepіяcy. - 2019. - № 2(10). - 72-76 b. [in Kaz.]

[7] Gorohov S.A. Obşaia ekonomicheskaia, sosiálnaia i politicheskaia geografia (General economic, social and political geography): Uchebnoe posobie. – M: İuNİTİ, 2018. – 192 s. [in Rus.]

[8] Negizgi orta bilim berý deңgeiiniń 7-9-synыptaryna арналған «Geografia» pәninen jańartылған mazmundaғы ұlgilik oqý baғdarlamasy.

(Model curriculum with updated content on the subject "Geography" for grades 7-9 of basic secondary education). QR BGM №668 Buirygy, 23.11.2016j. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1600014605>. [Qaralghan kuni: 21.03.2022]. [in Kaz.]

[9] Jalpy orta bilim berý deńgeiniń jaratylstaný-matematikalyq baǵyttaǵy 10-11-synypтарына арналған «Geografıa» oqý páninen jańartylǵan mazmundaqy úlgilik oqý baǵdarlamasy. (Standard curriculum with updated content on the subject "Geography" for grades 10-11 of general secondary education in the field of natural sciences and mathematics). QR BGM №352 Buirygy, 27.07.2017j. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1700015605/history> [Qaralghan kuni: 21.03.2022]. [in Kaz.]

[10] Espergenov J.K. Agrobiznes- aýyl ekonomikasynyń negizi (Agribusiness is the basis of the rural economy) //Jarshy N10 2018. 49-59b. URL: <https://kzref.org/ekonomikasi-damifan-elder-tejiribesi-agrarli-ondiriste-jandand.html> [Qaralghan kuni: 21.03.2022]. [in Kaz.]

[11] Vilmante Kumpikaite, Ramune Čiarniene. New training technologies and their use in training and development activities: Survey evidence from Lithuania //Journal of Business Economics and Management. – 2008. - 9(2). – P. 155-159. - Access mode: URL: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB> [Date of access: 21.03.2022].

[12] Petrova E. Iý. Sovremennye tehnologiı v obýchenıı geografıı (Modern technologies in teaching geography): Ýchebnoe posobie dlia stýdentov pedagogicheskıh ýniversitetov. – Tomsk: Izd-vo TGPÝ, 2018.– 124 s. URL: <https://libraryksu.kg/public/assets/upload/books/> [Data obrashcheniya: 21.03.2022]. [in Rus.]

МОДЕЛЬ ОБУЧЕНИЯ ГЕОГРАФИИ ЧЕРЕЗ ЛИЧНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ (НА ПРИМЕРЕ ПРОЦЕССА ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА)

*Хорғасбай Е.Т.¹, Карбаева Ш.Ш.².

*¹докторант, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан, e-mail: enlik1@mail.ru

²к.п.н., и.о. профессора, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан, e-mail: karbaevash@mail.ru

Аннотация. Деятельность учителя в учебной или учебной деятельности рассматривается как важнейший составляющий фактор учебного процесса. Ведь от качества обучения зависят образовательные результаты, которые отражаются на учебных достижениях обучающихся. А качество обучения-результат творческого потенциала учителя, формирующегося в учебной и профессиональной деятельности.

Современное общество не требует от системы образования овладения обучающимися набором знаний, полученных по различным предметам, и умения применять его в определенных ситуациях. Общество нуждается в целеустремленной личности, способной к быстрым изменениям, решению сложных проблем в неопределенной ситуации, к саморазвитию, самообразованию и профессиональному самоопределению.

Чтобы ответить на такой общественный запрос, преподаватель прекрасно понимает, что свою профессиональную деятельность необходимо совершенствовать различными инновационными методами и приемами обучения. Педагогическая наука постоянно развивается в направлении поиска эффективных и системных методов обучения, основной задачей которых является выявление методов и приемов, влияющих на повышение качества обучения. Как и в общей педагогике, в методике преподавания географии известно, что методы обучения - это способы единства и гармонии деятельностных отношений преподавателя и обучающегося, осуществляемые в определенном порядке, направленные на достижение цели образования. Учитывая это, рассмотрение учебного процесса с новой точки зрения в применении инновационных методов и приемов обучения и овладение психологическим механизмом формирования личности позволяет достичь качественного результата. В статье обсуждаются вопросы выбора методов обучения и разработки алгоритма учебной деятельности при разработке модели обучения тенденциям экономического развития сельского хозяйства.

Ключевые слова: модернизация образования, качество обучения, личностно-ориентированные педагогические методы, развитие личности, учебная деятельность, учебные достижения, образовательные результаты, творческий потенциал, технология проектирования, формирование личности, сельское хозяйство, тенденции экономического развития, модель обучения.

MODEL OF TEACHING GEOGRAPHY THROUGH PERSONALITY-ORIENTED APPROACHES TO EDUCATION (ON THE EXAMPLE OF TRENDS IN ECONOMIC DEVELOPMENT OF AGRICULTURE)

*Khorgasbay Y.T¹., Karbayeva Sh.Sh.²

^{*1}doctoral student, Abay Kazakh National Pedagogical University Abai
Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan,
e-mail: enlik1@mail.ru

²c.p.s. acting professor, Abai Kazakh National Pedagogical University,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: karbaevash@mail.ru

Abstract. The activity of a teacher in teaching or learning activities is considered as an important component of the educational process. After all,

the quality of training directly depends on the educational results reflected in the educational achievements of students. And the quality of teaching is the result of the creative potential of the teacher, which is formed and developed in educational and professional activities.

Modern society does not require the education system to master the set of knowledge obtained by students in various disciplines and be able to apply it in certain situations. Society needs a person who is ready for rapid change, purposefully focused on self-development, self-education and professional self-determination, able to solve complex problems in an uncertain situation.

In order to respond to such public demand, the teacher clearly understands that it is necessary to improve their professional activity through various innovative teaching methods. Pedagogical science is constantly developing in the direction of finding effective and systematic methods of teaching, the main task of which is to identify methods and approaches that contribute to improving the quality of teaching. It is well known that in the methodology of teaching the subject of geography, as given in general pedagogy, teaching methods are methods of unity and harmony of activity relations between the teacher and the student, carried out in a certain order, aimed at achieving the goal of Education. Taking this into account, the use of innovative teaching methods allows us to consider the educational process from a new perspective and master the psychological mechanism of personality formation to achieve high-quality results. The article discusses the problems of choosing teaching methods and developing an algorithm of educational activities in developing a model of teaching trends in the economic development of Agriculture.

Keywords: modernization of education, quality of training, personality-oriented pedagogical methods and techniques, personal development, educational activities, educational achievements, educational results, creative potential, design technology, personality formation, agriculture, trends in economic development, model of training.

Статья поступила 30.03.2022

3 Бөлім.
ЭТНОПЕДАГОГИКА. МЕКТЕП ЖӘНЕ МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ
ПЕДАГОГИКА
Раздел 3.
ЭТНОПЕДАГОГИКА. ШКОЛЬНАЯ И ДОШКОЛЬНАЯ
ПЕДАГОГИКА
Part 3.
ETHNOPEDAGOGY. SCHOOL AND PRESCHOOL PEDAGOGY

УДК 378.1

МРНТИ 14.07.07

DOI 10.48371/PEDS.2022.65.2.025

ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАРЫ МЕН СПОРТТЫҚ
ЛЕКСИКАНЫ ОҚЫТУ ЖОЛДАРЫ

*Алтыбаев С.Ө.¹, Абдыкадырова Т.Р.²

¹докторант, М.Х. Дулати атындағы Тараз мемлекеттік университеті,

Тараз, Қазақстан, e-mail: samataltybaev74@gmail.com

²п.ғ.д., профессор, М.Х. Дулати атындағы Тараз мемлекеттік университеті, Тараз, Қазақстан, e-mail: tursynai_1959@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада қазақтың ұлттық ойындары ортақ ерекшеліктеріне қарай жүйеленіп, шағын түсіндірмелер берілген. “Қолдану аясы шектеулі сөз топтарына” жататын ойын атауларына, жеңіл лексикалық талдау жасалған. Ұлттық ойындардың артықшылығы мен пайдасына айрықша тоқталып, заманауи білім беру мазмұнына сай қолданылу сөз болады.

Сондай-ақ «ұлттық ойындардың» алғаш зерттеліп жинақталуы мен ғылымға енгізілуі, ойын арқылы педагогикалық, психологиялық, дене тәрбиесіне байланысты мәселелерді қозғаған ғалымдар еңбегі көрсетіледі. Ат жарыс, бәйге, көкпар, жамбы ату, ләңгі, шөген, шатрантаж, шатраш ойындарының шығу тарихына, этимологиясына, ойналу ерекшеліктеріне, зерттелу тарихына талдау жасалады.

Мақалада ұлттық ойындардың шығу тарихына ғана талдау жасалып қоймай, осы ойын түрлерін заман ағымына қарай өзгертіп, түрлендіріп, архаизмдерімізді қолданысқа қайта енгізу жолдары ұсынылады. Осы ойындарда қолданылатын кей элементтерді өндіріп, бизнес саласына

жаңалықтар әкелу, өзге елдің идеологиялық ықпалынан ада, ұлтжанды ұрпақ тәрбиелеу жөнінде сөз қозғалады. «Вигвам» секілді жаңа шығып жатқан сапасыз үйшіктердің орнына, шағын қазақ үйлерді сатылымға миллиондап шығарып, экологиялық таза, сапалы материалдардан өзге де ойыншық түрлерін жасау, оқу орталықтарында ұлттық ойындарды барынша тереңірек насихаттау ұсынылады.

Жұмыстың ғылымилығы – этимологиялық сөздерді талдау, тәжірибелік маңызы – білім беру мекемелерінде дене және ақыл-ой тәрбиесі ретінде пайдалануды ұсыну, қосымша ұсыныс – этномәдениетті дамытуға арналған түрлі жастар ұйымын құруға кеңес беру.

Зерттеу әдіснамасы: анықтамалық, түсіндірмелік, жүйелеу, жаңаша бағыттау және ұсыныс айтудан тұрады. Әзірге талдау, зерттеу жұмыстарының қорытындылары ретінде мультимедиялық сабақтар мен әр ойынды терең зерттеген, шәкірттерге арналған дәрістерімді айта аламын. Зерттеу – спорт саласының дамуына аз да болса үлес қосады деген ойдамын. Тәжірибелік мәні: ұлт денсаулығының жақсаруына, дене, ақыл-ой тәрбиесінің дамуына зор үлес қосу.

Тірек сөздер: ұлттық спорт, ат спорты, ұлттық ойындар, көнерген сөздер, ұлттық мәдениет, көкпар, бәйге, жамбы ату, ләңгі, шөген, шатрантаж, шатраш.

Негізгі ережелер

Технология дамып, адамзат ақпараттық қоғамның тұтқынына айналған сайын, ұлттық тілдер жаппай өзгеріске ұшырап, сауатсыздық қарқынды өсіп барады. Бұл бір қарағанда зиянсыз ахуал секілді көрінгенімен, жастардың ойлау жүйесінің шектелуі, жаппай жаргондар мен кірме сөздердің көбеюі, біздің мемлекеттік тіліміздің жойылуының басты себебі болып табылады. Қазақстан Республикасы азаматтарының ана тілімізде таза әрі қатесіз сөйлеуін, соның ішінде спорттық лексиконды дамыту, ұлттық ойындарды ойнағанда жаңа заманға лайықтай отырып, ұлттық брендке айналып, тарихта қалатындай терминдер жасауды қолға алуға тиіспіз! Осы мақсатқа қол жеткізу, дамудың бірнеше бағыты бойынша жүзеге асады: «Білім беру мекемелері арқылы ұлттық ойындар мен олардың атауларын қайта жаңғырту» - нақты жобалардан тұратын ғылыми-әдістемелік бағдарламалар әзірлеу, мекеме ойын алаңдары мен тұрғын үй аулалары кешенді жобасына, ұлттық ойындардың элементтерін енгізу, темір әткеншектермен қатар қарапайым механикаға құрылған ойыншық аттар, ер-тұрмандар мен қауіпсіз бес қаруды залалсыз ойыншық түрінде қайта жаңғырту. «Бизнеске арналған ұлттық ойындар жобасын дамыту» - қазір нарықта «вигвам» атауымен құрамалы

ойыншық шатырлар сатылымға шықты. Сапалары сын көтермейтін, бала денсаулығына қауіптілері де бар. Солардың орнына заманауи қазақ үй, пластмасса немесе жұқа тактайдан, тіпті ағаш үгіндісінен жасалған киіз үй сүйек-жабдықтары, ұлттық ойындарда пайдаланатын бес тас, ақсүйек, ләңгі, тоғызқұмалақ, орамал-қоржын, секіруге арналған қаптар, оюлы доптар, соқпа таяқтар т.т. ұлттық ойын элементтерін жасап немесе өндіріп, нарыққа ендіру, балалар мен ата-аналардың сұраныстарын қанағаттандыру. Ұлттық ойындарды тек наурыз мерекесінде ғана ойнап қоймай, күнделікті өмірде жастар бір-біріне сезім білдірулері үшін «селт еткізер» сыйлықтар тізбегі мен жеңгелерге, я болмаса қыздың құрбыларына арналған «ауыз бастырық» сақина-білезіктер циклі даярланса. Күш сынасқан жігіттер «жамбы ату», «аударыспақ», «қол күрес», «балуан күрес» сайыстарына түсіп, бұл сайыстар көпшілік жастар арасында, я болмаса ойын-сауық алаңдарында жүзеге асса.

Бұл бағдарламаны іске асырудың негізгі бағыты – «Рухани жаңғыру, ұлттық жадыны ояту, бизнес пен өндірісті ұлттық салт-дәстүр мен ойындарды, бастысы тілді дамытуға қызықтыру, креативті идеялар жарысын өткізу, қоғамды жаңаша түрлендіруге, бизнес пен адами қарым-қатынасты, қоғамдық ауыз бірлікті дамыту!

Қазір біздің ұлттық ойындар мен қазақы лексикондар көбінесе той-мерекелерде ғана тұрақты қолданылып, культ ретінде ғана көрсетіліп келеді. Осы өлшемнен шығып, ұлттық киімдеріміз бен салт-дәстүр, ойын-сауықтарымызды жаппай қазақшалап алатын уақыт әлдеқашан жетті. Жоғарыда келтірілген мысалдарды шындыққа айналдыру үшін бізге мемлекеттен біршама қолдаулар қажет. Кәсіптік мектептер мен оқу орындарына, өндіріс ошақтарына, ұлттық брендтерді қалыптастыру мақсатында түрлі тапсырмалар мен тапсырыстар беруге болады. Жасалған түрлі ойыншықтар мен ойындарды экспортқа шығарып, әлем нарығын жаулауды қолға алу уақыты жетті. Осы ойындардың ережелері мен пайдасын насихаттайтын түрлі мультфильмдер түсірілуі қажет. Компьютер ойындарының қатарына, біздің де электронды ұлттық ойындар енгізілуі қажет.

Кіріспе

Қазақтың ұлттық ойындары - соңғы кездері балабақшадан бастап ЖОО-на дейін оқытылып әрі үйретіліп келеді. Ұлттық ойындардың басты ерекшелігі - ойын барысында қолданылатын сөздердің басым бөлігі көнерген сөздер (архаизмдер). Ал ойналатын ойындар - ептілікке, батылдыққа, жүйріктікке, ақыл-ойды дамытуға арналған. Десе де, біздер сол ойындардағы ұлттық лексиконды қалай қолданып жүрміз? «Шөген» секілді ат үстінде ойналатын ойынымыз «гольф» немесе «хоккей» деген

атаулармен тонын өзгертіп, жаяу адам ойнайтын, шет елдік брендтерге айналып, сол мемлекеттердің қазынасын қампайтып жатқалы қашан. «Жамбы ату» ойынымыз «Тир атуға», «Көкпарымыз» қырғыз ағайындарға, қымызымыз неміс ұлтына, «ақсүйек», «алтыбақан» т.т. көптеген қазақ халқы ойлап тапқан ойындар, жаппай жаттың қанжығасында кеткелі қашан. Өз ана тіліміздің тұнып тұрған байлығын кәдеге жаратып, жат тілден енген терминдерді азайтып, тікелей аударма жасалған кірме сөздерге толы шалажансар қазақ тілін қалай да сәнге айналдыруымыз қажет.

Ахмет Байтұрсынов «Ана тіл» деген сөзді қолданысқа ендірмес бұрын, ұлттың тілі ана мен бала қарым-қатынасынан дамтынын жақсы білді емес пе? Ендеше біз де қазақ тілінің қарқынды дамуына үлес қосу мақсатында, ойын атауларын төл тіліміздегі алғашқы есім-сипаттарына қайтарып, ойын барысында қолданылатын ұлттық лексикамызды қайта жаңғыртсақ, ұтарымыз мол. Қазақ тілі алдымен өз арамызда жоғары мәртебеге ие болуы үшін, бала тілінен бастауымыз қажет. Ал бала тілі - ойынмен дамиды. Ақылы - ойынмен толысады. Ел ертеңі - жарқын, тілі – нарықта, әні – теренде, ойыны – сұраныста, дәстүрі – озық, экономикасы – алдыңғы қатарда болсын десек, ұлттық болмысымызға қайтуға тиіспіз!

Зерттеу жұмысының пәні. Қазақ тіліндегі ұлттық ойындарға қатысты фразеологиялық терминдердің этнолингвистикалық сипаты.

Зерттеу жұмысының мақсаты – қазақ ұлттық ойындарының этнолингвистикалық ерекшеліктерін анықтау. Ойын құрылымы мен атауларын, ойын шартын оқырманға түсіндіру. Ұмыт болып бара жатқан ұлттық терминдерді қолданысқа қайта енгізу. Осы мақсатқа сай алдымызға төмендегідей міндеттерді қойдық:

- ұлттық ойындар топтамасына, анықтамалық-мағыналық тұрғыдан ғылыми шолу жұмысын жүргізу;

- қазақ ұлттық ойындарына қатысты этнолингвистикалық атаулардың табиғатын экстралингвистикалық факторлар арқылы айқындай отырып, мағынасын ашу;

Зерттеу жұмысының әдіс-тәсілдері. Ғылыми мақаланың мақсат-міндеттеріне сәйкес тарихи-салыстырмалы, сипаттамалық зерттеу, этнолингвистикалық талдау әдістері қолданылды.

Зерттеу жұмысының ғылыми жаңалығы мен нәтижелері. Бұл жұмыста қазақ халқының ұлттық ойындарына сипаттамалық анықтама беріліп, этномәдениетпен сабақтастығы этнолингвистикалық аспектіде арнайы зерттелініп, төмендегідей нақты нәтижелер қорытындыланды:

- кей ойындарға қатысты біршама архаизмдерге этнолингвистикалық түсінік берілді;

- қазақы сөзжасамға қатысты этнонимдердің этнолингвистикалық сипатын дәйектейтін уәждік белгілері анықталды;

Зерттеу жұмысының теориялық маңыздылығы. Белгілі бір ұлт этносының дүниетанымын, ой-санасын, өркениеті мен мәдениетін тек тіл арқылы білу – тым аздық етеді. Тілге қосымша ұлттың мәдениетін, әдебиетін, салт-дәстүрі мен дүниетанымын, ойындарын, өмір сүру салтын, этнолингвистикасын білу де өте маңызды. Әсіресе, ойын тілі – бала тілі, бала тілі – ананың тілі! Сондықтан ұлттық ойындардағы архаизмдерді этнолингвистикалық тұрғыдан талдау, этномәдени қырларын анықтау, спорттық пайдасын жан-жақты саралау, мәдени құндылықтарды дәріптеуге ұмтылу, кешегі салт-дәстүр мен ертеңгі болашаққа алтын көпір бола білу. Бұл жұмыс қазақ тіл білімінің этнолингвистика, лингвомәдениеттану салаларының дамуына өз деңгейінде теориялық үлес қоса алады – деп ойлаймын.

Зерттеу жұмысының тәжірибелік маңыздылығы. Зерттеу жұмысы нәтижелерін этнолингвистика, лингвомәдениеттану салаларының теориялық курстарын оқытуда, түрлі арнаулы семинарлар мен курстарды жүргізуде, шешендік өнер мен сөздік қорды байытуға, сөзжұмбақтар мен ҰБТ сынақтарына пайдалануға, қолдануға болады-деп санаймын.

Гипотезасы:

–ұмыт болған ұлттық ойындарымыздың атауларын қайта жаңғырту, олардың шығу тегін анықтау, лексикология саласына аз да болса үлес қосу;

–студенттерге дәріс беру барысында тек ойын атауларын айтып қана қоймай, этнографиялық, этнолингвистикалық, фразеологиялық түсінік беру;

–спорт пен тіл білімі саласын байланыстыра зерттеу, ойындардың шығу тарихын, пайдасын, ұлттық мәдениеттің дамуына тигізер ықпалын саралау;

Нәтижелер

Тақырыпқа байланысты әдебиеттерді зерттеу «ойын» және «ойын-сауық» ұғымының негізгі сипаттамасын бөліп көрсетуге көмектесті. Ойын атаулары – ойынның жалпы мазмұнына тікелей қатысты болады. Сондықтан тілдік лексиконды қалыптастырушы ойындарды, бірнеше топқа бөліп қарастырдым:

- 1) Тіл дамыту ойындары;
- 2) Тіл және ақыл-ойды дамытатын ойындар;
- 3) Тіл, ақыл-ой, денені шынықтыруға арналған ойындар;
- 4) Заманауи ойындар;

Аталған тақырыптар бойынша зерттелген ғылыми еңбектерді ғалымдар:

1. Патшалық Ресей зерттеушілерінің жұмыстары;
2. Кеңес заманы тұсында жазылған еңбектер;
3. Педагогика саласына қатысты еңбектер;
4. Тәуелсіздік алғаннан кейінгі еңбектер – деп, төрт топқа бөліп зерттеуде.

Алғашқы топ тізгінін Ә.Диваев бастап тұр. Ол өзінің «Игры киргизских детей» атты еңбегінде, қазақтың ұлттық ойындарын алғашқылардың бірі болып топтарға бөліп жіктейді.[1].

М.Жұмабаев: «Ойын - халық мәдениетінің бастау алар қайнар көзі, ойлау қабілетінің өсу қажеттілігі, тілдің, дене шынықтыру тәрбиесінің негізгі элементі» - деген ой айтады.[2, б.110].

М.Әуезов: «Ойын деген менің түсінуімше көңіл көтеру, жұрттың көзін қуантып, көңілін шаттандыру ғана емес, ойынның өзінше бір ерекше мағыналары болған», - деп дамыта түседі [3, 234.б].

Е.Сағындықов мектеп бағдарламасына арнап, ұлттық ойындарды сабақта және сабақтан тыс қолдану туралы ғылыми әдістемелік монография жазды. Бұл талдау: «Ұлттық ойындарды оқу-тәрбие ісінде пайдалану» (Алматы, 1993) деп аталады [4, б.102].

Бұған қоса Ә.Бүркітбаевтың «Спорттық ұлттық ойын түрлері және оның тәрбиелік мәні» [5, б.12] жинағы мен М.Балғынбаевтың «Қазақтың ұлттық спорт ойыны түрлері» атты еңбектері бар.[6, б.13] Бұл тізімді бүгінгі күні Р.Сыздық, Ж.А.Манкеева, Е. Жанпейісов, М.Копыленко, Е.Мұхиддинов, А.Құралбекұлы, С.Әкімбайұлы, А. Айтпаева сынды ғалымдар легі толықтырып келеді.

Талқылау

Ұлттық ойындарды түрлі бизнес жобалар арқылы ел экономикасын көтеруге, болашақ жас мамандарды заман талабына сай дайындауға, ұлттық ойын элементтерін пайдалана отырып түрлі салаларда ұлттық атаулар мен брендті қалыптастыруға бағыттауымыз керек. Ұлттық ойындар лексикологиясы – бұл 21 ғасырдағы ұлт қалыптасуының бір саласы. Ғалымдар сұранысқа ие құралдарды экономикалық қажеттілік бойынша анықтап, ойын атаулары арқылы Қазақстан Мемлекеттігін жаңа белеске көтеруге мүдделі.

Бұл саланың ел арасында жан-жақты қолдауға ие болуы үшін, спорт саласы ғылыми қызметкерлері мен оқытушылары, осы бағытта білім алушы студенттер мен дене шынықтыру пәні мұғалімдері, бизнесмендер мен шоумендер, өндіріс, шеберхана басшылары т.т. үлес қоса алады. Сондай-ақ цифрлық технологиялар мен интернет-ресурстарды пайдалана отырып, қажетті машықтар мен ойын шарттарын білім беру саласында тиімді пайдалануға болады.

Бүгінгі балаларды гаджеттерден ажыратудың жалғыз жолы - ұлттық спортқа баулу. Әсіресе ат спортын ерекше дамытуымыз керек. “Nomad stants” секілді каскадерлік орталықтарды көптеп ашсақ, 21 ғасырдың

өзінде қазақ баласына күллі әлем киноиндустриясы мұқтаж боларын көріп отырмыз. Кезінде Ресей патшалық империясы ғалымдары, қазақтың жылқы малына деген ерекше қарым-қатынасы мен атқа отырғанда қаны ойнап шыға келетін жауынгерлік рухын көріп, бірінші кезекте қазақты жылқыдан айыруды көздейді. [7, б.10-13] Бірақ бұл жоспар тек Голощекиннің бұйрығы арқылы жүзеге асып, байларды конфисковать ету, қолдан ашаршылық ұйымдастыру, қазақ жылқыларын жаппай соғысқа алу, сөйтіп қазақтың рухын сындыру кезең-кезеңімен жүзеге асады.

Ғаламтордан ғана көрсетіп: “бізде мынадай игіліктер болған” - деп айта салу жеткіліксіз. Сол үшін әр жас қазақ - нағыз спортсмен болғысы келсе, тәжірибе жүзінде дайындалуы тиіс. Неге біздің аталмыш каскадерлік топқа әлем бойынша сұраныс көп? Қызметтері қымбат болса да шақырып жатады? Өйткені мұндай күрделі де қауіпті трюктерді, туыла сала ат жалына жабысып өскен ел ғана көрсете алады. Ол - қазақ халқы. Ұлттық спорт ойындары - біздің ең қымбат қазынамыз, һәм құндылығымыз! Енді сөз кезегін ұлттық ойындардың лексиконыны бұрайын.

Қазақ тілі - көне түркі тілінің негізін қалаушы тіл. Алыс-беріс, сауда-саттық, білім мен өркениет алмасуы, мұсылман дінінің келуі т.т. тілімізді көп өзгеріске ұшыратты. Соңғы бірнеше ғасырда орыс тілі де айтарлықтай жаңа сөздер қосып берді. Ал ойындарымызда кездесетін сөздер мен сөзжасамдар - қазақ архаизмдерінің бай мұрасы. Нағыз қазақы сөзжасам! Түрлі ойындарды ойнау барысында, сол ойынға сай келетін тілге жеңіл тақпақтар мен сөздер қоса айтылады. Ұлттық ойындардағы этимологиялық атаулар - сөздердің шығу тегін зерттеп, олардың алғашқы мағынасын айқындайды. Сондай-ақ жеке сөздердің төркінін ғана емес, жалпы тіл білімі тарихын терең тануға бағытталған сала.

Ендеше бірнеше ұлттық ойынның шығу тарихы мен атауларына тоқтала кетейін:

1) Жарыс, бәйге - ат жарыс, тай жарыс, құнан бәйге, дөнен бәйге, жорға жарыс, түйе жарыс - деп көптеген түрлерге бөлінеді. «Жарыс» сөзі – топты жарып шығу, яғни топырлаған жылқының ішінен қара үзіп шығу деген мағынаны білдірсе, «бәйге» сөзі – бай, байғазы, сыйлық сөздерінің өзгеріске ұшыраған түрі десек те болады. Қазақ халқы жақсы киім киіп, жүйрік ат мініп, үйленіп, перзент сүйіп т.т. көптеген жақсылықтармен қауышқанда, айналасындағы көңілі жақын адамдар «байғазы» немесе «көрімдік» берген. Көрімдік – адамға (келінге, нәрестеге) берілсе, байғазы – дүние мен мал-мүлікке үлкендер тарапынан жастарға берілген. Демек, бәйгенің байғазыдан ешқандай айырмасы жоқ. Байлар мен қазылардың жүйрік тұлпар, шабандоз балаға белгілеген «байға» немесе «бәйгесі». Бәйге сөзінің тағы бір нұсқасын ғалымдар көне түркі тіліндегі «бәй», «бәйбіше», «бәйтерек», «бәйшешек» сөздеріндегі алғашқы, бірінші, биік, озық мағынасын білдіруімен байланыстырады. Расында бәйбіше – бірінші, жасы үлкен, сыйлы, ақыл тоқтатқан жар болса, бәйшешек

– қар ери сала бұр жаратын алғашқы гүл. «Бәй» сөзі сонда алғашқы, бірінші, озып келген балаға берілетін сый болып, «ге» жалғауы туынды сөзге айналдырып жіберген болып отыр. [8, б.978] Қырғыздар бәйгені «чабыш» десе, өзбек халқы «пайга» дейді. Осы пайгадан барып «пайда» сөзі шығуы да ғажап емес.

2) Көкпар – “көк бөрте” немесе “көк бөрі ал” - деген мағынаны білдіреді. Тағы бір нұсқасында «көкпар» сөзіндегі «пар» бөлшегі паршалау, пәрелеу деген сөздерден шыққандығы айтылады. [9, б.1488] Көк сөз басқа түркі тілдеріндегідей қазақ тілінде де «заттың түсі, аспан, жас балауса шөп, жаңа шыққан жеміс-желең, өрімдей жас» деген мағыналарда қолданылады. Бөрі сөзіне қосылып көк сөзі «мықты, азулы, нағыз көк жал қасқыр» деген ұғымды білдіреді» [10, б.240] сөйтіп, көкпар сөзі көк және бөрі деген екі сөзден құралған. Аң аулап қайтқан аңшылар, өздері олжалаған қасқырдың терісін бір-бірінен алып қашып, жұлқысып-тартысып, күші мен айласы басымы, һәм астындағы аты ең жүйрігі бөріні алып қашады. Көкпар - топтық ойын. Соңғы жылдары халықаралық деңгейде жиі жарыстар өткізіліп жүр.

3) Жамбы ату – мергендікті жетілдіретін, атпен шауып келе жатып нысанаға дәл көздеп тигізу ойыны. Көне түркі тілінде «ям», «жам» сусын немесе шарап ішетін шағын кесенің атауы. [11, б.489] Яғни ойық ыдыс. Орыс тіліндегі «яма» сөзі - қазақша «ойық», «шұңқыр» деп аударылып жүр. Көне түркі ұсталары тайдың немесе өзге де малдың дөңгелек тұяғына ерітіп құйған алтынды «ямбу» деп, жіңішке жіпке байлап, биік ағашқа немесе сырыққа ілген. Шарт: жігіттер сол жамбыны ат үстінде шауып келе жатып атып түсіруі керек. Қобыланды жырындағы Құртқаны алу үшін сансыз сарбаздың жамбы атуға қатысып, Қобландыдан өзге ешқайсысы ұта алмауы – бұл сайыстың жігіттің сұлтанына ғана арналғанын көрсетеді. Түркілердің «ямбу», «жамбы» сөзінен алынған «жам бұл» яғни, алтын немесе күміс олжа, бағалы сый дегенді білдіретін Жамбыл есімі бүгінде елімізде көп тараған.

«Бұл ойынды тарихшы-ғалымдар б.з.б. IV-III ғасырларда пайда болған деп жүр. Ғалымдардың пайымдауынша, көшпенді Ғұн ұлысы алғаш рет садақшылар (мергендер) қосынын дүниеге келтірген. Қытай жазбаларында ғұндар көсемі (тәңірқұты) Мөденің үш мың мерген садақшылары болғаны жайлы дерек айтылады. Ал, моңғолдың «Құпия шежіресінде» 1225 жылы Шыңғыс қаған Хорезмді толық бағындарған соң «Бұғылы-шашақ» дейтін жерде ұлан-асар той жасап, ат жетер жердегі мергендерді шақырып, сайыс өткізгені туралы айтылады. Осы сайыста Есей мерген 335 құлаш (502 метр) жердегі нысана-жамбыға оғын дәл тигізген» [12, б.11].

4) Шөген ойыны – човган, шоған, шаған сөздерінен пайда болған. Кей ғалымдар «шөген» сөзі – қазақтың «шоқпар» сөзінен шыққан десе, енді бірі «шөген» - деп ұзын таяқты айтқан деген пікірді алға тартады. [13, б.256] Меніңше екінші нұсқа көбірек шындыққа жанасатын

іспетті. Өйткені Қазақстанның оңтүстік өңірлерінде зәйтүнтөктес шаған ағашының төрт түрі өскен. Осы ағаштан найза жасаған көшпенділер, ат үстінде малдың қатты тезегін таяқ арқылы бір-біріне соғып ойнап, нәтижесінде әлемге жайылған бүгінгі «поло» ойыны өмірге келген секілді. Неге тас емес, тезек? – деген заңды сұрақ туады. Біріншіден, тас аттың аяғын жаралайтын қатты зат. Ал тезек жеңіл, қанша қатты тисе де жан мен малға зиян бермейді. Атты сарбаз үшін ең маңыздысы, көлігінің аяғын жаралап алмау екендігі белгілі.

Жүсіп Баласағұнның «Құтадғу білік» (Құтты білік), Махмұд Қашқаридың «Диуани лұғат ат-түрік» (Түркі тілінің сөздігі) еңбектерінде шөген (поло) жайлы біраз сөздер бар. Шөген ойының тарихын зерттеуші этнограф Қалиолла Ахметжан да шөгенді «әскери ойын» деп атап, Орталық Азия мен Қазақстан жерінен шыққанын дәлелдейді. [14,б.256]

5) Ләңгі - ешкі немесе қойдың терісіне қорғасын жапсырып, теуіп ойнайды. Алматы облысында шүберекпен де ойнай береді. Парсы, иран тілдерінде “ланг” ақсақ деген мағынаны білдіреді. Ақсақ Темірдің “Темирланг”, Темірлан аталып кетуі “ланг” сөзінің ақсақ екендігіне дәлел. [15, б.89] Ләңгі - бір аяқпен теріні жерге түсірмей теуіп ойнау. Тізе мен тақым, балтыр бұлшықеттерін шынықтыру үшін жауынгерлер ойлап тапқан деген ақпарат та бар. Ләңгі бес түрлі тебу жолымен ойналады: бірінші - “Аяқ ұшы”; екінші - “Қосаяқ”; үшінші - “Қайыру”; төртінші - “Шанжыр”; бесінші - “Теуіп беру” сондай ақ, аяқтың ішімен және сыртымен бірдей тебу;

6) Шатрантаж (шахматтың бір түрі) – қазақша айтқанда «шатыраш», ал арабша “шатрантаж” төртбұрыш деген мағынаны білдіреді. Ойын 2000 жыл алдын көне Үндістанда пайда болған. [16] Чатуранга - ежелгі үнді ойыны, қазіргі шахматтың атасы. Бұл ойында әскердің төрт түрінің (әскери екі аяқты күйме арбалар, пілдер, атты әскер және жаяу әскер) қатысуымен болған шайқас, шартты белгілермен көрсетілген. Ойынды әуелде екі-екіден төрт адам ойнайтын болған. «Чатуранга» атауы да осы төрт санына байланысты айтылған. Десе де уақыт өте келе араб саудагерлері арқылы бұл ойын Самарқандқа жетіп, ақсүйектердің ойнайтын «шатрантаж» ойынына айналып шыға келеді.

7) Шатраш (дойбының бір түрі) - жанды нәрселердің мүсіні исламда харам етілгеннен кейін, қарапайым фигуралар арқылы ойналған ойын. Яғни, мүсінсіз шахмат. Шарташ – шатрантаж сөзінің қысқарған үлгісі. Орыс-ноғай сөздігінде торкөз орамалдарды шатраш деп атаған. Бүгінде «шашки» деп жүрген ойынымыздың түбірі осы сөзге келіп тірелсе керек.

Қорытынды

Қорыта келе айтарым, қазақтың ұлттық ойындарының атауларынан бастап, жалпы мазмұны - бала қиялы мен физиологиясын толық дамытуға арналған ұлттық құндылық. Этномәдениетімізді кәсіби түрде дамыта отырып оқытып, мультимедиалық сабақтар жасап, ұлттық ойындардың

ұмыт болған түрлерінен қызықты жарыстар ұйымдастырып, жас ұрпақтың физиологиялық дамуына тікелей атсалысуға тиіспіз - деп ойлаймын.

Осы орайда өзім де көпшілік назарына бірнеше идеяларымды ұсына кеткім келеді:

«Қалаулым» секілді қазақ дүниетанымына жат ток-шоулардың орнына, этномәдениетіміз бен руханиятымызды байытатын ұлттық ойындарды көгілдір экраннан көбірек насихаттасақ.

Елімізде этно-клубтардың көптеп ашылуына идея тастап, ұлттық құндылықтарымыз әспеттелетін «қыз көру», «құда түсу», «ақ отау» танысу орталықтарын ашсақ. «Жігіт сұлтаны» секілді «Сақ сарбазы» сайысын ұйымдастырып, төрелікке Номад стантс каскадерлік орталығы басшылары мен этнографтарды тағайындауды ұсынамын.

• Ер жігіттердің күші мен ақыл-айласын, тапқырлығын, әбжілдігін дамыту мақсатында, әрі жастардың денсаулығын жақсарту үшін, атүсті ойындары мен ипподромдардың санын арттырсақ.

• Әр жазылған, зерттелген ғылыми жұмыстарды кітапхана сөрелеріне қаттап қоймай, шынайы өмірде іске асуына жағдай жасау. Ұлттық мәдениетімізге заманауи өң беріп, белсіздік пен сенімсіздіктен жапа шегіп жүрген жастарымызға жан-жақты көмек беріп, қолдау білдірсек.

Ұлттық ойын атауларының зерттелмеген тұсы жетерлік. Болашақта осы игілікті істі қолға алып, әр ойын атауына - этимологиялық, этнолингвистикалық талдау жасауды қолға алсам деп отырмын. Тіліміз жұтаң тартып, шұбарланып, өзімізде бар сөздер мен атауларды пайдаланбай, шетелдік терминдерді қолдану - тілге жасалған қиянат. Әлемде қанша ойын болса, соның барлығының қазақша баламасы бар. Қазақ халқы - тарихы терең ұлт. Тарихына қарай мәдениеті де бай. Жылына бір ұлт жер бетінен мәңгілікке жоғалады екен. Бізді де жоғалтуға, жоюға тырысып баққандар қаншама?! Ал тілі, діні, ділі, ұлттық мәдениеті бай ұлт, жер тұрғанша тұра бермек!

ӘДЕБИЕТ

[1] Диваев Ә. Игры киргизских детей //Туркестанские ведомости. – 1905. - 13 нояб. - № 152. – 2 б.

[2] Жұмабаев М. Бастауыш мектепте ана тілі. – Ташкент, 1923. - 110 б.

[3] Әуезов М. Шығармалар, 12-томдық, 11-том. – Алматы, 1969. - 234 б.

[4] Сағындықов Е. Ұлттық ойындарды оқу-тәрбие ісінде пайдалану. – Алматы, 1993. – 102 б.

[5] Бүркітбаев Ә. Спорттың ұлттық ойын түрлерін және оның тәрбиелік мәні. –Алматы: 1985. – 89 б. 12.

[6] Балғынбаев М. Қазақтың ұлттық спорт ойыны түрлері. - Алма-Ата: «Қайнар», 1987. – 13-б.

- [7] Н.Тілеуқабыл Қазақ жылқысының қилы тарихы //Рухани жаңғыру. – 2019. – №1-2 (14). – Б. 10-13.
- [8] Қазақтың этнографиялық категориялар, ұғымдар мен атауларының дәстүрлі жүйесі. Энциклопедия. - Алматы: DPS, 2011. – 608 б.
- [9] «Қазақ сөздігі» - Алматы: «Дәуір» баспасы, 2013. – 1488 б.
- [10] Қазақ тілінің қысқаша этимологиялық сөздігі. Ред. А.Ысқақов, Р.Сыздықова, Ш.Сарыбаев. – Алматы: «Ғылым», 1966 – 240 б.
- [11] Асанканов А. Кыргызы Синьцзяна (КНР). Бишкек: Бийиктик, 2010 - 489 с.
- [12] Қайратұлы Б. Жамбы ату – жауынгерлік өнер. Егемен Қазақстан. – Астана, №75. – 11 б.
- [13] Ахметжан Қ.С. Жараған темір кигендер (батырлардың қару-жарағы, әскери өнері, салт-дәстүрлері). – Алматы: Дәуір, 1996 – 256 б.
- [14] Құралұлы А. Қазақ дәстүрлі мәдениетінің энциклопедиялық сөздігі. Алматы, 2007.
- [15] Бүркітбаев Ә. Спорттың ұлттық ойын түрлері және оның тәрбиелік мәні. –Алматы: 1985. – 89 б.

REFERENCES

- [1] Dīvaev Ä. İğri kīrgīzskīx detey (Games of Kyrgyz children) // Twrkestanskīe vedomostī. – 1905. - 13 noyab. - № 152. - 2 b.
- [2] Jumabaev M. Bastawıř mektepte ana tili (Mother tongue in primary school). – Tařkent, 1923. - 110 6. [in Kaz]
- [3] Äwezov M. řıǵarmalar (Works). 12-tomdıq, 11-tom. – Almatı, 1969. - 234 b.
- [4] Saǵındıqov E. Ulttıq oyındardı oqw-tärbie isinde paydalanw (Use of national games in educational work). – Almatı, 1993. – 102 b. [in Kaz]
- [5] Bürkitbaev Ä. Sporttıñ ulttıq oyın türlerin jäne onıñ tärbielik mäni (National sports and its educational value). –Almatı, 1985. – 89 b. [in Kaz]
- [6] Balǵınbaev M. Qazaqtıñ ulttıq sport oyını türleri (Types of Kazakh national sports). - Alma-Ata: «Qaynar», 1987. b.13. [in Kaz]
- [7] N.Tilewqabıl Qazaq jılqısınnıñ qılı tarıxı (History of the Kazakh horse) //Rwxanı jañǵırw. – 2019. – №1-2 (14). – B. 10-13. [in Kaz]
- [8] Qazaqtıñ étnografiyalıq kategoriyalar, uǵımdar men atawlarınıñ дәstürli jüyesi (The traditional system of Kazakh ethnographic categories, concepts and names). Énciklopediya. - Almatı: DPS, 2011. - 608 b. [in Kaz]
- [9] «Qazaq sözdigi» («Kazakh dictionary»). - Almatı: «Däwir» baspası, 2013. – 1488 b. [in Kaz]
- [10] Qazaq tiliniñ qısqaşa étimologiyalıq sözdigi (Short etymological dictionary of the Kazakh language) Red. A.Isqarov, R.Sızdıqova, ř.Saribaev. – Almatı: «Ĝılım», 1966 – 240 b. [in Kaz]
- [11] Asankanov A. Kırǵızı Sinczyana (KNR) (Kyrgyz Xinjiang (PRC)). Bıřkek: Biyiktik, 2010. - 489 s.

[12] Qayratulı B. Jambı atw – jawıngerlik öner (Archery is a martial art) Egemen Qazaqstan. – Astana, №75. – 11 b. [in Kaz]

[13] Axmetjan Q.S. Jarağan temir kigender (batırlardıñ qarw-jarağı, äskerı öneri, salt-dästürleri) (Wearing wounded iron (weapons of heroes, martial arts, customs and traditions)). – Almatı: Däwir, 1996 – 256 b. [in Kaz]

[14] Quralulı A. Qazaq дәstürli mädeniätiniñ énciklopediyalıq sözdigi (Encyclopedic dictionary of Kazakh traditional culture). - Almatı, 2007. [in Kaz]

[15] Bürkitbaev Ä. Sporttıñ ulttıq oyın türleri jäne onıñ tärbïelik mäni (National sports and its educational value). –Almatı: 1985. – 89 b. [in Kaz]

СПОСОБЫ ОБУЧЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНЫМ ИГРАМ И СПОРТИВНОЙ ЛЕКСИКЕ КАЗАХСКОГО НАРОДА

*Алтыбаев С.О.¹, Абдыкадырова Т.Р.²

¹докторант, Таразский государственный университет им. М.Х.Дулати,
Тараз, Казахстан, e-mail: samataltybaev74@gmail.com

²д.п.н., профессор, Таразский государственный университет им.
М.Х.Дулати, Тараз, Казахстан, e-mail: tursynai_1959@mail.ru

Аннотация. В данной статье казахские национальные игры систематизированы по их общим признакам и даны краткие пояснения. Простой лексический анализ игровых названий, принадлежащих к «группам слов с ограниченным объемом». Акцент будет сделан на достоинствах и преимуществах национальных игр и их применении в соответствии с содержанием современного образования.

Первые исследования и разработки «народных игр» и их внедрение в науку, работы ученых, которые через игру ставили вопросы, связанные с педагогическим, психологическим и физическим воспитанием. Анализ истории, этимология, особенности игры, история изучения скачек, скачек, кокпара, жамбы, стрельбы, ланги, конькобежного спорта, шахмат, шахматных игр.

В статье не только анализируется история возникновения национальных игр, но и предлагаются пути изменения и трансформации этих видов игр в соответствии со временем и повторного введения наших архаизмов. Речь идет о производстве некоторых элементов, используемых в этих играх, привнесении инноваций в деловой мир, воспитании патриотического поколения, свободного от идеологического влияния другой страны. Вместо новых некачественных домиков, таких как «Вигвам», предлагается продать миллионами казахские домики, создавать игрушки из неэкологически чистых, качественных материалов, продвигать национальные игры в образовательных центрах.

Научный характер работы - анализ этимологического слова, практическая значимость - предложение для использования в учебных

заведениях в качестве физического и умственного воспитания, дополнительные рекомендации - советы по созданию различных молодежных организаций по развитию этнокультуры.

Методология исследования состоит из: справочной, объяснительной, систематической, инновационной и рекомендательной. Пока что в результате анализа и исследований могу сказать, что у меня есть мультимедийные уроки и лекции для студентов, которые детально изучили каждую игру. Думаю, что исследования внесут небольшой вклад в развитие спорта. Практическая значимость: внести весомый вклад в укрепление здоровья нации, развитие физического и умственного воспитания.

Ключевые слова: национальные виды спорта, конный спорт, национальные игры, устаревшие слова, национальная культура, кокпар, байге, жамбы, стрельба, ланги, шоген, шахматы, шатраш

WAYS OF TEACHING NATIONAL GAMES AND SPORTS VOCABULARY OF THE KAZAKH PEOPLE

*Altybaev S.O.¹, Abdykadyrova T.R.²

^{*1}doctoral student, Taraz State University named after M.Kh.Dulati,
Taraz, Kazakhstan, e-mail: samataltybaev74@gmail.com

²d.p.s., professor doctoral student, Taraz State University named
after M.Kh. Dulati, Taraz, Kazakhstan, e-mail: tursynai_1959@mail.ru

Abstract. This article systematizes the Kazakh national games according to their common features and gives brief explanations. A simple lexical analysis of game names belonging to the “groups of words with limited scope”. Emphasis will be placed on the advantages and benefits of national games and their use in accordance with the content of modern education.

Also presented are the works of scientists who raised the issues of the first study and introduction of “national games” in science, pedagogical, psychological and physical education through games. An analysis of the history, etymology, features of the game, the history of the study of horse racing, racing, kokpar, zhamby shooting, langi, skating, chess, chess games.

The article not only analyzes the history of the origin of national games, but also offers ways to change and transform these types of games in line with the times and re-introduce our archaisms. It is about producing some elements used in these games, bringing innovations to the business world, educating a patriotic generation free from the ideological influence of another country. Instead of new low-quality houses, such as “Wigwam”, it is proposed to sell millions of small Kazakh houses, to create toys other than environmentally friendly, high-quality materials, to promote national games in educational centers.

The scientific nature of the work - the analysis of etymological words, the practical significance - the proposal for use in educational institutions as physical and mental education, additional recommendations - advice on the creation of various youth organizations for the development of ethnoculture.

Research methodology consists of: reference, explanatory, systematic, innovative and recommendations. So far, as a result of analysis and research, I can say that I have multimedia lessons and lectures for students who have studied each game in depth. I think that research will make a small contribution to the development of sports. Practical significance: to make a significant contribution to the improvement of the nation's health, the development of physical and mental education.

Keywords: national sports, equestrian sports, national games, obsolete words, national culture, kokpar, bayge, zhamby shooting, langi, shogen, chess, shatrash.

Статья поступила 03.04.2022

Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӨТУ
ХАБАРШЫСЫ
“ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫ” сериясы

ИЗВЕСТИЯ
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
серия “ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ”

BULLETIN
of Ablai khan KazUIRandWL
Series “PEDAGOGICAL SCIENCES”

2 (65) 2022
ISSN 2412-2149 (Print)
ISSN 2710-3269 (Online)

e-mail: pedagogika.bulletin@ablaikhan.kz

Отпечатано в издательстве “Полилингва”
«Издательство не несет ответственности за содержание авторских материалов
и не предоставляет гарантий в связи с публикацией фактов,
данных результатов и другой информации»

Директор издательства:
Есенғалиева Б.А.

Технический редактор, компьютерная верстка:
Қынырбеков Б.С.

Подписано в печать 24.06.2022 г.
Формат 70x90 1/8. Объем 43,75 п.л. Заказ № 3142.
Тираж 300 экз. Гарнитура «Times New Roman»

Издательство “Полилингва” КазУМОиМЯ имени Абылай хана
050022, г. Алматы, ул. Муратбаева, 200
Тел.: +7 (727) 292-03-84, 292-03-85, вн. 21-19
E-mail: kazumo@ablaikhan.kz, ablaikhan@list.ru